परोपकाराय सतां विभूतय·

શાંતસુધારસ ભાવના

અને

શ્રીમત્ ચિદાનંદજી વિરચિતા

પ્રશ્નોત્તર રત્નમાળા.

મૂળ અને સરળ વ્યાખ્યા. તથા શ્રીમદ્
ગજચંદ્રના કેટલાક પત્રો

ભવાગ્નિમા બળતા ભવ્યાત્માઓને પરમ શાંત
અમૃતરસનુ પાન કરાવવા નિમિત્તે
શેઠ જેશંગભાઈ ઉજમશીભાઈ તરફથી આ
પુસ્તક તેમના સ્વ. કાકા શા મહાસુખભાઈ
મલીચંદના પુણ્યાર્થે ભવ્ય જીવોને
શ્રવણ મનન નિદિધ્યાશન અર્થે ભેટ

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા.

શેઠ જેશંગભાઇ ઉજમશીભાઇ.

ઝીંપાપોળ—અમદાવાદ

સંવત્ ૧૯૭૭ વીરસંવત્ ૨૪૪૭ સને. ૧૯૨૧ કી. ફ્રી

સુચના

આ પુસ્તકને જ્યા ત્યા જેમ તેમ રખડતુ મૂકી આશાતના કરવી નહિ ઉઘાડે મૂખે વાચવુ નહિ

त्वमेव दु ख नरकस्त्वमेव त्वमेव शर्मापि शिव त्वमेव ।
त्वमेव कर्माणि मनस्त्वमेव जहीह्यविद्यामवधेहि चात्मन् ॥१॥
तमेव सेवस्व गुरु प्रयत्ना–दधीष्व शास्त्राण्यपि त.नि विद्वन् ।
तदेव तत्व परिभावयात्मन् येभ्यो भवेत् साम्यसुधोपभोग ॥२॥
समग्रसच्छास्त्रमहार्णवेभ्य समुद्धृतः साम्यसुधारसोऽय ।
निपीयताह विबुधा लभ व–मिहापि मुक्के सुखवर्णिका यत् ॥३॥

अध्यात्मकल्पद्रुम॰

"હે આત્મન્ ! તુજ દુ ખ, તુજ નરક, તુજ સુખ, અને મોક્ષ પણ તુજ, વળી તુજ કર્મ, અને મન પણ તુજ, અવિદ્યાને તજી દે અને સાવધાન થા !

તેજ ગુરૂની પ્રયત્નથી સેવા કર, તેજ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર અને હે આત્મન્ તેજ તત્ત્વનુ તું ચિંતવન કર કે જેનાથી તને સમતારૂપ અમૃતનો સ્વાદ આવે

આ સમતા અમૃતનો રસ મોટા મોટા સમસ્ત શાસ્ત્ર સમુદ્રોમાથી ઉદ્ધર્યો છે હે પંડિત જનો ! તમે તે રસ પીચો અને મોક્ષ સુખની વાનકી પણ મેળવો !"

ધી. યુનિયન પ્રી ટીંગ પ્રેસ કપની લીમીટેડમા–શા મોહનલાલ ચીમનલાલે છાપ્યુ ટકસાળ—અમદાવાદ

પ્રસ્તાવના

ત્રણકૃતિ

આ લઘુ ગ્રંથમા ત્રણ મહાપુરૂષોની કૃતિઓ આપવામા આવી છે (૧) શ્રીમાન વિનયવિજયજીનો શ્રીશાંતસુધારસ ગ્રંથ (૨) શ્રીમદ્ રાજચંદ્રના કેટલાક પત્રો અને (૩) શ્રીમાન્ ચિદાનંદજીના કેટલાક પદો

વિનયવિજયજી

શ્રીમાન્ વિનયવિજયજી બે સૈકા પૂર્વે થઈ ગયા તેઓ એક આત્માર્થી સાધુ હતા એ તેમની આ વૈરાગ્ય સુખકૃતિ શ્રી શાંત સુધારસથી પ્રતીત થાય છે આ કૃતિ સંસ્કૃતમા રચાયની છે, છતા એની બહારની એક ખાસ ખુબી એ છે કે બધી ભાવનાઓ સારી રીતે ગાઈ શકાય એવી સુંદર અને મનહર ઢાળોમા આપેલી છે શ્રી લોકપ્રકાશ, આરાધના સ્તવન, શ્રીપાળ રાસ, વર્તમાન ચોવીશ તીર્થંકરના સ્તવનો, પદો, સંસ્કૃત વ્યાકરણ આદિ બીજી અનેક આ મહાપુરૂષની કૃતિઓ પ્રસિદ્ધ થયેલી છે શ્રીમાન્ આનંદઘનજી અને યશોવિજયજી આદિના એ સમકાલીન હતા

રાજચંદ્ર શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર તો હમણાજ થઇ ગયા શતાવધાની કવિ શ્રી રાયચંદ રવજીભાઈના નામથી ઓળખાતા ઝવેરાતના વ્યાપારી આ ગૃહસ્થ ગૃહસ્થી છતા પરમ ગૃહસ્થ યોગી હતા આત્માર્થની ઉંચ ટોચે પહોચેલા આ પુરૂષની દશા વિશેષનુ ભાન એમના મોક્ષમાળા, ભાવનાબોધ, આત્મ સિદ્ધિ, પંચાસ્તિકાય તથા અનેક પરમાર્થ વિષયક પત્રાદિથી આપણી યોગ્યતાનુસાર સહેજે આપણને થાય એમ છે એ મોક્ષમાળા આદિ તથા પત્રોના સમૂહરૂપ એક ગ્રંથ પ્રસિદ્ધિ પામ્યો છે શોધિત-વર્ધિત તેની બીજી આવૃત્તિ ફરી પ્રસિદ્ધ થવાની છે એ ગ્રંથમા એ પુરૂષનુ આંતર જીવન, તેનુ ચરિત્ર, તેની વિચારણા ઓતપ્રોત છે મંચ જિજ્ઞાસુને એ આનંદ સાથે પરમાર્થ લાભ આપે છે ગચ્છ મતભેદ અને મત મતાંતર ટળી જીવોનો લક્ષ આત્મ ધર્મ ! મૂળ માર્ગ જાણી વળે એ શ્રીમદ્‌ના ઉદ્દેશ-ઉપદેશ હતા એવીજ શૈલીમા તેમણે ઘણા પત્રો લખ્યા છે પ્રકાશક મહાશયને શ્રીમદ્‌નો પરમ ઉપકાર હતો, અને આ પત્રોને લોકોપકારક ગણી તેમાના કેટલાક અત્રે આપ્યા છે

ચિદાનંદજી શ્રીમાન્ ચિદાનંદજી, બીજું નામ કર્પૂરચંદ્રજી પણ આ વર્તમાન સૈકામા વિદ્યમાન હતા તેઓ ઉત્કૃષ્ટ પુરૂષાર્થશાળી પરમ આત્માર્થી સાધુ હતા સાધક દશાથી

સાધ્ય વસ્તુની સિદ્ધિ થતા પ્રાકૃત જનને અવશ્ય જરૂર યોગ્ય એવા બાહ્ય સાધક વ્યવહાર, ક્રિયાદિની અપેક્ષા તેમને ન રહી તેથી લોક સસર્ગ ત્યજી તેઓએ ગિરિ, વન, ગુહાનો આશ્રય લીધો તે પણ એ હેતુએ કે પોતે લોકસસર્ગમા રહે અને સાધુ છતા, ત્યાગી છતાં, સાધુ ત્યાગીનો બાહ્યવ્યવહાર લોક સમૂહ ન દેખે તો લોક વિભ્રમમા પડે કે આ સાધુ તો પતિત–ભ્રષ્ટ–શિથીળ થઇ ગયા છે, અથવા આવા ઉત્કૃષ્ટ મનાતા સાધુ ક્રિયા આદિ કરતા નથી તો ક્રિયા આદિની જરૂર નથી આમ લોક મિથ્યા વિભ્રમમા પડી બે પ્રકારે હાનિ પામે એક તો જેણે આત્માર્થ સિદ્ધ કર્યો છે એવા પુરૂષને માટે તે ભ્રષ્ટ–પતિત–શિથીળ થયાની કલ્પના–ભ્રાતિ તે જ્ઞાનિની મહાન્ આસાતના, નિમિત્ત હોઇ નિબિડકર્મજનક છે અને બીજુ સાધક અવસ્થામા સાધક બાહ્યક્રિયા આદિની આવશ્યકતા છતા પોતાની દશા જાણ્યા વિના અન્ય ઉત્કૃષ્ટ દશાવાન્ કે જેને સાધ્ય સિદ્ધ થતા બાહ્ય ક્રિયાદિની ઓછી અપેક્ષા હોય તેનુ દેખી પોતે ક્રિયા આદિ બાહ્ય વ્યવ હાર છાડી દે, તો તેને કાર્ય સિદ્ધ થવાનો અવકાશ ન આવે, આમ લોક સસર્ગથી લોક મિથ્યા વિભ્રમમા પડી હાનિ પામે એવા કારણે શ્રી ચિદાનદજીએ ગિરનાર આદિ નિર્જન વાસ સેવેલો આમ આ ઉત્કૃષ્ટ દશામપન્ન મહા

પુરૂષનુ લોકહિતચિંતક, લોકહિતકર વર્તન બહુ વિચારણીય, આદરણીય છે વનમા પણ એ પુરૂષ અનેક આધ્યાત્મિક, અનુભવના ઉદ્‌ગાર રૂપે લોકગણહિતકર પદોની રચના કરતા ગયા તેમાના કેટલાક આ ગ્રથમા આપ્યા છે આમ એ ત્રણે પુરૂષો ઉપકારી થઈ ગયા તેમની પ્રસાદી આમા આપી છે પરોપકાર એજ સત્પુરૂષોનો વૈભવ છે

આ લઘુ ગ્રથમા શાતસુધારસ મુખ્ય ગ્રથ છે

શાતસુધારસનો ઉદ્દેશ — જ્ઞાન વિના મોક્ષ નથી, વૈરાગ્ય વિના જ્ઞાન નથી, સદ્‌વિચાર વિના વૈરાગ્ય નથી સ્થિરતા વિના સદ્‌વિચાર નથી આ શાતસુધારસની ભાવનાઓનો ઉદ્દેશ જીવને સ્થિરચિત્ત કરી, સુવિચારદશામા લાવી, વૈરાગ્ય ઉપજાવી જ્ઞાન આપવાનો છે સમયગ્ જ્ઞાનની આવશ્યકતા, સદ્‌વિચારના મહાત્મ્ય, અને ભાવનાઓની ઉપયોગિતા વિષે આ શાતસુધારસના ઉપોદ્‌ઘાતમા કર્તાપુરૂષ શ્રી વિનય વિજયજીએ વિસ્તારથી કહેલુ છે આત્માર્થીએ એ ફરી ફરી લક્ષમા લઇ આદરવાયોગ્ય છે

જ્ઞાનિઓએ આ સસારને અધ્રુવ, અશાશ્વત, નાશવત કહ્યો છે, તે કેવળ સત્ય છે અધ્રુવ

જ્ઞાનિઓ અને વૈરાગ્ય — અને અશાશ્વત વસ્તુ સન્મુખ કયાથી આપે ? નજ આપે સસારના માયિક પ્રપચો કેવળ મિથ્યા છે અને દુખદાયી છે ઉજ્જવળ આત્માઓને આ વાત સ્પષ્ટ ભાસે છે આ સસારમા અનેક પ્રકારના જીવો છે, તેમા મનુષ્યો પણ છે. મનુષ્યોમા પણ અનેક પ્રકારના આત્માઓ છે ક્ષયોપશમ ભેદે તેમા તારતમ્ય છે કોઈ નિર્મળ બુદ્ધિવાળા ઉજ્જવળ આત્માઓ છે કોઇ મલિન વૃત્તિવાળા માયિક ફદમા ફસેલા આત્માઓ છે નિર્મળ બુદ્ધિવાળા ઉજ્જવળ આત્માઓનો સ્વત વેગ વૈરાગ્યમા ઝપલાવવા રૂપ છે પોતાના આત્માની ઉજ્જવળતાને લઈ, હૃદયની નિર્મળતાને લઈ, નિર્દયપણાને લઇ તેઓને સ્વાભાવિક વૈરાગ્ય સ્ફુરે છે, તેઓની સદ્વિચારદશા જાગૃત રહે છે અને સારાસારનો, સત્સુખ, દુખનો તેમને ભાસ થાય છે, તેઓને વસ્તુસ્થિતિ સારી રીતે સમજાય છે, અને અસત્ પ્રવૃત્તિ ભણીનો તેઓનો વેગ દૂર થઇ, નિવૃત્ત થઇ સત્પ્રવૃત્તિ ભણી વળે છે જગતમા પૂર્વે જેટલા મહાત્માઓ થઈ ગયા છે, તેઓના ચરિત્રથી આપણને આ સમજાય છે તેઓએ જગતના સુખને ક્ષણિક, એકાતિક દુખદાયી, અને ભયાન્વિત જાણ્યા છે, અનુભવ્યા છે, નિર્ધાર્યા છે તેઓએ ફરી ફરીને વિચારીને, અનુભવીને, પડે ઠોકર ખાઇને નિશ્ચય કર્યો છે, કે

નામરૂપ તે બધુ અસત્ અર્થાત્ નાશવત છે, સ સાર કેવળ દુ ખમય છે, ખેદમય છે, અનાથ, અશરણ, અનિત્ય છે તેમા કયાઇએ લેશમાત્ર સુખ નથી વિવેક વિચારે આ નિશ્ચય આપણને સાવ સાચો લાગે છે

સ સાગના મુખ્ય ગણાતા સુખ ભયવાળા વેરા ગ્યજ અભય

કેમકે આ જગતમા મુખ્ય ગણાતા સુખો વિષયસો ।, ધનપ્રાપ્તિ, સુરૂપવર્ણ, ઉંચુ કુળ, માન પ્રતિષ્ઠા, બળવાન્પણુ, નિરોગી કાય, વિદ્વતા, એ વગેરે છે, પણ વિચારિયે તો આ સુખમાથી એવુ એક પણ સુખ નથી કે જે ભયરહિત હોય અને જે સુખના પરિણામે પછી ભય દુ ખ રહ્યા હોય તે સુખ નહીં પણ દુ ખજ તે ' પશ્ચાદ્દુ ખ તે સુખ નહિ '' વિષયભોગના પરિણામે રોગનો ભય રહેવો છે ધન હોય તો રાજા કે ચોર પ્રમુખ હરી લેશે એવો ભય રહે છે, ઉંચુ કુળ હોય તો રખેને એને કલક લાગશે એવો ભય રહે છે સ્વરૂપવાન્ કાતિ હોય તો સ્રીપુરૂષ આદિનો, હરણનો ભય રહે છે, અર્થાત્ રૂપથી મોહીને સ્રીને કોઇ હરી જશે એવો ભય રહે છે, માનપ્રતિષ્ઠા હોય તો તે સાચવી રાખવા, વધારવા અથવા રખે હવે હેઠે પડવુ પડે એવી ચિતા રહે છે, બળવાનપણું દાખવ્યુ હોય તો શત્રુ ઉભા થાય છે, તેની ચિતા મનને બાળે છે હુ વિદ્વાન છુ

એવુ ગુમાન આવે તો વાદવિવાદનો પ્રસગ આવે છે, જે ચિત્તને કલેશજ આપે છે ભલે કાયા કદાચ નિરોગી હોય, પણ છેવટ તેને મરણનો ભય તો રહેલોજ છે આમ આ બધી વસ્તુઓ જે જગતમા મુખ્યપણે સુખના કારણરૂપ મનાય છે તે પણ ભયવાળી છે, ચિતા ઉત્પન્ન કરાવનારી છે, અને ભય અને ચિતા એ દુઃખજ છે તો પછી આ જગતમા સુખ, નિર્ભયપણુ, નિશ્ચિતપણુ ક્યા રહ્યુ ? સુખ, નિર્ભયપણુ નિશ્ચિતપણુ એક વૈરાગ્યમાજ છે અર્થાત્ જગતના ભાવોને, નામરૂપને, મન તથા ઇંદ્રિયગોચર સર્વ ભાવને નાશવત, ક્ષણિક, ક્ષણે ક્ષણે રૂપાતર પામતા જાણી તેથી વિરક્ત થવું, તેથી ઉદાસીન થવુ, તેની મૂર્છા ત્યાગવી એમા છે, જેણે એ ઉપર જણાવેલા જગતના બાહ્યથી જણાતા સુખો ભોગવી એને સર્વથા ભયવાળા જણ્યા એવા રાજેશ્વર યોગીંદ્ર ભર્તૃહરિ કહિ ગયા છે કે —

ભર્તૃહરિનો વૈરાગ્ય

" ભોગે રોગભય, કુલે ચ્યુતિભય, વિત્તે નૃપાલાદ્ ભય ।
" માને દૈન્યભય, બલે રિપુભય, રૂપે ભરણ્યા ભય ॥
" શાસ્ત્રે વાદભય, ગુણે ખલભય, કાયે કૃતાતાદ્ ભય ।
" સર્વે વસ્તુ સયાન્વિત ભુવિ નૃણા વૈરાગ્ય એવા ભય ॥"

યોગીંદ્ર ભર્તૃહરિ જેવા એક તત્ત્વવેત્તાએ આ સ્વાનુભવની વાત કહી છે, પોતાનું વિતક ગાયુ

દુ ખનુ ભાન છે ! જગતના બધા જીવો આ અનુભવ કોને થાય છે ? કરી રહ્યા છે, પણ વિરલાજ એનું સ્વરૂપ જાણે છે, કેમકે પ્રાયઃ મોટો ભાગ સમૂર્છન દશામા છે કેમકે જીવ માત્ર પ્રાય દુ ખ ભોગવી રહ્યા છે, છતા ઘણાને તો તેનું ભાનજ નથી, એથી ચઢિયાતા કેટલાક છે કે જેને સહજ દુ ખનો ભાસ થાય છે પણ તેમને તેના પ્રતીકારની અથવા સુખના સ્વરૂપની ગમ નથી, ત્યારે એથી વધારે ચઢિયાતા ઉજ્જવળ આત્માઓને દુ ખનુ ભાન થાય છે, તે દુ ખના કારણો જાણે છે અને તે ટળવાના ઉપાય પણ જાણે છે, સુખનુ સ્વરૂપ જાણે છે યોગીન્દ્ર ભતૃહરિ આવા ઉજ્જવળ આત્મા હતા તેઓએ દુ ખનુ સ્વરૂપ જાણ્યુ, ભયવાળી અનિત્ય વસ્તુપર મોહ, આશક્તિ એજ દુ ખનુ કારણ છે તે તેઓના સમજવામા આવ્યુ, વૈરાગ્ય એજ સુખનુ કારણ છે એમ તેઓને પ્રતીતિ થઈ રાજર્ષિ ભતૃહરિ જેવા અને તેથી ચઢિઆતા અનેક મહાત્મા પુરૂષો થઈ ગયા છે, તે બધાએ

વૈરાગ્યનુ મહાત્મ્ય

અસારનુ, તેના ભાવોનુ અનિત્ય, દુ ખ-ખેદરૂપ સ્વરૂપ જાણી વૈરાગ્યનો આશ્રય કર્યો છે, વિચારદશામા જાગૃત રહી જગતનુ ખેદમય સ્વરૂપ જાણી તે પ્રતિ વૈરાગ્ય આણી છ ખડ પૃથ્વીના ધણી રાજેશ્વર ચક્રવર્તીઓ પણ એ અસ્થિર રિદ્ધિને તજી-

ખવાની પેઠે છોડી, તેના મોહ ગર્વ ઉતારી ચારિત્ર અંગીકાર કરી સિદ્ધિ પામી ગયા છે એવા ખેદમય સંસારમાં સુખ બુદ્ધિ કે મોહ મમત્વ વિવેકી જીવ કરેજ નહીં સંસાર તાપથી બચાવનાર વૈરાગ્યજ પરમ ઔષધ છે આમ આપણને વિવેક વિચારે લાગે છે, સદ્ વિચારના બળે એ ઔષધનું મહાત્મ્ય સમજાય છે, સ્થિરતા વિના સદ્દવિચાર સ્ફુરતો નથી પણ આ ગ્રંથ શાંતસુધારસ વાચનારાઓને, વિચારનારાઓને સ્થિર થવાનું સાધન છે જ્યાં સુધી જીવને વૈરાગ્ય સ્ફુરતો નથી ત્યાં સુધી તેને તત્ત્વનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી

સિદ્ધાંત જ્ઞાન માટે વૈરાગ્યની જરૂર

તે જીવ ભલે સિદ્ધાંત જ્ઞાનનું શ્રવણ, વાચન કે મનન કરે, પણ તે તેના અંતરમાં પ્રવેશ પામી શકતું નથી તેના અંતરમાં ઠરતું નથી એક કાનેથી સાંભળી બીજે કાનેથી કાઢી નાખ્યા જેવું થાય છે જ્યાં સુધી વૈરાગ્યરૂપી રેચક દ્રવ્યથી ચિત્તવૃત્તિનો મલિન વાસનારૂપ, મોહ મમત્વરૂપ, અનિત્યમાં નિત્યપણાની બુદ્ધિરૂપ મળ સાફ થયો નથી ત્યાં સુધી જીવને સિદ્ધાંત બોધરૂપ તત્ત્વ જ્ઞાનરૂપ તત્ત્વ જ્ઞાનરૂપ રસાયણ-પૌષ્ટિક ઔષધ ગુણ ન કરે, નિષ્ફળ જાય અથવા ચિત્ત ચંચળતા રૂપ, કે જાણપણાના મિથ્યા અભિમાનરૂપ

વિકાર ઉપજાવે, જ્યાસુધી વૈરાગ્ય જળના સિંચનથી ચિત્ત ભૂમિ યથેચ્છ ભીંજાઇ ન હોય, ત્યાસુધી તત્વજ્ઞાનરૂપ સિદ્ધાતબોધનુ બીજ તેમા કયાથી વાવી શકાય ? નજ વાવી શકાય છતા તે ત્યા પ્રક્ષેપવામા આવે તો તે ઠરે નહીં, વ્યર્થ જાય આમ તત્વજ્ઞાન અર્થે વૈરાગ્યની બહુ જરૂર છે પાત્રતા વિના જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી, પરિણામ આવતું નથી, તત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિને અર્થે જીવને વૈરાગ્ય પાત્રતા આપે છે આમ આ સસારમાથી છુટવા ઇચ્છતા જીવોને મુમુક્ષુઓને વૈરાગ્ય પરમ સાધન છે —

" ત્યાગ વૈરાગ્ન ન ચિત્તમા થાય ન તેને જ્ઞાન "

શ્રી આત્મસિદ્ધિ

જેના ચિત્તમા લેશમાત્ર ત્યાગ-વૈરાગ્ય નથી તેને તત્વજ્ઞાન ન થાય, એમ સત્પુરૂષો કહે છે તે કેવળ સત્ય છે નિરાગી સત મહાત્માઓનો આ દયા ભર્યો ઉપદેશ બહુ વિચારવા જેવો છે શ્રી શાતસુધારસ ઉપસહાર એ ઉપદેશનો એક દાખલો છે ગ્રથકાર મહાપુરૂષ જીવોને ફરી ફરી શાતભાવે, કરૂણાભાવે વૈરાગ્યભાવના ચિતવવા વિનવે છે, સૂચવે છે, ઉપદેશે છે, જાગૃત કરે છે જે પ્રકારે જીવોનુ પરમકલ્યાણ થાય, દુખથી તેઓ છુટે એજ સાધનોના ઉપદેશનો એમા ઉદ્દેશ છે, એ ભાવનાઓ અચીત કલ્યાણકારી છે આત્મા

થીઓ એ ફરી ફરી અનુપ્રેક્ષવા યોગ્ય છે આ ભાવના ઓના અનુપ્રેક્ષણથી, ફરી ફરી ચિંતવનથી ગમે તેવો જીવ કુણો, સરળ થઈ, નમ્રુખવૃત્તિવાળો થઇ તત્ત્વજ્ઞાનનો અધિકારી થાય છે, તે પામે છે, અને તેનુ પરમ કલ્યાણ થાય છે રાજરાજેશ્વર ભરત મહારાજા આ ભાવનાએ. થીજ અરિસાભવનમા કેવળજ્ઞાન પામ્યા; આત્મ-આદર્શમા પોતાનુ સ્વરૂપ નિહાળી શકયા,-એઇ, જાગ્રી, પ્રગાવી શબ્દચાર મહાહત્યાનો કરનારો ઉગ્રપાપી દઢપ્રહારી જેવો પણ આ ભાવનાઓથી આત્મકલ્યાણ સાધી શકયો આમ આ ભાવનાઓ પરમકલ્યાણકારી છે તે બધાનુ કલ્યાણ કરો

હુ કોણ છુ ? કયાથી થયો ? શું સ્વરૂપ છે મારૂ ખરૂ ? કોના સબધે વળગણા છે રાખુ કે એ પરિહરૂ ?

એનો વિવેકપૂર્વક વિચાર, શાતભાવે વિચાર આ શાતસુધારસમાની ભાવના વડે થઇ શકે, અને તેથી આત્મા સબધી સર્વ જ્ઞાનનુ સિદ્ધાત હસ્તગત થાય છે ઇતિ શ

ની મોરબી	લી સંત ચરણરજ
પર્યુષણ—૧૯૭૭	મનસુખલાલ કિરતચદ મહેતા.

અનુક્રમણિકા

સામાન્ય ઉપદેશ

લાવણી. (મુજે છોડચલા બનઝારા)

વૃદ્ધિ ધર્મની થાવા કાજે, સદગુરૂ મલ્યા આજે. એ ટેક
તમે સામાયિક શુભ કરજો, વ્રત પચ્ચખાણ નિયમ મન ધરજો,
તેમ પ્રતિક્રમણ કરો સાજે, સદગુરૂ મલ્યા આજે. વૃ૦ ૧
જીવ છકાયની રક્ષા વિચારો, તેમ ધર્મ ધ્યાન ચિત્ત આણો,
નિયમ ધારો પ્રભાતે, સદગુરૂ મલ્યા આજે વૃ૦ ૨
વળી સુત્ર સિદ્ધાંત મન ધારો, બોલચાલનું જ્ઞાન વધારો,
પછી કર્મની સામો જાજો, સદગુરૂ મલ્યા આજે વૃ૦ ૩
તમે રાગ દ્વેષ કરો નાહીં, માન મનથી મૂકો ભાઇ,
અહો ! મનડું મારૂં દાઝે, સદગુરૂ મલ્યા આજે વૃ૦ ૪
તમે મધ્યસ્થ બુદ્ધિ રાખો, સુત્ર સિદ્ધાંત રસને ચાખો,
જે ભાખ્યું છે જનરાજે, સદગુરૂ મલ્યા આજે વૃ૦ ૫
તું મોહિનીમાં કેમ અડિયો, ઘોર નિદ્રામાં કેમ પડિયો,
તુજ શિર ઉપર કાળ ગાજે, સદગુરૂ મલ્યા આજે વૃ૦
અરે ઉઘાડને આંખ તારી, કેમ ગઇ મતિ તારી મારી,
ધર્મ ધ્યાન હવે તું ધાજે, સદગુરૂ મલ્યા આજે વૃ૦ ૭
પરદારા તમે પરહરજો, એના વિચાર તમે બહુ કરજો,
તેથી કૂળ તમારૂં લાજે, સદગુરૂ મલ્યા આજે વૃ૦ ૮
અનંતવાર થયેલી માને, સ્ત્રીરૂપ આજ તું જાણે,
અસ્થિર જાણીને અળગો રહેજે, સદગુરૂ મલ્યા આજે વૃ૦ ૯
તું અરિહંતનું લે નામ, આત્માનું થવા શુભ કામ,
તત્વ તું સમજી જાજે, સદગુરૂ મલ્યા આજે વૃ૦ ૧૦
દિલગીર છે જૂઠાલાલ, નથી સંસારમાં કાંઇ માલ,
કરજોડી કહે પ્રભાતે, સદગુરૂ મલ્યા આજે. વૃ૦ ૧૧

(રાગ સીતાજીના મહિનાનો.)

પ્રગટી બારૂમતની દીપ અમતને અટકાવવા,
કરવા વ્રત અને પચ્ચખાણ કર્મને છટકાવવા. ૧
આદરો ઉપવાસને છઠ અઠમ ભલી ભાતથી,
ચોકડીની કમી રાખો નહીં બને જે જાતથી. ૨
સમદ્રષ્ટિ શિયળના નિયમ કરો તમે પ્રિતથી
દ્વાદશ તીથિના કરો માન જરૂર જાણી નિતથી. ૩
તમો કંદમૂળ ને પરનારી તજોરે પ્રેમથી,
(વળી) જિનોનીને અભયદાન આપો બહુ નેહેમથી. ૪
શુભ ભાવે ભજો ભગવતને કર્મ ખપાવવા,
કરો દ્વાદશાંગમતના માન આત્માનું કામજ થવા. ૫
સદ્ગુણી ભ્રાતો આ અવસર ફરી ફરી નહીં મળે,
જો કરશો રૂડા પ્રમાણ જનમ મરણ ટળે ૬
છકાય જીવના સ્વરૂપને જાણી અનુકંપા આદરો,
આત્માનું થશે કલ્યાણ અનુપમ સુખ માણશો ૭
દિલગીર છું અહો મારા *નાથ કાળનું +મહાતમ જોઇ,
અભિમાને ચડીને અભાગી તત્વને સમજ્યો નહીં ૮
કઠોર કેમ પ્રભુ દગા દીધો નાખ્યો પંચમ કાળમાં,
ઉદય આવ્યો નહીં સદ્ધર્મ પડ્યો જગજાળમાં. ૯
અરજ દાસની દિલમાં ધારી કથન વિચારજો
ફરી વ્રત પચ્ચખાણ નિયમ દયા તમે આદરજો ૧૦
શુભ સંવત ઓગણીની સાલ પીસ્તાળીશ-ઉપર રહ્યા,
તત્વ સમજ્યા વિના અહોભાગ્ય વરસ સહુ એળે ગયા ૧૧

(જુઠાભાઇ ઊજમશી કૃત)

---

* અરિહંતદેવ + પાંચમા આરાનો પ્રભાવ જોઇ

अथ शान्तसुधारस भावना

प्रस्तावना.

भावना भवनाशिनी शास्त्र प्रसिद्ध द्वादश अनुप्रेक्षा (ભાવના) તેમજ મૈત્રી પ્રમુખ ચાર ભાવના અને દરેક મહાવ્રતની પાચ પાચ મળીને પચીસ ભાવના અથવા એ ભાવનામય જ્ઞાન આત્માને અત્યત હિતકારી છે, તેવુ જ્ઞાન યશોવિજયજી મહારાજ કહે છે તેમ સમુદ્રમાથી નહિ ઉત્પન્ન થયેલુ અમૃત એટલે અભિનવ અમૃત છે, ઔષધ વિનાનુ રસાયન છે, અને કોઈની અપેક્ષા નહિ રાખનારૂ અદ્વિતીય ઐશ્વર્ય છે, એમ શાસ્ત્રકાર (પડિત પુરૂષો) નો અભિપ્રાય છે

શાસ્ત્રોક્ત—દ્વાદશ ભાવનાનુ અતિ સક્ષિપ્ત પણ ગભીર અસ્ખલિત શબ્દોવડે પ્રશમરતિકારે (વાચક મુખ્ય શ્રી ઉમા સ્વાતિજીએ) આ પ્રમાણે નિરૂપણ કરેલુ છે

૧ 'અનિત્ય, ઇષ્ટ જન સયોગ, સમૃદ્ધિયુક્ત વિષય સુખ સપદા, તથા આરોગ્ય, દેહ, યૌવન અને જીવિત એ સર્વ અનિત્ય છે (ગાથા ૧૫૧)

૨ 'અશરણ, જન્મ, જરા અને મરણના ભયથી વ્યાસ અને વ્યાધિ વેદનાથી ગ્રસ્ત એવા લોકને વિષે શ્રીજિનેશ્વર ભગવાનના વચન થકી અન્યત્ર ક્યાય શરણ નથી (૧૫૨)

૩. 'એકત્વ, સસારચક્રમા ફરતા એકલાને જન્મ મ-

રણ કરવા પડે છે, અને શુભાશુભ ગતિમા જવુ પડે છે, તેથી આત્માએ એકલા પોતે જ પોતાનુ અક્ષય આત્મહિત સાધી લેવુ ૧૫૩

૪ 'અન્યત્વ, હુ સ્વજનથી, પરજનથી વૈભવથી અને શરીરથી જુદો છુ એવી જેની નિશ્ચિત મતિ છે તેને શોક-સતાપ સભવતો નથી (૧૫૪)

૫ 'અશુચિત્વ, અશુચિથી ઉત્પન્ન થયેલા, અશુચીથી વૃદ્ધિ પામેલા અને અ યને પણ અપવિત્ર કરનાર એવા દેહનો અશુચિભાવ દરેક સ્થાને ચિ નવવો (૧૫૫)

૬ 'સસાર, માતા થઇને પુત્રી, બ્હેન અને ભાર્યા આ સસારને વિષે થાય છે, તેમજ પુત્ર થઇને પિતા, ભાઈ અને શત્રુ પણ થાય છે (૧૫૬)

૭ 'આશ્રવ, જે મિથ્યાદૃષ્ટિ, અવિરતિ, પ્રમાદી અને કષાય યોગને વિષે રૂચિવત છે, તેનામા કર્મનો પ્રવાહ ચાલ્યો આવે છે તે માટે તેનો નિરોધ કરવા યત્ન કરનો (૧૫૭)

૮ 'સવર, પુન્ય પાપને નહિ ગ્રહણ કરવામા જે મન, વચન કાયાની વૃત્તિ તે આપ્ત પુરૂષોએ ઉપદેશેલો અત્યત સમાધિવાળો અને હિતકારી સવર સારી રીતે ચિતવવા યોગ્ય છે (૧૫૮)

૯ 'નિર્જરા, જેમ વૃદ્ધિ પામેલ દોષ લઘનથકી યત્નવડે ક્ષીણ થાય છે, તેમ એકઠા થયેલા કર્મ સવરયુક્ત પુરૂષ તપવડે કરી ક્ષીણ કરી નાખે છે (૧૫૯)

૧૮ 'લોકસ્વરૂપ, ઉર્ધ્વ, અધો અને તીર્છા લોકનુ સ્વરૂપ, તેનો વિસ્તાર, સર્વત્ર જન્મ મરણરૂપી દ્રવ્ય અને ઉપયોગનુ ચિતવન કરવુ (૧૬૦)

૧૧ 'સતધર્મસ્વરૂપ ચિતન, -જેમણે અતરગ શત્રુઓને જીત્યા છે એવા જિનેશ્વરોએ જગતના હિતને માટે આ ચારિત્રધર્મ સારી રીતે પ્રરૂપેલો છે તેમા જે રક્ત થયેલા છે તે સસાર સમુદ્રને લીલામાત્રમા પાર પામેલા સમજવા (૧૬૧)

૧૨ 'સમ્યકત્વબોધિ દુર્લભતા, મનુષ્યપણું, કર્મભૂમિ, આર્યદેશ, ઉત્તમ કુળ, આરોગ્યતા, અને દીર્ઘાયુ ય પ્રાપ્ત થયે છતે તેમજ શ્રદ્ધા, સદ્ગુરૂ યોગ, અને શાસ્ત્રશ્રવણ આદિ સામગ્રી વિદ્યમાન છતે પણ સમ્યકત્વ અતિ દુર્લભ છે (૧૬૨)

મે કરો ભવે એવુ દુર્લભ સમ્યકત્વ પામીને પણ મોહથી રાગથી, કુમાર્ગ દેખવાથી અને ગૌરવના વશથી ચારિત્રપાત્ર થવુ અતિ દુર્લભ છે (૧૬૩)

તે ચારિત્રરત્ન પામીને ઇદ્રિય, કષાય, ગૌરવ અને પરી ષહરૂપ શત્રુથી વિહ્વળ થયેલા જીવને વૈરાગ્ય માર્ગમા વિજય મેળવવો એ અત્યત કઠિન છે (૧૬૪)

તેમજ મૈત્રી પ્રમુખ ચાર ભાવનાનુ સક્ષિપ્ત સ્વરૂપ અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમ કર્તા શ્રી મુનિસુદરસૂરિશ્વર મહારાજાએ તથા યોગશાસ્ત્રકાર શ્રીમન્ હેમચદ્રસૂરીશ્વરજી પ્રમુખે આ પ્રમાણે કહેલુ છે

મૈત્રીપ્રમુખ ભાવનાચતુષ્ટય

૧, હે આત્મન્ ! તુ જગતના સમસ્ત જન્તુઓ ઉપર મિત્રતા ધારણ કર, સમસ્ત ગુણીજનો ઉપર પ્રમોદ-મુદિતા ભાવ ધારણ કર, સંસારસંબંધી દુ:ખોથી પીડિત પ્રાણીઓ ઉપર સદા કરૂણાભાવ ધારણ કર અને નિર્ગુણી-દુષ્ટ જનો ઉપર પણ સદાય મધ્યમ ભાવને ધારણ કર

૨, સમસ્ત અન્ય પ્રાણીવર્ગ ઉપર હિતબુદ્ધિ ધારી રાખવી તે મૈત્રીભાવ, ગુણીજનો ઉપર ગુણ પક્ષપાત-દૃઢ ગુણાનુરાગ તે પ્રમોદભાવ, સંસારિક પીડાથી પીડિત જનોના દુ:ખ કાપવાની સમીહા તે કરૂણાભાવ અને અસાધ્ય દોષવન્ત જનો વિષે ઉપેક્ષા (રાગદ્વેષ રહિત બુદ્ધિ) તે મધ્યસ્થભાવ જાણવો

૩, પરહિત ચિંતવવારૂપ મૈત્રી પરદુ:ખ વિનાશ કરનારી કરૂણા, પરસુખથી સંતોષ ધરવો તે મુદિતા અને પરદોષની ઉપેક્ષા કરવી તે મધ્યસ્થભાવ સમજવો

૪, કોઈ પણ પ્રાણી પાપ ન કરો ! કોઈ પણ પ્રાણી દુ:ખી ન થાઓ ! અને આ આખું જગત્ સમસ્ત દુ:ખથી મુક્ત થાઓ એવી મતિ મૈત્રીભાવ કહેવાય છે

૫, પ્રાણીઓના મન વચન અને કાયાનાદ્રોહ કારી રાગરોષાદિક રોગો ઉપશાન્ત થાઓ ! મતલબ સર્વને ત્રિવિધ શાન્તિ સંપ્રાપ્ત થાઓ ! સર્વ કોઈ સમતા રસનો આસ્વાદ કરો ! અને સર્વ સર્વત્ર સુખી થાઓ !

૬ સર્વ જગતનું કલ્યાણ થાઓ ! પ્રાણીવર્ગ પરોપકારનિષ્ઠ બનો ! દોષમાત્ર દૂર થાઓ ! અને લોકો સર્વત્ર સુખી થાઓ !

૭ સર્વ જીવવર્ગને હુ ખમાવુ છુ, સર્વે જીવો મને ક્ષમા કરો ! સર્વ પ્રાણી વર્ગ સાથે હુ મિત્રતા-મૈત્રી ધારણ કરૂ છુ, મારે કોઇ સાથે વૈર વિરોધ નથી

૮, અઢારે પુરાણોના સારમાથી સાર ઉદ્ધર્યો એ છે કે પરોપકાર પુણ્યને માટે છે, અને પરપીડા તે પાપને માટે છે, મતલબ કે પરોપકારથી પુણ્યપ્રાપ્તિ, અને પરપીડા—પર દ્રોહથી પાપવૃદ્ધિ થાય છે

૯, જેમણે સમસ્ત દોષને દૂર કર્યા છે અને જે વસ્તુ સ્વરૂપનુ (યથાર્થ) અવલોકન કરનાર છે એવા ગુણીજનોના ગુણમા જે પક્ષપાત (દિલાનુ રાગ) તે પ્રમોદ યા મુદિતા-ભાવ કહેવાય છે

૧૦, દીન આર્ત (દુ ખી) ભયભીત અને જીવિતની યાચના કરનાર જીવોના તે તે દુ ખો ટાળવાની જે બુદ્ધિ તે કરૂણાભાવ કહેવાય છે

૧૧ જે ભવ્યજનો એવી રીતે પરદુ ખ છેદવા પોતાના હૃદયમા યોગ્ય વિચાર કરે છે તે પરિણામે અતિ સુદર નિર્વિઘ્ન સુખ પામે છે

૧૨, નિર્દય કાર્યોમા નિ શકપણે પ્રવર્તનાર ઉપર, તેમજ દેવગુરૂની નિંદા કરનાર ઉપર, અને આપવખાણ કરનાર

ઉપર રાગદ્વેષરહિતપણે સમભાવ નાખવામા આવે તે અહેય સ્થભાવ કહ્યો છે

મહાવ્રતની પવિત્ર ભાવનાઓ આચારાગ સૂત્ર પ્રમુખમા કહેલી છે, એવી રીતે અનેક ઉત્તમ શાસ્ત્રોનો પવિત્ર આશય લઈ શ્રીમાન્ વિનયવિજયજી મહારાજાએ આ શાન્તસુધારસ ગ્રથમા પૂર્વોક્ત દ્વાદશ અને ચાર મળી ૧૬ ભાવનાઓ સોળ પ્રકાશો વડે નિરૂપી છે દરેક ભાવનાની શરૂઆતમા કેટલાક શ્લોકોથી તેનુ વર્ણન કરી પછી એક એક ઉત્તમ ગીત-રાગ વડે તે તે ભાવનાનું હૃદયવીણાથી એવુ તો ઉત્તમ ગાન કર્યું છે કે તેથી સહૃદય* વિદ્વાન જનો ઉપર તેની અજબ અસર થાય છે

આ શાન્તસુધારસગ્રથ કર્તાએ ગધાર નગરમા સવત્ ૧૭૨૩ મા નિર્માણ કરેલ છે ઇત્યાદિક બીના ગ્રથના અતે સ્પષ્ટ જણાવેની છે

કર્તાનુ જીવન ચરિત્ર તથા તેમણે કરેલી અનેક કૃતિઓ માટે અન્ય ગ્રથોમા ઉલ્લેખ થયેલો છે ત્યાથી જોઈ લેવા ભલામણ છે

ઉક્ત સપૂર્ણ ગ્રથ સસ્કૃત પદ્યગદ્ધ હોવાથી સ્વપર હિત અર્થે તેનુ સરલ ગુજરાતી ભાષામા ભાષાતર કર્યું છે, જેથી ભાવનાપ્રબોધને ઈચ્છનારા અન્ય ભવ્યજનો પણ તેનો લાભ લેવા ભાગ્યશાળી બની શકે જે શુભ આશયથી આ કાર્ય કરવામા આવ્યુ છે તે શુભાશય સત્વર સિદ્ધ થાઓ (તથાસ્તુ)

* સહૃદય-નિર્મળ-વિવેકવત

महोपाध्याय श्रीमद् विनयविजय विरचिता शांतसुधारसभावना व्याख्यासमेता.

शार्दूल विक्रीडितं वृत्तं.

नीरध्रे भवकानने परिगलत्पचाश्रवांभोधरे ।
नानाकर्मलतावितानगहने मोहांधकारोध्धुरे ॥
भ्रान्तानामिहदेहिना हितकृते कारुण्य पुण्यात्मभि
स्तीर्थेशै प्रथिता सुधारसकिरो रम्या गिर पातु व १

॥ द्रुतविलंबित वृत्तं. ॥

स्फुरति चेतासि भावनया विना ।
न विदुषामपि शांतसुधारस ॥
न च सुख कृशमप्यमुना विना ।
जगति मोहविषादविषाकुले ॥२॥
यदि भवभ्रमखेदपराङ्मुख ।
यदि च चित्तमनतसुखोन्मुख ॥
शृणुत तत्सुधिय शुभभावना-

मृतरस मम शांतसुधारस ॥३॥
सुमनसो मनसि श्रुतपावना
निद्धता ध्यधिकादशभावना ॥
यदिह रोहति मोहतिरोहिता–
द्भुतगति र्विदिता समतालता ॥४॥

रथोध्धता वृत्त

आर्तरौद्रपरिणामपावक– ।
प्लुष्टभावुकविवेकसौष्टवे ॥
मानसे विपयलोलुपात्मना ।
क्व प्ररोहतितमा शमांकुर ॥५॥

वसततिलका वृत्त.

यस्याशय श्रुतकृतातिशय विवेक– ।
पीयूषवर्परमणीय रम श्रयते ॥
सद्भावना सुरलता नहि तस्यदूरे ।
लोकोत्तरप्रशमसौख्यफलप्रसूति ॥६॥

अनुष्टुप् वृत्तं.

अनित्यत्वाशरणते, भवमेकत्वमन्यता ।
अशौचमाश्रव चात्मन्, संवर परिभावय ॥७॥
कर्मणो निर्जरा धर्मसूक्तता लोकपद्धतिं ।
बोधिदुर्लभतामेता, भावयन्मुच्यसे भवात् ॥८॥

મંગલાચરણ.

૧, જેમાં પાપ આશ્રવરૂપ મેઘ અવિચ્છિન્નપણે વર્ષી રહ્યા છે, અને જે વિવિધ કર્મલતાના વિસ્તારથી ગહન તેમજ મોહ અંધકારથી ઉદ્વેગવાળુ છે, એવા આ ઘાટા ભવવનમાં ભૂલા પડેલા પ્રાણીઓના હિતને માટે કરૂણાથી પવિત્ર અંતઃકરણવાળા તીર્થંકરોએ ઉપદેશેલી, અમૃતને ઝરનારી રમણિક વાણીઓ તમારૂં રક્ષણ કરો!

'ગ્રંથપ્રયોજનાદિ'

૨, શુભ ભાવના વિના વિદ્વાનના પણ મનમાં શાન્ત સુધારસ સ્ફુરતો નથી, અને એ શાન્તસુધારસ વિના મોહ વિષ દરૂપ વિષથી આકુળ એવા આ જગતમાં લેશમાત્ર સુખ નથી

૩ જો તમારૂં ચિત્ત ભવભ્રમણજન્ય ખેદથી ઉદ્વિગ્ન થયું હોય અને (મોક્ષગમનથી) અનંત સુખ મેળવવા તત્પર થયું હોય તો શુભભાવના (રૂપ અમૃત) રસથી ભરેલો આ અમારો શાન્તસુધારસ ગ્રંથ સાંભળો

૪, પવિત્ર મનવાળા (વિદ્વાન જનો) શ્રવણ કરવાથી પાવન કરનારી દ્વાદશ (બાર) ભાવનાઓ પોતાના અંતઃકરણમાં ધારણ કરો! જેથી અંતઃકરણમાં પ્રસિદ્ધ સમતા-લતા કે જેની અદ્ભુત ગતિ મોહવડે આચ્છાદિત થઇ ગઇ છે તેનો પ્રાદુર્ભાવ થાય એટલે પ્રગટ ભાવને પામે

૫, આર્ત્ત, રૌદ્ર ધ્યાનના માઠા પરિણામરૂપ અગ્નિવડે જેમાથી વેધક વિવેકનું શોભનિકપણું નષ્ટ થઈ ગયું છે એવા વિષયલોલુપી આત્માના મનમાં સમતાનો અંકુર શી રીતે ઉગીજ શકે?

૬, શ્રુત-સિદ્ધાન્તના અભ્યાસથી ઉન્નતિ પામેલા અને વિવેકરૂપ અમૃતવૃષ્ટિથી સુશોભિત થયેલા જેના અંતઃકરણનો સદ્ભાવના આશ્રય કરે છે તેનાથી અલૌકિક પ્રશમ સુખરૂપ ફળને પ્રસવનાર કલ્પલતા દૂર નથી મતલબકે જેમના પવિત્ર હૃદયમા સદ્ભાવના સ્ફુરી રહી છે તેમનું સર્વોત્તમ સમીહિત સધાવું સહજ છે સ્વર્ગ અને મોક્ષ પણ તેમને કરતલગત છે

૭, અનિત્યત્વ, અશરણત્વ, સંસાર, એકત્વ, અન્યત્વ અશુચિ, આશ્રવ તેમજ સંવર, ભાવનાને હે આત્મન્! તું વિચાર

૮, કર્મનિર્જરા, ધર્મસુકૃત, લોકસ્વરૂપ અને બોધિદુર્લભતા એ (દ્વાદશ) ભાવનાઓને ભાવતો છતો તું ભવ-પ્રપંચથી મુક્ત થઈશ

१०

पुष्पिताग्रा वृत्त.

वपुरिव पुरिदं त्रिदश्रमलीला-
परिचितमप्यतिभगुरं नराणा
तदतिभिदुरयौवनाविनीत,
भवति कथ विदुपा महोदयाय ॥९॥

शार्दूल विक्रीडित

आयुर्वायुतरत्तरगतरल लग्नापद. सपद ।
सर्वेपींद्रियगोचराश्च चटुला सध्याभ्ररागादिवत् ।
मित्रस्त्रीस्वजनादिसगमसुख स्वप्नेंद्रजालोपम ।
तत्कि वस्तु भवे भवेदिह मुदामालवनं यत्सता॥१०॥
प्रात भ्रातरिहावदात रुचयो ये चेतनाचेतना ।
दृष्टानिश्वमनो विनोदविधुराभावा स्वत सुंदरा. ॥
तास्तत्रैवदिने निपाक विरसान् हा नश्यत. पश्यत-
श्चेत प्रेतहत जहाति न भवप्रेमानुवध मम ॥११॥

"અનિત્યભાવના"

પ્રથમ શરીરનું અનિત્યપણુ બતાવે છે

૯, આ મનુષ્યોનુ શરીર અતિ ઉન્માદની લીલાના પરિચયવાળુ છતા પણ પાણીના પરપોટાજેવુ જોત જોતામા વિનાશ પામવાવાળુ છે તે શરીર અતિ ચપળ યૌવન વડે અવિનીત (ઉન્માદવાળુ હોવાથી) વિદ્વાન્ લોકોના મહોદયને માટે શીરીતે થાય ?

'હવે મસારનુ અનિત્યપણુ બતાવે છે'

૧૦, (જગતમા પ્રાણીઓનું) આયુષ્ય પવનથી ચચળ થયેલા જળના તરગ જેવુ, સપદા વિપદા સાથે મળેલી, ઈંદ્રિયોના સકળ વિષયો સધ્યાના રગ જેવા ચપળ, તેમજ મિત્ર, સ્ત્રી અને સ્વજનાદિક સગમનુ સુખ સ્વપ્ન કે ઈંદ્રજાળ જેવુ (અસ્થિર) જણાય છે તો પછી આ સસારમા એવી કઇ વસ્તુ છે કે જે સત્પુરૂષોને હર્ષના સાધનરૂપ થાય ?

૧૧ હે ભાઈ ! પ્રભાતમા જે સજીવ-નિર્જીવ પદાર્થો દેદીપ્યમાન કાન્તિવાળા પ્રાણીઓના મનને પ્રમોદ કરનારા અને સ્વત શોભનિક જણાયા તેજ પદાર્થો જોતજોતામા નષ્ટ થવા જોતા છતા મારૂ મૂઢ મન સસાર સબધી રાગરગને તજતુ નથી તે ખરેખર ખેદની વાત છે

प्रथम भावनाष्टकम्

रामगिरि रागेण गीयते

मूढ मुह्यसि मुधा मूढ मुह्यसि मुधा ध्रुवपदम् ।
विभवमनुचिन्त्य हृदि सपरिवार ॥
कुशशिरसि नीरमिव गलदनिलकंपित ।
विनयजानीहि जीवितमसार ॥ मू० ॥१॥
पश्य भंगुरमिदं विषयसुखसौहृद ।
पश्यतामेव नश्यति सहास ॥
एतदनुहरति संसाररूप रया–
ज्जलदजलबालिकारुचि विलास ॥ मू० ॥ २ ॥
हतहतयौवनं पुच्छमिव शौवन ।
कुटिलमति तदपि लघुदृष्टनष्टं ॥
तेन बत परवशापरवशा हतधिय ।
कटुकमिह किन्न कलयति कष्ट ॥ मू० ॥ ३ ॥
यदपि पिण्याकतामंगमिदमुपगत ।

भूवनदुर्जयजरापीतसार ॥
तदपिगतलज्जमुप्रति मनो नागिना ॥
वितथमति कुथितमन्मथविकार ॥ मू० ॥ ४ ॥
सुखमनुत्तरसुराधि यदतिमेदुर ।
कालतस्तदपि कलयति विराम ॥
कतरदितरत्तदा वस्तु सासारिक ।
स्थिरतर भवति चितय निकाम ॥ मू० ॥ ५ ॥
ये समक्रीडिता ये च भृशमीडिता ।
यै सहाकृष्महि प्रीतिवाद ॥
तान् जनान् विक्ष्य वत भस्मभूयगतान् ।
निर्विशकास्म इति धिक् प्रमाद ॥ मू० ॥ ६ ॥
असकृदुन्मिष्य निमिपति सिंधू ।
र्मिवच्चेतनाचेतना सर्वभावा ॥
इंद्रजालोपमा स्वजनधनसगमा–
स्तेपु रज्यंति मूढस्वभावा ॥ मू० ॥ ७ ॥

कवलयन्न विरतं जगमाजगम ।
जगदहो नेव तृप्यति कृतात ॥
सुखगतान् खादतस्तस्य करतलगते–
र्न कथ मुपलप्स्यतेऽस्माभरत्त ॥ मू० ॥ ८ ॥
नित्यमेक चिदानद मयमात्मानो–
रूपमभिरूप्य सुखमनुभवेय ॥
प्रशमरस नव सुधापान विनयोत्सवो ।
भवतु सतत सतामिह भवेऽय ॥ मू० ॥ ९ ॥

વ્યાખ્યા

૧ હે મુગ્ધ આત્મન્! તુ (તારા) મનમા પોતાના (કલ્પિત) પરિવાર સહિત વૈભવને વારવાર ચિતવીને વ્યર્થ મોહ પામે છે હે આત્મન્! તું પોતાનુ જીવિત–આયુષ્ય જેવુ ડાભના અગ્રભાગઉપર રહેલુ જળબિદુ પવનને કપાવ્યુ છતું જલદી ટપકી જાય તેવુ અસાર–ક્ષણિક જાણ્ મતલબ કે તેનો ભરોસો ન રાખીશ

૨ તું વપારી જો કે વિષયસુખનો સબધ કેવો ક્ષણભગુર છે? તે જોતજોતામા હાથતાળી દઈને જાય તેમ જતું રહે છે! આ સસારની માયા વેગથી વીજળીના ઝબકારાના

વિલાસને અનુસરે છે, અર્થાત્ સસાર પ્રપચ વીજળીના વિલાસ જેવા દષ્ટ નષ્ટ થઈ જાય છે તેથી તે વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય નથી

૩ ખેદની વાત છે કે (આ) હણ્યુ યૌવન કુતરાની પુછડી જેવુ અતિ કુટિલ છતું પણ જોતજોતામા વેગે વિનાશ પામી જાય છે તે યૌવનવડે (કામિની) સ્ત્રીઓને પરવશ થયેલા નષ્ટ બુદ્ધિવાળા (લોકો) જગતમા કટુક રસવાળા કષ્ટને કેમ કળી શકતા નથી? આ એક ભારે આશ્ચર્યની વાત છે

૪ જો કે આ દેહ જગતમા અતિ દુર્જય જરાથી સત્વહીન થયો છતો ક્ષીણ થઈ ગયે (હોય) તોપણ પ્રાણી ઓનુ નિર્લજ્જ મન કુબુદ્ધિવાળા અને કુત્સિત એવા કામ વિકારને તજતુ નથી એ બહુ શરમની વાત છે

૫ અનુત્તર વિમાનના દેવ સુધીના જે અતિ ભારે સુખ છે તે પણ કાળે કરીને પૂરા થઈ જાય છે તોપછી બીજી કઈ સસારીક વસ્તુ સ્થિરતર હોઇ શકે તેનો પુખ્તો વિચાર કરી જો

૬ જેમની સગાથે આપણે રમ્યા, જેમને આપણે બહુજ વખાણતા અને જેમની સાથે આપણે પ્રીતિવાદ કરતા તે લોકોને ભસ્મ થયેલા જોઇને (પણ) આપણે નિશકપણે વર્તીએ છીએ એ આશ્ચર્યની વાત છે માટે એવા પ્રમાદને ધિક્કાર હો

૭ સમુદ્રના કલ્લોલની પેઠે સકળ સજીવ અને નિર્જીવ

પદાર્થો વારવાર ઉપજે છે અને વિલય પામે છે ઇંદ્રિજાળની જેવા સ્વજનના અને દ્રવ્યના સયોગ મળેલા છે તેમા મૂઢ જનોજ રગાઇ જાય છે મતલબ કે ક્ષણિક દૃષ્ટ નષ્ટ થતા સયોગોમા મુંઝાઇ ન જવુ એજ સાર છે વસ્તુ સ્વરૂપ વિચારી જે તેવા સયોગમા મુઝાતા નથી તે પુરૂષો ધન્ય છે

૮ અહો આશ્ચર્યની વાત છે કે જગમ અને સ્થાવર જગત્ માત્રને સદાય ભક્ષણ કરતો કાળ (કદાપી) તૃપ્ત થતો જ નથી પોતાના મુખમા રહેલા સહુને ભક્ષણ કરતા એવા કાળના હાથે ચડેલા આપણો (પણ) છુટકો થવાનો નથી એ કાળ આપણો કોળીઓ ન કરી જાય એટલામા ચેતી શકાય તો ચેતી લેવુંમાજ સાર છે પછી હારી ખાઈ હાથ રહી જાય તેમ નથી

૯ (તેમાટે) નિત્ય એક અને ચિદાનદમય એવુ આત્માનુ સ્વરૂપ લખી-(લક્ષી) ઓળખીને સાચે (સ્વાભાવિક કૃત્રિમ નહિ એવા) સુખનો જ અનુભવ કરવો જોઇએ (એમ ગ્રથકર્તા શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજ કહે છે અને આશિર્વાદ આપે છે કે) પ્રશમરસ રૂપ અભિનવ અમૃત-પાનવડે વિનયોત્સવ આજ ભવના સત્પુરૂષોને સદાય હોજો

ઇતિ મહોપાધ્યાય શ્રી કીર્તિવિજયગણિ શિષ્યોપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજયગણિ વિરચિતે શાતસુધારસગેયકાવ્યે અનિત્યભાવના વિભાવનોનામ પ્રથમ પ્રકાશ ॥

मारुणीरागेणगीयते.

स्वजनजनो वहुधा हितकाम प्रीतिरसैरभिराम ।
मरणदशावशमुपगतवत रक्षति कोपि न सत ॥
विनयनिधीयता रे श्रीजिनधर्मशरणं ।
अनुसधीयता रे शुचितरचरणस्मरण ॥१॥ध्रुवपद
तुरगरथेभनरावृत्तिकलित दधत वलमस्खलित।
हरति यमो नरपतिमपि दीन
मैनिक इव लघुमीन वि० ॥२॥
प्रविशति वज्रमये यदि सदने तृणमथ घटयति वदने
तदपि न मुचति हतसमवर्ती
निर्दयपौरुषनर्ती ॥ वि० ॥३॥
विद्यामत्रमहौषधिसेवा सृजतु वशीकृतदेवा ।
रसतु रसायनमुपचयकरण
तदपि न मुचति मरणं ॥ वि० ॥४॥
वपुपि चिर निरुणद्धि समीर पतति जलधिपरतीरं।

शिरसि गिरेरधिरोहति तस्सा
तदपि स जीर्यति जरसा ॥ वि० ॥५॥
सृजती मीमताशिरोरुहललित
मनुजशिर सितपलितं ।
को विदधाना भूवनमरस
प्रभवति रोध्धु जरस ॥ वि० ॥६॥
उद्यत उग्ररुजा जनकाय कःस्यात्तत्र सहाय ।
एकोऽनुभवति विधुरुपराग
विभजति कोपि न भाग ॥ वि० ॥७॥
शरणमेकमनुसर चतुरग परिहर ममता सग ।
विनय रचय शिवसौख्यनिधान
शातसुधारसपान ॥ वि० ।.८॥

इतिश्री शातसुधारसगेयकाव्ये अशरणभावना विभावनो नाम द्वितीय प्रकाशः ॥

" द्वितीय ભાવનાષ્ટક "

૧,-કોઇ પણ સ્વજન વર્ગ, ધાર્યું કરીને (પોતાના)

હિતસ્વી અને પ્રીતિપાત્ર સાગ માણુસને મરણ દશાને પ્રાપ્ત થતા રક્ષી શકતા નથી તેથી હે આત્મન્! તું મહા મગ ળકારી શ્રીસર્વજ્ઞ વીતરાગપ્રણીત અહિંસા, સયમ અને તપ લક્ષણ ધર્મનુંજ શરણ કર, અને નિર્મળ-વિશુદ્ધ ચારિત્રનુ સ્મરણ કર, તેજ તને સસારસમુદ્રથી તારી શકનાર છે તેનાજ પ્રબળ આલબનથી અનેક જીવો નિસ્તરી ગયા છે

૨, ઘોડા, રથ, હાથી અને પાળાથી પરવરેલા તેમજ અસ્ખલિત બળને ધારણ કરવાવાળા નરપતિને પણ યમ જેમ મચ્છીમાર નાના મચ્છને (જોત જોતામા) પકડે છે, તેમ પકડી લે છે, તેની પાસે કોઇનુ કઇએ ચાલતુ નથી

૩, ચ્હાય તો કોઇ વજ્રમય ભુવનમા પેશી જાય અથવા તો કોઇ મુખમા તૃણને ધારણ કરે તોપણ સહુને એકસરખી રીતે હણી નાખનાર એવો નિર્દય કાળ કરી ખુશી થનાર કાળ કોઇને મૂકતો નથી ચ્હાય દેવ દાનવ માનવ ગમે તે હોય પણ તેમાથી કોઇ છટકી જઇ શકતુ નથી, તેથી કે ઇએ ખોટો ગર્વ કરવાનુ કશુ કારણ નથી ગમે તેવા અખવ ગર્વને ધારણ કરનારનો પણ ગર્વ યમે ગાળ્યોજ છે

૪, જેને દેવતાઓ આધીન છે એવી વિદ્યા, મત્ર અને ઔષધીની સેવા કરો, અથવા પુષ્ટિકારક રસાયન આરોગો તોપણ મરણ મૂકવાનુ નથી મતલબ કે પ્રભાવિક વિદ્યા,

મ ત્ર ઔષધીઓની સેવાથી કે રસાયણના પ્રયોગથી પણ મૃત્યુ અટકી શકતુ નથી મૃત્યુંજયનો ઉપાય તો ઓરજ છે

૫, વ્હાય તો કોઇ શરીરમા ચિરકાળ વાયુને રોકી રાખે, સમુદ્રને પેલે પાર જઈ ર્હે, અથવા પર્વતના શિખર ઉપર જોરથી જઈ ચઢે તોપણ તે જરાથી જીર્ણ થાય છે મતલબ કે કાળક્રમે શરીર જાજરૂ થયા વિના રહેતુંજ નથી

૬, કાળા કેશોથી શોભતા મનુષ્યના મસ્તકને સહેત કેશવાળી કરતી અને શરીરને શુ ક કરી નાખનારી જરાને રોકવાને કોણ સમર્થ છે? મતલબ કે વસ્તુસ્વભાવને રોકવાને કોઈ સમર્થ થઇ શકતુ નથી

૭, જ્યારે મનુષ્યની કાયા ઉગ્ર રોગોથી વ્યાપ્ત થાય ત્યારે તેને કોણ સહાય થાય? ચ દ્ર એકલોજ રાહુની પીડા સહે છે કોઈ પણ તેનો ભાગ પાડી લેતા નથી મતલબ કે જીવ જેવી સારી નરની કરણી કરે છે તેવા તેના ફળ પણ પોતેજ ભોગવે છે

૮, (એમ સમજીને) હે આ મન!! દાન, શીલ, તપ અને ભાવરૂપ ચાર ૪ પ્રકારના ધર્મનુજ એક શરણુ તુ અગીકાર કર! સમતાની શત્રુરૂપ મમતાનો સગ તુ તજી દે અને શિવસુ ગના નિધાનરૂપ શાન્ત સુધારસનુ પાન કર્યા કર! એમ શ્રી વિનયવિજયજી મહારાજ ભવ્ય જીવને ઉપદિશે છે

अथ तृतीयभावना

शिखरिणी वृत्त त्रयम् ।

इतोलोभः क्षोभं जनयति दुरंतो दव इवो-
ल्लसल्लाभाम्भोभिः कथमपि न शक्य शमयितु
इतस्तृष्णाऽक्षाणां नुदति मृगतृष्णेव विफला ।
कथं स्वस्थैः स्थेयं विविधभयभीमे भववने ॥१॥
गलत्येकाचिंता भवति पुनरन्या तदधिका ।
मनोवाक्काये हा विकृतिरतिरोपात्तरजसः ॥
विपद्गर्तावर्ते झटिति पतयालो प्रतिपदं ।
न जंतो संसारे भवति कथमप्यार्तिविरतिः ॥२॥
सहित्वा संतापानशुचिजननीकुक्षिकुहरे ।
ततो जन्म प्राप्य प्रचुरतरकष्टक्रमहत ॥
सुखाभासे यावत् स्पृशति कथमप्यार्तिविरतिं ।
जरा तावत् कायं कवलयति मृत्यो सहचरी ॥३॥

उपजाति वृत्त.

विभ्रांतचित्तो वत बभ्रमीति,
पक्षीव रुद्धस्तनुपंजरेऽगी ।
नुन्नोनियत्याऽननुकर्मततु
सदानित सन्निहितांतकोतु –

अनुष्टुव वृत्त

अनंतान् पुद्गलावर्तानंनतानंतरूपभृत् ।
अनंतशो भ्रमत्येव जीवोऽनादि भवार्णवे ॥५॥

"श्रीजी भ भाऽभावना."

१, એક તરફ તુરત દાવાનળની જેવો લોભ વધતા જતા લાભરૂપ જળોવડે કોઈ રીતે શમાવી શકાતો નથી અને બીજી તરફ મૃગતૃષ્ણા (ઝાંઝવાના જળ) ની જેવી ખોટી વિષયતૃષ્ણા પ્રાણીઓને પીડા કરી રહી છે આવી રીતે વિવિધ ભયથી ભયંકર ભવવનમા શી રીતે સ્વસ્થ-નિશ્ચિત થઇ રહી જાય ?

૨, અતિ રોગવકી રજોગુણને પામેલા અને પગલે પગલે આપદાના ઉંડા ખાડામા જલદી પડી જનારા જંતુના દુઃખનો શી રીતે અંત આવે ? (તેની) એક ચિંતા મટે

છે ત્યા તેથી અધિક અનેરી ચિતા ઉભી થાય છે એમ મન, વચન અને કાયામા વિકૃતિ (વિકાર) સ્ફુરે છે એ ખેદની વાત છે

૩, અશુચિમય માતાના ઉદરમા અનેક સતાપને સહી પછી અનુક્રમે મોગ મોટા કષ્ટને વેઠી જન્મ પામી ક્ષણિક અને કલ્પિત સુખોવડે જેવામા પોતે કોઈ કોઈ રીતે દુખનો આરો આવ્યો માને છે તેવામા મૃત્યુની બેનપણી જરા અવસ્થા આવીને કાયાનો કોળીઓ કરી જાય છે – તેથી બાપડા સસારી જીવોને ક્યાય પણ ઠરીને ઠામ બેસવાનો વખત આવતોજ નથી

૪, ભવિતવ્યતાવડે પ્રેરાયલો, ભારે કર્મરૂપી દોરથી બધાયેલો અને કાળરૂપી બિલાડાની સમીપે રહેલો જીવ કિંમૂઢ છતો પખીની પેરે દેહ–પજરમા ભમ્યાજ કરે છે

૫, અનતાનત દેહને ધારણ કરતો જીવ અનત પુદ્ગલ પરાવર્તન પર્યંત અનાદિ ભવ સમુદ્રમા અનતી વાર ભ્રમણ કર્યા જ કરે છે

तृतीय भावनाष्टकं केदारारागेण गीयते ।

शातसुधारसकुंडमा ए देशी. ॥

कलय ससारमतिदारुण जन्ममरणादिभयभीतरे ।
मोहरिपुणेह सगलग्रह

प्रतिपद विपदमुपनीतरे ॥ क० १ ॥
स्वजनतनयादिपरिचयगुणैरिह मुधा बध्यसे मूढरे।
प्रतिपद नवनवैरनुभवे परिभवैरसकृदुपगूढरे॥क २
घटयसि क्वचन मदमुन्नते, क्वचिदहोहीनतादीनरे।
प्रतिभव रूपमपरापर वहसि
वत कर्मणाधीनरे॥ क० ३ ॥
जातु शैशवदशापरवशो जातु तारुण्यमदमत्तरे।
जातु दुर्जयजराजर्जरो जातु
पितृपतिकरायत्तरे ॥ क० ४ ॥
व्रजति तनयोपि ननु जनकता
तनयता व्रजति पुनरेपरे।
भावयन्विकृतिमिति भवगतेस्त्यजतमा
नृभवशुभशेपरे ॥ क० ५ ॥
यत्रदु सानिगदद्वलैरनुदिन दह्यसे जीवरे।
हत तत्रैव रज्यसि चिर मोहमदिरामदक्षीवरे॥क०६

दर्शयन् किमपि सुखंवैभवं सहरस्तदथ सहसैव रे ।
विप्रलभयति शिशुमिव जनं
कालबटुकोऽयमत्रैरं ॥ क० ७ ॥
सकलसंसारभयभेदकं जिनवचो मनसि निबधानरे।
विनय परिणमय निःश्रेयसं विहित
शमरससुधापानरे ॥ क० ८ ॥
इतिश्री शांतसुधारसगेयकाव्ये संसार भावनाविभावनो नाम तृतीय प्रकाश ॥

ત્રીજી ભાવના અષ્ટક.

૧, મોહરિપુએ અહિં (પ્રગટ) ગળે પકડીને પગલે પગલે વિપદાને પમાડેલા હે જીવ! તું આ સંસારને જન્મ મરણાદિક ભયથી ભરેલો અતિ બીહામણો જાણ.

૨, હે મૂઢ આત્મન્! સ્વજન પુત્રાદિકના પરિચયરૂપ બંધનથી તું શા માટે વ્યર્થ બંધાય છે? પગલે પગલે નવ નવા અનુભવવડે અને પરાભવવડે તું વારંવાર વ્યાપ્ત થયેલો છે (તે તપાસ!)

૩, અહો ક્વચિત્ તું સંપત્તિનો મદ કરે છે અને ક્વચિત્ દારિદ્રથી દીન બને છે, (વળી) ખેદની વાત છે

કે પ્રતિભાવ કર્મ વશવર્તી તુ નવ નવા રૂપને ધારણ કરે છે મતલબ કે આ સસાર રૂપ રગભૂમિમા તુ કર્મને આધીન બની નવા નવા પ્રકારના નાટકીયાના જેવા વેશ ધરે છે

૪, કવચિત્ તુ બાલ્ય અવસ્થાને આધીન હોય છે, કવચિત તરૂણ વયના મદથી માતો હોય છે, કવચિત્ દુર્જય જરાથી જર્જરિત થયેલો હોય છે, અને કવચિત્ યમના હાથે ચઢ્યો હોય છે આમ તારા વિધવિધ રૂપ રગ થયા કરે છે

૫, પુત્ર પણ (દૈવવશાત્) ખરેખર પિતાપણે ઉપજે છે અને પિતા વળી પુત્ર પણે અવતરે છે, એવી રીતે સસાર સ્થિતિની વિષમતા ભાવતો છતો હે ભાઇ ! આ મનુષ્ય ભવરૂપ શુભ સામગ્રી પામી કરી (હવે સપૂર્ણ પુરૂષાર્થવડે) સસારના દુખને તુ તિલાજલિ દે

૬, હે જીવ ! જેમા તુ અનેક પ્રકારના દુખ સબધી ચિતા અને અનેક પ્રકારના રોગરૂપ અગ્નિજ્વાલા વડે પ્રતિદિન પચાય છે, (બળ્યાજ કરે છે) તેમા જ તુ મોહમદિરાના મદથી મત્ત થયો થકો લાબો વખત રાગ ધરે છે, એ મહા ખેદની વાત છે ચતુર માણસ તો એવી દુખદાવાનળથી મુક્ત થવા એક ક્ષણ પણ પ્રમાદ કરે નહિ, સપૂર્ણ પુરૂષાર્થથી સમસ્ત દુખનો અત કરવાજ યત્ન કરે તદ્દન કફોડી સ્થિતિમા કેવળ કાયર બની પ્રમાદ સેવના-

તો ગમારજ ગણાય જ્ઞાની-વિવેકી તો અડગ વીર્યથી પો તાના આત્માને આવી દુ ખદાયી સ્થિતિમાંથી પ્રથમ (પહે જ) મુક્ત કરે અને અન્યને પણ યથાયોગ્ય સહાય આપે

૭, આ કાલભટુક અહીંજ કંઈક સુખ સમૃદ્ધિ બતાવી, તે જ સુખ સમૃદ્ધિને (એકી જ) સાથે સહરી લઈ લો કોને એક બાળકની જેમ ઠગી લે છે

૮, સકળ સંસાર સબધી ભયને ભેદી નાખનારા જિન વચનને તુ તારા મનમા ધારણ કર અને શમરસ રૂપ અમૃતપાન કરી હે આત્મન્! તુ સમસ્ત દુ ખના સંપૂર્ણ વિલયરૂપ અને એકાત સુખના સ્થાન રૂપ મોક્ષને પ્રાપ્ત કર! એમ શ્રીમાન્ વિનય વિજયજી મહારાજ ઉપદિશે છે

ઇતિ તૃતીય ભાવનાર્થ

अथ चतुर्थभावना

स्वागतावृत्त

एक एव भगवानयमात्मा, ज्ञानदर्शनतरगसरग
सर्वमन्यदुपकल्पितमेतत्
व्याकुलीकरणमेव ममत्वम् ॥ १ ॥

प्रबोधता वृत्तत्रय.

अबुधै परभावलालसालसदज्ञानदशावशात्मभि ।

परवस्तुषु हा स्वकीयता
विषयावेशवशाद्विकल्प्यते ॥ २ ॥
कृतिना दयितेति चिंतनं परदारेषु यथा विपत्तये ।
विविधार्तिभयावहं तथा परभावेषु ममत्वभावना॥३॥
अधुना परभावसंवृतिं हर चेतः परितोऽवगुंठितं ।
क्षणमात्मविचारचंदन द्रुमवातोर्मिरसा
स्पृशतु मां ॥ ४ ॥

अनुष्टुप् वृत्त

एकतां समतोपेतामेनामात्मन् विभावय ।
लभस्व परमानंदसंपदं नमिराजवत् ॥ ५ ॥

"ચોથી એકત્વ ભાવના"

૧, જ્ઞાન દર્શન તરનથી શોભતો એવો આ આત્મા જ એક (આરાધન કરવા યોગ્ય) ભગવાન્ છે બાકીનું આ બધું ઉપકલ્પિત (કલ્પી લીધેલું) સુખ તો વ્યાકુળતા કરનાર મમત્વ માત્ર છે, મતલબ કે સારતત્ત્વ તો આત્માજ છે, તે શિવાયનો બધો પ્રપંચ કેવળ ભ્રમજાળ યા મોહજાળ રૂપ મમત્વની વૃદ્ધિ કરનારજ જણાય છે

૨, પરવસ્તુ પ્રત્યેની લાલસાથી જાગતી અજ્ઞાન દશાને વશ પડેલા અબુદ્ધજનો હા! ઇતિ ખેદે વિષય સંબંધી આવેશ (અભિનિવેશ–આગ્રહ) ને વશ થઇ જવાથી પર પુદ્ગલિક વસ્તુઓમા પોતાપણાની બુદ્ધિની કલ્પના કરી લે છે

૩, જેમ પુણ્યવંત આત્માને પરસ્ત્રીને વિષે 'મ્હારા' એવુ ચિંતવન વિપત્તિને માટે થાય છે, તેમ વિવિધચિંતા અને ભયને ઉત્પન્ન કરનાર પરવસ્તુ પ્રત્યેનો મમત્વભાવ વિપત્તિને માટે થાય છે

૪, હવે! હે ચિત્ત! ચારે બાજુથી વીંટાએલી એવી પરભાવની સંવૃત્તિ તું હરી લે જેથી ક્ષણવાર આત્મ વિચારરૂપ ચંદન વૃક્ષના પવનની લહેરીના રમમને સ્પર્શે

૫, સમતાથી વ્યાપ્ત એવી આ એકત્વ ભાવનાને હે આત્મન્ તું વિચાર! અને નમિરાજર્ષિની પેરે પરમાનંદ સંપદાને પ્રાપ્ત કર!

चतुर्थभावनाष्टक

परजीया रागेण गीयते

विनय चिंतय वस्तुतत्त्व जगति निजमिह कस्य किं।
भवति मतिरिति यस्य हृदये
दुरितमुदयति तस्य किं ॥ नि० १ ॥

एक उत्पद्यते तनुमानेक एव विपद्यते ।
एक एव हि कर्मचिनुते सैकक फलमश्नुते ।वि०।२।
यस्य यावान् परपरिग्रह विविधममतावीवधः ।
जलधिविनिहितपोतयुक्त्या पतति तावदसावध ।३।
स्वस्वभाव मद्यमुदितो भुवि विलुप्य विचेष्टते ।
दृश्यता परभावघटनात् पततिविलुठति जृम्भतेवि।४।
पश्य कांचनमितरपुद्गलमिलित मचति का दशा
केवलस्य तु तस्य रूप विदित मेव भवादृशा।वि० ५।
एवमात्मनि कर्मवशतो भवति रूपमनेकधा ।
कर्ममलरहिते तु भगवति भासते कांचनविधा ।वि६।
ज्ञानदर्शनचरणपर्यव परिवृत्त परमेश्वर ।
एकएवानुभवसदने स रमतामनिश्वर ।।वि० ७।।
रुचिरसमतामृतरसं क्षणमुदितमास्वादय मुदा ।
विनयविषयातीतसुखरसरतिरुदञ्चतु ते सदा।वि।८।
इतिश्री शांतसुधारसज्ञेयकाव्ये एकत्वभावनाविभा-
वनो नाम चतुर्थः प्रकाशः ॥

"ચતુર્થ ભાવનાષ્ટક."

૧, વિનય વિજયજી મહારાજ કહે છે કે હે આ-ત્મન્! તુ તારા વસ્તુસ્વરૂપનો વિચાર કર કે આ જગતમા કોણ કોનુ છે? આવી મતિ જેના હૃદયમા ઉપજે છે તેને દુરિત (દુ ખ) નો ઉદય કેમ થાય? (અર્થાત્ ન જ થાય)

૨, દેહધારી (જીવ) એકલોજ ઉપજે છે અને એકલોજ ચ્યવે છે (મરણ પામે છે) તે એકલોજ કર્મ બાંધે છે અને એકલોજ તેના ફળ ભોગવે છે

૩, વિવિધ પ્રકારની મમતારૂપ બોજાવાળો જેને જેટલો પરિગ્રહ હોય છે તે સમુદ્રમા રહેલા વહાણની યુક્તિથી તેટલો નીચે (તળીયે) જાય છે

૪, જેમ મદિરાપાનથી ઉન્મત્ત બનેલો જીવ સ્વસ્વભાવ (મૂળ પ્રકૃતિ) ને તજી દઇને જુદાજ પ્રકારની ચેષ્ટા કરવા મડી જાય છે તેમ પરભાવના સગથી જીવ સ્વભાવ મુકીને સસાર ચક્રમા પડે છે, લોટે છે (અરહો પરહો અથડાય છે-રગદોળાય છે અને) ભવવૃદ્ધિ કરે છે

૫, જો! કાચન (સુવર્ણ) બીજી ધાતુની સાથે મળ્યુ છતુ કેવી દશાને પામે છે? અને કશા પ્રકારના સેગ વગરના વિશુદ્ધ કાચનનુ સ્વરૂપ તો તમારી જેવા સુજ્ઞને સુવિદિતજ છે

૬, એમ આત્માને વિષે કર્મના સંયોગથી અનેક પ્રકારના રૂપ થાય છે, અને કર્મમળ રહિત આત્મા-પરમાત્માને વિષે તો વિશુદ્ધ કાંચનની જેવો ચોખ્ખો જ અનુભવ થાય છે, અર્થાત્ વિશુદ્ધ આત્માનું તો એકજ અખંડ, અવિચળ-નિર્વિકલ્પ-રૂપજ હોય છે

૭, જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રગુણથી વ્યાપ્ત એવા આ અવિનશ્વર (અક્ષય) વીતરાગ પરમાત્મા એકલાજ (સ્વતંત્ર પણે) અનુભવ સદન (મહેલ) માં રમણ કરો !

૮, હે ! આત્મન્ આ સહેજે પ્રાપ્ત થયેલા મનોહર શાન્ત સુધારસનું તું પ્રેમ પૂર્વક પાન કર ! અને તે વિષયાતીત (અતીંદ્રિય) સુખ રસનો સ્વાદ લેવામાં રતિ સદા ઉદય પામો જાગૃત રહો ! ઇતિચતુર્થં ભાવનાર્થ.

अथ पंचम भावना.

उपजाति वृत्त.

पर प्रविष्ट कुरुते विनाशं ।
लोकोक्तिरेषा न मृषेति मन्ये ॥
निर्विश्य कर्माणुभिरस्य किं किं ।
ज्ञानात्मनो नो समपादि कष्टं ॥१॥

૪, મ સારચક્રમા પરિભ્રમણ કરતા તે કેટલી બધી માઠી કષ્ટ–કદર્થનાઓ સહી છે? તેમ જ નરક તિર્યંચ સ બધી યોનિઓમા તુ વારવાર વિડ બિત થયો છતો છેદન ભેદન પામ્યો છે તે સર્વ પરપુદ્‌ગલસ ગનો દુષ્ટ અનુભાવ વિસરી જઇને તેમાજ રાગ ધરતો હે મૂઢ! તુ મુઝાઈ જાય છે, અને તેનેજ સેવતો છતો કેમ (લગારે) લાજતો નથી

૫, જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર લક્ષણ ચેતના વિના બાકીનુ બધુ પર છે, એવો દઢ નિશ્ચય કરીને હે આત્મન્! તુ સ્વહિત પ્રાપ્તિને માટે પ્રયત્ન કર!

पचम भावनाष्टकम

श्रीरागेणगीयते ॥ तुजगुण पार नहि लहुं ए देशी०

विनय निभालय निज भवन
तनुधनसुतसदनस्वजनादिषु ।
किं निजमिह कुगतेरवन ॥ ॥ वि० १ ॥
येन सहाश्रयसे ऽतिविमोहादिदमहमित्यविभेद ।
तदपि शरीर नियतमधीर
त्यजति भवन धृतखेद ॥ वि० २ ॥

जन्मनि जन्मनि विविधपरि-
ग्रहमुपचिनुपे च कुटुंब ।
तेपु भवत परभवगमने
नानुसरति कृशमपि सुव ॥ वि० ३ ॥
त्यज ममतापरितापनिदान परपरिचयपरिणाम ।
भज निस्सगतया विशदीकृत-
मनुभवसुखरसमभिराम ॥ वि ४ ॥
पथि पथि विविधपथै पथिकै
सह कुरुते क प्रतिवंध ।
निजनिजकर्मवशै स्वजनै
सह कि कुरुपे ममतावध ॥ वि० ५ ॥
प्रणयविहीने दधदभिपग सहते वहुसताप ।
त्वयि निष्प्रणये पुद्गलनिचये
वहसि मुधाममताताप ॥ वि० ६ ॥
त्यज सयोग नियतवियोग कुरु निर्मलमवधान

नहिविद्धान कथमपि तृप्यसि

मृगतृष्णाघनरसपान ॥ वि० ७ ॥

भज जिनपतिमसहायसहाय शिवगतिसुगमोपाय ।

पिव गदशमन परिहृतवमन

शातसुधारसमनपाय ॥ वि० ८ ॥

इति शातसुधारसगेयकाव्ये अन्यत्वभावनाविभावनो नाम पचम प्रकाश ॥

"પચમ ભાવનાષ્ટક",

૧, હે આત્મન્! તુ પોતાનુ ઘર સભાળ! શરીર, ધન, પુત્ર, ઘર અને સ્વજનાદિકમા તારૂ શુ છે? કે જે દુર્ગતિથી તારો બચાવ કરી શકે

૨, અતિ મોહથી એ તે હુ એવા અભેદ જાણ્યથી જેની સાથેજ સદા વસે છે તે શરીર પણ નિશ્ચે ચપળ છતુ ખેદયુક્ત તને તજી દે છે છતા તુ તેના ઉપર કેટલો મોહ રાખે છે?

૩, જન્મ જ મમા વિવિધ પ્રકારના પરિગ્રહને અને કુટુબને તુ પોષે છે પરતુ પરભવ જતા તેમાથી એક તત્વ માત્ર પણ તને સહાયરૂપ થતુ નથી

૪, માટે પરપરિચય પરિણામ કે જે મમતાયોગે પ-રિતાપનેજ પેદા કરે છે તેને તુ તજ અને નિ સગપણે નિમળ અને અલ્હાદકારી અનુભવ સુખ રસનુ તુ સેવન કર એજ તને અત્યત હિતકારી થશે

૫, જુદા જુદા માર્ગે જનારા વટેમાર્ગુઓ સાથે ઠેકાણે ઠેકાણે કોણ પ્રતિબધ કરે? કોઇ ન કરે તેમ સ્વ સ્વકર્મ વશ વર્તી સ્વજનો સાથે તુ શામાટે મમતા બાધે છે તે મમતાબધન તને અત્યત દુખકારી થશે

૬, રાગરહિત માણસ ઉપર આસક્ત થનાર જેમ બહુ સતાપને સહે છે, તેમ તારે વિષે રાગરહિત એવા જડ પદાર્થો ઉપર ફોગટ મમતા રાખી તુ શામાટે સતાપને સહે છે તે જડ પદાર્થોથી અતે તારૂ કશુ વળવાનુ નથી જ

૭, (એમ સમજીને) જેનો નિશ્ચે વિયોગ થવાનો જ છે એવા સયોગ (સયોગિભાવ-વસ્તુઓ) નો તુ ત્યાગ કર અને નિર્મળ આત્મ લક્ષ્ય ધારણ કર! (તે વિના) મૃગતૃષ્ણા (ઝાઝવા) ના જળનુ પાન કરનો (કરવા મથતો) તું કદ પિ તૃપ્તિને પામી શકીશ નહિ

૮ દીનબધુ એવા જિનેશ્વરને તું ભજ અને સુખે શિવગતિ આપે, સકળ આપદાને કાપે અને સવ વ્યાધિઓને શમાવે એવા શાન્ત સુધારસનું તું રૂચિપૂર્વક પાન કર!

ઇતિ ... ભાવનાર્થ

अथ षष्ठ भावना.

शार्दूलविक्रीडित वृत्त.

सच्छिद्रो मदिराघट परिगलत्तल्लेशसगाशुचि ।
शुच्या मृघमृदा वहि स वहुशो धौतोपि गगोदकैः।
नाधत्ते शुचिता यथा तनुभृतां कायो निकायो महा
बीभत्सास्थिपुरीपमुत्ररजसा नायं तथा शुद्धति॥१॥

मदाक्रांता वृत्तं.

स्नाय स्नाय पुनरपि पुन स्नाति शुद्धाभिरद्भि-
र्वारवारं वत मलतनु चदनैरर्चयते ॥
मूढात्मानो वयमपमला प्रीतिमित्याश्रयते ।
नो शुध्यते कथमवकर शक्यते शोध्धुमेव ॥२॥

शार्दूलविक्रीडित वृत्त.

कर्पूरादिभिरर्चितोपि लशुनो नो गाहते सौरभ
नाजन्मोपकृतोपि हत पिशुन सौजन्यमालवते ॥

देहोप्येष तथा जहाति न नृणां
स्वाभाविकीं विस्रतां ।
नाभ्यक्तोपि विभूषितोपि बहुधा
पुष्टोऽपि विश्वस्यते ॥ ३ ॥

उपेन्द्रवज्रा वृत.

यदीय संसर्गमवाप्य सद्यो,
भवेच्छुचीनामशुचित्वमुच्चैः ।
अमेध्ययोर्नेवपुषोस्य शौचं
संकल्पमोहोयमहो महीयान् ॥

स्वागता वृत्त.

इत्यवेत्य शुचिवादमतथ्यं,
पथ्यमेव जगदेकपवित्रं ।
शोधनं सकलदोषमलानां,
धर्ममेव हृदये निदधीथाः ॥ ५ ॥

"छठी अशुचि भावना"

१, જેમ છિદ્રયુક્ત મદિરાનો ઘડો તેમાથી ટપકતા

મદિરાના ટીપાના સંગથી અશુચિ થયેલો હોવાથી ગાહિરના ભાગમાં પવિત્ર માટીથી મસળીને તેને ગંગાજળથી બહુવાર ધોયો છતાં તે પવિત્ર થઈ શકતો નથી, તેમ પ્રાણીઓની કાયા મહા બિભત્સ (દુગંછનીય) હાડકાં, વિષ્ટા, મૂત્ર અને રજસના ઢગલારૂપ હોવાથી ગમે તેટલા ઉપચારથી પણ શુદ્ધ થઈ શકતી નથી

૨, ૩, મોહમૂઢ પ્રાણીઓ વારંવાર શુદ્ધ જળથી અત્યંત સ્નાન કરે છે, અને મલથી ભરેલા દેહને ચંદનથી ચર્ચે છે અને એમ કરીને આપણે નિર્મળ થયા એમ માની ખુશી થાય છે, પણ તે શુદ્ધ થઈ શકતા નથી, કેમકે ઉકરડો એમ શી રીતે સાફ થઈ શકે? જેમ કપૂર વિગેરે સુગંધિ દ્રવ્યોથી વાસિત કરેલું પણ લસણ સુગંધિ થતું નથી અને જન્મપર્યંત ઉપકાર કર્યાં છતાં પણ દુર્જન સજ્જનતાને પામતો નથી, તેમ આ મનુષ્યોનો દેહ પણ પોતાની સ્વાભાવિક અશુચિને તજતો નથી બહુ પેરે સુગંધિ તેલ વિગેરેથી મસળ્યા છતાં, વસ્ત્રાલંકારથી વિભૂષિત કર્યાં છતાં અને ખાનપાનથી પુષ્ટ કર્યાં છતાં, તે વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય થતો નથી મતલબકે ગમે તેટલા ઉપચારથી પણ દેહ પોતાનો જાતિસ્વભાવ તજતો નથી

૪, જેનો સંસર્ગ (સંયોગ) પામીને પવિત્ર વસ્તુઓ પણ જલદી અપવિત્ર થઈ જાય છે, તેમ છતાં અહો! એવા

અશુચિના કારણરૂપ શરીરને શુચિ કરવાનો ભ્રમ જીવોને કેવો ભારે પીડાકારક છે!

૫, એવી રીતે શરીરશોચનો પક્ષ ખોટો જાણીને સકળ દોષરૂપ મળને સાફ કરનાર, પથ્ય (હિતકર) અને જગતમા પરમ પવિત્ર એવા ધર્મનેજ હે આત્મન્! તુ તારા હૃદયમા નિશ્ચયપૂર્વ- ધારણ કર!

षष्ठभावनाष्टक

आमावरी रागेण गीयते। कागा रे तनु चुनि चुनि जावे (ए देशी)

भावय रे वपुरिदमतिमलिन,
विनय विबोधय मानसनलिन।
पावनमनुचिंतय विभुमेक,
परममहोमयमुदितविवेक ॥ भा० १ ॥
दम्पतिरेतोरुधिरविवर्ते,
किं शुभमिह मलकश्मलगर्ते।
भृशमपि पिहित स्रवति विरूप,
का बहुमनुतेऽवस्करकूप ॥ भा० ॥२॥

भजति सचद्र शुचितावुल,
कर्तु मुखमारुतमनुकूल ।
तिष्ठति सुरभि कियत काल,
मुखमसुगधिजुगुप्सितलाल ॥ भा० ॥३॥
असुरभिगधवहोंतरचारी,
आचरितु शक्यो न विकारी ।
वपुरूप जिघ्रसि वारवार,
हसति बुधस्तव शौचाचार ॥ भा० ॥४॥
द्वादश नव रध्राणि निकाम,
गलदशुचीनि न याति विराम ।
यत्र वपुषि तत्कलयासि पूत,
मन्ये तव नूतनमाकूत ॥ भा० ॥५॥
अशितमुपस्करसस्कृतमन्न,
जगति जुगुप्सा जनयति हन्न ।
पुसवन धैनवमपि लीढ,
भवति विगर्हितमति जनमिढ ॥ भा० ॥६॥

केवलमलमयपुदलनिचये,
अशुचीकृतशुचिभोजनसिचये ।
वपुसि विचितय परमिहसारं,
शिवसाधनसामर्थ्यमुदार ॥ भा० ॥७॥
येन विराजितमिदमतिपुण्य,
तच्चिंतयचेतननैपुण्य ।
विशदागममधिगम्य निपान,
विरचय शातसुधारसपान ॥ भा० ॥८॥

इतिश्री शातसुधारसगेयकाव्ये अशौचभावनाविभावनो नाम षष्ट प्रकाशः

"ષષ્ઠ ભાવનાષ્ટક"

૧, હે આત્મન્! આ દેહ અતિ અપવિત્ર છે એમ તું વિચાર અને તારા હૃદયકમળને વિકસિત કર જેથી સકલ આપદાને વમી તું પરમ મહોદયને પામી શકીશ

૨, સ્ત્રી પુરૂષના રૂધિર અને વિર્યના વિકાર–પરિણામરૂપ આમલમય અશુચિ ખાડમા શું સારૂ છે, બહુ યત્નથી તેનું મુખ ધોયા કર્યા છતા તેમાથી દુર્ગંધ નિકળ્યાજ કરે છે આવી અશુચિથી ભરેલા કુવાનો કોણ અતિ આદર

કરે? જ્ઞાની-વિવેકી તો નજ કરે કેવળ મૂઢ-ગમાર હોય તેજ કરે

૩, મુખને સારૂ સુગધિત કરવાને કોઇ કર્પૂરયુક્ત તાબુલ ખાય છે, તોપણ દુગછનીક લાળથી યુક્ત તે ફિક્કુ મુખ કેટલાક કાળ સુગધિ રહે છે

૪, શરીરની અદર ફરતો ખગબ વિકારી વાયુ એમ કઇ રોકી શકાતો નથી તેમ છતા તુ વારવાર શરીરને સુગધિ દ્રવ્યો લેપી સુધ્યા કરે છે આ તારો શોચાચાર (અપવિત્ર દેહને પવિત્ર બનાવવાનો પ્રયત્ન) સુજ્ઞ વિવેકી જનો હસી કાઢે છે, કેમકે તે બધો તારો ફોગટ પ્રયત્ન છે, અથવા તો તે કેવળ ભ્રમરૂપજ છે

૫, જે શરીરમા અત્યત અશુચિને વહેતા સ્ત્રીના બાર અને પુરૂષના નવ દ્વાર ક્ષણવાર પણ વિરામ પામતા નથી, તે શરીરને તુ પવિત્ર ગણે છે, એ તારો કોઈ અભિનવ (વિચિત્ર) અભિપ્રાય જણાય છે

૬, અનેક જાતના ઉપચારથી નીપજાવેલુ અન ખાધુ છતુ વિષ્ટારૂપ થઇ જગતમા જુગુપ્સા (દુગછા) ઉપજાવે છે અને વીર્યને વધારનારૂ મજેનુ દૂધ પીધુ છતુ ભારે દુગછનિક મૂત્રના પરિણામને પામે છે

૭, માટે હે આત્મન્! પવિત્ર વસ્ત્ર ભોજનને અપવિત્ર કરી નાખનારા કેવળ મળયુક્ત પુદ્ગળના પુજવાળા દેહમા

જે મોક્ષ સાધનનુ ઉદાર સામર્થ્ય રહેલુ છે તેનેજ પરમ- સારભૂત સમજ !

૮, જેનાવડે શોભિતુ છતું આ શરીર અતિ પવિત્ર અને એવી નિપુણતાને હે ચેતન ! તું વિચાર કર ! અને નિર્મળ સિદ્ધાન્તરૂપ જળાશય પામીને તું શાન્ત સુધારસનું પાન કર ! એજ તને કલ્યાણકારી છે

ઇતિષષ્ઠ ભાવનાર્થ.

अथ सप्तम भावना.

भुजगप्रयातं वृत्त

यथा सर्वतो निर्जरैरापतद्भि,
प्रपूर्येत सद्य पयोभिस्तटाक ।
तथैवाश्रवै कर्मभि समृतोगी,
भवेद्व्याकुलश्चचल पकिलश्च ॥१॥

शार्दूलविक्रीडित वृत्त.

यावत्किञ्चिदिवानुभूय तरसा कर्मेह निर्जीयते ।
तावच्चाश्रवशत्रुरनोऽनुसमय सिंचति भूयोपि तत् ॥

हा कष्ट कथमाश्रवप्रतिभटा शक्या निरोध्धु मया।
ससारादतिभीषणान्मम हहा मुक्ति कथ भाविनी॥२॥

प्रहर्षणी वृत्त.

मिथ्यात्वविरतिकषाययोगसज्ञा–
श्चत्वार सुकृतिभिराश्रवा प्रदिष्टा ॥
कर्माणि प्रतिसमय स्फुटैरमीभिर्वध्नतो।
भ्रमवशतो भ्रमति जीवा ॥ ३ ॥

रथोद्धता वृत्तं

इन्द्रियाव्रतकषाययोगजा
पच पच चतुरन्विताम्त्रय ।
पचविंशतिरसक्रियाइति
नेत्रवेदपरिसरययाऽप्यमी ॥ ४ ॥

इंद्रवज्रा वृत्त.

इत्याश्रवाणामधिगम्य तत्व,
निश्चित्य सत्व श्रुतिसन्निधानात् ।

एषां निरोधे विगलद्विरोधे,
सर्वात्मना द्राग् यतितव्यमात्मन् ॥५॥

"આતમી આશ્રવભાવના."

૧, જેમ સર્વ બાજુથી આવી પડતા પાણીના નિઝરણાવડે તળાવ તરત ભરાઇ જાય છે તેમ સતત આવતા કર્મોવડે વ્યાપ્ત થયેલો જીવ વ્યાકુળ ચંચળ અને પાપપંકથી ચીકણો થાય છે

૨, જેટલામા થોડુંક કર્મ અનુભવિને હું ક્ષય કરૂં છું કે તરત આશ્રવ શત્રુઓ સમયે સમયે તે કર્મને પુન પાછા સિંચે છે હા! કષ્ટની વાત છે કે આ આશ્રવશત્રુઓને મારે શી રીતે અટકાવવા? અને હા! હા! આ અતિ ભયંકર ભવઅટવી થકી મ્હારો શી રીતે છુટકો થઈ શકે?

૩, મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગ (મન, વચન અને કાયા સબંધી વ્યાપાર) નામના ચાર આશ્રવો પંડિતોએ કહ્યા છે એ પ્રગટ ચાર હેતુઓવડે ભ્રમવશાત પ્રતિ સમય કર્મબાંધતા જીવો ભ્રમણ કરે છે

૪, ઇંદ્રિય, અવ્રત કષાય અને યોગના (અનુક્રમે) પાચ, પાચ ચાર, અને ત્રણ તેમજ ૨૫ (પચીસ) અસત્ ક્રિયા મળીને આશ્રવોના ૪૨ ભેદ થાય છે

૫, એવી રીતે આશ્રવોનું તત્ત્વ જાણી, શાસ્ત્ર પરિચ

યથા તેમનું અસ્તિત્વ નિર્ધારીને વિરોધ-રહીત તેમનો નિરોધ કરવામાં હે આત્મન્ ! તું સર્વ શક્તિથી શીઘ્ર યત્ન કર

सप्तमभावनाष्टक धनाश्रीरागेणगीयते

मोलिड़ा रे हसारे विषय न राचिये (ए देशी)

परिहरणीया रे सुकृतिभिराश्रवा ।
हृदि समतामवधाय ॥
प्रभवत्येते रे भृशमुच्छृखला ।
विभुगुणविभववधाय ॥ परि० ॥१॥
कुगुरु नियुक्तारे कुमतिपरिप्लुता ।
शिवपुरपथमपहाय ॥
प्रयतते मी रे क्रियया दुष्टया ।
प्रत्युत शिवविरहाय ॥ परि० ॥ २ ॥
अविरतचित्तारे विषयवशीकृता ।
विषहते विततानि ॥
इह परलोके रे कर्मविपाकजान्य—

विरलदु खशतानि ॥ परि० ॥ ३ ॥
करिझवमधुपा रे शलभमृगादयो ।
निपयविनोदरसेन ।
हत लभते रे विनिधा वेदना चत ।
परिणतिनिरसेन ॥ परि० ॥ ४ ॥
उदितकपाया रे निपयवशीकृता ।
याति महानरकेपु ॥
परिवर्त्तते रे नियतमनतशो ।
जन्मजरामरणेपु ॥ परि० ॥ ५ ॥
मनसावाचा रे वपुषा चचला ।
दुर्जयदुरितभरेण ॥
उपलिप्यते रे तत आश्रवजये ।
यतता कृतमपरेण ॥ परि० ॥ ६ ॥
शुद्धायोगा रे यदपि यतात्मनां ।
स्रवते शुभकर्माणि ॥

काचननिगडा स्तान्यपि जानीयात् ।
हतनिर्वृत्तिशर्माणि ॥ परि० ॥ ७ ॥
मोदस्वैर रे साश्रवपाप्मना ।
रोधे धियमाधाय ॥
शातसुधारसपानमनारत ।
विनय विधाय विधाय ॥ परि० ॥ ८ ॥

इतिश्री शातसुधारसगेयकाव्ये आश्रवभावना-विभावनो नाम सप्तम प्रकरण

" સપ્તમ ભાવના અષ્ટક "

૧ પુણ્યશાળી—પડિત પુરૂષોએ હૃદયમા સમતા ધારણ કરીને આશ્રવો પરિહરવા યોગ્ય છે કેમકે એ (આશ્રવો) અત્યત ઉત્કૃ ખલ છતા આત્માની ગુણ લક્ષ્મીનો લોપ કરવા સમર્થ થાય છે

૨, કૃશ્રૃયે જોડેલા અને કુમતિથી પ્રેરાએલા એ આશ્રવો મોક્ષ માર્ગને તજી દુષ્ટ ક્રિયાવડે ઉલટા સસારવૃદ્ધિને માટે અધિક યત્ન કરે છે

૩ વિષયને વશ થયેલા વિરતિ શુન્ય જીવો આ લોકમા તેમજ પરલોકમા કર્મ વિપાક જન્ય અવિચ્છિન્ન

વિસ્તાર પામેલા સેકડો દુ ખોને સહ્યા કરે છે

૪, હાથી, મચ્છ, મધુકર, અને મૃગાદિક બાપડા પરિણામે વિરસ એવા વિષય વિનોદમા રસવડે વિવિધ વેદનાને સહન કરે છે જ્યારે તે બાપડા એક એક ઇંદ્રિયના વિષયને વશ પડી વિડબના પામે છે તો જે પાચે ઇંદ્રિયોને આધીન બની રહ્યા છે તેમના કેવા હાલ—હવાલ થશે? એમ વિચારી વિચક્ષણ ભવભિરૂ જનોને વિષય સુખમા આસક્ત થવુ ઘટતું નથી

૫, વિષયને વશ થએલા પ્રાણીઓ કષાયથી વ્યાપ્ત બની (મહાનરમદિકમા) જાય છે અને નિશ્ચે અનતી વખત જન્મજરા અને મરણની ઘટમાળામા ભમ્યા કરે છે

૬, મન વચન અને કાયાવડે ચચળ થયેલા જીવો આકરા પાપ પકથી ચોતરફ લેપાય છે માટે (ચતુર) માણસે આશ્રવ જય કરવા યત્ન કરવો બીજા કાર્યથી સર્યું

૭, જો કે સયમી જીવોના શુધ્ધ મન, વચન કાયાના યોગો (વ્યાપારો) શુભ કર્મ (પુણ્ય ફળ) આપે છે તો પણ તેમને મોક્ષે સુખના પ્રતિબધક સોનાની બેડી જેવા જાણવા, એટલે કે તેવા શુભ કર્મમા પણ મુઝાવુ નહિ, મુમુક્ષુ જનોએ સમસ્ત કર્મની નિર્જરારૂપ કેવળ મોક્ષજ શુદ્ધ સાધ્ય રાખવું

૮, એવી રીતે આશ્રવ યુક્ત પાપનો નિરોધ કરવામા

બુદ્ધિને સ્થાપી શાંત સુધારસનું સતત (અવિચ્છિન્નપણે)
પાન કરી કરીને હે આત્મન્ ! તું આનંદ પામ !
ઇતિ સપ્તમ ભાવનાર્થ.

अथ अष्टम भावना

स्वागता वृत्तं द्वयम्.

येन येन य इहाश्रवरोध संभवेन्नियतमौपयिकेन॥
आद्रियस्व विनयोद्यतचेतास्तत्तदांतरदृशा
परिभाव्य ॥ १ ॥

संयमेन विषयाविरत्ते दर्शनेन वितथाभिनिवेश॥
ध्यानमार्तमथरौद्रमजस्त्र चेतस स्थिरतया च
निरुंध्या ॥ २ ॥

शालिनी वृत्तं

क्रोध क्षांत्या मार्दवेनाभिमान ।
हन्यामायामार्जवेनोज्ज्वलेन ॥
लोभ वाराराशिरौद्र निरुंध्या ।
संतोषेण प्राशुना सेतुनेव ॥ ३ ॥

स्वागता वृत्त.

गुप्तिभिस्तिसृभिरेवमजय्यान् ।
त्रीन् विजित्य तरसाऽधमयोगान् ॥
साधुसंवरपथे प्रयतेथा ।
लप्स्यसे हितमनाहतमिद्ध ॥ ४ ॥

मंदाक्रांता वृत्त.

एवं रुद्धेष्वमलहृदयैराश्रवेष्वाप्तवाक्य–॥
श्रद्धाचंचत् सितपटपटु सुप्रतिष्ठानशाली ॥
शुद्धैर्योगैर्जवनपवनैः प्रेरितो जीवपोत ॥
स्रोतस्तीर्त्वा भवजलनिधेर्याति निर्वाणपुर्यां ॥५॥

"આઠમી સંવરભાવના."

૧, આત્મન્ ! જે જે ઉપાયોવડે જરૂર આશ્રવનો રોધ થાય તે તે ઉપાય અંતરદૃષ્ટિવડે વિચારી ઉલ્લસિત ભાવથી તું આદર

૨, સંયમવડે વિષય અને અવિરતિનો નિગ્રહ કર, સમ્યક્ત્વવડે ખોટા હઠ કદાગ્રહનો નિરોધ કર અને ચિત્તની સ્થિરતાવડે આર્તધ્યાન તથા રૌદ્ર ધ્યાનનો તું નિગ્રહ કર

૩, ક્ષમાવડે ક્રોધને, નમ્રતાવડે અભિમાનને, અને ઉજ્વળ આર્જવ (સરલતા) વડે માયાને હણી નાખ, તેમજ સમુદ્રજેવા દુસ્તર લોભને ઉંચા સેતુ (પાજ) જેવા સંતોષવડે નિરૂધી લે મતલબ કે તે તેસદુપાયોવડે ક્રોધાદિક ચારે વિષમ કષાયોનો વિનાશ કર

૪, વળી ત્રણ ગુપ્તિઓવડે જ દુર્જય એવા અધમ ત્રણ યોગ (મન વચન કાયા) ને સત્વર (શીઘ્ર) જીતી લઈને સાધુ યોગ્ય સંવર માર્ગમા તું પણ પ્રયત્ન કર ! જેથી તુ અખંડ અને ઉંચા પ્રકારનું હિત (મોક્ષ-સુખ) મેળવી શકીશ (એ વાત ચોક્કસ સમજ)

૫, આવી રીતે શુદ્ધ હૃદયવડે આશ્રવોનો રોધ કર્યે છતે આપ્ત (સર્વજ્ઞ) વચનમા શ્રદ્ધારૂપ શોભતા શ્વેત વસ્ત્ર (સઢ-વાવટા) વડે સુંદર અને મજબૂત પ્રતિષ્ઠાન (સ્થંભ) વાળુ જીવરૂપ જહાજ શુદ્ધ યોગ્યરૂપ ચંચળ પવનવડે પ્રેરાયેલુ આ સંસારસમુદ્રના પ્રવાહને તરી મોક્ષ પુરીમા જાય છે મતલબ કે શુદ્ધ હૃદયથી સમસ્ત આશ્રવને રૂંધી, પવિત્ર જિનવચનમા શ્રદ્ધાયુક્ત ખરો શ્વેતાંબર શુદ્ધ કરણીથી ભવજળ તરીને મોક્ષપુરીમા જાય છે

अष्टमभावनाष्टक, नटरागेण गीयते.

महावीर मेरो लालन (ए देशी)

शृणु शिवसुखसाधन सदुपाय सदुपायरे सदुपाय

शृणु शिवसुखसाधनसदुपाय ॥
ज्ञानादिकपावनरत्नत्रय–
परमाराधनमनपाय ॥ शृ० ॥ १ ॥
विषयविकारमपाकुरु दूर ।
क्रोध मान सह मायं ॥
लोभ रिपु च विजित्य सहेल ।
भज संयमगुणमकषाय ॥ शृ० ॥ २ ॥
उपशमरसमनुशीलय मनसा ।
रोषदहनजलदप्रायं ॥
कलय विराग धृत परभाग ।
हृदि विनय नाय नाय ॥ शृ० ॥ ३ ॥
आर्त रौद्र ध्यान मार्जय ।
दह विकल्परचना नाय ॥
यदि यमरुद्धा मानसवीथी ।
तत्वविदपथा नाय ॥ शृ० ॥ ४ ॥

सयमयोगैरवहितमानस-
शुध्याचरितार्थय कार्यं ॥
नानामतरुचिगहने भुवने ।
निश्चिनु शुद्धपथ नाय ॥ शृ० ॥ ५ ॥
ब्रह्मव्रतमगीकुरु विमल ।
विश्राणं गुणसमवाय ॥
उदित गुरुवदनादुपदेश ।
सगृहाण शुचिमिव राय ॥ शृ० ॥ ६ ॥
सयमवाङ्मयकुसुमरसैरति-
सुरभय निजमध्यवसाय ॥
चेतनमुपलक्षय कृतलक्षण-
ज्ञानचरणगुणपर्याय ॥ शृ ॥ ७ ॥
वदनमल कुरु पावनरसन ।
जिनचरित गाय गाय ॥
सविनय शान्तसुधारसमेन ।

चिर नंद पाय पाय ॥ शृ० ॥ ८ ॥

इतिश्री शांतसुधारसगेयकाव्ये संवरभावना-विभावनो नाम अष्टम प्रकाश

"અષ્ટમ ભાવનાષ્ટક"

૧, હે આત્મન્ ! શિવસુખ મેળવી આપનાર સદુપાય તને જણાવું છું તે તું સાંભળ ! સાંભળ ! તારે નિર્દોષ જ્ઞાનાદિક પવિત્ર રત્નત્રયીનું ઉત્કૃષ્ટ આરાધન કરવું (આ પ્રમાણે કાળજી રાખવી)

૨, હે ભવ્ય ! તું વિષયવિકારને દૂર કર, તેમજ માયાસહિત ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ રિપુને જલદી જીતી લઈ નિષ્કષાય થઈ સંયમગુણનું સેવન કર !

૩, ક્રોધરૂપી અગ્નિને શમાવવા મેઘસમાન ઉપશમ રસ (શાન્ત-સમતારસ) નું તું સદ્ભાવથી સેવન કર ! અને હે ભવ્ય ! તારા હૃદયમાં ધારી રાખેલા પર (પુદ્ગલાદિ) સંગને ટાળી ટાળીને તું વૈરાગ્યને ધારણ કર ! મતલબ કે સમતાવડે ક્રોધાગ્નિને ઠાર અને ખોટી મમતાને મુકી વૈરાગ્યને આદર !

૪, હે ભદ્ર ! આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનનું તું માર્જન કર, તેવા માઠા ધ્યાનનો પરિહાર કર, તેમજ સંકલ્પ વિક-

તપોની જાળને બાળી નાખ કેમકે મનને મોકળુ મુકવું એ જ્ઞાનીનો માર્ગ નથી પરંતુ પ્રબળ યોગબળથી મનનો રોધ કરી નિર્વિકલ્પ સુખસમાધિ પ્રાપ્ત કરવી એજ હિતકર છે

૫, સંયમ યોગવડે પ્રાપ્ત થએલી મનશુદ્ધિથી કાયાને તું કૃતાર્થ કર! મતલબ કે શુદ્ધ મનથી તપ જપ વ્રત નિયમોનુ સેવન કરી સ્વદેહને સાર્થક કર, અને વિવિધ મનની રૂચિથી વ્યાપ્ત આ જગતમા પ્રમાણ યુક્ત (શુદ્ધ સનાતન) માર્ગનો તું નિશ્ચય કર!

૬ ગુણ ગણને ધારણ કરતું (મહાગુણવાળુ) નિર્મળ બ્રહ્મવ્રત (બ્રહ્મચર્ય) ને તું અંગીકાર કર, અને સદ્‌ગુરૂના મુખથી નીકળેલા સદુપદેશને પવિત્ર નિધાનની જેમ સાચવી રાખ! જેમ નિર્ધન પોતાને પ્રાપ્ત થતા નિધાનની ઉપેક્ષા ન કરે તેમ સદ્‌ગુરૂના અપૂર્વ સદ્‌બોધની તું ઉપેક્ષા કરીશ નહીં

૭, હે ભવ્યાત્મન્! નયમને પુષ્ટિ આપનારી સર્વજ્ઞના વચનરૂપ પુષ્પના રસવડે તારા અધ્યવસાયને સુવાસિત કર! અને જ્ઞાન ચરણ (ચારિત્ર) ગુણ પર્યાય લક્ષણવાળા ચેતન (સ્વઆત્મા) ને તું સારી રીતે ઓળખી લે!

૮, જિનેશ્વર પ્રભુના ગુણ ગાઈ ગાઇને પવિત્ર રસના યુક્ત વદનને તુ અલંકૃત કર અને આ શાન્ત સુધારસનુ વિનયયુક્ત પાન કરી કરીને હે ભવ્યાત્મન્! તુ ચિરકાળ સુખી થા એટલે પરમાનંદમા નિમગ્ન થા! ઇતિશમ્.

ઇતિ અષ્ટમ ભાવનાર્થ

अथ नवम भावना.

इन्द्रवज्रा वृत्त.

यन्निर्जरा द्वादशधा निरुक्ता
तत् द्वादशाना तपसा विभेदात् ॥
हेतुप्रभेदादिह कार्यभेद ।
स्वातन्त्र्यतस्त्वेकविधैव सा स्यात् ॥१॥

अनुष्टुप् वृत्तद्वयम्.

काष्ठोपलादिरूपाणा निदानाना विभेदत ॥
वह्निर्यथैकरूपोपि पृथग् रूपो विवक्ष्यते ॥ २ ॥
निर्जरापि द्वादशधा तपोभेदै स्तथोदिता ॥
कर्मनिर्जराणात्मा तु सैक रूपैव वस्तुत ॥३॥

उपेंद्रवज्रा वृत्त.

निकाचितानामपि कर्मणा य-
द्गरीयसा भूधरदुर्धराणां ।
विभेदने वज्रमिवातितीव्र
नमोस्तु तस्मै तपसेऽद्भुताय ॥ ४ ।

उपजाति वृत्तं.

किमुच्यसे सत्तपस प्रभाव
कठोरकर्मार्जितकिल्बिषोपि ।
दृढप्रहारीव निहत्य पाप
यतोऽपवर्गं लभते चिरेण ॥ ५ ॥
यथा सुवर्णस्य शुचिस्वरुप
दीप्त कृशानु प्रकटीकरोति ।
तथात्मन कर्मरजो निहत्य
ज्योतिस्तपस्तद्विकटीकरोति ॥ ६ ॥

स्रगधरा वृत्त.

बाह्येनाभ्यन्तरेण प्रथित बहुभिदा जीयते येन शत्रु-
श्रेणीबाह्यातरगा भरतनृपतिवज्ञानलब्धर्द्धढिम्ना ।
यस्मात्प्रादुर्भवेयु प्रकटितविभवा लब्धय सिद्धयश्च
वदे स्वर्गापवर्गार्पणपटु सतत तत्तपो वि,श्ववद्य॥७॥

" नवमि निर्जरा भावना "

१, निर्जराना जे बार प्रकार कह्या छे ते तपना भेदथी

સમજવા કેમકે કારણ ભેદથી કાર્ય ભેદ લેખાય છે સ્વત ત્રપણે તો નિર્જરા એકજ પ્રકારની છે

૨-૩, કાષ્ટ અને પાષાણાદિક કારણોના ભેદોથી જેમ એક પ્રકારનો અગ્નિ પણ અનેક પ્રકારનો લેખાય છે, તેમ તપના ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારથી નિર્જરા પણ બાર પ્રકારની કહી છે પણ વસ્તુત કર્મનિર્જરાસ્વરૂપ તો એકજ પ્રકારે છે

૪, ભારે મોટા દુર્ધર પર્વતોને વિદારનાર વજ્રની પેરે નિકાચિત કર્મને પણ તોડવા જે અતિ તીક્ષ્ણ છે તે અતિ આકરા અદ્ભૂત તપને અમારો નમસ્કાર છે

૫, એ તપનો પ્રભાવ કેટલો કહીએ ? કે જેથી કઠોર કર્મવડે નિબિડ પાપવાળા એવા દૃઢપ્રહારી જેવા પણ પાપનો ક્ષય કરીને શિઘ્ર શિવપદને પામે છે

૬, જેમ પ્રજ્વલિત કરેલો અગ્નિ સુવર્ણના શુદ્ધ સ્વરૂપને પ્રકટાવે છે, તેમ આત્માની સાથે લાગેલી કર્મરજ સર્વથા ક્ષયકરી (તીવ્ર) તપ આત્મજ્યોતિને પ્રગટાવે છે-આત્માને નિર્મળ કરે છે

૭, પ્રસિદ્ધ એવા બહુ પ્રકારના બાહ્ય અને અભ્યંતર જે તપ વડે ખરી દઢતાથી ભરત મહારાજાની પેરે બાહ્ય તથા અંતરંગ શત્રુવર્ગ જીતી શકાય છે, તથા જેનાથી પ્રગટ પ્રભાવવાળી અનેક લબ્ધિઓ અને સિદ્ધિઓ પ્રગટે છે તે સ્વર્ગ અને મોક્ષ સુખ આપવાને પ્રવીણ જગત્ વંદ્ય તપને સદા હું વંદુ છું

अथ नवम भावनाष्टक–सारंग रागेण गीयते

जिणदराय सरण तिहारे आयो (ए देशी.)

विभवय विनय तपोमहिमान ध्रुवपद

वहुभवसंचितदुष्कृतममुना लभते

लघुलघिमान ॥ वि० १॥

याति घनापि घनाघनपटली खरपवनेन विराम।

भजति तथा तपसा दुरिताली

क्षणभगुरपरिणाम ॥ वि० २ ॥

वांछितमाकर्षति दूरादपि रिपुमपि व्रजति वयस्यं

तप इदमाश्रय निर्मलभावादा-

गमपरमरहस्य ॥ वि० ३ ॥

अनशनमूनोदरतां वृत्तिह्रासं रसपरिहारं ।

भज सांलीन्य कायक्लेश तपइति

बाह्यमुदारं ॥ वि० ॥ ४ ॥

प्रायश्चित्त वैयावृत्यं स्वाध्याय विनय च कायोत्सर्ग

शुद्धं ध्यान आभ्यंतरमिदमंच ॥ वि० ॥ ५ ॥
शमयति तापं गमयति पापं रमयति मानसहंस
हरति विमोहं दूरारोहं तपइति
विगताशंसं ॥ वि० ॥ ६ ॥
संयमकमलाकार्मणमुज्वलशिवसुखसत्यंकार
चिंतितचिंतामणिमाराधय तप
इह वारवार ॥ वि० ॥ ७ ॥
कर्मगदौषधमिदमिदमस्य च जिनपतिमतमनुपानं
विनय समाचार सौख्यनिधान शांतसु-
धारसपानं ॥ वि० ॥ ८ ॥

इतिश्री शांतसुधारसगेयकाव्ये निर्जराभावना-विभावनो नाम नवमः प्रकाशः

"નવમ નિર્જરા અષ્ટક"

૧, ૨, હે આત્મન્! તુ તપનો મહિમા જો! એથી બહુ ભવ સંચિત પાપ જલદી હલકા પડી જાય છે જેમ પ્રખર પવનના યોગે ઘાટી પણ મેઘઘટા વિખરાઈ જાય છે તેમ તપ વડે (ગમે તેવી ઘાટી) પાપ પંક્તિ ક્ષણવારમાં વિસરાળ થઈ જાય છે

૩, જે દૂર થકી પણ વાછિત અર્થને ખેંચી લાવે છે, અને તેથી શત્રુ પણ મિત્ર થઇ જાય છે, તે આગમના પરમ રહસ્ય રૂપ તપને નિર્મળ ભાવથી તુ ભજ !

૪, અનશન, ઊણોદરી, વૃત્તિસક્ષેપ, (નિયમિત ખાન પાનાદિક) રસત્યાગ, સલીનતા (કુર્મ-કાચબાની પેરે અગોપાગને સકોચી રાખવા તે), અને કાયકલેશ, (જાણી જોઇને દેહદમન કરવુ તે), એવી રીતે છ પ્રકારનું ઉદાર બાહ્ય તપ કહેલ છે

૫, પ્રાયશ્ચિત્ત (દોષ શુદ્ધિ કરવી તે), વૈયાવૃત્ય (સત સુસાધુ પ્રમુખની સેવા ચાકરી) સ્વાધ્યાય (શાસ્ત્ર પઠનાદિક), વિનય (સદ્ગુણી પ્રત્યે બહુમાનાદિક), કાયોત્સર્ગ (શરીરાદિક ઉપરની મૂર્છાનો ત્યાગ), અને શુદ્ધ ધ્યાન એ છ પ્રકારના અભ્યતર તપની હે આત્મન્ ! તું સેવા કર !

૬, કોઇ પણ પ્રકારની ઈચ્છા (સ્પૃહા) રહિત કરેલો તપ (ત્રિવિધ) તાપને શમાવે છે, પાપનો લય કરે છે, મન રૂપ હસને આનદ આપે છે, અને દુર્લંઘ્ય મોહને દૂર નિવારે છે

૭ જે સયમ લક્ષ્મી વશ કરે છે અને નિર્મળ શિવ-સુખને સાટે આપે છે તેવા ચિંતામણિરત્ન સદૃશ તપની વારવાર હે ભદ્ર તું આરાધના કર !

૮, હે આત્મન્ ! કર્મ રોગને હણવા એ તપ ઔષધ

અમાન છે, તેનુ અને શ્રીજિનેશ્વર દેવે માન્ય કરેલ સુખ-
નિધાન એવા શાન્તસુધારસપાનરૂપ અનુપાનનું તુ સેવન
કર ! મતલબ કે જો તુ કર્મરોગ ટાળવા ઇચ્છે છે તો
વિશુદ્ધ તપ અને શાન્તસુધારસભાવનાનુ સેવન કર !

' ઇતિ નવમનિર્જરા ભાવનાર્થ '

अथ दशम भावना

उपजाति वृत्त.

दान च शील च तपश्च भावो,
धर्मश्चतुर्धा जिनवान्धवेन ॥
निरूपितो यो जगता हिताय,
स मानसे मे रमतामजस्र ॥ १ ॥

इन्द्रवज्रावृत्त त्रयम् ।

सत्य–क्षमा–मार्दव–शौच–सग–।
त्यागार्जव–ब्रह्म–विमुक्तियुक्त ॥
य सयम· कि च ततोपगूढ–।
श्चारित्रधर्मोदशधायमुक्त ॥ २ ॥
यस्य प्रभावादिह पुष्पदतौ ।

विश्वोपकाराय सदोदयेते ॥
ग्रीष्मोष्मभीष्मामुदितस्तडित्वान् ।
काले समाश्वासयति क्षितिं च ॥ ३ ॥

उल्लोलकल्लोलकलाविलासै-।
र्नाप्लावयत्यम्बुनिधि क्षितिं यत् ॥
न घ्नति यत् व्याघ्रमरुद्‌वाद्या ।
धर्मस्य सर्वोप्यनुभाव एषः ॥ ४ ॥

शार्दूल विक्रीडित वृत्त त्रयम् ।

यस्मिन्नेव पिता हिताय यतते भ्राता च माता सुत.।
सैन्य दैन्यमुपैति चापचपल यत्राफल दौर्बल ॥
तस्मिन् कष्टदशाविपाकसमये धर्मस्तु सवर्मित ।
सज्ज सज्जन एष सर्वजगतस्त्राणाय बद्धोद्यम ॥५॥
त्रैलोक्य सचराचर विजयते यस्य प्रसादादिद ।
योत्रामुत्रहितावह स्तनुभृता सर्वार्थसिद्धिप्रद ॥
येनानर्थकदर्थना निजमहस्सामर्थ्यतो व्यर्थिता ।
तस्मै कारुणिकाय धर्मविभवे भक्ति प्रणामोऽस्तु मे ६

मंदाक्रांता वृत्तं.

प्राज्यं राज्यं सुभगदयिता नंदनानंदनानां ।
रम्यं रूपं सरसकविता चातुरी सुस्वरत्व ॥
नीरोगत्व गुणपरिचय सज्जनत्व सुबुद्धिं ।
किंतु ब्रुम फलपरिणतिं धर्मकल्पद्रुमस्य ॥७१॥

દશમી ધર્મ ભાવના

૧, દાન, શીલ, તપ અને ભાવ એ ચાર ૪ પ્રકારનો જે ધર્મ જગતના હિતના માટે જગત્ બન્ધુ જિનેશ્વર પ્રભુએ ઉપદિશ્યો છે, તે મારા મનમા સદાય વસી રહો !

૨, સત્ય, ક્ષમા, માર્દવ (નમ્રતા) શૌચ (મન - શુદ્ધિ પ્રમુખ), સંગ ત્યાગ (ઇચ્છા નિરોધ રૂપ), આર્જવ (સરલતા), બ્રહ્મચર્ય, નિર્લોભતા, સયમ અને અકિંચનતા એ સહિત ચારિત્ર ધર્મ દશ પ્રકારનો કહ્યો છે.

૩,-૪, જેના પ્રભાવથી જગતમા વિશ્વોપકારને માટે સૂર્ય અને ચન્દ્રમા સદા ઉદય પામે છે, તેમજ ગ્રીષ્મ ઋતુના તાપથી અતિ તપ્ત થયેલી પૃથ્વીને (વર્ષા) કાળે ઉદય પામેલો મેઘ શાન્ત કરે છે, વળી ઉંચા ચડતા કલ્લોલની ક્રીડાવડે સમુદ્ર પૃથ્વીને બોળી દેતો નથી, અને વ્યાઘ, વાયુ અને અગ્નિઆદિક આકરા ઉપદ્રવ કરતા નથી તે સર્વ ધર્મનોજ મહિમા સમજવો

५, કષ્ટકારી દશા ભોગવવાના સમયે જ્યારે પિતા, ભ્રાતા, માતા અને પુત્ર પણ અહિતને માટે ઉદ્યમ કરે છે, સૈન્ય દીન થઈ જાય છે તેમજ ધનુષની જેવું ચપળ ભૂજ બળ નિષ્ફળ થાય છે, ત્યારે આ ધર્મરૂપ સજ્જન સન્નદ્ધ બની સર્વ જગતના રક્ષણને માટે પુરૂષાર્થવંત છતો સજ્જ હોય છે

૬, જેના પ્રભાવથી આ ચરાચર પદાર્થો સહિત સમસ્ત લોક વિજય પામે છે, જે આ લોક તેમજ પરલોકમા હિતકારી છતો પ્રાણીઓને સર્વાર્થ સિદ્ધિને આપે છે, અને જેણે પોતાના પરાક્રમથી (પ્રાણીઓની) અનર્થ કદર્થના દૂર કરી છે તે ધર્મ કરૂણાવંત ધર્મ મહારાજને ભક્તિથી મારો પ્રણામ હો !

૭, વિશાળ રાજ્ય, પ્રિય વલ્લભા, આનંદકારી પુત્રના પણ પુત્ર, સુંદર રૂપ, સરસ કવિતા કરવાની ચતુરાઇ, મધુરસ્વર, નીરોગતા, ગુણનો અભ્યાસ, સજ્જનતા, અને સુબુદ્ધિ એ બધો ધર્મ રૂપ કલ્પવૃક્ષના જ ફળનો પરિપાક છે

अथ दशम भावनाष्टक

वसत रागेण गीयते ॥

भवि तुमे वंदोरे हीरविजय सूरि राया ए देशी,

पालय पालय रे पालय मा जिनधर्म ।

मगलकमलाकेलिनिकेतन करुणाकेतन धीर
शिवसुखसाधन भवभयवाधन
जगदाधार गभीर पा० १
सिंचति पयसा जलधरपटलीभूतलमभृतमयेन।
सूर्याचद्रमसावुदयेते तव महिमातिशयेन पा०२॥
निरालबमियमसदाधारा तिष्ठति वसुधा येन।
त विश्वस्थितिमूलस्तभ त सेवे विनयेन पा० ३॥
दानशीलशुभभावतपोमुखचरितार्थीकृतलोक.।
शरणसरणकृतामिह भविनां दूरीकृतभयशोक पा०४
क्षमासत्यसतोपदयादिकसुभगसकलपरिवार ।
देवासुरनरपूजितशासन कृतवहुभवपरिहार पा०५॥
वधुरवधुजनस्य दिवानिशमसहायस्य सहाय ।
भ्राम्यति भीमे भवगहनेंगी त्वा वाधवमपहाय पा०६
द्रंगति गहन जलति कृशानु
स्थलति जलधिराचिरेण।

तवकृपयाऽखिलकामितसिद्धि र्बहुना किंतु परेण पा०
इह यच्छसि सुरसमुदितदशाग प्रेत्येंद्रादिपदानि।
क्रमतो ज्ञानादीनि च विनरासि नि श्रेयससुखदानि॥
सर्वतंत्रनवनीतसनातन सिद्धिसदनसोपान ।
जयजय विनयवतां प्रतिलंबितशांतसुधारसपान पा०

इतिश्री शांतसुधारसगेयकाव्ये धर्मभावनाधिभावनो नाम दशमः प्रकाशः

દશમ ધર્મ ભાવના અષ્ટક.

૧, હે જૈન ધર્મ! મારૂ પાલન કર! મગાગ કમળા (લક્ષ્મી) ને ક્રીડા કરવાના ઘર! ભવ ભય ટાળક! જગદાધાર અને ગંભીર એવા હે જિનધર્મ મારૂં કરૂણા નિકેતન (સ્થાન) મીરા શિવસુખ દાયિ પાલન કર!!!

૨, મેઘ ઘટા અમૃત મય જળથી ભૂમિ તળને સિંચે છે, અને સૂર્ય ચંદ્રમા ઉદયને પામે છે તે હે ધર્મ! તે તારા મહિમાના અતિશય વડે

૩, જેના વડે આ આધાર વિનાની પૃથ્વી નિરાલંબ પણે (અધર ટકી રહી છે તે જગત્ મર્યાદાના મૂળ સ્થંભ રૂપ ધર્મને હું વિનય બહુમાનથી સેવું છું

૪, દાન, શીલ, શુભભાવ અને તપ પ્રમુખથી જેણે

લોકને કૃતાર્થ કરેલ છે તથા શરણુ અને સ્મરણુ કરનાર ભવ્ય જીવોના ભય અને શોકને જેણે દૂર કરેલા છે

૫, ક્ષમા, સત્ય, સંતોષ અને દયાદિક જેનો સકળ પરિવાર રૂડો (જણાય) છે, સુર, અસુર અને મનુષ્યો જેનું શાસન માન્ય કરે છે તેમજ જેણે બહુ પેરે ભવ ભ્રમણુ નિવારેલુ છે, અર્થાત્ જે ભવભ્રાંતિને ટાળવા સમર્થ છે,

૬, સહાય બધુ રહિતનો તુ બધુ છે, અને સહાય રહિતનો તુ સહાયભૂત છે (નિષ્કરણ) બધુ એવા તારો સગ તજીને જીવ ભયકર ભવાટવીમા (ભૂલો) ભમે છે મતલબકે તારાવડે જ જ્યારે ત્યારે જેવા તેવા પણ ભવ્ય જનોનો ઉદ્ધાર થાય છે

૭, તારી કૃપાથી અટવી નગર સમાન થઇ જાય છે અગ્નિ જળ રૂપ થઈ જાય છે અને સમુદ્ર સ્થળ સ્થળ રૂપ થઈ જાય છે, બીજુ વધારે કહેવાથી શું ? પણ તારી કૃપાથી સમસ્ત વાછિત અર્થની સિદ્ધિ થઇ શકે છે

૮ આ લોકમા ઉત્તરોત્તર અધિક સુખને તુજ આપે છે અને પરલોકમા ઇન્દ્રાદિક ઉત્તમ પદવિઓ સમર્પે છે, તેમજ અનુક્રમે શિવસુખ દાયક સમ્યગ્જ્ઞાન અને દર્શન તેમજ ચારિત્ર પ્રમુખ ગુણો પણ તુજ બક્ષે છે

૯ સર્વ શાસ્ત્રના નિચોળ સમાન મોક્ષ મહેલના સોપાન (સીઢી) સમાન I અને વિનીત (વિનયી)

જનોને શાન્ત સુધારસનું પાન કરાવવા પ્રવિણ ! એવા હે ધર્મ ! તુ સદા જયવતો વર્ત ! જયવતો વર્ત !!

ઇતિ દશમ ધર્મભાવનાર્થ.

अथ एकादश भावना

मालिनी वृत्त.

सप्ताधोधो विस्तृता या पृथिव्य-
च्छत्राकारा सति रत्नप्रभाद्या ।
ताभि पूर्णो योस्त्यधोलोक एतौ
पादौ यस्य व्यायतौ सतरज्जु ॥ १ ॥
तिर्यग्लोको विस्तृतो रज्जुमेका
पूर्णोद्वीपैरर्णवातैरसरयै ।
यस्य ज्योतिश्चक्रकाचीकलाप
मध्ये कार्श्य श्रीविचित्र कटित्र ॥ २ ॥
लोकोऽथोर्ध्वे ब्रह्मलोके ध्रुलोके
यस्य व्याप्तौ कूर्परौ पंच रज्जू ।
लोकस्यातो विस्तृतो रज्जुमेकां

सिद्धज्योतिश्चित्रको यस्य मौलिः ॥ ३ ॥
यो वैशाखस्थानकस्थायिपाद
श्रोणिदेशे न्यस्तहस्तद्वयश्च ।
कालेऽनादौ शश्वदूर्ध्वंदमत्वा–
द्विभ्राणोपि श्रातमुद्रामखिन्न ॥ ४ ॥
सोय ज्ञेय पूरुषो लोकनामा
षड्द्रव्यात्माऽकृत्रिमोऽनाद्यनत ।
धर्माधर्माकाशकालात्मसज्ञै–
र्द्रव्यै पूर्ण सर्वत पुद्गलैश्च ॥ ५ ॥
रगस्थान पुद्गलाना नटाना
नानारूपै नृत्यतामात्मना च ।
कालोद्योगस्वस्वभावादिभावै
कर्मातोद्ये नर्तिताना नियत्या ॥ ६ ॥
एव लोको भाव्यमानो विविक्तया
विज्ञाना स्यान्मानसस्थैर्यहेतु ।

स्थैर्य प्राप्ते मानसे चात्मनीना
सुप्राप्येवाध्यात्मसौख्यप्रसूतिः ॥ ७ ॥

અગ્યારમી લોકસ્વરૂપ ભાવના.

૧ નીચે નીચે જતા વિસ્તાર પામેલી છત્રાકારે રત્ન આદિક જે સાત પૃથ્વીઓ છે તેનાથી પરિપૂર્ણ સાતરજ્જુ પ્રમાણ જે અધોલોક તે રૂપી જેના બે પહોળા પગ છે (અસખ્યાત જોજન પ્રમાણ એક રજ્જુ સમજવુ)

૨ જેના મધ્યમા અસખ્યદ્વીપ સમુદ્રવડે વ્યાસ એક રજ્જુ પ્રમાણ વિસ્તારવાળો તીર્છો લોક છે જેનો જ્યોતિષ ચક્રરૂપ કાચી કલાપે સુખ-કૃશતાથી શોભિત કદોરો છે

૩ અને ઉર્ધ્વલોકમા બ્રહ્મદેવ પર્યંત પાચ રજ્જુ પ્રમાણ જેના બે હાથની કોણીયો વિસ્તરેલી છે તથા એક રજ્જુ પ્રમાણ વિસ્તાર પામેલ લોકના અતરૂપ સિદ્ધિ જ્યોતિથી શોભિત જેનો મુકુટ છે

૪ વૈશાખ સ્થાનક જેવા જેના સ્થાયિ ચરણ છે અને હાથ જેણે કેડ ઉપર રાખેલા છે, અને અનાદિ કાલ થયા જે સદાય ઉંચો દમ રાખીને ઉભો છતા ખેદ રહિત શાન્ત મુદ્રાને ધારણ કરી રહેલો છે

૫ તે આ ષટ્ દ્રવ્યાત્મક અનાદિ અનત સ્થિતિવાળો અકૃત્રિમ લોક નામા પુરૂષ જાણવો તે ધર્માસ્તિકાય, અ

ધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, કાળ, જીવ અને પુદ્ગળોવડે સર્વસ્થળે પરિપૂર્ણ વ્યાપ્ત છે

૬ નિયતિ (ભવિતવ્યતા) વડે કાળ, ઉદ્યમ અને સ્વભાવાદિક ભાવ યોગે કર્મ વાજિંત્રની સહાયથી નચાવેલા હોવાથી અનેક રૂપે ફરી નાચતા જીવોની પુદ્ગલોની આ (સંપૂર્ણ લોક પુરૂષ) રંગભૂમિ છે

૭ એ પ્રમાણે વિવેકથી લોકનુ સ્વરૂપ વિચાર્યે છતે વિજ્ઞાનવંતને તે ચિત્ત સ્થિરતાને માટે થાય છે અને ચિત્ત સ્થિર થયે છતે આત્મહિત કરી અધ્યાત્મસુખની પ્રાપ્તિ સુખે (સુલભ) થાય છે

अथ एकादश भावनाष्टक

काफी रागेण गीयते

आजे सखी मनमोहनो (ए देशी) ॥

विपन विभावय शाश्वत हृदि लोकाकाश

सकलचराचरधारणे परिणमदवकाश ॥वि० ॥१॥

लसदलोकपरिवेष्टितं गणनातिगमानं ।

पञ्चभिरपि धर्मादिभि सुघटितसीमान ॥वि०॥२॥

समवघातसमये जिनै पीरापूरितदेह ।

असुमदणुकविविधक्रियागुणगौरवगेहं ॥वि० ॥३॥
एकरूपमपि पुद्गलैः कृतविविधविवर्तं ।
काचनशैलशिखरोन्नत क्वचिद्वनतगर्तं ॥वि०४॥
क्वचन तविषमणिमंदिरैरुदितोदितरूप ।
घोरतिमिरनरकादिभि क्वचनातिविरूप ॥वि० ॥५
क्वचिदुत्सवमयमुज्वल जयमंगलनाद ।
क्वचिद मदहाहारव पृथुशोकविषाद ॥ वि० ॥६॥
बहुपरिचितमनंतशो निखिलैरपिसत्वै ।
जन्ममरणपरिवर्तिभि कृतमुक्तममत्वै ॥वि० ॥७
इह पर्यटनपराङ्मुखा प्रणमत भगवंत ।
शातसुदारसपानतो धृतविनयमवत ॥ वि० ॥८॥

इति श्री शातसुधारसगेयकाव्ये लोकस्वरूपभावना विभावनो नामैकादश प्रकाश ॥

એકાદશ લોકસ્વરૂપ ભાવના અષ્ટક

૧ હે આત્મન્ ! તુ તારા હૃદયમા શાસ્વત લોકાકાશનો વિચાર કર ! જેમા સકળ ચરાચર પદાર્થો ધારણ કરવા સામર્થ્ય રહેલુ છે

૨ જે અસખ્ય યોજન પ્રમાણુવાળુ અને અલોકથી પરિવેષ્ટિત છતુ શોભી રહ્યુ છે તેમજ ધર્માદિક પચાસ્તિ-કાય વડે જેની મર્યાદા સારી રીતે અકિત થયેલી છે

૩ કેવળી સમુદ્ઘાત વખતે કેવળી ભગવાન પોતાના સમસ્ત પ્રદેશથી જેને પૂર્ણ ભરી દે છે અને જે જીવ અને પુદ્ગલ સબધી વિવિધ ક્રિયાના ગુણુ ગૌરવનુ સ્થાન છે મતલબ કે જેમા જીવ અને પુદ્ગલોની ક્રિયા બની રહી છે

૪ તે લોકાકાશ એક રૂપ છતા પુદ્ગલો વડે જેમા વિવિધ ફેરફાર કરાએલા છે, કોઇક સ્થળે તે મેરૂ ગિરીના શિખરવાળુ ઉન્નત છે અને કવચિત વળી નીચી પડેલી ગર્તા (ખાડ) વાળુ (નીચુ) છે

૫ કોઈક સ્થળે દેવતાઓના મણિમય મદિરો વડે અધિકાધિક શોભાવાળુ છે, અને કવચિત્ મહાઅધકારમય નર્કાદિકવડે અતિ ભયકર છે

૬ કવચિત્ જય મગળના નાદથી વ્યાપ્ત ઉત્સવ મયે ઉજ્વળ જણાય છે, અને કવચિત્ બહુ મોટા શોક વિષાદ યુક્ત ભારે હાહાકારવાળુ જણાય છે

૭ અનતી વાર જન્મ મરણુમા ફરનારા સમસ્ત જીવોવડે મમતાથી ભરઝર કરવાથી જે બહુ પરિચિત છે

૮ આ લોકાકાશ (સસાર) મા પર્યટન કરવાથી

ડટાળેલા હે ભવ્ય જનો, તમે વિનય પૂર્વક શાન્ત સુધા રસનુ પાન કરી ત્રાણ શરણદાયક ભગવતને પ્રણામ કરો !

ઇતિ એકાદશ લોકસ્વરૂપ ભાવનાર્થ

अथ द्वादश बोधी दुर्लभ भावना

मदाक्रान्ता वृत्त

यस्माद्विस्मापयितसुमन स्वर्गसपद्विलास-
प्राप्तोल्लासा पुनरपि जनि सत्कुले भूरिभोगे ॥
ब्रह्माद्वैतप्रगुणपदवीप्रापक निःसपत्न ।
तद्दुःप्राप भृशमुरुधिय सेव्यता बोधिरत्न ॥१॥

भुजगप्रयात वृत्तत्रयं

अनादौ निगोदाधकूपे स्थिताना-
मजस्र जनुर्मृत्युदु खार्दिताना ॥
परीणामशुद्धि कुतस्तादृशीस्या-
द्यया हत तस्माद्विनिर्याति जीवा ॥ २ ॥
ततो निर्गतानामपि स्थावरत्वं ।
त्रसत्व पुनर्दुर्लभ देहभाजा ॥

त्रसत्वेपि पञ्चाक्षपर्याप्तसञ्ज्ञि-
स्थिरायुष्यवत् दुर्लभं मानुषत्वं ॥ ३ ॥
तदेतन्मनुष्यत्वमाप्यापि मूढो ।
महामोहमिथ्यात्वमायोपगूढः ॥
भ्रमन्दूरमग्नो भवागाधगर्ते ।
पुनः क्व प्रपद्येत तद्बोधिरत्नं ॥ ४ ॥

शिखरिणी वृत्तं.

विभिन्नाः पन्थानः प्रतिपदमनल्पाश्च मतिनः ।
कुयुक्तिव्यासंगैर्निजनिजमतोल्लासरसिकाः ॥
न देवाः सान्निध्यं विदधति न वा कोप्यतिशय-
स्तदेवं कालेस्मिन् य इह दृढधर्मा स सुकृती ॥५॥

शार्दूलविक्रीडित.

यावद्देहमिदं गदैर्न मृदितं नो वा जराजर्जरं ।
यावत्त्वक्षकदंबकं स्वविषयज्ञानावगाहक्षमं ॥
यावच्चायुरभंगुरं निजहिते तावद् बुधैर्यत्यतां

कासारे स्फुटिते जले प्रचलिते पालि
कथ वध्यते ॥ ६ ॥

अनुष्टुप् वृत्त.

विविधोपद्रव देह–मायुश्च क्षणभगुर ।
कामालव्य धृर्तिं मूढे , स्वश्रेयसि विलव्यते ॥७॥

બારમી બોધિ દુર્લભ ભાવના

૧, હે વિશાળ બુદ્ધિવ ત જનો ! જેના પ્રભાવથી દેવ તાઓ પણ વિસ્મય પામે એવા સ્વર્ગ સ પદાનો વિલાસ પ્રાપ્ત થાય છે તેવી સ પદાથી ઉદ્ભસિત છતા તમે જેથી પુન વિશાલ ભોગવાળા કુળમા જન્મ મળે છે એવુ અસાધા રણ (અનુપમ) અને પરમાત્મ સ બધી પરમ પદવી પ્રાપ્ત કરી આપનાર બોધિ રત્ન ને સેવો !

૨, અનાદિ નિગોદરૂપ અ ધકૂપમા રહેનારા અને જન્મ મરણના દુ ખથી સદાય પીડિત થયેલા જીવોને તેવી પરિ ણામની શુદ્ધિ કયાથી થાય ? કે જે વડે તે નિગોદરૂપ અ ધકૂપમાથી જીવો નીકળવા પામે !

૩, (ભાગ્ય યોગે) તેમાવી નીકળેલા જીવોને પણ સ્થાવરપણું પ્રાપ્ત થાય છે, કેમકે પ્રાણીઓને ત્રસપણું પામવુ તો દોહિલુ છે, તે ત્રસપણુ થયે છતે પણ પ ચેદ્રિયપણુ,

સન્નીપણુ, સ્થિર (દીર્ઘ) આયુષ્ય અને મનુષ્યપણુ પ્રાપ્ત થવુ ઘણુ દુર્લભ છે

૪, તેવુ મનુષ્યપણુ પામીને પણ મહા મોહ મિથ્યા ત્વ અને માયાથી વ્યાપ્ત થયેલો મૂઢ પ્રાણી ભૂલો ભમતો સ નારરૂપ અગાધ ખાડામા એવો તો પડી નિમગ્ન થઈ જાય છે કે તે બોધિ રત્નને શી રીતે મેળવી શકે ?

૫, આ દુ ષમ કાળમા જ્યારે અનેક જૂદા જૂદા પ થ વર્તે છે, પગલે પગલે કુયુક્તિના અભ્યાસથી નિજ નિજમત વધારવા રસિક એવા અનેક મતવાદીઓ છે, દેવ તાઓ (તથા પ્રકારની યોગ્યતાવિના) સહાય કરતા નથી, તેમજ કોઇ ચમત્કાર (લબ્ધિ સિદ્ધિ પ્રમુખ) અતિશય નજરે પડતો નથી ત્યારે જે તત્ત્વ ધર્મમા અતિ દ્રઢ છે તેજ ખરો પુણ્યાત્મા છે.

૬, જ્યા સુધી આ દેહ રોગ ગ્રસ્ત થયો નથી તેમજ જરા અવસ્થાથી જાજરો થયો નથી, જ્યા સુધી બધી ઇંદ્રિયો સ્વ સ્વ વિષય સ બધી જ્ઞાનને ગ્રહણ કરવા સમર્થ છે, અને જ્યા સુધી આયુષ્યઅખ ડ છે (તૂટયુ નથી) ત્યા સુધી સુજ્ઞ જનોએ આત્મ હિત કરવા ઉદ્યમ કરવો જોઇએ, પણ સરોવર ફૂટીને જલ વહી ગયા પછી પાળ બાધવી શુ કામની ? મતલબ કે ચેતવુ હોય તો ચેતી લ્યો, દવ બળ્યા પછી કૂવો ખોદવો નકામો છે, નહિ ચેતો તો પછી બહુ પસ્તાશો

૭, રોગાદિક અનેક ઉપદ્રવો દેહને નડે છે અને આ સુખ્ય પાણીના પરપોટાની પેરે ક્ષણુવિનાશી છે, તો પછી કેઇ વસ્તુ ઉપર વિશ્વાસ રાખીને મૂઢ જનો સ્વશ્રેય સાધી લેવામા વિલંબ કરે છે ?

अथ द्वादश भावनाष्टकं
धनाश्रीरागेण गीयते ।
हींचेरे हींचेर पीआ हिंटोलडे (ए देशी)

बुध्यता बुध्यता बोधिरतिदुर्लभा ।
जलधिजलपतितसुररत्नयुक्त्या ॥
सम्यगाराध्यता स्वहितमिह साध्यता ।
बाध्यतामधरगतिरात्मशक्त्या ॥बु० ॥ १ ॥
चक्रिभोज्यादिखि नरभवो दुर्लभो ।
भ्राम्यता घोरससारकक्षे ॥
बहुनिगोदादिकायस्थितिव्यायते ।
मोहमिथ्यात्वमुखचोरलक्षे ॥ बु० ॥ २ ॥
लब्ध इह नरभवोऽनार्यदेशेषु य ।
स भवति प्रत्युतानर्थकारी ॥

जीवहिंसादिपापाश्रवव्यसनिना ।
माधवत्यादिमार्गानुसारी ॥ बु० ॥ ३ ॥
आर्यदेशस्पृशामपि सुकुलजन्मना
दुर्लभा विविदिषा धर्मतत्वे ॥
रतपरिग्रहभयाहारसञ्ज्ञार्तिभि-
र्हत मग्न जगदुस्थितत्वे ॥ बु० ॥ ४ ॥
विविदिषायामपि श्रवणमतिदुर्लभं ।
धर्मशास्त्रस्य गुरुसन्निधाने ॥
वितथविकथादितत्तद्रसावेशतो ।
विविधविक्षेपमलिनेऽवधाने ॥ बु० ॥ ५ ॥
धर्ममाकर्ण्य सवुध्य तत्रोद्यम ।
कुर्वतो वैरि वर्गोऽतरग ॥
रागद्वेषश्रमालस्यनिद्रादिको ।
वाधते निहतसुकृतप्रसंग ॥ बु० ॥ ६ ॥
चतुरशीतावहो योनिलक्षेष्विय ।

क्क त्वया कर्णिता धर्मवार्ता ॥
प्रायशो जगति जनता मिथो ।
विवदते ऋद्धिरससातगुरुगौरववार्ता॥ बु० ॥ ७॥
एवमतिदुर्लभात् प्राप्य दुर्लभतम ।
बोधिरत्न सकलगुणनिधान ॥
कुरु गुरुप्राज्यविनयप्रसादोदित ।
शातरससरसपीयूषपान ॥ बु० ॥ ८ ॥

इतिश्री शात सुधारसगेयकाव्ये बोधिभावना-विभावनो नाम द्वादशः प्रकाश

द्वादश બોધિ દુર્લભ ભાવના અષ્ટક

૧, હે આત્મન્ ! સમુદ્રના ઉડા જળમા પડી ગયેલા ચિતામણિ રત્નના દષ્ટાતે બોધિરત્ન (સમ્યકત્વ રત્ન, વીત રાગ દર્શનની પ્રાપ્તિ) અતિ દુર્લભ છે એમ સમજ ! સમજ ! અને બોધિ રત્નની દુર્લભતા સમજીને તેનુ સમ્યગ્ આરાધન કર ! એમ કરીને જૈન શાસન પામી સ્વહિત સાધી લે અને આત્મશક્તિ ફોરવી દુર્ગતિને ફેડી દે !

૨, નિગોદાદિક કાય સ્થિતિવડે બહુજ વિશાળ અને મોહમિથ્યાત્વ પ્રમુખ લાખો ગમે ચોરોથી વ્યાપ્ત એવા આ

અતિ ભયાનક ભવારણ્યમા ભુલા ભમતા જીવોને ચક્રવર્તી-ના ભોજનની પેરે નરભવ મળવો મુશ્કેલ છે

૩, આ લોકમા અનાર્ય દેશમા નરભવ પ્રાપ્ત થયો હોય તો તે ઉલટો અનર્થકારી થાય છે કેમકે તે જીવહિંસાદિક પાપને પુષ્ટિકારી વ્યસનોના સેવનાગ્ને તમતમા નામની સાતમી નર્ક પ્રમુખ નીચ માર્ગે લઈ જનાર થાય છે મતલબકે અનાર્ય દેશમા અનાર્ય પ્રવૃત્તિ કરનાર જરૂર નીચી ગતિમા ઉતરી જાય છે એ વાત આર્ય દેશમા ઉત્તમ માનવ ભવની દુર્લભતા સિદ્ધ કરી આપે છે

૪, આર્ય દેશમા રહેનાર અને ઉત્તમ કુળમા અવતાર લેનારને પણ ધર્મતત્ત્વ જાણવાની ઈચ્છા થવી દુર્લભ છે, કારણકે મૈથુન, પરિગ્રહ, ભય અને આહાર સજ્ઞારૂપ પીડાથી જગત્ દુર્દશામા ડુબી ગયુ છે,

૫, તત્વ જાણવાની ઇચ્છા થયા છતા ખોટી વિકથાદિકના રસમા લુબ્ધ થવાથી અનેક વિક્ષેપવડે મન મલીન હોય છે તો તે ગુરૂનો યોગ મળ્યો હોય તોપણ ધર્મશાસ્ત્રનુ શ્રવણ થવુ અતિ દુર્લભ છે મતલબ કે વિકથાદિક પ્રમાદ ધર્મ શ્રવણ કરવામા પ્રતિબધક થાય છે

૬, ધર્મ શ્રવણ કરી, બરાબર સમજી ધર્મસેવનમા ઉદ્યમ કરનારને પણ સુકૃતનો લોપ કરી નાખનારા રાગ,

દ્વેષ, ખેદ (પરિશ્રમ) આળસ અને નિદ્રાદિક અંતરંગ વૈરીઓ બાધ કરે છે મતલબકે તે ધર્મસેવનમા સ્ખલના ઉપજાવે છે

૭, અહો ! આત્મન્ ! ચોરાશી લાખ જીવા યોનીમા ભ્રમતા તે ધર્મની વાતો કયા સાંભળી છે ? પ્રાય જગત ના જીવો રૂદ્ધિગારવ, રસગારવ અને શાતા ગારવથી પીડાયા છતા પરસ્પર વિવાદ કર્યા કરે છે, (પણ ધર્મ સેવન કરતા નથી,)

૮, એવી રીતે અત્યત દુર્લભ અને સકળ ગુણના આધાર રૂપ બોધી રત્ન પામીને ગુરૂ મહારાજ પ્રત્યે કરવામાં આવતા ભારે વિનયની પ્રસાદીરૂપ ઉત્તમ શા ત સુધારસનુ તમે પાન કરો !

ઇતિ બોધિ દુર્લભ ભાવનાર્થ.

अनुष्टुप् वृत्त.

सद्धर्मध्यानसध्यान-हेतव श्री जिनेश्वरै ॥
मैत्रीप्रभृतय प्रोक्ता-श्चतस्रो भावना परा ॥१॥

तथाह

मैत्रीप्रमोदकारुण्य-माध्यास्थानि नियोजयेत् ॥
धर्मध्यानमुपस्कर्तु तद्धि तस्य रसायन ॥ २ ॥

उपजाति वृत्तं.

मैत्री परेषां हितचिंतन यत् ।
भवेत् प्रमोदो गुणपक्षपात ॥
कारुण्यमार्तांगिरुजा जिहीर्षे-
त्युपेक्षण दुष्टधियामुपेक्षा ॥ ३ ॥
सर्वत्र मैत्रीमुपकल्पयात्मन् ।
चिंत्यो जगत्यत्र न कोपि शत्रु ॥
कियद्दिनस्थायिनि जीवितेऽस्मिन् ।
किं खिद्यते वैरिधिया परस्मिन् ॥ ४ ॥
सर्वेप्यमी बंधुतयानुभूता ।
सहस्रशोऽस्मिन्भवता भवाब्धौ ॥
जीवास्ततो बंधव एव सर्वे ।
न कोपि ते शत्रुरिति प्रतीहि ॥ ५ ॥
सर्वे पितृभ्रातृपितृव्यमातृ-।
पुत्रांगजास्त्रीभगिनीस्नुषात्वं ॥

जीवा प्रपन्ना वहुगस्तदेतत् ।
कुटुवमेवेति परो न कश्चित् ॥ ६ ॥

इद्रवज्रावृत्तत्रय.

एकेद्रियाद्या अपि हत जीवा ।
पचेद्रियत्वाद्यधिगत्य सम्यक ॥
वोधि समाराध्य कदा लभते ।
भूयो भवभ्रातिभिया निराम ॥ ७ ॥
या रागरोपादिरुजो जनाना ।
शाम्यतु वाक्कायमना द्रुहस्ता ॥
सर्वेप्युदासीनरसं रसतु ।
सर्वत्र सवे सुखिनो भवतु ॥ ८ ॥

મૈત્રી આદિચાર ભાવના

૧, સદ્ધર્મ ધ્યાનમા સારી રીતે જોડવા માટે શ્રી જિનેશ્વરોએ મૈત્રી પ્રમુખ ચાર શ્રેષ્ટ ભાવનાઓ કહેલી છે તે ચાર ભાવનાઓ કઈ કઈ ? તે કહે છે

૨, મૈત્રી, પ્રમોદ, કારૂણ્ય અને માધ્યસ્થ્ય એ ચાર ભાવનાઓ ધર્મ ધ્યાનના સાધાનને માટે સદાય સેવવી

જરૂરની છે કેમકે તે તેનુ ખરૂ રસાયન છે

૩, પરજીવોનુ હિત ચિતવવુ તે મૈત્રી ભાવના છે, ગુણુનો પક્ષ ગ્રહવો તે પ્રમોદ ભાવના છે, દુખી પ્રાણીઓના દુખ મટાડવાની ઈચ્છા (બુદ્ધિ) તે કરૂણા ભાવના છે અને દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા જીવોની ઉપર પણ રાગદ્વેષ રહિતપણે વર્તવુ તે માધ્યસ્થ (ઉપેક્ષા) ભાવના છે

૪, હે આત્મન્ ! સર્વ જીવો ઉપર મૈત્રી ભાવ ધારણ કર ! આ જગતમા કોઈને શત્રુ લેખવો નહિ, થોડાક દિવસે ટળવાવાળા આ જીવિતમા પર ઉપર વૈર ભાવ રાખી તું શા માટે ખેદને વહે છે ?

૫, આ સસારસમુદ્રમા પર્યટન કરતા તે આ સર્વ જીવોને હજારોવાર બધુપણે અનુભવેલા છે, તેથી એ સર્વ બધુઓ છે પણ કોઇ શત્રુ નથી, એમ મનમા નિશ્ચય કરી રાખ !

૬, સર્વે જીવો (સસારમા) પિતા, ભાઈ કાકા, માતા, પુત્ર, પુત્રી, સ્ત્રી, બ્હેન અને પુત્રવધુપણાને બહુવાર પ્રાપ્ત થયેલા છે તેવી આ બધુ તારૂ કુટુબ જ છે કોઈ પગચો દુશ્મન નથી

૭, વળી હે આત્મન્ ! તુ એવી રૂડી ભાવના રાખ કે એકેન્દ્રિયાદિક જીવો પણ પચેન્દ્રિયપણુ વિગેરે વિશિષ્ટ સામગ્રી પામી બોધિ રત્નને સમ્યગ્ રીતે આરાધી ભવભ્રમણની ભીતિને ક્યારે નિવારશે ?

૮, પ્રાણીઓના વાણી, કાયા અને મનને દુ ખદાયી (શત્રુરૂપ) રાગ દ્વેષાદિક સમસ્ત રોગ શાન્ત થાઓ ! સર્વ જીવો સમતારસનું પાન કરો અને સર્વ જીવો સર્વત્ર સુખી થાઓ !

अथ त्रयोदश भावनाष्टक

देशाखरागेण गीयते, रे जीव जिनधर्म कीजिये

(ए देशी.)

विनय विचिंतय मित्रतां त्रिजगति जनतासु ।
कर्मविचित्रतया गतिं विविधागमितासु ॥वि०॥१॥
सर्वे ते प्रियबांधवा नहि रिपुरिह कोपि ॥
माकुरु कलिकलुष मनो निजसुकृतविलोपि ॥वि०॥२
यदि कोप कुरुते परो निजकर्मवशेन ।
अपि भवता किं भूयते हृदि रोषवशेन ॥ वि०॥३॥
अनुचितमिह कलहं सतां त्यज समरसमीन ।
भज विवेककलहंसतां गुणपरिचय पीन ॥वि० ॥४॥
शत्रुजना सुखिन समे मत्सरमपहाय ।
सत, गतुमनसोप्यमी शिवसौख्यगृहाय ॥वि०॥५॥

सकृदपि यदि समतालव हृदयेन लिहंति
विदितरसास्तत इह रतिं स्वत एव वहंति ॥वि०॥६॥
किमुत कुमतमदमूर्छिता दुरितेषु पतंति ॥
जिनवचनानि कथहहा न रसा दुपयंति ॥वि० ॥७॥
परमात्मनि विमलात्मना परिणम्य वसतु ॥
विनय समामृतपानतो जनता विलसतु ॥वि०॥८॥

इतिश्री शांतसुधारसगेय काव्ये मैत्री भावना विभावनो नाम त्रयोदशः प्रकाशः

ત્રયોદશ મૈત્રી ભાવના અષ્ટક.

૧, હે આત્મન કર્મની વિચિત્રતાથી વિવિધ ગતિને પામનારા જગતમાના સમસ્ત પ્રાણીઓ ઉપર તુ મૈત્રીભાવ ધારણ કર!

૨, એ સર્વે તારા પ્રિય બાંધવો છે, એમા કોઈ તારૂ દુશ્મન નથી એમ સમજીને સ્વ સુકૃતનો લોપ કરનારૂ ક્લેશ કલુષિત મન કરીશ નહિ

૩, કદાચ કોઇ નિજ કર્મ પરવશતાથી કોપ કરે તો તુ પણ હૃદયમા ક્રોધને અવકાશ શામાટે આપે છે? આપણે ક્રોધને વશ નહિ થતાં તેનેજ સ્વવશ કરવો!

૪, હે શાન્ત શમરસને સેવનાર ભવ્ય! જગતમા સત

પુરૂષો કલહથી દૂર જ રહે છે, તેમને કલેશ પ્રિય હોતોજ નથી એમ સમજી સદ્ગુણના પરિચયથી પુષ્ટ એવી વિવેક-કળાનુ તુ સેવન કર ! તુ વિવેકી હંમેશ બની જા, અને આવી સદ્ભાવનાનો સદા આશ્રય કરકે—

૫, સમસ્ત શત્રુજનો મત્સરભાવ તજી દઈને સુખી થાઓ ! તેમજ તેઓ મોક્ષપદવી પામવા માટે પણ ઈન્તેજાર થાઓ ! મતલબકે તેમને મન, વચન તથા કાયાની શુદ્ધિ અને પરમ પવિત્ર પદવી પ્રાપ્ત કરવાની પણ કામના જાગૃત થાઓ ! જેથી તેઓ શીઘ્ર સમસ્ત દુ ખનો અ ત કરી શાશ્વત સુખ પામે !

૬ જો પ્રાણીઓ સાચા ભાવથી લેશ માત્ર સમતા રસને એકવાર પણ આસ્વાદે તો પછી તેનો સ્વાનુભવ થવા થી તેમને તેમા સ્વત પ્રીતિ ઉપજે

૭, પ્રાણીઓ શા માટે કુમત રૂપ મદિરા પાનથી મૂર્છિત થઈને નર્કાદિક દુર્ગતિમા પડે છે ? હા ! હા ! ! તેઓ શા માટે જિન વચનામૃતનુ પ્રેમથી પાલન કરતા નથી ? જિન વચનામૃતનુ પાન કરનાર દુર્ગતિને દળી નાખી સદ્ગતિને સાધી શકે છે, તેથી અન્ય વાગ્જાળને તજી જિન વચનનુજ સેવન કરવું જોઇએ

૮, નિર્મળ આશયવાળા જીવોના મન પરમાત્મસ્વરૂપ-

મા પરિણમી રહો ! તથા જગતના જીવો વિનયસહિત શમામૃતનુ પાન કરી સદા સુખી થાઓ

ઇતિ મૈત્રી ભાવનાર્થ

अथ चतुर्दश प्रमोद भावना

स्रग्धरा वृत्त.

धन्यास्ते वीतरागा क्षपकपथगतिक्षीणकर्मोपरागा-
स्त्रैलोक्ये गधनागा सहजसमुदित-
ज्ञानजाग्रद्विरागा ॥
अध्यारुह्यात्मशुध्या सकलशशिकला-
निर्मलध्यानधारा ।
मारान्मुक्तं प्रपन्ना कृतसुकृतशतोपार्जिता-
र्हत्यलक्ष्मीं ॥ १ ॥
तेषां कर्मक्षयोत्थैरतनुगुणगणैर्निर्मलात्मस्वभावै-
र्गाय गाय पुनीमस्तवनपरिणतैरष्टवर्णास्पदानि ॥
धन्या मन्ये रसज्ञा जगति
भगवतस्तोत्रवाणीरसज्ञा ।

मज्ञां मन्ये तदन्यां वितथजनकथा।
कार्यमोरार्यम ं ॥ २ ॥

निर्ग्रंथास्तेपि धन्या गिरिगहनगुहागह्वरान्तर्निविष्टा।
धर्मध्यानावधाना समरससुहिता
पक्षमासोपवासा ॥

येन्येपि ज्ञानवत श्रुतविततधियो दक्षधर्मोपदेशा।
शाता दाता जिताक्षा जगति जिनपते
शासन भासयति ॥ ३ ॥

दान शील तपो ये विदधाति
गृहिणो भावना भावयति।
धर्म धन्याश्चतुर्धा श्रुतसमुपचितश्रद्धयाराधयति॥
साध्व्य श्राध्यश्च धन्या श्रुतविशदधिया
शीलमुद्भावयत्य–
स्तान्सर्वान्मुक्तगर्वा प्रतिदिनम
सकृद्भाग्यभाज स्तुवति ॥

उपजाति वृत्त.

मिथ्यादृशामप्युपकारसार,सतोपसत्यादिगुणप्रसारं
वदान्यता वैनयिकप्रकार,
मार्गानुसारीत्यनुमोदयाम ॥ ५ ॥

स्रग्धरा वृत्त.

जिह्वे प्रह्वीभव त्व सुकृतिसुचरितोच्चारणे सुप्रसन्ना।
भूयास्तामन्यकीर्तिश्रुतिरसिकतया
मेद्य कर्णौ सुकर्णौ ॥
वीक्ष्यान्यप्रौढलक्ष्मी द्रुतमुपचिनुत–
लोचने रोचनत्व ।
ससारेस्मिन्नसारे फलमिति भवतां
जन्मनो मुख्यमेव ॥ ६ ॥

उपजाति वृत्त.

प्रमोदमासाद्य गुणे परेषा, येषा
मतिर्मज्जाति साम्यसिंधौ ॥

देदीप्यते तेषु मन प्रसादो
गुणास्तथैति विशदीभवति ॥ ७ ॥

પ્રમોદ ભાવના.

૧, ક્ષપક શ્રેણિવડે જેમણે કર્મ શત્રુઓને ક્ષીણ કરી નાખ્યા છે, સહજ સદોદિત જ્ઞાનવડે જાગૃત વૈરાગ્યવત હોવાથી ત્રૈલોક્યમા ગધ હસ્તિ સમાન એવા શ્રીવીતરાગ પરમાત્મા કે જેઓ આત્મશુદ્ધિથી મ પૂર્ણ ચ દ્રકળાની જેવા નિર્મળ ધ્યાન ધારાઉપર આરૂઢ થઇને પૂર્વકૃત સેકડો સુકૃતવડે ઉપાર્જિત કરેલી તીર્થંકર પદવીને પામી મોક્ષની સમીપે જઈ રહ્યા છે, તેમને ધન્ય છે !

૨, કર્મક્ષય યોગે થયેલા, અનેક શુભ ગણવાળા નિર્મળ આત્મ સ્વભાવવડે પરમાત્માની સ્તવનામા તલ્લીન બનેલી પરિણતિ વડે પ્રભુના વાર વાર ગુણગાન કરીને આઠે વર્ણ સ્થાનકોને અમે પવિત્ર કરીયે છીએ તેમજ જગતમા ભગવત સ બધી સ્તોત્ર વાણીના રસને જાણનારી જીભને જ ખરી રસજ્ઞા (જીભ) હુ લેખુ છુ, બાકી નકામી લોક કથાના કાર્યમા વાચાળતાને સેવનારી જીભને તો કેવળ અજ્ઞજ લેખુ છુ

૩, પર્વત, અરણ્ય, ગુફા કે નિકુ જ (લતા-ગૃહ) મા રહ્યા છતા ધર્મધ્યાનમા ઉપયોગ રાખનારા, શમ રસથી

સંતુષ્ટ રહેનારા, પક્ષ માસ જેવા વિશિષ્ટ (વિકૃષ્ટ) તપ કરનારા, તેમજ બીજા જ્ઞાની પુરૂષો શ્રુત સીદ્ધાન્તમા વિશાળ બુદ્ધિ વાળા ભવ્ય જનોને ઉપદેશ દેવાવાળા, શાન્ત દાન્ત અને જિતેન્દ્રિય છતા જગતમા જિનેશ્વર પ્રભુના શાસનની પ્રભાવના કરે છે, તેવા નિર્ગ્રંથ મુનિજનોને પણ ધન્ય છે

૪, વળી જે ગૃહસ્થ (શ્રાવકો) દાન, શીલ, તપનુ સેવન કરે છે તેમજ રૂડી ભાવના ભાવે છે એમ ચાર પ્રકારના ધર્મને જ્ઞાનવડે પુષ્ટ થયેલી શ્રદ્ધાથી આરાધે છે તે તથા જે સાધ્વીઓ અને શ્રાવિકાઓ જ્ઞાનવડે નિર્મળ બુદ્ધિથી શીલ-સદાચારનુ સેવન કરે છે તે સહુ ધન્ય-કૃત પુન્ય છે તેમની સર્વની સદાય અનેક વખત ભાગ્યવંત ભવ્યો ગર્વ રહિત સ્તુતિ કરે છે

૫, મિથ્યાદૃષ્ટિ જનોના પણ પરોપકાર પ્રધાન સંતોષ સત્યાદિક ગુણ પ્રમાર તેમજ દાનેશ્વરીપણું તથા વિનયવૃત્તિ (પ્રમુખ) માર્ગાનુસારીપણાના ગુણોની અમો અનુમોદના કરીએ છીએ, મતલબ કે ગમે તેના સદ્ગુણો દેખી દીલમા પ્રમુદિત થવુ અને તેવા સદ્ગુણો આપણામા પણ પ્રગટી નીકળે એવી નિષ્ઠા રાખવી

૬, હે જિહ્વા ! સુકૃત કરનારા ભાગ્યશાળી જનોના સુચરિત્ર ઉચ્ચારવા ઉલ્લસિત છતી તું સરસ થા ! અને અન્ય જનોની કીર્તિ સંબંધી શ્રવણ કરવાના રસિકપણાથી

હવે મારા બને કર્ણો સુપર્ણ થાઓ ! તેમજ અન્ય જનોની ઘણી લક્ષ્મીને દેખી બને લોચન તરત બહુ આનંદિત થાઓ આ અસાર સંસારમાં તમારા જન્મનું એજ મુખ્ય ફળ છે

૭, અન્ય જનોના ગુણોવડે પ્રમોદ પામી જેમની મતિ સમતારૂપ સમુદ્રમાં મગ્ન થઈ છે તેમનામાં મનની પ્રસન્નતા ઝળકી નીકળે છે તથા જેવા સદ્ગુણો દેખી પોતે પ્રમુદિત થાય તેવા નિર્મળ ગુણો પોતાનામાં પ્રકટી નીકળે છે

अथ चतुर्दश भावना अष्टक.

टोडीरागेण गीयते ॥

ऋषभकी मेरे मन भक्ति वशी री (ए देशी)

विनय विभावय गुणपरितोष ध्रुवपद ॥

निजसुकृतातवरेपुपरेपु परिहर दूर

मत्सरदोप ॥ वि० ॥ १ ॥

दृष्टथाय वितरति वहुदान ।

वरमयमिह लभते वहुमान ॥

किमिति न विशृशसि परपरभाग ।

यद्विभजसि तत्सुकृतविभाग ॥ वि० ॥ २ ॥

येषा मन इह विगतविकारं ।
ये विदधति भुवि जगदुपकार ॥
तेषा वयमुचिताचरिताना ।
नाम जपामो वारंवार ॥ वि० ॥ ॥ ३ ॥
अहह तितिक्षा गुणसमान ।
पश्यत भगवति मुक्तिनिदान ॥
येन रुषा सह लसदभिमान ।
जटिति विघटते कर्मनिदान ॥ वि० ॥ ४ ॥
अदधु केचन शीलमुदार ।
गृहिणोपि परिहृतपरदार ॥
यश इह सप्रत्यपि शुचि तेषां ।
विलसति फलिताफलसहकार ॥ वि० ॥ ५ ॥
या वनिता अपि यशसा साक ।
कुलयुगल विदधति सुपताक ॥
तासा सुचरितसचितराक ।

दर्शनमपि कृतसुकृतविपाक ॥ वि० ॥ ६ ॥
तात्विकसात्विकसुजनवतसा ।
केचन युक्तिविवेचनहसा ॥
अलमकृपत किल भुवनाभोग ।
स्मरणममीपा कृत शुभयोग ॥ वि० ॥ ७ ॥
इति परगुणपरिभावनसार ।
सफलय सततं निजमवतार ॥
कुरु सुविहितगुणनिधिगुणगान ।
विरचय शांतसुधारसपान ॥ वि० ॥ ८ ॥

इतिश्री शातसुधारसगेयकाव्ये प्रमोदभावना विभावनो नाम चतुर्दशः प्रकाश.

પ્રમોદ ભાવના અષ્ટક

૧, હે આત્મન્! ગુણવડે પરિતોષ-સતોષ-અત્યાનદ પામવાનું દીલમા લાવ, અને પોત પોતાના સુકૃત યોગે જેમને શ્રેષ્ઠ વસ્તુ સાપડી છે એવા અન્ય પુન્યવત-ગુણવત પ્રાણીઓઉપર દ્વેષ ભાવ ન કર, મચ્છરદોષને તું દૂર કર!

૨, સુભાગ્યે આ (પુરૂષ) બહુ દાન દીયે છે, અને આ

(પુરૂષ) અહીંયા બહુ માન પામે છે, તે બહુ સારૂ છે એવી રીતે અન્યની ઉજળી બાજુને તું કેમ વિચારતો નથી ? એમ રૂડે વિચાર કરવાથી તેના સુકૃતનો વિભાગ તુ પણ મેળવી શકે મતલબ કે સાચા દીલથી સદ્દગુણ-સુકૃતની અનુમોદના કરવી તે પણ અતિ હિતકારી છે જૈન શાસનમા સુકૃત કરવા કરાવવા અને અનુમોદવા ખાસ ફરમાન છે

૩, જેમનુ મન જગતમા વિકાર વર્જિત છે, તેમજ જેઓ ભૂમડળમા સર્વત્ર ઉપકાર કરી રહ્યા છે એવા ઉચિત આચરણને સેવનાર સત્પુરૂષોના નામનુ અમે વારવાર રટન કરીયે છીએ, તેમનુ નામ લેતા પણ પાપ જાય છે

૪, શિવસુખના નિદાનરૂપ અનુપમ ક્ષમા (સહનશીલતા) ગુણ ભગવતમા કેવો અપૂર્વ હતો તે તપાસો કે જેથી રોષ સહિત આકરા અભિમાનપૂર્વક કર્મ સમૂહ શીઘ્ર અદૃશ્ય થઇ જાય છે

૫, કેટલાક ગૃહસ્થો છતા જેમણે પરસ્ત્રીના સર્વથા પરિહાર પૂર્વક ઉદાર શીલવ્રતને ધારણ કરેલુ છે, તેમનો નિર્મળ યશ અદ્યાપિ પર્યંત આ જગતમા ફૂળ્યા ફૂલ્યા સહકાર (આમ્ર વૃક્ષ) જેવો વિલસી રહ્યો છે

૬, જે સ્ત્રીઓ પણ નિર્મળ યશ સહિત પોતાના ઉભય કુળ (પિતાના અને સાસરાના પક્ષ) શોભાવે છે (અજ-વાળે છે-દીપાવે છે) તેમના સુચરિત્રથી સ પૂર્ણ ચ દ્રકળા સદૃશ

નિર્મળ દર્શન પણ પૂર્વે કરેલા સુકૃત યોગેજ સપજે છે

૭, વળી કેટલાક તાત્વિક (ખગ) સાત્વિક સજ્જન શિરોમણિ પુરૂષો તેમજ યુક્તિ પુર સર વિવેચન કરવામા હ સ સદૃશ જનો છે, જેમણે ખરેખર સમસ્ત જગત્ ને અલકૃત કરેલુ છે, તેમનુ સ્મરણ પણ પુણ્યની પ્રાપ્તિને માટે થાય છે મતલબ કે તેમનુ સ્મરણ કરનાર પણ પવિત્ર થાય છે

૮, એ પ્રમાણે અન્યના સદ્ગુણનુ અનુમોદન કરવુ એજ જેમા સાર છે એવા આ માનવ ભવને તું સદાય સફળ કર! સદાચારમા તલ્લીન હોવાથી સદ્ગુણના સમુદ્રરૂપ એવા સત્પુરૂષોના ગુણનુ ગાન કર અને રાગદ્વેષાદિક વિકારવર્જિત નિરામય શાન્તસુધારસનુ તું પાન કર!

ઇતિ પ્રમોદ ભાવનાર્થ

अथ पञ्चदश कारुण्य भावना

मालिनी वृत्तं

प्रथममशनपानप्राप्तिवाञ्छाविहस्ता–
स्तदनु वसनवेश्मालङ्कृतिव्यग्रचित्ता ॥
परिणयनमपत्यावाप्तिमिष्टेंद्रियार्थान् ।
सततमभिलषत स्वस्थता क्वाशु तीरन् ॥ १ ॥

शिखरिणी वृत्त.

उपायाना लक्षै कथमपि समासाद्य निभत्र ।
भवाभ्यासा तत्र ध्रुवमिति निबध्नाति हृदय ।
कथा कस्मादस्मिन्विकिरति रज क्रुरहृदयो ॥
रिपुर्वा रोगो वा भयमुत जरामृत्युरथवा ॥ २ ॥

स्रग्धरा वृत्त.

स्पर्धते केपि केचिद्दधति हृदि मिथो मत्सर–
क्रोध दग्धा ।
युध्यते केप्यरुद्धा धननुवतिपशुक्षेत्रपद्मादि हेतो ॥
केचिल्लोभाल्लभते विपदमनुपद दूरदेशानटत ।
कि कुर्म कि वदामो भृशमरतिशते व्याकुल–
विश्वमेतत् ॥ ३ ॥

उपजाति वृत्तत्रय.

स्वय रमनत स्वकरेण गर्ता–
मध' स्वय तत्र तथा पतति ।

દગ્ધ થયા છતા નિગોદાદિક દુર્ગતિમા પડી હા ! હા ! તે બાપડા સેકડોગમે દુરત દુખોને સહે છે મતલબકે સ્વકપોલ કલ્પિત માર્ગને સ્વચ્છદપણે સ્થાપનાર મલીન આશયવાળા વાની લોકો રાગ દ્વેષાદિક દુષ્ટ વિકારોને સેવવાથી નીચી ગતિમા ઉતરીને બહુ દુખી થાય છે

૬, જેઓ હિતોપદેશને સાભળતા જ નથી અને લેશ માત્ર ધર્મને મનમા વાસતા (વસવા દેતા) નથી તેમના (અતરના) રોગ શી રીતે દૂર કરાય ? તેનો આ એક જ ઉપાય છે

૭, જેઓ એવી રીતે પારકા દુખ ટળવાના ઉપાય દિલમા ધ્યાવે છે વિચારે છે તેઓ પરિણામે સુદર એવુ નિર્વિકાર સુખ પામે છે

पचमदशभावनाष्टक–रामकुलीरागेण गीयते

हमारो अवर देह मुरारी ए देशी ॥

सुजना भजत मुदा भगवतं
सुजना भजत मुदा भगवत ध्रुवपद ।
शरणागतजनमिह निष्कारण–
करुणावतमनतरे ॥ सु० १ ॥
क्षणमुपधाय मन स्थिरता

पिवत जिनागमसार ।
का पथघटना विकलविचार
त्यजत कृतांतमसारं रे ॥ सुज० २ ॥
परिहरणीयो गुरुरविवेकी
भ्रमयति यो मतिमद ।
सुगुरुस्तत्र सकृदपि परिपीत
प्रथयति परमानद रे ॥ सुज० ३ ॥
कुमततमोभरमीलितनयन
किमु पृच्छत पथानं ।
दधिबुध्या नर जलमथन्या
किमु निदधत मथान रे ॥ सुज० ४ ॥
अनिरुद्ध मन एव जनानां
जनयति विविधातक ।
सपदि सुखानि तदेव विधत्ते
आत्मारामम शक रे ॥ सुज० ५ ॥

परिहरताश्रवविकथागौरव
मदनमनादि वयस्य ।
कियता साम्यरसास्पदीन
ध्रुवमिदमेव रहस्य रे ॥ सुज० ६ ॥
सह्यत इह कि भवकातारे
गदनिकुरंबमपारं ।
अनुसरता हितजगदुपकार
जिनपतिमगदकार रे ॥ सुज० ७ ॥
शृणुतैक विनयोदितवचन
नियतायतिहितरचन ।
रचयत सुकृतसुखशतसधान
शातसुधारसपान रे ॥ सुज० ८ ॥

इति श्री शातसुधारसगेयकाव्ये कारुण्यभावना विभावनो नाम पचदश० प्रकाश

કારૂણ્ય ભાવના અષ્ટક

૧, શરણાગત જનો ઉપર નિષ્કારણ કરૂણા કરનાર

ભગવતને હે સજ્જનો તમે પ્રેમથી (પ્રમોદથી) ભજો! ભજો!

૨, ક્ષણવાર મનને સ્થિર કરીને જિન આગમ-અમૃતનુ પાન કરો, અને ઉન્માર્ગ રચનાથી વિષમ વિચારવાળા અસાર આગમ (શાસ્ત્રનો) પરિહાર કરો!

૩, જે મતિમંદ-મુગ્ધ જનોને સંસારચક્રમા રઝળાવે છે તેવા અવિવેકી ગુરૂનો પરિહાર જ કરવો અને સદ્‌ગુરૂનુ વચનામૃતનો એક વખત પણ પીધુ છતું પરમ આનંદને વિસ્તારે છે (માટે એવા સદ્‌ગુરૂનુજ સેવન કરવુ)

૪, કુમત (અજ્ઞાન)રૂપી અંધકારના સમૂહથી જેના નેત્ર અંજાઈ ગયા છે, તેવા કુગુરૂને માગ શા માટે પુછોછો? હે ભવ્યજનો! જળથી ભરેલી દોણીમા તમે દહીંની બુદ્ધિથી મંથાન (રવૈયો) શા માટે ફેરવો છો?

૫ લોકોનુ નહિ નિગ્રહ કરેલુ મન વિધવિધ વ્યાધિઓને પેદા કરે છે, અને તે જ મન નિગ્રહિત-સમાધિત કર્યું છતું બેશક સુખ ઉપજાવે છે

૬, અનાદિ કાળથી સહચારી (મિત્રરૂપે સાથે રહેનારા) આશ્રવ, વિકથા, ગારવ તથા મદન-કામવિકારનો તમે ત્યાગ કરો અને સંવરરૂપ સાચો હિતકર મિત્ર કરો! એ જ ખરેખરૂ રહસ્ય છે

૭, આ ભવ અટવીમા અપાર નાગ સમુદાયને તમે શામાટે સહો છા? સમસ્ત જગતનો ઉપકાર કરવા દૃઢ પ્રતિજ્ઞાવત એવા શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનરૂપી વૈદ્યને જ તમે અનુસરો, જેથી તમાન સમસ્ત દ્રવ્યભાવ રોગો ઉપશમે અને તમને અનુપમ અપૂર્વ શાન્તિ નિપજે

૮, નિશ્ચે પરિણામે હિત કરનાર વિનય વડે કહેવા યેલુ એક વચન તમે સાભળો અને ને કડાગમે સુદૃત તથા સુખ સાથે મેળાપ કરી આપનાર શાન્ત સુધા સનુ તમે પાન કરો!

ઇતિ કરૂણા ભાવનાર્વં

अथ षोडश माध्यस्थ्य भावना.

पचापि शालिनीवृत्तानि

श्राता यस्मिन् विश्रम सश्रयते ।
स्त्रणा प्रीति यत्समासाद्य सद्य ॥
लभ्य रागद्वेषविद्वेषिरोधा–
दौदासीन्य सर्वदा तत् प्रिय न ॥ १ ॥
लोके लोका भिन्नाभिन्न स्वरूपा ।
भिन्नैर्भिन्नै कर्मभिर्मर्मभिद्भि ॥

रम्यारम्यैर्थेष्टिते 'कस्य कस्य त–
द्विड्भिस्तूयते रुष्यते वा ॥ २ ॥
मिथ्या शसन् वीरतीर्थेश्वरेण ।
रोध्धु शेके न स्वशिष्यो जमालि ॥
अन्य को वा रोत्स्यते केन पापा–
त्तस्मादौदासीन्यमेवात्मनीन ॥ ३ ॥
अर्हतोपि प्राज्यशक्तिस्पृश कि ।
धर्मोद्योग कारयेयु प्रसह्य ॥
दद्यु शुद्ध किंतु धर्मोपदेश ।
यत्कुर्वाणा दुस्तर निस्तरति ॥ ४ ॥
तस्मादौदासीन्यपीयूपसार ।
वारवार हत संतो लिहतु ॥
आनदानामुत्तरगत्तरगै–।
र्जीवद्भिर्यद्भुज्यते मुक्तिसौख्य ॥ ५ ॥

માધ્યસ્થ્ય ભાવના.

૧, જે ઉદાસીનતાને પામી અમિત જનો વિશ્રામ પામે

છે અને રોગી જનો પ્રીતિ પામે છે, તે રાગદ્વેશનો રોધ કરવાથી પામી શકાય એવુ એ દાસિન્ય અમને સદા સર્વદા પ્રિય વહાલ છે

૨, જગતમા મર્મ ભેદનારા ભિન્ન ભિન્ન કર્મ યોગે શુભાશુભ ચેષ્ટાવડે ભિન્ન ભિન્ન પ્રકૃતિના જીવો છે તેમાથી તે કર્મના સ્વરૂપને જાણુનારાઓએ કોની કોની સ્તુતિ કરવી ? તેમજ કોની કોની ઉપર રોષ કરવો ?

૩ વીરપ્રભુ મિથ્યા પ્રરૂપણા કરનાર સ્વશિષ્ય જમાલિને પણ રોકી શકયા નહિ તો પછી બીજો કોણ? કોનાવડે પાપ કર્મથી રોકી શકાય ? તેથી ઉદાસીનતા જ આદરવી હિતકારી છે

૪, પ્રબળ શક્તિવાળા અરિહંત ભગવાન પણ શું બલાત્કારે ધર્મ ઉદ્યમ કરાવે છે ? તેઓ તો શુદ્ધ નિર્દોષ ધર્મ ઉપદેશ આપે છે તે પ્રમાણે જે ભવ્ય જનો વર્તે છે તે સસાર સમુદ્ર તરી જાય છે

૫, તે માટે સજ્જનો ઔદાસિન્યરૂપ અમૃત નિચોળનું વારવાર આસ્વાદન કરો ! જેથી આનંદની ઉછળતી ઉર્મીવાળો આત્મા મુક્તિ સુખને પામે

षोडश भावनाष्टक-प्रभातिरागेण गीयते

आदर जीव क्षमा गुण आदर (ए देशी)

अनुभव विनय सदा सुखमनुभव ।

औदासीन्यमुदार रे ॥
कुशलसमागममागमसार ।
कामितफलमदारं रे ॥ अनु० ॥ १ ॥
परिहर परचितापरिवार ।
चिंतय निजमविकार रे ॥
वदति कोपि चिनोति करीर ।
चिनुतेन्य सहकार रे ॥ अनु० ॥ २ ॥
योऽपि न सहते हितमुपदेश ।
तदुपरि मा कुरु कोप रे ॥
निष्फलया किं परजनततया ।
कुरुषे निजसुखलोप रे ॥ अनु० ॥ ३ ॥
सूत्रमपास्य जडा भाषते ।
केचन मतमुत्सूत्र रे ॥
किं कुर्मस्ते परिहृत पयसो ।
यदि पीयते मूत्रं रे ॥ अनु० ॥ ४ ॥

पश्यसि किं न मन परिणाम ।
निजनिजगत्यनुसार रे ॥
येन जनेन यथा भवितव्य ।
तद्भवता दुर्वार रे ॥ अनु० ॥ ५ ॥
रमय हृदा हृदयगमसमता ।
सगुणु मायाजाल रे ॥
वृथा वहसि पुद्गलपरवशता–
मायु परिमितकाल रे ॥ अनु० ॥ ६ ॥
अनुपमतीर्थमिदं स्मर चेतन–
मत स्थितमभिराम रे ॥
चिर जीव विशदपरिणाम ।
लभसे सुखमविराम रे ॥ अनु० ॥ ७ ॥
परब्रह्मपरिणामनिदान ।
स्फुटकेवलविज्ञान रे ॥
विरचय विनय विवेचितज्ञान ।

शातसुधारसपान रे ॥ अनु०॥ ८ ॥

इति श्री शातसुधारसगेयकाव्ये माध्यस्थ्य भावना विभावनो नाम षोडशः प्रकाशः

ઔદાસિન્ય ભાવના અષ્ટક

૧, હે આત્મન્! તુ ઔદાસિન્ય રૂપ ઉદાર અચળ સુખ અનુભવ! કેમકે તે આગમ સિદ્ધાન્તના સારરૂપ મોક્ષ સાથે મેળવી આપનાર અને વાછિત ફળ આપવા કલ્પવૃક્ષ સમાન છે

૨, પર પુદ્ગલિક ચિતા જાળનો તુ ત્યાગ કર! અને નિજ અવિકાર આત્મસ્વરૂપનું ચિતન કર! કોઈ મુખથી (મોટી) વાતો કરે છે પણ કેટલાક મેળવે છે ત્યારે બીજા પુરૂષાર્થી જનો સહકાર—આગ્ર મેળવે છે મતલબ કે કેટલાક વાત કરીને વિરમે છે, પણ કઇ જીવ જેવુ કાર્ય કરતા નથી ત્યારે બીજા મહત્ત્વનુ કાર્ય કરી દેખાડે છે

૩, જે કોઇ હિત ઉપદેશને સહન ન કરી શકે (દુર્દૈવથી હિત ઉપદેશ ન રૂચે) તેની ઉપર તુ કોપ કરીશ નહિ નકામો કોઇ ઉપર કોપ કરીને તુ શા માટે પોતાના સ્વભાવિક સુખનો લોપ કરે છે

૪, કેટલાક જડમતિ–જનો શાસ્રનો અનાદર કરી શાસ્ર વિરૂદ્ધ ભાષણ કરે છે તે મૂઢ જનો નિર્મળ નીર

તાજી લઘુ નીત (મૂત્ર)નુજ પાન કરે છે એમા આપણે શું કરીયે ? તેમા તેમના નમીબનોજ દોષ છે

૫, પોત પોતાની ગતિ અનુસારે પ્રાણીના મન પરિણામ વર્તે છે, 'જેવી ગતિ તેવી મતિ થાય છે' તે તું કેમ સમજતો નથી? જે જીવનુ જેવુ પરિણામ આવવાનુ છે તે તારાથી મિટાવી શકાય તેમ નથી

૬, આનદદાયી સમતાને તુ દીલથી રમાડ અને માયા જાળને મ કેલ-તેનો ત્યાગ કર, તુ પુદ્ગલ પરાધીનતા નકામી ભોગવે છે આયુષ્ય પરિમિત કાળનુજ છે (માટે ગફલત ન કર)

૭, અતરમા રહેલો ચેતન-આત્મા-એજ અભિરામ (મનહર) અનુપમ તીર્થ છે તે યાદ કર! ચિરકાળ પર્યંત નિર્મળ પરિણામ ધારી રાખ! તેથી તુ અક્ષય સુખ (મોક્ષ) ને પામીશ

૮, પરબ્રહ્મ-પરમાત્મ સ્વરૂપ પ્રાપ્તિના નિદાન (મૂળ કારણ) રૂપ સ્ફુટ કેવળ વિજ્ઞાન આપવાવાળુ તેમજ વિનય વડે વિનય વિજયજી ઉપાધ્યાય મહારાજે) વિવેચન કરાયેલુ શાન્તસુધારસનુ પાન હે ભદ્ર! તુ કર!

स्रग्धरावृत्तद्वय

एवसद्भावनाभि सुरभितहृदया सशयातीतगीतो-

न्नीतस्फीतात्मतत्त्वा-

स्त्वरितमपसरन्मोहनिद्रामसत्वा ॥
गत्वासत्वाममत्वातिशयमनुपमां
चक्रिशक्राधिकाना ।
सौख्यानां मंक्षु लक्ष्मीं परिचितविनया
स्फारकीर्तिं श्रयते ॥१॥
दुर्ध्यानप्रेतपीडा प्रभवति न मनाक्-
काचिदद्वद्वसौख्य ।
स्फाति प्रीणाति चित्त प्रसरति परित
सौख्यसौहित्यसिंधु
क्षीयते रागरोपप्रभृतिरिपुभटा
सिद्धिसाम्राज्यलक्ष्मी ।
स्याद्वश्यायन्महिम्नाविनय शुचिधियो
भावनास्ता श्रयध्वम् ॥२॥
पथ्यावृत्त.
श्रीहीरविजयसूरीश्वर-शिष्यौ सोदरावभूतां द्वौ ।

श्री सोमविजयवाचक,–
वाचकवरकीर्तिविजयाख्यौ ॥३॥

गीतिवृतद्वयम्.

तत्र च श्री कीर्तिविजयवाचक ।
शिष्योपाध्यायविनयविजयेन ॥
शांतसुधारसनामा ।
सद्दृष्टो भावनाप्रबोधोऽय ॥ ४ ॥
शिखिनयनसिंधुशशिमित वर्षे हर्षेण गधपुरनगरे
श्री विजय प्रभसूरिप्रसादतो यत्न
एप सफलोऽभूत् ॥ ५ ॥

उपजातिवृत्तं.

यथा विधु षोडशभि कलाभि ।
सपूर्णतामेत्यजगत्पुनीते ॥
ग्रथस्तथा षोडशभि प्रकाशै–
रय समग्रे शिवमातनोतु ॥ ६ ॥

यावज्जगत्येष सहस्रभानु ।
पीयूष भानुश्च सदोदयेते ॥
तावत्सतामेतदपि प्रमोद ।
ज्योति स्फुरद्वाङ्मयमातनोतु ॥ ७ ॥

इति श्रीमन्महोपाध्याय श्री कीर्तिविजयगणि शिष्योपाध्याय श्री विनयविजयगणिविरचिते शांत सुधारसग्रंथे षोडश' प्रकाशः समाप्तिमगमत्

ઉપસહાર

૧ એવી રીતે મદ્‌ભાવનાવડે જેમનુ હૃદય સુવાસિત છે તે સત્ત્વવત પુરૂષો સશય રહિત-નિશક હૃદય ગાનથી ઉદાર આત્મ-તત્ત્વની ઉન્નતિ સાધી, શીઘ્ર મોહ નિદ્રા મમત્ત્વને દૂર કરી મમત્ત્વ વર્જિતપણે અનુપમ ચક્રવર્તી અને ઇંદ્રથી પણ અધિક સુખ સાહેબીને સહજ સપાદન કરી અતિ નમ્રતાને ધારણ કરતા છતા વિશાળ કીર્તિને વરે છે

૨, જેના પ્રભાવથી દુર્ધ્યાન રૂપ પ્રેત-પીડા લગારે પજવતી નથી, અપૂર્વ (ક્લેશ વર્જિત) સુખની સ્ફુરણા ચિત્તને પ્રસન્ન કરે છે, ચોતરફ સુખની પુષ્ટિ રૂપી નદી પ્રસરી રહે છે, રાગ દ્વેષાદિક શત્રુવર્ગ ક્ષય પામે છે, અને સિદ્ધિરૂપ સામ્રાજ્ય લક્ષ્મી વશ થાય છે તે પૂર્વોક્ત ભાવનાઓને વિન

યથી પવિત્ર બુદ્ધિ ધારી હે ભવ્ય જનો! તમે સેવો!

શ્રીસોમવિજય વાચક (ઉપાધ્યાય) અને શ્રીકીર્તિવિજય વાચક વર એ બન્ને શ્રી હીરવિજય નામના સૂરીશ્વરના શિષ્ય હોવાથી ગુરૂભાઇ થયા

૪, તેમા શ્રી કિર્તિવિજય વાચકના શિષ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી વિનયવિજયજી એ આ શાન્તસુધારસ નામનો ભાવના સબધી પ્રકૃષ્ટ બોધ કરનારો ગ્રથ રચ્યો છે

૫, આ પ્રયત્ન શ્રી વિજયપ્રભ સૂરિની કૃપાથી ગધપુર (ગધાર) નગરમા સવત્ ૧૭૨૩ મા વર્ષે સફળ થયો

૬, જેમ ચદ્ર સોળ કળા વડે સપૂર્ણતા પામી જગતને પાવન કરે છે તેમ આ ગ્રથ સપૂર્ણ સોળ પ્રકાશ વડે શિવ સુખનો વિસ્તાર કરો!

૭, જ્યા સુધી જગતમા આ પ્રગટ દેખાતા સૂર્ય અને ચદ્ર સદા ઉદય પામ્યા કરે ત્યા સુધી આ પ્રકાશમાન શાસ્ત્ર રૂપ જ્યોતિ પણ સત્પુ રૂષોને પ્રમોદ આપ્યા કરો! તથાસ્તુ!!

આ ગ્રથ વ્યાખ્યા કરતા મતિ મદતાદિક દોષથી જે અન્યથા લખાણુ થયુ હોય તે સજ્જનો સુધારી તેમાથી સાર માત્ર ગ્રહી મને ઉપકૃત કરશો

ઈતિ શમ્

प्रथम अनित्य भावना सझाय.

ढाल १ ली राग सामग्री.

विमळकुळ कमलना हंस तु जीवडा,
भुवनना भाव चित्त जो विचारी,
तेणे नर मनुज गति रत्न नवि केळव्यु,
जेजे नर नारी मणि कोडि हारी वि० ॥ १ ॥
जेणे समकित धरी सुकृतमति अनुसरी,
तेणे नरनारी निज गति समारी,
विरति नारी वरी कुमति सति परहरी,
तेणे नरनारी सव कुगति वारी वि० ॥ २ ॥
जैन शासन विना जीवयतना विना,
जे जना जग भमे धर्म हीना,
जेन मुनि दान वहुमान हीना नरा,
पशु परे ते मरे त्रिजग दीना वि० ॥ ३ ॥
जैनना देव गुरु धर्म गुण भावना,

भावी नितु ज्ञान लोचन विचारी,
कर्म भर नाशनी वार वर भावना,
भावि नित जीव तु आप तारी वि० ॥ ४ ॥
सर्व गति माहि वर नरभवो दुल्लहो,
सर्व गुण रत्नो शोधिकारी,
सर्व जग जतुने जेणे हित कीजीये,
सोइ मुनि[१] वंदीये श्रुत विचारी वि० ॥ ५ ॥

ढाळ २ जी राग केदारो.

भावना मालती चूसीये,
भ्रमर परे जेणे मुनिराज रे,
तेणे निज आतमा वासीये,
भरत परे मुक्तिनु राजरे भाव० ॥ १ ॥
भावना कुसुम शु वासिया,
जे करे पुन्यना काजरे,

[१] सकल मुनि.

ते सर्वे अमरतरु परे फळे,
भावना दिये शिवराजरे भाव० ॥ २ ॥
भूमि जननी थकी उपना,
सुत परे जे जगे भावरे,
ते सत्रे भ्र मुजगी गले,
जीम गले वनतरु दावरे भाव० ॥ ३ ॥
भूमिना वर अनना थया,
भूमि नवि गइ किण साथरे,
रिद्धि वहु पापी जे तस मळी,
ते न लीधी कुणे साथरे भाव० ॥ ४ ॥
गइय द्वारामति हरि गयो,
अथिर सत्र लोकनी रिद्धिरे,
सुणी अते पाडवा मुनि हवा,
तेणे वरी अचल पद सिद्धिरे, भाव० ॥५॥
राजना पापभर शिर थके,

जस हवा शुद्ध परिणामरे,
भरत भूपति परे तेहने,
भावना पुन्यना गामरे भाव० ॥ ६ ॥

राजना पाप भर शिरथके,
जस हवा शुद्ध मन भावरे,
भावना [1]सिंधुमा ते गले,
उतरे मोहपद तावरे भाव० ॥ ७ ॥

जे पदारथ तुज आपणो,
नवि गणे प्रेम रति वधरे,
जो गणे ते हतु आपणु,
जीव तुंही मति अधरे भाव० ॥ ८ ॥

कृष्ण लेश्या वशे कीजीये,
कर्म जे रौद्र परिणामरे,
ते सवे धर्म नवि जाणीये,

---

१ समुद्रमा

शुभ हवे शुद्ध परिणामरे भाव० ॥ ९ ॥
जे जग आश्रव जिने भण्या,
ते सवे सवर होइरे,
धर्म जे अशुभ भावे करे,
ते तस आश्रव जोइ रे भाव० ॥ १० ॥

इति पीठिका.

ढाळ श्रीजी राग सामग्री.

मुझ मा मुझ मा मोहमा जीव तु,
शब्द वर रूप रस गध देखी,
अथिर ते अथिर तुं अथिर तनु जीवितं,
भाव्य मन गगन हरि चाप पेखी मु० ॥ १ ॥
लच्छि सरिय तति पर एक वर नवि रहे,
देखता जाय प्रभु जीव लेती,
अथिर सव वस्तुने काज मूढो करे,
जीवडो पापनी कोटि केती मु० ॥ २ ॥
उपन्गी वस्तु सवि कारमी नवि रहे,

ज्ञानसु ध्यानमा जो विचारी,
भाव उत्तम हर्यां अधम सव उधर्यां,
संहरे काल दिन रात चारी मु० ॥ ३ ॥
देख कलि कूतरो सर्व जगने भखे,
सहरी भूप नर कोटि कोटी,
अथिर ससारने थिरपणे जे गणे,
जाणी तस मूढर्नी बुद्धि खोटी मु० ॥ ४॥
राच मम राजनी रिद्धि शु परिजयों,
अत सव रिद्धि विसराल होशे,
रिद्धि साथे सव वस्तु मूकी जशे,
दिवस दो तीन परिवार रोशे मु० ॥ ५ ॥
कुसुम परे यौवन जलविंदु जीवित,
चचल नरसुख देवभोगो,
अवधि मन केवळी सुकवि विद्याधरा,
कलियुगे तेहनो पण वियोगो मु० ॥ ६ ॥

धन्य अनिका सुतो[१] भावना भावता,
केवल[२] सुरनदी[३] माहे लीधो,
भावना सुरलता जेणे मन रोपवी,
तेणे शिव नारि परिवार रूध्यो मु ॥ ७ ॥

बीजी अशरण भावना.

ढाळ ४ थी–सांभळजो मुनि संजम रागे ए देशी.

को नवि शरणं को नवि शरणं,
मरता कुणने प्राणीरे,
ब्रह्मदत्त मरतो नवि राख्यो,
जस हय गय बहु राणीरे,
जस नव निधि धन खाणीरे को न० १
मात पितादिक टग मग जोता,
यम ले जनने ताणीरे,
मरण थकी सुरपति नवि छूटे,

---

१. अर्णिका पुत्र, २. केवळ ज्ञान, ३. गंगा

नवि छूटे इद्राणीरे. को० २
हय गय रथ नर कोडि विद्याधर,
रहे नित रायां रायरे,
बहु उपाय ते जीवने काजे,
करता अशरण जाय रे को० ३
मरणथी भीति कदाचित जीवो,
जो पेसे पाताळे रे,
गिरि दरि वन अंबुधिमां जावे,
तो भी हरियें काळे रे को० ४
अष्टापद जेणे चले उपाडयो,
सो दशमुख सहरियोरे,
को जग धर्म विना नवि तरियो,
पापी को नवि तरियोरे को० ५
अशरण अनाथ जीवह जीवन,
शान्तिनाथ जग जाणोरे,

पारेवो जेणे शरणें रास्यो,
मुनि तस चरण वखाण्यो रे ॥ को० ६
मेघकुमार जीव गजगतिमां,
शशलो शरणे राख्यो रे,
वीर पास जेणे भव भय कचर्यो,
तप संयम करी नाख्यो रे. को० ७
मत्स्यपरे रोगी तडफडता,
कोणे नवि सुख करीयो रे,
अशरण अनाथ भावना भरीयो,
अनाथि मुनि नीसरीयो रे ॥ को० ८

त्रीजी संसार भावना.

ढाळ ५ मी राग केदारो.

सर्व संसारना भाव तुं,
समधरी जीव संभारि रे,

ते सवे तें पण अनुभव्या,
हृदयथी तेह उतारि रे ॥ स० १ ॥
सर्व तनुमां वसी नीसर्यो,
ते लीया सर्व अधिकार रे,
जातिने योनि सवि अनुभवि,
अनुभव्या सर्व आहार रे ॥ स० २ ॥
सर्व सयोग तें अनुभव्या,
अनुभव्या रोग ने शोग रे,
अनुभव्या सुख दुःख काल तें,
पण लियो नवि जिन योग रे ॥ स० ३ ॥
सर्व जन नातरा अनुभव्या,
पहेरीया सर्व सणगार रे,
पुद्गल तें परावर्त्तिया,
नवि नम्या जिन अणगार रे ॥ स० ४ ॥
पापना श्रुत पण तें भण्या,

तें कर्या मोहना मान रे,
पापना दान पण तें दिया,
नवि दियां पात्रना दान रे ॥ स० ५ ॥
वेद पण तीन ते अनुभव्या,
तें भण्या परतणा वेद रे,
सर्व पाखड तें अनुभव्या,
तिहा न सवेग निर्वेद रे ॥ स० ६ ॥
रडवड्यो जीव मिथ्यामते,
पशु हण्या धर्मने काज रे,
काज कीधा नवि धर्मना,
हरखियो पापने काज रे ॥ स० ७ ॥
कुगुरुनी वासना डाकिणी,
तिण दम्या जीव अनत रे,
तिहा नवि मुक्ति पथ ओळख्यो,
तिणे हवो नवि भव अतरे ॥ स० ८ ॥

चतुर्थ एकत्व भावना.

ढाळ ६ ठी अरणीक मुनिवर चा० ए देशी.

चोथी भावना भवियण मनधरो,
चेतन तु एकाकी रे,
आव्यो तिम जाइश परभव वळी,
इहा मूकी सवि बाकी रे,
सम करो समता रे समता आदरो १ ए आकणी
आणो चित्त विवेको रे,
स्वारथीया सज्जन सहुए मळ्या,
सुख दु ख सहेशे एको रे म० २ ॥
वित्त वहेंचण आवी सहुये मळे,
विपति समय जाय नासी रे,
दव बळतो देखी दश दिशे पुले,
जिम पखी तरु वासी रे ॥ म० ३ ॥
खटखड नवनिधि चौद रयण धणी,
चोसठ सहस्स सुनागी रे,

छेहडे छोडी ते चाल्या एकला,
हार्या जेम जुआरी रे ॥ म० ४ ॥
त्रिभुवन कटक विरद धरावतो,
करतो गर्व गुमानो रे,
त्रागा विण नागा तेहु चाल्या,
रावण सरिखा राजानो रे. ॥ म० ५ ॥
माल रहे घर स्त्री विश्रामता,
प्रेतवना[1] लगे लोको रे,
चय लगे काया आखर एकलो,
प्राणी चले परलोको रे ॥ म० ६ ॥
नित्य कलहो वहु मेले देखीयो,
विहु पणे खटपट थायरे,
वलयाने पेरे [2]विहरीश एकलो,
इम बूझ्यो नमि रायो रे ॥ म० ७ ॥

---

१ स्मशान. २ विचरीश.

दुहा.

भवसायर बहु दुःख जले, जामण[१] मरण तरंग;
ममता ततु तिणे ग्रह्यो, चेतन चतुर मतंग ॥१॥
चाहे जो छोडण भणी, तो भज भगवंत महंत;
दूर करे परिबंधने, जम जलथी जळकंत ॥२॥

पांचमी अन्यत्व भावना

ढाळ ७ मी कपूर अति उजळो रे ए देशी.

पांचमी भावना भावीयेरे जिउ अन्यत्व विचार;
आप सवारथी ए सहुरे, मळियो तुज परिवार ॥१॥
संवेगी सुंदर बूझ, मा मूझ गमार,
ताहारु को नथी इण संसार,
तुं केहनो नहि निरधार. ए आकणी
पंथ सिर पंथी मल्या रे, कीजे कोणश्युं प्रेम,
राति वसे प्रह उठ चले रे,
नेह निवाहे केम स० ॥ २ ॥

---

१ जन्म.

जिम मेळो तीरथ मिळे रे, जन वणजनी चाह,
के त्रोटो के फायदोरे,
लेइ लेइ निज घर जाय स० ॥ ३ ॥
जिहा कारज जेहना सरेरे, तिहां लगे दाखे नेह,
सूरिकतानी परें रे, छटकी देखाडे छेह स० ॥४॥
चूलणी अगज मारवारे, कूड करी जतु' गेह,
भरत वाहुवलि झूझीयारे,
जो जो निजना नेह स० ॥ ५ ॥
श्रेणीक पुत्रे वाधियो रे, लीधु वेंहेची राज्य,
दु ख दीधु वहु तातने रे, देखो सुतना काज स०॥६॥
इण भावन शिवपद लहेरे, श्री मरुदेवी माय,
वीर शिष्य केवल लह्यु रे,
श्री गौतम गणराय स० ॥ ७ ॥

---

१ लाखनु घर.

दुहा.

मोह वसु मन मत्रवी, इद्रिय मळ्या कलाल;
प्रमाद मदिरा पायकें, बाध्यो जीव भूपाल ॥१॥
कर्म जजीर जडी करी, सुकृत माल सवि लीध,
अशुभ विरस दुरगधमय, तनगो ताहरे दीध ॥२॥

छठ्ठी अशुचि भावना

ढाळ ८ मी. राग सिंधु-सामेरी.

छठ्ठी भावना मन धरो,
जीउ अशुची भरी आ कायारे,
शी माया रे माडे काचा पिडशु ए ॥ १ ॥
नगरखाळ परें नितु वहे, कफ मल मूत्र भडारोरे,
तिम द्वारोरे नर नव द्वादश नारिनां ए ॥ २ ॥
देखी दुर्गध दूरथी, तु मुह मचकोड माणेरे,
नवी जाणेरे तिण पुद्गल निज तनु भर्यु ए ॥३॥
मास रुधिर मेदा रसें, अस्थी मज्जा नर वीजे रे,
शु रीझे रे रुप देखी देखी आपणु ए ॥ ४ ॥
कृमि वालादिक कोथळी, मोहरायनी चेटी रे,
ए पेटी रे चर्म जडी घणा रोगनी ए ॥ ५ ॥

गर्भवास नव मासता, कृमिपेरें मळमां वसीयो रे,
तु रसियो रे उधे माथे इम रह्यो ए ॥ ६ ॥
कनक कुमरी भोजन करी,
तिहा देखी दुर्गंध बुझ्या रे,
अति झुझ्यारे मल्लिमित्र निज कर्मशु ए ॥ ७ ॥

दुहा.

तन छिल्लर इद्री मच्छा, विषय कलण जंबाल,
पाप कलुष पाणी भर्यु, आश्रव वहे गडनाळ ॥१॥
निर्मल परा सहजे सुगति, नाण विन्नाण रसाळ,
शु वगनी पेरें पकजल, चूथे चतुर मराळ ॥२॥

सातमी आश्रवभावना

ढाळ ९ मी राग घोरणी.

आश्रव भावना सातमी रे, समजो सुगुरु समीप,
क्रोधादिक काइ करो रे, पामी श्रीजिन दीपो रे,
सुण सुण प्राणीया परिहर आश्रव पचो रे
दशमें अगे कह्या, जेहना दुष्ट प्रपचो रे
सु० ए आकणी १

होंशे जे हिसा करे रे, ते लहे कटुक विपाक;
परिहोसे गोत्रासनी रे,
जो जो अग विपाको रे सु० ॥ २ ॥
मिथ्या वयण वसु नड्यो रे, मडिक परधन लेइ,
इण अब्रह्मे रोलव्या रे, इद्रादिक सुर केइ रे सु०॥३॥
महा आरभ परिग्रहे रे, ब्रह्मदत्त नरय पहुत्त,
सेव्या शत्रुपणु भजे रे, पाच दुरगति दूतो रे सु० ॥४॥
छिद्र सहित नावा जळे रे, वडे नीर भराय,
तिम हिसादिक आश्रवे रे,
पापे पिंड भरायो रे सु० ॥ ५ ॥
अविरति लागे एकेंद्रिया रे, पापस्थान अढार,
लागे पाचे ही क्रिया रे,
पचम अग विचारो रे सु० ॥ ६ ॥
कटुक क्रिया थानक फलो रे, बोल्यां बीजेरे अग,
कहेता हीयडुं कमकमे रे,
विरुओ तास प्रसगो रे सु० ॥ ७ ॥
मृग पतग अलि माछलो रे, करी विषय प्रपच,

दुखिया ते किम सुख लहे रे,
जस परवस एह पचो रे सु० ॥ ८ ॥
हास्यनिंद विकथा वशे रे, नरक निगोदे रे जात;
पूरवधर श्रुत हारीने रे,
अवरानी शी वातो रे सु० ॥ ९ ॥

दुहा.

शुभ मानस मानस करी, ध्यान अमृत रस रेलि:
नव दल श्री नवकार पय, करी कमलासन केलि.
पातक पक पखालीने, करी सवरनी पाळ,
परमहस पदवी भजो, छोडी सकल जजाळ

आठमी सवर भावना

ढाळ १० मी उद्धनी देशी.

आठमी सवर भावनाजी धरी चितशु एक तार;
समिति गुप्ति सूधी धरोजी, आपोआप विचार.
सलुणा शान्ति सुधारस चाख (ए टेक)

विरस विषय फळ फूलडेजी,
अटतो मन अलि राख स० ॥ १ ॥
लाभ अलाभे सुखे दु खेजी, जीवित मरण समान,
शत्रु मित्र सम भावतोजी, मान अने अपमान स०२
कहीये परिग्रह छाडशुजी, लेशु सयम भार,
श्रावक चिते हु कदाजी, करीश सथारो सार स०॥३॥
साधु आशसा इम करेजी, सूत्र भणीश गुरु पास;
एकलमल्ल प्रतिमा रहीजी,
करीश सलेखण खास स० ॥ ४ ॥
सर्व जीवहित चितवेजी, वयर मकर जगमित्त,
सत्य वयण मुख भाखीयेजी,
परिहर परनु वित्त स० ॥ ५ ॥
काम कटक भेदण भणीजी, धर तु शील सनाह,
नवविध परिग्रह मूकताजी,
लहिये सुख अथाह स० ॥ ६ ॥

देव मणुअ उपसर्ग शु रे, निश्चल होय सधीर,
बावीस परिसह जीपीयेरे,
जिम जीत्या श्रीवीर स० ॥ ७

दुहा.

दृढप्रहारी दृढ ध्यान धरी, गुणनिधि गजसुकुमाल,
मेतारज मदन भ्रमो, सूकोशळ सुकुमाल
एम अनेक मुनिवर तर्या, उपशम सवर भाव,
कठिन करम सवि निर्जर्या, तिणे निर्जर प्रस्ताव

नवमी निर्जरा भावना.

ढाळ ११ मी राग गोडी मन भमरारे ए देशी.

नवमी निर्जर भावना चित चेतो रे,
आदरो व्रत पचखाण चतुर चि०
पाप आलोचो गुरुकने चि०
धरीये विनय सुजाण चतुर चित चे० ॥ १ ॥
वैयावच्च बहुविध करो चि०
दुर्बल बाल गिलान चतुर चित चेतोरे,

आचारज वाचक तणो चि०
शिष्य साधर्मिक जाण   च० ॥ २ ॥
तपसी कुल गण सघनो चि०
थिविर प्रवर्तक वृद्ध च०
चैत्य भक्ति बहु निर्जरा चि०
दशमे अग प्रसिद्ध   च० ॥ ३ ॥
उभय टक आवश्यक करो चि०
सुंदर करी सज्झाय च०
पोसह सामायिक करो चि०
नित्य प्रते निज मन भाय   च० ॥ ४ ॥
कर्म सूदन कनकावळी चि०
सिंह निक्रीडित दोय च०
श्री गुण रयण सवच्छर चि०
साधु पडिमा दस दोय   ॥
श्रुत आराधन सार

योगवहन उपधान च०
शुक्ल ध्यान सूधु धरो चि०
श्री आंबिल वर्द्धमान च० ॥ ६ ॥

चउद सहस्र अणगारमा चि०
धन धन्नो अणगार च०
स्वय मुख वीर प्रशंसीयो चि०
रुधक मेघकुमार च० ॥ ७ ॥

दुहा.

मन दारु तन नालि करी, ध्यानानल सलगावि;
कर्म कटक भेदण भणी, गोळा ज्ञान चलावि ॥१॥
मोहराय मारी करी, उचो चढी अवलोय,
त्रिभुवन मडप माडणी, जिम परमानद होय ॥२॥

दशमी लोकस्वरुप भावना.

ढाळ १२ मी.

दशमी लोक स्वरुपरे, भावन भावीये,

निसुणी गुरु उपदेशथी ए ॥ १ ॥
उर्ध्व पुरुष आकार रे, पग पहूळा धरी,
कर दोउ कटि राखीये ए ॥ २ ॥
इण आकारे लोक रे, पुद्गल पूरीओ,
जिम काजळनी कुपली ए ॥ ३ ॥
धर्माधर्माकाश रे देश प्रदेश ए,
जीव अनंते पूरीओ ए ॥ ४ ॥
सातराज देशोनरे, उर्ध्वतिरिय मळी,
अधोलोक सात साधिकू ए ॥ ५ ॥
चौदराज त्रस नाडी रे, त्रस जीवालय,
एक रज्जु दीर्घ विस्तरु ए ॥ ६ ॥
उर्ध्व सुरालय सार रे, निरय भुवन साभळी,
राय रुपि शिव समजीओ ए ॥ ७ ॥
द्वीप समुद्र असरयरे, प्रभु मुख साभळी,
राय रुपि शिव समजीओ ए ॥ ८ ॥

लावी पहोळी पणयाल रे, लखजोयण लही;
सिद्ध शिला शिर उजळीए. ॥ ९ ॥
उचा धनुसय ती नरो, तेत्रीस साधिके,
सिद्ध योजनने छेहडे ए ॥ १० ॥
अजर अमर निकलकरे,
नाण दसण मय, ते जोवा मन गहगहे ए ॥११॥

दोहा.

वार अनती फरसीओ, छाली बाटक न्याय,
नाण विना नवी साभरे लोक भ्रमण भडवाय ॥१॥
रत्न त्रय त्रिहु भुवनमे, दुर्लभ जाणी दयाळ,
बोधि रयण काजे चतुर, आगम खाणि सभाळ ॥२॥

अग्यारमी बोधीदुर्लभ भावना

ढाळ १३ मी.

दश दृष्टाते दोहिलो रे, लाधो मणुअ जन्मारोरे;
दुल्लहो उवर फुल ज्युरे, आरज घर अवतारोरे-

मोरा जीवनरे वोधिभावना इग्यारमी रे,
भावो हृदय मजारोरे मो० १ ए टेक

उत्तम कुल तिहा दोहिलोरे,
सद्गुरु धर्म सयोगो रे,
पाचे इंद्रिय परवडा रे,
दुल्हो देह निरोगो रे मो० ॥ २ ॥

साभळवु सिद्धान्त रे,
दोहिलु तस चित्त धरवु रे,
सूधा सद्दहणा धरी रे,
दुकर अगे करवु रे मो० ॥ ३ ॥

सामग्री सघळी लही रे,
मूढ मूधा मम हारो रे,
चिंतामणि देवें दीयो रे,
हार्यो जेम गमारो रे मो० ॥ ४ ॥

लोह कीलक[१] ने कारणे रे,
कुण यान [२] जलधिमा फोडे रे,
गुण[३] कारण कुण नवलखो रे,
हार हीयानो त्रोडे रे मो० ॥ ५ ॥
बोधि रयण उवेखीने रे,
काण विपयार्थे दोडे रे,
काकरमणि समोवडि करे रे,
गज वेचे खर होडेरे मो० ॥ ६ ॥
गीत सुणी नटडी कने रे,
क्षुल्लके चित्त विचार्यु रे,
कुमारादिक पण समजीयारे,
बोधिरयण सभार्यु रे मो० ॥ ७ ॥

बारमी धर्म त्रावना

ढाळ १२ मी डुंगरीयानी देशी.

धनधन धर्म जगहित करु,

---

१ खीलो, २ वहाण, ३ दोरो

भारयो भलो जिनदेवरे,
इह परभव सुख दायको,
जीवडा जनम लगे सनेरे
•भावना सरस सुर वलेडी (टेक) १
रोपि तु हृदय आराम रे,
सुकृत तरु लहिय बहु पसरति,
सफळ फळशे अभिराम रे ॥ भा० २ ॥
क्षेत्र शुद्धि करिय करुणा रसें,
काढ मिथ्यादिक शालरे,
गुपति त्रिहु गुपति रुडी करे,
नीक तु सुमतिनी वालरे ॥ भा० ३ ॥
सींचजे सुगुरु वचनामृते,
कुमति कथेर तजी सग रे,
क्रोध मानादिक सूकरा,
वानरो वारि अनग रे ॥ भा० ४ ॥

सेवता एहने केवळी,
पन्नर सय तीन अणगार रे,
गौतम शिष्य शिवपुर गया,
भावतां देवगुरु सार रे ॥ भा० ५ ॥

शुक परिव्राजक सीधलो,
अर्जुनमाली शिव वासरे,
राय परदेशी जे पापीयो,
कापीयो तास दुःख पासरे ॥ भा० ६ ॥

दु सम समय दुप्पसह लगे,
अविहल शासन एहरे,
भावशु भवियण जे भजे,
तहे शुभमति गुण गेहरे. ॥ भा० ७ ॥

इति

શ્રીચીદાનંદજીકૃત પ્રશ્નોત્તરરત્નમાળા

પ્રસ્તાવના,

ચિદાનંદ [1]પદકજ નમી, ચિદાનંદ [2]સુખહેવ
ચિદાનંદ સુખમા સદા, મગન કરે તતખેવ ૧.
ચિદાનંદ પ્રભુની [3]કળા કેવળ નિજ [4]અનપાય,
જાણે કેવળ અનુભવી, મુખથી કહી ન જાય. ૨.
ચિદાનંદ પ્રભુની [5]કૃતિ, અર્થ ગભીર અપાર,
મંદમતિ હું તેહનો, પાર ન લહું નિરધાર. ૩.
તો પણ મુજથી મંદમતિ, તેહ તણે હિતકાજ,
તેમજ સ્વહિત કારણે, ચિદાનંદ મહારાજ. ૪
કૃતિ તેહની નિરખી, [6]ઉત્તરમાળ ઉદાર,
તાસ વિવરણ કરવા ભણી, આત્મ થયો ઉજમાળ. ૫
બુદ્ધિવિકળ પણ ભક્તિવશ, બોલુ સુખકર બોલ,
કાલુ બોલે બાળ જે, સુખ આવે તસ તોલ ૬.

શ્રી કપૂરચંદજી અપરનામ શ્રી ચિદાનંદજી મહારાજ આ વીશમી સદીમાજ વિદ્યમાન હતા, એમ તેમની અનેક કૃતિઓથી જણાય છે આનંદઘનજી મહારાજની પેરે તેઓશ્રી પણ અધ્યાત્મશાસ્ત્રના રસિક અને અધ્યાત્મ તત્ત્વમા નિપુણ હતા, એ વાતની તેમની કૃતિઓ સારી

---

૧ ચરણકમળ ૨ સુખને હેતે ૩ જીવનમાળા-રેખા ૪ કેવળી જ્ઞાનના અમોઘ ઉપાયરૂપ ૫ ગ્રંથ રચના ૬ પ્રશ્નોત્તરમાળા

રીતે સાક્ષી ભરે છે તેમણે બનાવેલી કૃતિઓમા ચિદાનદ બહોતેરી, સ્વરોદય, પુદ્ગળ ગીતા, છટક સવૈયા તેમજ આ પ્રશ્નોત્તરમાળા મુખ્ય છે તેમની બધી કાવ્યરચના સરલ અને અર્થગભીર જણાય છે દરેક કૃતિમા કાવ્યચમત્કૃતિ સાથે અર્થગૌરવ અપૂર્વ હોવાથી તેમની સકળ કૃતિ હૃદ યગમ છે તેમના પ્રત્યેક પદમા અધ્યાત્મ માર્ગનો ઉપદેશ સમાયેલો છે તેઓશ્રી અષ્ટાગ યોગના સારા અભ્યાસી હતા, તેથી તેમનામા ઉત્તમ પ્રકારનુ યોગબળ હતુ, તેમજ કોઈ અજબ પ્રકારની શક્તિ-સિદ્ધિ વિદ્યમાન હતી, એમ જણ ણાય છે તેઓ તીર્થપ્રદેશમા વિશેષે વાસ કરતા હોય એમ અનુમાન થાય છે શત્રુજય અને ગિરનારમા તો અમુક ગુફા કે સ્થાન તેમના પવિત્ર નામથી ઓળખાય પણ છે શ્રીસમેતશિખરજી ઉપર તેમનો દેહાત થયો છે, એવી દતકથા સભળાય છે તેઓ બહુ નિસ્પૃહી હતા, એમ તેમના સબધી સાભળવામા આવતી કેટલીક દતકથા ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે લોકપરિચયથી તેઓ અલગા રહેતા અને પોતે જ્ઞાની અને સિદ્ધિસપન્ન છે એમ લોક ભાગ્યેજ જાણી શકે એવી સાદી રીતે પોતાનુ જીવન ગાળતા હતા, તેમ છતા કાકતાલીય ન્યાયે જ્યારે કોઇને તે વાતની જાણ થતી ત્યારે પ્રાય પોતે તે સ્થાન તજી જતા હતા તેમને અનેક સતશાસ્ત્રનો પરિચય હતો એમ તેમની કૃતિનુ સૂક્ષ્મ દ્રષ્ટિથી અવલોકન કરનાર સમજી શકે તેવુ છે તેમની વાણી

રસાત્ર અને અલંકારિક છે આધ્યાત્મ લક્ષ્ય સાથે શાસ્ત્ર અભ્યાસમાં તેમની હોડ કરી શકે એવો કોઈ પ્રબળ પુરૂષ તેમની પાછળ ભાગ્યેજ થયો લાગે છે આધુનિક છતાં તેમની પ્રથરચના એવી તો અર્થગંભીર સાથે આકર્ષક છે કે આનંદઘનજી ની બહોંતેરી સાથે ચિદાનંદ બહોંતેરી અનેક અધ્યાત્મરસિક જનો મુખ કંઠથી કરે છે વિશેષમાં ચિદાનંદજીની કૃતિમાં શબ્દરચના એવી તો સાદી છે કે તે ગાવી બાળ જીવોને પણ બહુ સુલભ પડે છે તે બધી કૃતિમાની 'પ્રશ્નોત્તરમાળા' પણ એક છે મૂળ ગ્રંથ લઘુ છતાં તેમાં અર્થગૌરવ એટલું બધુ છે કે તેમાના એક એક પ્રશ્નના ઉત્તર માટે એક એક સ્વતંત્ર ગ્રંથની યોજના સમર્થ વિદ્વાન કરી શકે મારી જેવા મંદમતિથી તેમ બનવું તો અશક્ય છે, પણ તેનું સહજ સ્પષ્ટીકરણ કરવા માટે યથામતિ ઉદ્યમ કર્યો છે તેમાંથી સાર માત્ર ગ્રહણ કરી ભવ્ય જનો સ્વપર હિતમાં વૃદ્ધિ કરો, એજ મહાકાંક્ષા અને એજ કર્ત્તવ્યરૂપ સમજી પ્રસ્તુત પ્રસ્તાવના સમાપ્ત કરૂં છું

ચિદાનંદપદ રસિક કપૂર

श्रीमत् चिदानदजी कृत.

प्रश्नोत्तर माळा * (विवेचन समेता)

(मगलाचरण—दोहा)

परम ज्योति परमातमा, परमानद अनूप,
नमो सिद्ध सुखकर सदा, कलातीत चिद्-रूप. १
पच महाव्रत आदरत, पाळत पचाचार
समतारस सायर सदा, सत्ताविश गुणधार. २
पच समिति गुपति धरा, चरण करण गुणगार,
चिदानद जिनके हिये, करुणा भाव अपार ३
सुरगिरि हरि सायर जीसे, धीर वीर गभीर,
अप्रमत्त विहारथी, मानु अपर समीर. ४
इत्यादिक गुणयुक्त जे, जंगम तीरथ जाण,
ते मुनिवर प्रणमु सदा, अधिक प्रेम मन आण. ५
लारा ग्रानकी एक वात, प्रश्न प्रश्नमे जाण,

---

* આ પ્રશ્નોત્તર રત્નમાળા શ્રી ચિદાનંદજી (કે જે કપૂરચંદજી મહારાજ) શ્રી ભાવનગરમાં રહીને સંવત ૧૯૦૬ મા બનાવી છે એમ કેટલાક ગ્રંથથી જણાય છે

एकशत चौदे मक्षको, उत्तर कहु वखाण. ६
मन्नमाळ ए कंठमें, जे धारत नर सार,
तास हिये अति उपजे, सार विपक्ष विचार. ७

વિવેચન—અનત જ્ઞાન, દર્શનરૂપ જ્યોતિ જેમને જાગી છે, તેમજ રાગદ્વેષ મોહાદિક સકળ દોષ માત્રનો સપૂર્ણ ક્ષય કરવાથી જેમને અનત ચારિત્ર-સ્થિરતા ગુણ પ્રગટયો છે અને તેથીજ જેમની સમાન આખી જગતમા બીજી કોઇ વ્યક્તિ જણાતી નથી એવા નિરૂપમ શ્રી અરિહન્ત પરમાત્માને હુ પ્રણમુ છુ તથા કર્મ-કલકથી સપૂર્ણ રીતે મુક્ત થયેલા હોવાથી એટલે દેહાદિક સપૂર્ણ ઉપાધિથી રહિત થયેલા હોવાથી કાયમને માટે સહજ સ્વાભાવિક આત્મસ્વરૂપને સપ્રાપ્ત થયેલા અને આત્માર્થી ભવ્ય જનોને એવુજ સ્વાભાવિક સુખ પ્રાપ્ત કરાવી શકે એવા સિદ્ધ પરમાત્માને પ્રણામ કરૂ છુ

૧ વળી જે અહિસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અસગતારૂપ પાચ મહાવ્રતોને સેવે છે, જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર અને વીર્યાચાર રૂપ પાચ આચારને પાળે છે, મહાસાગરની જેમ અગાધ સમતારસથી ભરેલા છે, તથા સાધુ યોગ્ય સત્તાવિશ ગુણોને સદા ધારી રાખે છે, ઇર્યા, ભાષાદિક પાચ સમિતિ અને મન, વચન,

કાયાની ત્રણ ગુપ્તિને, તથા ચરણ સિત્તરી (મૂળ ગુણ વિષયક ૭૦ ભેદ) અને કરણ સિત્તરી (ઉત્તર ગુણ સબંધી ૭૦ ભેદ) ને જે સેવે છે, તેમજ જ્ઞાન અને ચારિત્રથી પૂર્ણ એવા જેના હૃદયમા અત્યત કરૂણાભાવ વર્તે છે, વળી જે મેરૂ પર્વતની પેરે ધીર-નિશ્ચળ છે, એટલે ગ્રહણ કરેલી ઉત્તમ પ્રતિજ્ઞાથી કદપિ ચલાયમાન થતા નથી, સિંહની જેવા પરાક્રમી છે, એટલે કર્મ શત્રુઓનો નાશ કરવામા કેશરી સિંહ જેવા છે, અને સાગરની જેવા ગભીર છે, એટલે રત્નાગરની જેમ અનેક ગુણરત્નોથી પરિપૂર્ણ છતા લગારે છલકાઈ નહિ જતા યત્નથી તેમને સાચવી રાખે છે, તેમજ પવનની પેરે અપ્રતિબધપણે એક સ્થળથી અન્ય સ્થળે એકાત હિતને માટે ગમન કરતા રહે છે—ઈત્યાદિક સાધુ યોગ્ય ગુણોવડે અલકૃત હોવાથી સમાગમમા આવનાર ભવ્ય જનોને જે પાવન કરે છે એવા જગમ તીર્થરૂપ શ્રેષ્ઠ મુનિજનોને મનના અત્યત પ્રેમભાવથી હુ પ્રણામ કરુ છુ ૨-૩-૪-૫

આવી રીતે અભિષ્ટ દેવ ગુરૂને પ્રણમવારૂપ મગળાચરણ કરીને હવે આ ગ્રથમા જે વાતનુ કથન કરવાનુ છે તે (અભિધેય), તેનુ પ્રયોજન તથા તેનુ ફળ સક્ષેપથી ગ્રથકાર જણાવે છે

વિવેચન—જેમા લાખો ગમે વાતોનો સમાવેશ થઈ શકે એવી અતિ અગત્યની-મહત્વની વ ન શ્રમાં

આવે એવા ૧૧૪ પ્રશ્નોના આ પ્રશ્નોત્તર નામના ગ્રંથમાં હું વખાણુ કરીશ ૬

આ પ્રશ્નોત્તરમાળા નામનો ગ્રંથ જે આત્માર્થી ઓ પુરૂષો કંઠે કરશે અને તેનું સારી રીતે મનન કરશે તેમના હૃદયમાં અત્યંત હિતકારી વિવેકવિચાર ઉપજશે, જેથી તેમને પોતાને માટે મોક્ષમાર્ગ ઘણોજ સરલ થઇ શકશે ૭

પ્રથમ ગ્રંથકાર પ્રશ્નસમુદાય કહે છે--

प्रश्न.

देव धरम अरु गुरु कहा, सुख दुःख ज्ञान अज्ञान,
ध्यान ध्येय ध्याता कहा, कहा मान अपमान १
जीव अजीव कहो कहा, पुण्य पाप कहा होय,
आश्रव संवर निर्जरा, बंध मोक्ष कहो दोय. २
हेय ज्ञेय फुनि है कहा, उपदेय कहा होय,
बोध अबोध विवेक कहा, फुनि अविवेक समोय. ३
कौन चतुर मूरख कवण, राव रंक गुणवंत,
जोगी जति कहो कौन, को जग संत महंत ४
शूरवीर कायर कवण, को पशु मानव देव
ब्राह्मण क्षत्रिय वैश्य को, कहो शूद्र कहा भेव. ५
कहा अथिर थिर है कहा, छिल्लर कहा अगाध,

तप जप संजम हे कहा, कवण चोर को साथ. ६
अति दुर्जय जगमें कहा, अधिक कपट कहां होय,
नीच उंच उत्तम कहा, कहो कृपा कर सोय. ७
अति प्रचड अग्नि कहा, वो दूरदम मातग,
विषवेली जगमें कहा, सायर मयल तुरग. ८
किणथी डरीए सर्वदा, किणथी मळीए धाय,
किणकी सगत गुण वधे, किण संगत पत जाय. ९
चपळा तिम चचळ कहा, कहा अचल कहा सार,
फुनि असार वस्तु कहा, को जग नरक दुवार १०
अंध बधिर जग मूक को, मात पिता रिपु मित,
पडित मूढ सुखी दु:खी, को जगमाहे अभीत. ११
म्होटा भय जगमें कहा, कहा जरा अति घोर,
मबळ वेदना हे कहा, कहा वक्र किशोर. १२
कल्पवृक्ष चिंतामणि, कामगवी शुं थाय,
चित्रावेली हे कहा, शुं साध्या दु:ख जाय. १३
श्रवण नयन मुख कर भुजा, हृदय कंठ अरु भाळ
इनका मंडन हे कहा, कहा जग म्होटा जाळ १४
पाप रोग अरु दु:खना, कहा कारण शुं होय,
अशुचि वस्तु जगमें कहा, कहा शुचि कहा जोय. १५

कहा सुधा अरु विष कहा, कहा संग कुसंग,
कहा है रंग पतंगका, कहा मजीठी रंग. १६

૧૧૪ પ્રશ્નો સૂચક ૧૯ દુહાનો અર્થ

"દેવ, ધર્મ, અને ગુરૂ કોને કહીએ ? સુખ, દુઃખ, જ્ઞાન, અજ્ઞાન, ધ્યેય, ધ્યાતા, માન, અપમાન, જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ, મોક્ષ, હેય, જ્ઞેય, ઉપાદેય, બોધ, અબોધ, વિવેક, અવિવેક, ચતુર, મૂરખ, રાય, રંક, ગુણવંત, જોગી, જતિ, સંત, મહંત, શૂરવીર, કાયર, પશુ, માનવ, દેવ, બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શુદ્ર, અથિર, થિર, છિછૂર, અગાધ, તપ, જપ, સંજમ, ચોર, અને સાધુ કોને કહીએ ? જગતમાં અતિ દુર્જય (દુઃખે જીતી શકાય) એવું શું છે ? અધિક કપટ ક્યાં છે ? તેમજ નીચ ઉંચ અને ઉત્તમ કોણ છે ? અતિ આકરો અગ્નિ કયો ? નિરંકુશ હાથી કયો ? જગતમાં (ઉગ્ર) વિષવેલી કઈ ? પ્રગટ તરંગ ('મોજા')વાળો સાગર કયો ? સદાય કોનાથી ડરતા રહેવું ? અને વેગે જઇને કોને મળવું ? વિજળી જેવી ચપળ વસ્તુ કઈ ? વળી જગતમાં અચળ, સાર અને અસાર વસ્તુ કઇ છે ? નરકદ્વાર કયું છે ? અંધ, બ્હેરો મુંગો કોણ છે ? માતા, પિતા, શત્રુ, મિત્ર, પંડિત, મૂર્ખ, સુખી, દુઃખી અને ભયરહિત કોણ છે ? જગમાં

અહુવી મોગે ભય કયો છે? અતિ અકરી જન કઈ છે? બહુ આકરી વેદના કઈ છે? અને અતિ વાઢો ઘોરો કયો છે? કલ્પવૃક્ષ, ચિંતામણિ, કામધેનુ, અને ચિત્રાવેલી કોને કહીએ? દુખ માત્ર ટાળવાનો ખરો ઉપાય શો? કાન, આખ, મુખ, હાથ, ભુજા, હૃદય, કંઠ અને ભાલ (લલાટ) એ દરેકનુ ભૂષણ શુ? જગતમા મ્હોટી જાળ કઇ? પાપ, રોગ અને દુખના કારણ કયા? જગતમા પવિત્ર અને અપવિત્ર વસ્તુ કઈ? અમૃત અને વિષ કયુ? સગ અને કુસગ કયો? પતગનો રગ કયો અને મજીઠનો રગ કયો?"

આ સર્વ પ્રશ્નસમુદાય કહ્યો. હવે તેના ઉત્તર અનુક્રમે કહે છે.

२८ प्रश्नोनो उत्तर नीचे प्रमाणे—

देव श्री अरिहंत निरागी, दया मूल शुचि धर्म सोभागी'
हित उपदेश गुरु सुसाध, जे धारत गुण अगम अगाध. १
उदासीनता सुख जगमांही, जन्म मरण सम दु ख कोइ नाही;
आतमबोध ज्ञान हितकार, प्रबल अज्ञान भ्रमण ससार. २
चित्तनिरोध ते उत्तम ध्यान, ध्येय वीतरागी भगवान,
ध्याता तास मुमुक्षु वखान, जे जिनमत तत्वारथ जान, ३
कही भवपना म्होटो मान, रुवण अभव्य निशुन
चेतन लक्षण कहीए जीव, रहित चेतन जान

परउपगार पुण्य करी जाण, परपीडा ते पाप वखाण,
आश्रव कर्म आगमन धारे, संवर तास विरोध विचारे ५
निर्मळ हंस अंश जिहा होय, निर्जरा द्वादशविध तप जोय,
वेद भेद वचन दु खरुप, बंध अभाव ते मोक्ष अनुप ६
पर परिणति ममतादिक हेय, स्व स्वभाव ज्ञान कर हेय,
उपादेय आतम गुणवृंद, जाणो भविक महा सुखकंद. ७
परमबोध मिथ्यादृक् रोध, मिथ्यादृग् दु ख हेत अबोध,
आतम हित चिंता सुविवेक, तास विमुख जडता अविवेक. ८

૧ દેવ શ્રી અરિહ ત નિરાગી—રાગ દ્વેષ અને મોહાદિક દોષ માત્રથી મુક્ત થયેલા સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રવ ત તથા સર્વશક્તિસપન્ન એવા અરિહ ત ભગવાનજ દેવાધિદેવ છે, જે સપૂર્ણ અતિશયવ ત છતા અમૃત સમાન વચનોથી ભવ્યજનોના ત્રિવિધ (મન વચન અને કાયા સ બ ધી) તાપને ઉપશાંત કરે છે

૨ દયા મૂળ શુચિ ધર્મ સોભાગી—કોઇનુ કઈ પણ અનિષ્ટ-અહિત મનથી વચનથી કે કાયાથી નહીં કરવા રૂપ સર્વ કોઈનુ હિત કરવા રૂપ જીવને સુખદાયી અને વ્હાલુ નિપુણ દયાનુ તત્ત્વ જેમા સમાયેલુ છે એવો અહિ સા સ યમ અને તપલક્ષણ ખરો ધર્મ છે

૩ હિત ઉપદેશ ગુરૂ સુસાધ, જે ધારત ગુણ

અગમ અગાધ—જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ક્ષમા, મૃદુતા, ઋજુતાદિક અનેક ઉમદા ગુણોને પોતે સેવન કરતા છતા જે ભવ્ય જનો પ્રત્યે તેમની યોગ્યતાનુસારે હિત ઉપદેશ દેવામા તત્પર રહે એવા સુસાધુ નિગ્રથ પુરૂષો ગુરૂપદને લાયક છે

૪ ઉદાસીનતા સુખ જગમાહી—જગતમા જીવોની વિધ વિધ કર્મ અનુસારે જે વિચિત્રતા પ્રતીત થાય છે, તેમા મુઝાઇ નહિ જતા જ્ઞાનદૃષ્ટિવડે તેથી નિરાળવા રહી સ્વ સ્વરૂપમા સ્થિતિ કરવી એટલે નિજ કર્તવ્યરૂપ ચારિત્રમા રમણતા કરવી એમાજ ખરૂ સુખ સમાયેલુ છે દુનિયામા દૃશ્ય થતી ખોટી માયિક વસ્તુઓમા કર્તૃત્વ અભિમાન કરી તેમા મુઝાઈ જનારા જનો તેવા સુખથી બેનશીબજ રહે છે

૫ જન્મ મરણ સમ કોઈ દુ ખ નાહી—મહા દુર્ગંધમય સડાસમા કોઇને પરાણે બેસારી રાખતા અથવા કોઇને અન્યાયથી કેદખાનામા પુરી રાખતા જે દુ ખ થાય તેથી બેસુમાર દુ ખ જીવને ગર્ભાવાસમા થાય છે, કેમકે ગર્ભાવાસમા જીવને મહા દુર્ગંધી અને પરતત્રતાનો પુરતો ખ્યાલ હરહમેશ આવ્યા કરે છે તેથી તે મૂછિતપ્રાય અવસ્થા ભોગવે છે સડાનમાથી તો માણુસ જોરથી પણ નાસી જઈ શકે છે, અને કેદખાનામાથી પણ કોઈની અમુક પાવડે છુટી શકે છે, અથવા દુ ખને કમી કરી શકે છે, તેવુ ગર્ભાવાસમા નથી, એટલુ જ નહિ પણ તેમા અતિ ઘણી દુર્ગંધી અને પરતત્રતાનો પુરતો અનુભવ કરવો પડે છે તેવા ગર્ભાવા-

સના દુખ કરતા પણ માતાની યોનિદ્વારા બહાર નીકળતા જન્મ સમયે જીવને ભારે દુખ થાય છે, તે વર્ણનતુ દુખ ખરેખર કમકમાટી ઉપજાવે એવુ છે એથી પણ અનંતુ દુખ જીવને મરણ સમયે પ્રતીત થાય છે આ વાતની કઈક ઝાખી અન્ય જીવોને તે તે સમયે અનુભવવા પડતા દુખ નજરોનજર જોવાથી થાય છે આ તો એકજ વખત જન્મમરણના દુઃખની વાત કહી પરંતુ એવા અનંત જન્મમરણના ફેરામા જીવો ફર્યાજ કરે છે જ્યાસુધી જન્મમરણના બીજ ભૂત, રાગ, દ્વેષ, મોહ, અજ્ઞાન પ્રમુખ દોષને દૂર કરવા જીવ પ્રયત્ન કરે નહી, ત્યાસુધી એવા અનંત દુખમાથી તેનો છુટકો થઈ શકેજ નહીં, અને રાગ દ્વેષાદિક દોષોને નિર્મૂળ કર્યો કે તરતજ જન્મમરણના અનંત દુખનો અંતજ આવ્યો જાણવો

૬ આત્મબોધ જ્ઞાન હિતકાર—જેથી આત્માનુ સ્વરૂપ ઓળખાય, આત્માને હિતકારી ગુણ અને અહિતકારી દોષનુ ભાન થાય, જેથી હિતકારી વસ્તુનોજ આદર અને અહિતકારી વસ્તુનો ત્યાગ કરવા લક્ષ જાગે તેવુ તત્ત્વજ્ઞાન આત્માને અત્યંત હિતકારી છે સત સુસાધુ જનોની યથાવિધિ ઉપાસના કરીને એ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય છે, એથી વિજ્ઞાન-વિવેક જાગે છે કહ્યુ છે કે "સો કહિયે સો પુછિએ, તામે ધરિએ રંગ, યાતે મિટે અબોધતા બોધરૂપ, વહે રંગ" જેથી રાગદ્વેષ અને મોહા

દિકનો તાપ ઉપશમે અને ઉત્તમ સયમનુ સેવન કરી સહજ શીતળના અનુભવાય એવુ આત્મજ્ઞાનજ અત્યત હિતકર છે

૭ પ્રબળ અજ્ઞાન ભ્રમણ અ મ્હાર—જેમ સૂકર (ભુડ) વિષ્ટામાજ રતિ માને, તેને તેજ પ્રિય લાગે પણ બીજી ઉત્તમ ચીજ પ્રિય લાગે નહિ તેમ ભવાભિનદી જીવને ક્ષુદ્રતા, તૃષ્ણા, દીનતા, મત્સર, ભય, શઠતા, અજ્ઞતા અને સ્વછદવૃત્તિ વિગેરે દોષોને લીધે દીર્ઘ કાળ સસાર પર્યટન કરવુ પડે તે પ્રિય લાગે, પણ જે સદ્ગુણોથી જન્મ મરણના ભયથી મુક્ત થવાય તે પ્રિયનજ લાગે તે પ્રબળ અજ્ઞાનતાનુજ જોર જાણવુ

૮ ચિત્ત નિરોધ તે ઉત્તમ ધ્યાન—જ્યાસુધી જીવને પચ વિષયાદિક પ્રમાદજ પ્રિય છે ત્યાસુધી ચિત્તનો પ્રવાહ (વ્યાપાર) તેજ દિશામા વહ્યા કરે છે આત્માને પરિણામે અનર્થકારી દિશામા વહેતો મનનો પ્રવાહ રોકીને એકાત હિતકારી દિશામા તે પ્રવાહને વાળવો-વાળવા પ્રયત્ન કરવો તે ઉત્તમ ધ્યાન કહેવાય છે આર્તધ્યાન અને રૌદ્ર ધ્યાનના કારણો ટાળી ધર્મધ્યાન અને શુક્લ ધ્યાનના કારણો સેવવાનો અભ્યાસ કરવો એજ આત્માને એકાત હિતકારી છે, ચિત્તનો વેગ વિષયાદિકમા વધતો જાય એવા માઠા કારણો સેવવાથી વારવાર સક્લેશ પેદા થાય છે તેનો સમ્યગ વિચાર કરી તેવા માઠા કારણોથી થતો સક્લેશ

અટકાવવા માટે અરિહંતાદિક પદોનું સ્વરૂપ સમજી તેમાં મનને જોડવું અને તેમાંજ તલ્લીન થઈ રહેવું એજ આત્માને એકાંત હિતકારી છે

૯ ધ્યેય વીતરાગી ભગવાન—જેને આત્મા-પરમાત્માનું સ્વરૂપ સમજાયું છે એવો અંતરઆત્મા ધ્યાતા હોઇ શકે છે અને જેમના સમસ્ત દોષ માત્ર દૂર થઈ ગયા છે એવા વીતરાગ પરમાત્મા ધ્યાન કરવા યોગ્ય-ધ્યેય છે પરમાત્માનું ધ્યાન કરનાર ધ્યાતા ધ્યાનના પ્રભાવથી કીટ (ઇયળ) ભ્રમરીના દૃષ્ટાંતે પોતેજ પરમાત્માના રૂપને પામી શકે છે તેથી જેના સમસ્ત રાગાદિક દોષો વિલય પામ્યા છે, અને સમસ્ત ગુણગણ પ્રગટ થયેલા છે એવા અરિહંત-સિદ્ધ પરમાત્માનુંજ ધ્યાન કરવું આત્માર્થીજીવોને હિતકર છે

૧૦ ધ્યાતા તામ મુમુક્ષુ બખાન જે જિનમત તત્વારથ જાન—જેમણે રાગદ્વેષાદિક અંતરંગ શત્રુઓને સંપૂર્ણ રીતે જીતી લીધા છે એવા જિનેશ્વર ભગવાને કથન કરેલા તત્ત્વને સારી રીતે જાણી સમજીને જેને જન્મમરણાદિક દુ:ખનો સર્વથા ક્ષય કરી મોક્ષ સંબંધી અક્ષય અવિચળ સુખ મેળવવાની તીવ્ર અભિલાષા જાગી છે એવા મુમુક્ષુ જનોજ ખરેખર પૂર્વોક્ત વીતરાગ પરમાત્માનું ધ્યાન કરવાના અધિકારી છે

મરણના દુઃખથી સર્વથા મુક્ત થઇ મોક્ષ સબંધી અક્ષય સુખ પામવાને અધિકારી બનવુ, એટલે તેની યોગ્યતા મેળવવી એજ ખરેખર આત્મ સત્કાર (self respect) સમજવો

૧૨ કુવણુ અભવ્ય ત્રિભુવન અપમાન—પૂર્વોક્ત ભવ્યતાથી વિપરીત અભવ્યતા મોક્ષ સબધી શાશ્વત સુખથી સદા બેનશીબજ રહેવાય એવી અયોગ્યતા એજ ખરેખર જગતમા મ્હોટામા મ્હોટુ અપમાન જાણવું કેમકે તેથી જીવ જ્યા ત્યા જન્મ, જરા અને મરણ સબધી અનત દાવાનળમા પચાયાજ કરે છે

૧૩ ચેતન લક્ષણુ કહીએ જીવ—ચેતના એ જીવનુ સામાન્ય લક્ષણ છે ચેતના એટલે ચૈતન્ય-સજીવનપણુ બાકી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય અને ઉપયોગ એ જીવના વિશેષ લક્ષણો છે એવા લક્ષણો જીવમાજ લાભી શકે

૧૪ રહિત ચેતન જાન અજીવ—જેનામા પૂર્વોક્ત ચેતના-ચૈતન્ય-સજીવનતા વિદ્યમાન નથી તે અજીવ અથવા નિર્જીવ કહેવાય છે નિર્જીવ વસ્તુમા સામાન્ય લક્ષણ ચૈતન્યજ નથી તો વિશેષ લક્ષણ જ્ઞાનાદિક હોયજ ક્યાથી? એવી રીતે જીવ અને અજીવ વસ્તુનો નિર્ણય કર્યો સુતર પડે છે

૧૫ પર ઉપગાર પુણ્યકરી જાણુ—જેમ અન્ય જીવોનુ હિત થાય એમ મન વચન અને કાયાનો સદુપ-

ચોગ કરવો, અન્ય જીવોને શાતા સમાધિ ઉપજે એવા કાર્ય પરમાર્થ દૃષ્ટિથી કરવા, કરાવવા કે અનુમોદવા, કદાપિ સ્વ પ્નમા પણ કોઇ જીવને પીડા–અશાતા–અસમાધિ–અહિત એવુ મનથી પણ નહીં ઈચ્છતા સદા સર્વદા સર્વનુ એકાત હિત–વાત્સલ્ય થાય તેહુજ મનથી ચિ તવવુ, તેવુજ વચન વાપ રવુ અને તેવુજ કાયાથી પ્રવર્તન કરવુ, એવા પવિત્ર મા ર્ગથી કદાપિ સ્ખલિત ન થવાય એટલા માટે સાવધાન રહેવુ, એવા હિતકારી કાર્ય કરી તેનો બદલો નહી ઇચ્છવો ય-શકીર્તિ પ્રમુખનો લોભ નહી રાખતા સ્વકર્તવ્ય સમજીને સહુની ઉપર સમદૃષ્ટિ રાખીને એટલે રાગદ્વેષથી થતી વિષ મતા ટાળીને અને મૈત્રી પ્રમુખ ચાર ભાવનાનો અ ત કર ણથી આશ્રય કરીને સ્વપર હિતને માટે પ્રવર્તવુ એજ ખરેખર પુણ્યનો માર્ગ છે પૂર્વ મહા પુરૂષોએ એજ પુણ્ય માર્ગ આદરેલો છે અને ઉપદિશેલો છે, સ્વપરની ઉન્નતિ ઈચ્છનારે એજ માર્ગ અવલબવવા યોગ્ય છે

૧૬ **પરપીડા તે પાપ વખાણુ**—ક્રોધથી, માનથી, માયાથી કે લોભથી રાગદ્વેષને વશ થઈ, 'આત્માનો નિષ્ક-ષાય–નિર્મળ સ્વભાવ ભૂલી જઇ, પરભાવમા પરિણમીને '**મહુ જીવને આત્મ સમાન લેખવા**' એ મહા વાક્યને વિસારી દઈ, પરજીવોને બનતી સહાય કરવાને બદલે ઉલટી પીડા કરવા મનથી, વચનથી કે કાયાથી પ્રવૃત્તિ કરવી કરાવવી કે અનુ મોદવી, એના જેવુ બીજુ પાપ–અન્યાયાચરણ શુ હોઈશકે?

પરભવ જતા જીવને પાપના વિરૂવા-વિપાક ભોગવવા પડે છે પાપાચરણથીજ જીવને નર્ક તિર્યંચ ગતિમા કડવા દુખની કોટીઓ ખમવી પડે છે તેથીજ ભવભીરૂ જનો તેવા પાપાચરણથી સદતર દૂર રહે છે સહુને આત્મ સમાન લેખી કોઇ જીવને કઇ પણ પીડા ઉપજે તેવુ કદાપિ તે કરતા કે કરાવતા નથી જે પોતાનેજ પ્રતિકૂળ દુખકારી લાગે તેવો અખતરો પારકા ઉપર નજ અજમાવવો જોઇએ ઠડા મગજથી સામાની સ્થિતિનો વ્યાજબી વિચાર કરી લેવામા આવે તો તેને પીડવાની ઇચ્છા થાય જ નહીં વિવેક વિના મિથ્યા અહ તા અને મમતામા મુઝાઈ પરને પીડા ઉપજાવવા જીવ પ્રવૃત્ત થાય છે, અને વિવેકવડે સ્વપરનું યથાર્થ ભાન થતા સ્વપરને અહિતકારી માર્ગથી પાછો નિવર્તે છે ક્ષમાવત વિવેકી જીવજ અહિ સા ધર્મનું યથાર્થ પાલન કરી શકેછે

૧૭ આશ્રવ કર્મ આગમન દ્વારે—જેથી નવનવાં કર્મ આત્માને આવીને વળગે એટલે આત્મા સાથે શુભાશુભ કર્મનુ મિશ્રણ થવાના જે કારણ તેને શાસ્ત્રમા આશ્રવ કહેવામા આવે છે ઇદ્રિયોના વિષયોનુ સેવન ક્રોધાદિક કષાયને વશ થવુ, અવિરતપણે રહેવુ, મન, વચન તથા કાયાના વિવિધ વ્યાપાર કરવા, અને નવતત્ત્વપ્રકરણમા કથન કરેલી પચીશ પ્રકારની ક્રિયાનુ સેવન કરવુ, એવડે શુભાશુભ કર્મનુ આવાગમન થાય છે

૧૮ સંવર તાસ વિરોધ વિચારે—ઉપર કહેલા આશ્રવને અટકાવવા એટલે, ઉપર જણાવેલી વિવિધ કરણી વડે આત્મા સાથે મિશ્રણ થતા શુભાશુભ કર્મને રોકવા તે સંવર કહેવાય છે સમિતિ (સમ્યગ્ પ્રવર્તન), ગુપ્તિ (મન વચન અને કાયાનુ ગોપન), પરિસહ (અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગાદિક) અને ક્ષમાદિક દશ મહાશિક્ષાનુ પાલન કરવુ, દ્વાદશ ભાવના અને સામાયકાદિક ચારિત્રવડે પૂર્વોક્ત આશ્રવ ટાળી શકાય છે

૧૯ નિર્મળ હંસ અંશ જિહા હોય, નિર્જરા દ્વાદશ વિધ તપ જોય—જેમ હંસ ક્ષીર નીરની વહેંચણ કરી શકે છે, તેમ જેના ઘટમા નિર્મળ જ્ઞાન વૈરાગ્ય પ્રગટ્યા છે તે બાહ્ય અને અભ્યતર તપવડે નિર્જરા—પૂર્વ ભવના સંચેલા કર્મનો ક્ષય કરી શકે છે ખાનપાન વિના નિરાહાર રહેવુ, આહારમા ઓછાશ કરવી, નિયમિતપણે ખાનપાન વિગેરે કરવુ, નાના પ્રકારના રસનો ત્યાગ કરવો, સમજીને સ્વાધીનપણે શીત તાપાદિકને સહવા, અને નાના પ્રકારના આસનજય પ્રમુખથી દેહને દમવુ, એ સર્વ બાહ્ય તપરૂપ છે એ બાહ્ય તપ ઉત્તમ લક્ષ્યથી કરવામા આવે તો તે અભ્યતર તપની પુષ્ટિને માટે થાય છે જાણતા અણજાણતા ગુપ્ત કે પ્રગટ કરેલા પાપની નિ કપટપણે ગુરૂ સમીપે શુદ્ધિ કરવી, ગુણી જનોનુ બહુમાન સાચવવુ, સદ્ગુણીની સેવા ચાકરી બજાવવી, અભિનવશાસ્ત્રનુ પઠન પા

ઠનાદિક કરવુ, અરિહંતાદિક પદનુ સ્વરૂપ સમજી તેમા પોતાની વૃત્તિ સ્થિર કરવી, અને દેહમૂર્છાનો ત્યાગ કરીને પરમાત્મસ્વરૂપમા તલ્લીન બની જવુ, એ અભ્યતર તપ કહેવાય છે સમતાપૂર્વક શાસ્ત્ર આજ્ઞાનુસારે પૂર્વોક્ત તપ કરવાથી અનેક જન્મના સચેલા કઠણ કર્મ પણ ક્ષય પામે છે માટે મોક્ષાર્થી જનોએ આત્મવિશુદ્ધિ કરવા માટે ઉક્ત ઉભય પ્રકારનો તપ અવશ્ય સેવવો યોગ્ય છે તીર્થંકરોએ પણ ઉક્ત તપનો આશ્રય લીધેલો છે

૨૦ **વેદ ભેદ બંધન દુ ખરૂપ**—વેદભેદ એટલે ચાર ભેદવાળુ બંધન (બંધ) દુ ખદાયકજ છે પરમાર્થ એવો છે કે નવતત્ત્વમા અનુક્રમે કહેલો બંધ ચાર પ્રકારનો છે તે બધો મોક્ષનો વિરોધી હોવાથી દુ ખદાયકજ છે ૧ પ્રકૃતિબંધ, ૨ સ્થિતબંધ ૩ રસબંધ ને ૪ પ્રદેશબંધ આત્માના જ્ઞાનાદિક ગુણને આવરવાના સ્વભાવવાળો **પ્રકૃતિબંધ** દીર્ઘ કે-હ્રસ્વ કાળની સ્થિતિનો નિશ્ચય કરનાર **સ્થિતિબંધ**, ૧-૨-૩-૪ ઠાણીઓ અથવા તીવ્ર મંદાદિક શુભાશુભ રસ જે વિપાકકાળે વેદવો પડે તે **રસબંધ**, અને તે ત્રણેના સમૂહરૂપ જે કર્મના પ્રદેશનો સચય તે **પ્રદેશબંધ**, આ કર્મબંધ શુભ તેમજ અશુભ બને પ્રકારનો હોઈ શકે છે તેનો વિશેષ અધિકાર કર્મગ્રથાદિકથી જાણી લેવો તે શુભ બંધ પણ સુવર્ણની બેડી જેવો અને અશુભ બંધ લોઢાની

બેડી જેવો છે તે Cભય પ્રકારનો બધ ભારભૂત—દુ ખ દાયક જાણી મુમુક્ષુઓએ વર્જવા યોગ્ય છે

૨૧ બધ અભાન તે મોક્ષ અનૂપ—મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય, યોગ પ્રમુખ કર્મબધના સામાન્ય હેતુઓ છે, અને તેના વિશેષહેતુઓ પણ પ્રથમ કર્મગ્રથમા બતાવેલા છે તે લક્ષ્યમા લઈ તેવા બધહેતુઓથી પાછા ઓસરતા આત્મા અનુક્રમે અનુપમ એવા મોક્ષસુખનો અધિકારી થઈ શકે છે રાગદ્વેષ પ્રમુખ ભાવકર્મ છે, એટલે તે કર્મબધને બહુ પુષ્ટિ આપે છે, તેથી આત્મા સ્વ સ્વરૂપથી ચ્યુત-ભ્રષ્ટ થઈ પર ભાવમા ખુબ પેસારો કરે છે, અને એમ કરવાથી સસાર સતતિની વૃદ્ધિ થયા કરે છે વડના બીજની પેરે તેનો અત આવી શકતો નથી પરતુ જો રાગ દ્વેષ પ્રમુખ પોષક પદાર્થ મળે નહી તો તેનો તરતજ અત આવી જાય છે આથીજ તત્ત્વજ્ઞાની અધ્યાત્મી પુરૂષો રાગ દ્વેષાદિકનેજ નિર્મૂળ કરવા મથે છે

૨૨ પરપરિણતિ મમતાદિક હેય—પોતાના આત્માને સારી રીતે ઓળખી શકાય અને તેમા જે અનતશક્તિ-સામર્થ્ય રહેલુ છે તેની જેથી દૃઢ પ્રતીતિ થાય એવા સર્વજ્ઞ વચન કે વીતરાગ ભગવાનની પરમ તત્ત્વબોધક પ્રતિમાનુ અતર લક્ષ્યથી આલબન લેવું અને તેમાજ એટલે સ્વસ્વરૂપમાજ રમણ કરવુ એવી પરિણતિ આત્માને

અત્યંત હિતકારી છે પરંતુ તેવી આત્મપરિણતિ તો પરપુદ્ગલિક વસ્તુમાં અનાદિ અનંતકાળથી લાગી રહેલી પ્રીતિ-મમતાને પરિહરવાથીજ જાગે છે, તેથી આત્માર્થી જનોએ તેવી પુદ્ગલિક પ્રીતિ તજવી અને આત્માના અંતરંગ જ્ઞાનાદિક ગુણોમાં પ્રીતિ જોડવા પ્રયત્ન કરવો યોગ્ય છે. જ્યાં સુધી જીવ નકામી પર વસ્તુઓમાં મમતા બુદ્ધિ ધારે છે ત્યાં સુધી ગમે તેટલું ક્રિયાકષ્ટ કરે તો પણ તે તેના આત્માને હિતકારક થતું નથી, અને મમતાબુદ્ધિ તજી કે તરત તેની સકળ કરણી તેના આત્માને એકાંત હિતકારક થાય છે, માટે મુમુક્ષુ જનોએ પરવસ્તુઓમાંથી મમતાબુદ્ધિ ઉખેડી નાખી આત્માના સ્વાભાવિક સદ્ગુણોમાંજ મમતાબુદ્ધિ ધારવી ઉચિત છે અને એજ કર્તવ્ય છે

૨૩ સ્વપરભાવ જ્ઞાન કર જ્ઞેય—સ્વ એટલે આત્મદ્રવ્ય અને પર એટલે આત્મા શિવાયના બીજા દ્રવ્યો તેનું જેમ યથાર્થ જાણપણું થાય તેમ બની શકે ત્યાંસુધી ગુરુગમ્ય અભ્યાસ કરવો ઉચિત છે આત્મા, ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગળ અને કાળ એ ષટ્ દ્રવ્યો તેમના ગુણપર્યાયયુક્ત હોય છે તેનો વિશેષ અધિકાર નવતત્વાદિક ગ્રંથોથી જાણવો આત્મા ચેતનયુક્ત ચેતન દ્રવ્ય છે, ત્યારે બાકીના બધા ચૈતન્ય રહિત જડ દ્રવ્યો છે તેમને તેમના ગુણપર્યાય યુક્ત સારી રીતે ઓળખી આત્માને અનુપયોગી એવા પુદ્ગળ પ્રમુખ પરદ્રવ્યોથી નિરત થવું

અને આત્માનાજ ગુણમા મગ્નપણે પ્રવૃત્ત થવું હોય એટલે જાણવા યોગ્ય સર્વ દ્રવ્યો જાણીને તજવા યોગ્ય તજવા અને આદરવા યોગ્યજ આદરવા, એજ સાર વિવેકનુ ફળ છે, બાકી પોપટની પેરે કેવળ મુખપાઠ માત્રથી તો આત્માનુ કઇ વળે તેમ નથીજ

૨૪ ઉપાદેય આતમગુણ વૃ દ, જાણો ભવિક મહા સુખકદ—આત્માના અનત ગુણોનો વૃદ એટલે સમુદાય એજ ઉપાદેય એટલે આદરવા યોગ્ય છે, અને એજ આત્માને પરમ સુખકારી છે સ્વગુણવૃદની ઉપેક્ષા કરી અને આત્મગુણના વિરાધી અવગુણોને પોષી પોતેજ પોતાનો શત્રુ બને છે, તેથીજ તેને સસારચક્રમા અનતકાળ પર્યન્ત રઝળવુ પડે છે આવી મહા ખેદકારક અને ગભીર ભૂલ સુધાર્યા વિના તેનો છૂટકોજ નથી તે વિના પોતે પોતાના આત્મામાજ સત્તાગત રહેલ અનત સુખનો આસ્વાદ—અનુભવ કરી શકવાનો નથી અનતકાળથી ચાલી આવતી આ પોતાની ભૂલ સુધારી સ્વદોષમાત્રને ઉન્મૂળી નાખવાજ યત્ન કરવો જરૂરનો છે કે જેથી આત્મામા સત્તાગત રહેલા સકળ ગુણવૃદ સહજ જાગૃત થઈ પ્રકાશિત થઈને રહેશે

૨૫ પરમબોધ મિથ્યા દગરોધ—મિથ્યાદગ એટલે મિથ્યાત્વ-વિપર્યય-વિપરીત વાસના, તત્ત્વમા અતત્ત્વબુદ્ધિ અને અતત્ત્વમા તત્ત્વબુદ્ધિ, ગુણમા દોષબુદ્ધિ અને દોષમા

ગુણબુદ્ધિ, હિતમા અહિતબુદ્ધિ અને અહિતમા હિતબુદ્ધિ સુદેવમા કુદેવબુદ્ધિ અને કુદેવમા સુદેવબુદ્ધિ, સુગુરૂમા કુગુરૂ બુદ્ધિ અને કુગુરૂમા સુગુરૂબુદ્ધિ, તેમજ સુધર્મમા કુધર્મબુદ્ધિ અને કુધર્મમા સુધર્મબુદ્ધિ, આવી મિથ્યામતિ એજ મિથ્યાત્વ તેનો બોધ એટલે અટકાવ કરે તેજ પરમ બોધ છે ઉપર કહેલુ મિથ્યાત્વ અનાદિ કુસુગયોગે પ્રભવેલુ છે, તેનો રોધ કરવા આત્માર્થી જનોએ સુસગ સજવા સાવધાન થવુ ઘટે છે, મહા સમર્થ જ્ઞાની પુરૂષોના નિષ્પક્ષપાતી વચન ઉપર પુરતા વિશ્વાસ વિના તે અનાદિ અનત રોગ ટળવાનો નથી, અને અનત અવ્યાબાધ અક્ષય સુખ થવાનુ નથી

૨૯ મિથ્યાદગ દુ ખ હેત અબોધ—જેથી મિથ્યા ત્વજન્ય અનત અપાર દુ ખ ઉપજે તેજ અબોધ યા અજ્ઞાન છે મિથ્યાત્વ એ મહાશલ્ય, મહાવિષ, મહા વ્યાધિ અને મહા દુ ખરૂપ છે, તેની મહાવ્યથાને ન મટાડે તે જ્ઞાનજ નહી કિંતુ અજ્ઞાનજ સમજવુ જે પોતેજ પૂર્વોક્ત મિથ્યા-મતિથી મિથ્યા વાસનાથી ભરેલા છે તે બાપડા પરના મિથ્યાત્વને શી રીતે મટાવી શકે ? જે પોતેજ ભવોદધિમા અનેકશ બુડતા હોય તે બીજાને શી રીતે તારી શકે ? જેમને પોતાનેજ સમ્યગ્દર્શન—સમ્યકત્વ પ્રગટયુ નથી તે બીજા અર્થી જનોને શી રીતે સમ્યગ્ દર્શન પ્રગટાવી શકે ? જે પોતેજ નિરતર નિર્ધન દુ ખી સ્થિતિમા સબડયા

કરે છે તે બીજાને શાશ્વત બંધન સુખી સ્થિતિમા શી રીતે મૂકી શકે ? આવીજ મિથ્યાવાસના દૂર કરવા અંત કરણથી ઈચ્છતા હોય તેમણે એવા સમર્થ નિષ્પક્ષપાતી સંત સુસાધુ જનોની હિતશિક્ષા હૃદયે ધરી તેનુ મનન કરી સ્વઆચાર વિચારમા બનતો સુધારો કરવા મેદાન પડવુ એજ આત્માને એકાંત હિતકારી માર્ગ છે અને એજ ઉપાદેય છે

૨૭ આત્મહિત ચિંતા સુવિવેક— જેથી આત્માનુ હિત ક્યારે થઈ શકે એવુ અંતરમા સદાય ચિંતવન (લક્ષ્ય) બન્યુ રહે તેજ સુવિવેક એટલે ખરો વિવેક છે બાકીનો વિવેક તો કેવળ કૃત્રિમ યા નામો છે આત્મા એ શી વસ્તુ છે ? તેનુ સ્વરૂપ શુ છે ? તેના ગુણ કેવા છે ? તેની કેટલી શક્તિ છે ? તે કેમ ઢંકાઈ ગયેલ છે ? તે શી રીતે પ્રગટ થઇ શકે ? તેમા અંતરાયભૂત કોણ છે ? તે અંતરાય કેમ દૂર થઈ શકે ? તેના કયા કયા સાધન છે ? તે તે સાધનનો કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો જોઇએ ? આ મનુષ્યભવ કેટલો અમૂલ્ય છે? તેને એળે કેમ ગમાવી દેવામા આવે છે એ વિગેરે આત્મા સબધી ચિંતવન સાથે હવે ચેતઈ અવિકેર જાગૃત થઈ રહેવુ બહુ જરૂરનુ છે, જેમને આત્માનો અનુભવ જાગ્યો છે એવા સંત જનોની સેવાભક્તિ બહુમાન કરવા હવે ઉજમાળ થવાની જરૂર છે સ્વહિત કાર્યમા ગફલત કરવાથી જીવને અત્યાર સુધી બહુ ખમવુ

પડયુ છે અને આગળ ખમવુ પડશે માટે હવે વધારે વખત સ્વહિત સાધનની ઉપેક્ષા નહી કરતા જેમ બને તેમ જ લદી ખતથી અને પ્રેમથી સતસગતિ સેવીને સ્વહિત સાધી લેવા પૂરતું લક્ષ્ય રાખવુ, તેમા ગફલત કરવી એ એનેની તક ગુમાવવા જેવુ કામ છે કેમકે સ્વહિત સાધવા અતર લક્ષ્યરૂપ સુવિવેક જાગવો જીવને બહુ બહુ દુષ્કર છે

૨૮ તાસ વિમુખ જડેતા અવિવેક-ઉક્ત પ્રકારનુ આત્મ લક્ષ્ય ત્યજી કેવળ જડ એવી પુદ્ગલિક વસ્તુમાજ પ્રીતિ ધરવી, તેમા નિમગ્ન થઇ રહેવુ, એથી ઉપરાત બીજુ કઈ કર્તવ્ય અવશિષ્ટ (બાકી) નથી, ખાનપાન એશઆરામ કરવા એજ આ દુનિયામા સાર વસ્તુ છ અને એજ પ્રાપ્ત કરવા અહોનિશ ઉદ્યમ કર્તવ્ય છે આવા એકાત અજ્ઞાન ગર્ભિત કુવિચાર તેજ અવિવેક છે એવા અવિવેકથીજ મિથ્યા વાસના વૃદ્ધિ પામે છે, અને એથીજ જીવ સસાર-ચક્રમા ભ્રમણ કરે છે, જન્મ જરા મૃત્યુ આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ અને સયોગવિયોગજન્ય અનત દુખ દાવાનળમા પચાયાજ કરે છે, અને તેમ છતા મોહમદિરાના પ્રબળ ઘેનવિકારથી તે પોતાને સુખી લેખે છે અથવા એવાજ કલ્પિત ક્ષણિક સુખની આશા ગખ્યા કરે છે આવા અયોગ્ય જીવનનુ કલ્યાણ શી રીતે થાય ?

૨૯ થી ૫૭ સુધીના ૨૯ પ્રશ્નોના ઉત્તર

परभव साधक चतुर कहावे, मूरख जे ते बंध वधावे,
त्यागी अचळ राज पद पावे, जे लोभी ते रंक कहावे
उत्तम गुणरागी गुणवंत, जे नर लहत भवोदधि अंत,
जोगी जस ममता नहि रति, मन इंद्रि जीते ते जति.
समता रस सायर सो संत, तजत मान ते पुरुष महंत,
सुरवीर जे कंदर्प वारे, कायर कामआणा शिर धारे
अविवेकी नर पशु समान, मानव जस घट आतम ज्ञान,
सम्यग् दृष्टि धारी जिनदेव, करता ताम इंद्रादिक सेव
ब्राह्मण ते जे ब्रह्म पिछाणे, क्षत्री कर्मरिपु वश आणे,
वैश्य हाणि वृद्धि जे लखे, शुद्र भक्ष अभक्ष जे भखे.
अथिर रूप जाणो संसार, थिर एक जिन धर्म हितकार
इंद्रिसुख छिल्लर जल जाणो, श्रमण अतिंद्रि अगाध वखाणो
इच्छा रोधन तप मनोहार, जप उत्तम जगमें नवकार,
संजम आतम थिरता भाव, भवसायर तरवाको नाव
छती शक्ति गोपन ते चोर, शिवसाधक ते साध किशोर
अति दुर्जय मनकी गति जोय, अधिक कपट नारीमें होय

૨૯ પરભવ સાધક ચતુર કહાવે—આળકને મ
નની સહજ વાસના પરભવની સિદ્ધિ કરી આપે છે તે

તેના જેવા અનેક પુરાવાથી પરભવની પ્રતીતિ કરીને આ ક્ષણિક દેહ તજ્યા બાદ જે પરભવમા પોતાને અમુક પ્રયાણ કરવાનું છે તેને માટે પ્રથમથી શુભ સાધન કરી રાખવા કટીબદ્ધ રહે તેનેજ ખરો ચતુર સમજવો, કેમકે તે પોતાની ચતુરાઈનો સદુપયોગ પોતાનુ હિત સાધવામા કરે છે વળી કેટલાક મુગ્ધજનો લોકરજન કરવા માટેજ સ્વચતુરાઇ બતાવે છે પરતુ તે તેનો સદુપયોગ નથી પણ દુરૂપયોગ છે

૩૦ **મુરખ જે તે બધ બઢાવે**--મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગ, દુ પ્રણિધાન કે રાગદ્વેષાદિક દોષો જે વડે જીવ વિવિધ કર્મબધન કરી સસારચક્રમા ભમ્યાજ કરે છે તે આત્મગુણના વિરોધી દોષોને સેવનાર અને આત્મગુણને હણનાર આત્મદ્રોહી મૂર્ખ છે ' **બુદ્ધિ પામીને તત્વનો વિચાર કરવો જોઇએ**' એ મહાવાક્યને અવગણી બુદ્ધિનો અવળો ઉપયોગ કરનાર દુબુદ્ધિ વિવેકહીન મૂર્ખજ ગણાય, દુર્લભ એવા **માનવદેહને પામીને વીતરાગપ્રણીત વ્રતનિયમ પાળવા** એ મહા વાક્યની ઉપેક્ષા કરી તુચ્છ અને ક્ષણિક એવા વિષયસુખમાજ મગ્ન થઇ જવુ તે મોટી મૂર્ખાઇ છે **લક્ષ્મી પામીને પાત્રદાનવડે તેનો લ્હાવો લેવો** એ મહા વાક્યનો મર્મ ભુલી જઈ પામેલી લક્ષ્મી કેવળ એશઆરામમાજ ઉડાવી દેવી અથવા કૃપણતા દોષથી

તેના ઉપર ખોટી મમતાબુદ્ધિ રાખીને તેનો કંઇ પણ સદુપયોગ ન કરનો એ પણ મૂર્ખાઇ નહીં તો બીજુ શુ ? અને જિહ્વા પામીને પરને પ્રીતિ ઉપજે એવુ પ્રિય અને પથ્ય વચન બોલવુ એ મહાવાક્યને લોપી જેમ આવે તેમ જીભની લવરી કરવી એ ઉન્મત્તતા નહીં તો બીજુ શુ ? આ ઉપર જણાવેલા મહાવાક્યોમાજ બહુધા ગર્ભ સાર સમાયેલો છે જે તેનો સાર સમજીને તે મુજબ વર્તન કરે છે તેને સંસારચક્રમા વધારે વખત રઝળવુ પડતુ નથી તત્ત્વરહસ્ય સમજીને તત્ત્વ શ્રદ્ધા નિશ્ચલ રાખી જે તત્ત્વરમણતા આદરે છે, એટલે કે જડ ચેતનને સારી રીતે સમજી લઇ સચેતન દ્રવ્યમા રહેલી અનત અગાધ શક્તિ-સામર્થ્યની દૃઢ પ્રતીતિ કરી જે પોતાના આત્મામાજ સત્તાગત રહેલી અનત અપાર શક્તિને પ્રગટ કરવાની પવિત્ર બુદ્ધિથીજ વીતરાગ વચનાનુસાર પ્રવૃત્તિ કરે છે તે ભા ગ્યશાળી ભવ્ય જનને બહુ ભવભ્રમણ કરવુ પડતુજ નથી પણ ઉપર જણાવ્યુ તેથી અવળી રીતે આપમતિવડે જશ કીર્તિની ઈચ્છાથી કે ગતાનુગતિકતાથી કે બીજા કોઈ જાતના બદલાની ઇચ્છાથી દાનાદિક ધર્મક્રિયા કરે છે તે મૂર્ખ આત્મહિત સાધી શકતો નથી, માટે મોક્ષાર્થી જનોએ જે કંઇ ધર્મ અનુષ્ઠાન કરવુ તે કેવળ આત્મ કલ્યાણ હેતેજ કરવુ કેમકે એવા પવિત્ર આત્મ-

લક્ષ્યથી આત્મા નિર્મળ થાય છે અને વિપરીત લક્ષ્યથી આત્મા મલીન થાય છે, એમ મનજી વિવેકબુદ્ધિવડે વિચારી સ્વાહિત આદરવું

૩૧ ત્યાગી અચળ ગજપદ પાવે--ન વિવેકવડે તત્ત્વાતત્ત્વનો નિશ્ચય કરી જે મત પુરૂષ તજવા યોગ્ય તજી દે છે અને આદરવા યોગ્ય આદરી લે છે, તે અંતે અવિચળ એવી મોક્ષપદવીને પામે છે જે કારણો સેવવાથી જીવને નાહક ભવભ્રમણ કરી અનંત દુઃખ સહેવા પડે છે તે બધા કારણો તજવા યોગ્ય છે, અને જે કારણો સેવીને જીવ સર્વ કર્મબંધનથી મુક્ત થઈ અંતે પરમપદને પામે છે તે સેવ્ય છે મતલબ કે સર્વ પાપસ્થાનકો સમજીને પરિહરવા યોગ્ય છે અને વીતરાગ સર્વજ્ઞકથિત સર્વ ગુણસ્થાનકો અનુક્રમે સેવવા યોગ્ય છે એમ વિવેકયુક્ત ત્યાગ વૈરાગ્યને સેવનાર અનુક્રમે અક્ષય સુખનો ભોગી થઈ શકે છે પોતપોતાના અધિકાર મુજબ ધર્મ-સાધન કરી અનુક્રમે ઉંચી પાયરી ઉપર ચઢનાર સુખે સ્વઉન્નતિને સાધી અક્ષય સમાધિત સુખને પામી શકે છે

૩૨ જે લોભી તે રંક કહાવે--ગમે તેટલી ભોગ સામગ્રી પ્રાપ્ત થયા છતાં જે લોલુપ થઈ અધિકાધિકની તૃષ્ણા કર્યા કરે છે તેજ ખરેખર દીન-દુઃખી છે અને પ્રાપ્ત સામગ્રીના સંતુષ્ટ રહી જે પ્રમત્તતાથી પરભવને માટે સત્ સાધન સેવવા ઉજમાળ રહે છે તેજ ખરેખર

સુખી છે ' न तृष्णा परो व्याधि॰ न तोषात् परम सुखम् '
એ બે મહા વાક્યો ઉપરની વાતને પુરેપુરો ટેકો આપે
છે એમ સમજી શાણા જનોએ સતોષવૃત્તિ ધારવી ઉચિત છે

૩૩ ઉત્તમ ગુણરાગી ગુણવત, જે નર લહેત ભવોદધિ અત--જે પોતે સદ્દગુણી છતા બીજા સદ્ગુણીનો રાગી હોય છે તેવો પુરૂષ જલદી સસારનો અત પામી શકે છે જે પોતે ગુણી હોઇ બીજાના સદ્દગુણોને સહન કરી શક્તા નથી અને તેથી તેમના ઉપર અકૃત્રિમ પ્રેમ ધરવાને બદલે દ્વેષ ઇર્ષા કે મત્સર ધારણ કરે છે તે પોતે સ્વગુણથી ચ્યુત (ભ્રષ્ટ) થઇને ભવ અટવીમાજ ભટકે છે મતલબ કે દ્વેષ દોષથી ગમે તેવા ગુણ વિણસે છે અને ઉત્તમ ગુણાનુરાગથી ગુણહીન પણ ઉન્નતિને પામે છે શ્રીમદ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયે ૧૮ પાપસ્થાનકની સજ્ઝાય પૈકી દ્વેષની સઝાયમા દ્વેષદોષથી થતી મહા હાનિ અને ગુણાનુરાગથી થતો એકાત ગા લાભ સારી રીતે સમજાવેલ છે, તેથી તે મગાવી વિશેષ મનન કરી કૃષ્ણ વાસુદેવની પેરે સદ્ગુણગ્રાહી થવાનો ખપ કરવો ઉચિત છે

૩૪ જોગી જસ મમતા નહિ રતિ-જેને રચમાત્ર પણ પર પુદ્દલિક વસ્તુમા મમતા વર્તતી નથી તેજ ખરા જોગી કહેવાય છે ઉત્તમ પ્રકારના યોગબળથી જેમણે મમતા ગાળી નાખી છે તેજ મોક્ષના અધીકારી થઇ શકે છે મમતા મૂર્છા એજ આખર પરિગ્રહ રૂપ છે, અને પરિગ્રહવડે ઉન્મત્ત

બનેલા બાપડા જીવોની કેવળ દુર્દશાજ થાય છે, તેના પણ જે સાધુવેશ ધારીને પરિગ્રહને ધારે છે તેમની તો સર્વત્ર મહા વિટંબના થાય છે કેમકે તે સાધુના વેષે જગતને ઠગે છે એટલે ધર્મઠગ બની જગતને ધુતે છે અને સર્વજ્ઞ ભગવાનની પવિત્ર આજ્ઞાનો ભંગ કરે છે સર્વજ્ઞ ભગવાને સાધુને દ્રવ્યભાવથી નિગ્રંથપણું ધારવા ફરમાવેલું છે દ્રવ્યથી સુવર્ણ વિગેરે અને ભાવથી મૂર્છા પરિહરવા પ્રભુએ ફરમાવેલુ છે, તે મુજબ પ્રતિજ્ઞા કર્યા છતા પ્રતિજ્ઞા ભ્રષ્ટ થઇ મમતા ધારવી એ અત્યંત અનુચિત છે કહ્યું છે કે "મમતા થિર સુખ શાકિની, નિર્મમતા અનુકૂળ, મમતા શિવ પ્રતિકૂળ હૈ, નિરમમતા અનુકૂળ"

૩૫ મન ઇંદ્રિ જીતે તે જતિ— મનને અને ઇન્દ્રિય વર્ગને વશ કરી વીતરાગ પરમાત્માએ ફરમાવેલી દશ શિક્ષાને સારી રીતે સમજીને જે આરાધે છે તેજ ખરા યતિ છે, અને એથી ઉલટા ચાલી એટલે મનને અને ઇદ્રિયોને મોકળા મુકી જે કેવળ સ્વચ્છંદપણે આજ્ઞા વિરૂદ્ધ વર્તે છે તે તો કેવળ યતિ નામને કલંક લગાડનાર છે, એમ નિઃશંક જાણવું જે ઉત્તમ પ્રકારની દશ શિક્ષા સર્વજ્ઞ ભગવાને આત્માના એકાન્ત હિતને માટે ફરમાવેલી છે તે આ પ્રમાણે છે—

૧ ક્ષમાગુણ ધારી સહનશીલ થવું ૨ મૃદુતા–કોમ-

ળતા આદરી સદ્ગુણી પ્રત્યે નમ્રતા ધારવી ૩ ઋજુતા એટલે સરળતા આદરી નિષ્કપટવૃત્તિ સેવવી ૪ લોભ તજીને સંતોષવૃત્તિ સેવવી. ૫ યથાશક્તિ બાહ્ય અભ્યંતર તપવડે આત્મવિશુદ્ધિ કરવી ૬ સંયમ ગુણવડે આત્મનિગ્રહ કરવો અને સર્વ જંતુઓને આત્મા સમાન લેખી કોઇના પ્રતિ પ્રતિકૂળ આચરણ નજ કરવું ૭ પ્રિય અને પથ્ય એટલે હિતકારી એવુંજ સત્ય વચન બોલવુ ૮ અ યાચાચરણ ત જીને પ્રમાણિકપણે એટલે શુદ્ધ અંતઃકરણથી વ્યવહાર સેવવો મમતાદિક પરિગ્રહને અનર્થરૂપ સમજી-નિર્ધારી નિર્મમત્વપણું-નિસ્પૃહપણું સેવવું ૧૦ મન વચન અને કાયાની પવિત્રતા જાળવી રાખીને ગમે તેવા વિષયભોગથી વિરક્ત રહેવુ ઉક્ત દશ મહા શિક્ષાને યથાર્થ રીતે અનુસરનાર યતિઓ જગતને મહા આશીર્વાદરૂપ છે, અને તે પરમ પવિત્ર માર્ગને ઉલ્લંઘી કેવળ આપમતિથી સ્વચ્છંદપણે ચરનાર યતિઓ તો જગતને કેવળ શ્રાપ રૂપજ છે

૩૬ **સમતા રસ સાયર સો સંત**---રાગ દ્વેષ અને મોહજન્ય મમતાદિક વિકારોને તજી જે સદા સમતા રસમા ઝીલ્યા કરે છે તેજ ખરેખર સંત પુરૂષો છે એવા સમતાવંત સાધુઓ ખરેખર વિશ્વવંદ્ય છે દુનિયામા એવી કોઈ વસ્તુ નથી કે જેની તેમને ઉપમા આપી શકાય તેથી તેવા સમતા સેવી સંત સાધુજનો ઉપમાતીત કહેવાય છે જ્ઞાન

નારમા કહ્યુ છે કે "જેમનો સમતારસ સ્વયભૂ રમણ સમુ દ્રની સાથે સ્પર્ધા કરે છે અને નિરતર વૃદ્ધિ પામતો જાય છે એવા મુનિશ્વરોને જેની સાથે સરખાવી શકાય એવી કોઇ ઉપમા આ ચરાચર જગતમા જણાતીજ નથી" તેમ છતા ચદ્ર, સૂર્ય, સાગર, ભારડ પ્રમુખની જે ઉપમા આપવામા આવે છે તે એકદેશીય સમજવી

૩૭ તજત માન તે પુરૂષ મહત--જે માન માન વીઓમા સામાન્ય નિયમ મુજબ જોવામા આવે છે, અને જેના યોગે જીવોને બહુધા જોખમમા ઉતરવુ પડે છે, તેમજ જેથી પરિણામે ન કાહિક દુર્ગતિમા પણ જવુ પડે છે તે દુ ખદાયી માન-અભિમાનને તજે તે મ્હોટા મહત પુરૂષ છે અભિમા। તજવાનો ઉપાય નમ્રતાજ છે જ્યાસુધી આપણે પૂર્ણતા પામ્યા નથી, ત્યાસુધી અભિમાન કેમ કરી શકાય? તેમજ પૂર્ણતાને પામેલાને અભિમાન કરવાની શી જરૂર હોય? મતલબ કે પૂર્ણને કે અપૂર્ણને અભિમાન કરવાનો અવકાશજ રહેતો નથી તેમા પણ જે તત્ત્વથી પૂર્ણતા પામેલા છે તે તો કદાપિ પણ અભિમાન કરતાજ નથી, એટલુજ નહિ પણ અભિમાન તજીને નમ્રતા ગુણને સેવવાથીજ પૂર્ણતા પમાય છે, અને જે અપૂર્ણ છતા અભિમાન--મિથ્યા અભિમાન સેવે છે તે પૂર્ણતા પામી શકતા નથી, એટલુજ નહીં પણ હોય તે પણ હારીને પાય

માલ થઇ જાય છે માટે સહુથી શ્રેષ્ઠ માર્ગ એ છે કે જેમ જેમ ગુણની વૃદ્ધિ થતી જાય તેમ તેમ નમ્રતાની વૃદ્ધિ થવી જોઇએ—જેમ જેમ નમ્રતા અધિક તેમ તેમ ગુણવૃદ્ધિમા અતિ શીઘ્ર અને જેમ જેમ તેમા ખામી તેમ તેમ ગુણવૃદ્ધિમા પણ ખામિ સમજવી 'લઘુતા ત્યા પ્રભુતા' અને 'પ્રભુતાથી પ્રભુતા દૂર' એવો નિયમ છે તેથીજ રાવણ અને દુર્યોધન જેવાના પણ બેહાલ થયા, અને રામચદ્ર તથા પાડવોનો અભ્યુદય થયો

૩૮ શૂરવીર જે કદ્રપ વારે—જે કામવિકારને નિવારે અને વિષયવાસનાને નિર્મુળ કરે તેજ ખરેખર શૂરવીર એટલે બહાદુર છે, અને જે કામવિકારને વશ થઇ સ્વપર હિતથી ચૂકે છે તે ડરપોક યા કાયર છે લાખો માણસની સામે રહી રણમા યુદ્ધ કરનાર કઇંક સુભટો હોય છે પણ એકઅબળા–સ્રીના નેત્રકટાક્ષને તે સહી શકતા નથી, સ્રીની પાસે કેવળ કાયર બની જાય છે, વળી કામવિકારને વશ થએલ અધના જેવો અધ બની જાય છે તેથી તે મર્યાદા મૂકી જ્યા ત્યા ભટકે છે અને અનેક સ્થળે માર તથા અપમાન પામે છે તેમજ પ્રાતે મલીન વાસનાથી મરીને નીચ ગતિમા ઉત્પન્ન થાય છે માટે દરેક સ્રીપુરૂષે કામવિકારને વશ કરી સ્વમર્યાદા સાચવવા સાવધાન રહેવું જોઇએ કામવિકારને વશ કરનાર સ્રીપુરૂષરત્નજ શીળરત્ન ગોપી

નીકળે છે શીળરત્ન એજ મનુષ્ય જાતનું ખરૂ ભૂષણ છે સતોષી સ્રી પુરૂષોજ શીળરત્નને આદરી શકે છે પૂર્વે એવા અનેક સ્રી-પુરૂષ રત્નો હતા કે જેમના પવિત્ર નામ અ દ્યાપિ પર્યંત પ્રભાતમા ગવાય છે તેવા પવિત્ર સ્રી પુરૂ ષોનુ અનુકરણ કરી મન, વચન કાયાની શુદ્ધિથી શીળરત્ન સાચવવા અને અનુક્રમે વિષયવામનાને નિર્મૂળ કરવા આ ત્માર્થી સજ્જનોએ યત્ન કરવો જોઇએ

૩૯. કાયર કામ આણુા શિર ધારે—વિષયવિ કારને વશ થઇ વિવેકરત્ન ગુમાવી નાખી જે સ્વમર્યાદાથી ચૂકે છે તેજ કાયરનું લક્ષણુ છે આવા કાયર માણુસો સ્વ પરનુ જીવન બગાડે છે કામાધ બની પોતેજ મર્યાદા મુકી બી તને પણુ ઉન્માર્ગે દોરે છે અને એમ કરીને ઉભયનો અધ પાત કરાવે છે કામાધ બનેલી માતા પોતાના પતિને કે પૂત્રન ગણુતી નથી પોતાનો કલ્પિત સ્વાથ સાધવાને તેમના કિમતી પ્રાણુને હરી લે છે, અને ગમે તેવા નીચ નાદાનની સાથે પણુ ગમન કરે છે તેમજ કામાધ બનેલો પુત્ર પો તાની કુળ મર્યાદાને મુકી માતા, ભગિની કે પુત્રીની સાથે પણુ ગમન કરતા ડરતો નથી-તેને કાયર એટલા માટે ક હીએ છીએ કે તે મૂર્ખ પોતાના પ્રબળ દોષના કારણુથી પોતાને ભવિષ્યમા થનારી આપદાથી બચવાને કઈ પણુ પૂરૂષાર્થ ફોરવતો નથી તેવા કામાધ સ્રીપુરૂષોને પ્રબળ કામ

વિષયથી આ લોકમા પણ અનેક પ્રકારના અનર્થ સભવે છે, અને ભવાન્તરમા નરકાદિકના મહા ત્રાસદાયક દુ ખની પરંપરા તેમને બહુ પેરે વેઠવી પડે છે તેમ છતા મનુષ્ય જન્મમા સ્વપર હિત સાધી લેવાની સોનેરી તક ગુમાવેલી પાછી મળી શકતી નથી કદાચ ઘણે કાળે ઘણા કષ્ટે મનુષ્યજન્મ મળે તોપણ સાંઢની જેમ સ્વચ્છદપણે સેવેલા વિષયભોગથી પુષ્ટ થએલી વિષયવાસના જાગૃત થતાજ જેવોને તેનોજ જીવ વિષયવમનમા પડી જાય છે, માટે જેમ બને તેમ સમજુ શાણા માણસોએ ઉત્તમ સાધનવડે વિષય પાસથી છુટી નિર્વિકારીપણુ પ્રાપ્ત કરવા પ્રબળ પુરૂષાર્થ ધારવવા જુસ્તો પ્રયત્ન કરવો જોઇએ

૪૦ અવિવેકી નર પશુ સમાન—જેનામા વિવેક જાગ્યો નથી તેમજ જે વિવેકરત્ન પેદા કરવા પૂરતો પ્રયત્ન કરતા નથી તે મનુષ્ય છતા પશુ જેવોજ ગણાય છે કેમકે આહાર, ભય, મૈથુન અને પરિગ્રહ રૂપ સજ્ઞા ચતુષ્ટય તો ઉભયને સમાનજ છે જેથી કૃત્યાકૃત્ય, હિતાહિત, ભક્ષ્યાભક્ષ્ય, પેયાપેય કે ગુણદોષ યથાર્થ સમજી શકાય એવો વિવેક ઘટમા પ્રગટ થાયતોજ મનુષ્યજન્મની સફળતા છે પશુમા પ્રાય એવુ વિજ્ઞાન હોઈ શકતુ નથી, ત્યારે મનુષ્ય ધારે તો બુદ્ધિબળથી તત્ત્વાતત્ત્વનો વિચાર કરી, નિર્ધાર કરી અતત્ત્વને તજી તત્ત્વને ગ્રહણ કરી શકે છે જો

બુદ્ધિબળ પામ્યા છતા તેનો ઉપર કહ્યા મુજબ ઉપયોગ નહિ કરતા નાના પ્રકારની વિષયવાસનાને પોષવા માટેજ તેનો અવળો ઉપયોગ કરવામા આવે, તેમજ દુલભ માનવદેહ, લક્ષ્મી અને વાણીનો પણ તેવોજ માઠો ઉપયોગ કરવામા આવે તો તે પામેલી શુભ સામગ્રીને હાની જાય છે, અને તેવી શુભ સામગ્રી અન્ય જન્મમા પણ એવો ઉદ્યમ નહિ કરવાથી ફરી મેળવવી મુશ્કેલજ છે માટે ઉત્તમ સ્ત્રી પુરૂષોએ મોહ, અજ્ઞાન અવિવેકને તજી જેમ બને તેમ શીઘ્ર સત્સગ મેળવી નિર્મળ જ્ઞાન અને વિવેક પ્રાપ્ત કરવા અચુક પ્રયત્ન સેવવો, જેથી આ માનવભવ સફળ થઇ શકે ।

૮૧. માનવ જસ ઘટ આતમજ્ઞાન—જેના હૃદયમા વિવેક જાગૃત છે તેજ ખરા માનવ છે કેમકે તેમનોજ જ મ સમ્જ છે આત્મજ્ઞાનવડે સ્વપરનો, જડ ચેતનનો, ત્યાજ્યાત્યાજ્યનો, કૃત્યાકૃત્યનો, હિતાહિતનો, ભક્ષ્યાભક્ષ્યનો, પેયાપેયનો તેમજ ગુણદોષનો નિશ્ચય થઇ શકે છે એવી રીતે તત્વ નિશ્ચય થવાથી નિશ કપણે સ્વપર હિત સાધી શકાય છે, અને તેમાથી ચલાયમાન નહિ થતા સુખે સાધ્ય સિદ્ધિ મેળવી શકાય છે. આથી સમજી શકાશે કે આત્મહિત સાધવા માટે આત્મ જ્ઞાન કેટલુ બધુ ઉપયોગી છે આ માત્મા જે અનતી શક્તિ ગત્તાગત રહેલી છે તેની પૂરેપૂરી શ્રદ્ધા કરવનાર આ-

રમજ્ઞાનજ છે, અને એવી દઢ આત્મશ્રદ્ધા થતાજ મત્તા I L રહેલી આત્માની અનતી શક્તિને વ્યક્ત (પ્રગટ) કરવાને નિ શ્ચ દપણે સાધનક્રમ સેવી શકાય છે, એટલે અનુક્રમે આ-ત્મરમણતા યોગે અવિચળ એવુ મોક્ષસુખ મેળવી શકાય છે

૪૨ દિવ્યદૃષ્ટિધારી જિન દેવ, કરતા તામ ઇંદ્રાદિક સેવ—જેમણે રાગદ્વેષ અને મોહાદિક દોષોને દૂર કર્યા છે અને પરમ શાત દશાનો જેમને સાક્ષાત અનુભવ થયો છે એટલે જેમને પરમ દિવ્ય દષ્ટિ પ્રગટ થઈ છે અને તેથીજ ઇંદ્રાદિક દેવો જેમની સેવા કરવા ઉજમાળ રહે છે એવા જિન અરિહ ત તીર્થકર ભગવાનજ ખરા દેવ છે, એ ટલે તેજ દેવાધિદેવ છે એવો નિશ્ચય થાય છે, એમ સ્વબુદ્ધિથી તત્વનિશ્ચય કરી કલ્યાણ અર્થી જનોને ઉક્ત જિનેશ્વર ભગવા નનેજ આત્માની સ પર્ણ વિભૂતિનો સાક્ષાત્કાર કરવાને માટે દઢપણે (નિશ્ચલપણે) અવલબવા યોગ્ય છે જેમને સ પુર્ણ સ્વરૂપ સાક્ષાત્કાર થયેલ છે એવા જિનેશ્વર ભગવાનને અ ન ય ભાવે અવલ બનાર પણ આત્મસાક્ષાત્કાર અનુભવી શકે એમા કઇ આશ્ચર્ય જેવુ નથીજ

૪૩ બ્રાહ્મણ તે જે બ્રહ્મ પીછાણે—બ્રમ જે પર-માત્મા તેનું સ્વરૂપ સારી રીતે સમજે તે બ્રાહ્મણ, અથવા બ્રહ્મ જે જ્ઞાન-જ્યોતિ, તેમાજ સ્નાન કરે, જ્ઞાનમા નિમગ્ન રહે, અજ્ઞાનાચરણ ન કરે તે બ્રાહ્મણ, અથવા બ્રહ્મ તે બ્રહ્મ ચર્ય-શીલ સતોષાદિક સદ્ગુણો, તેમનું સ I સેવન કરે

તે બ્રાહ્મણ ઉપર કહેલા શબ્દ પરમાર્થ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે સમ્યગ્ જ્ઞાન અને સમ્યગ્ આચરણ એ ઉભયને સાથે સેવવાથીજ બ્રાહ્મણ થવાય છે, જેમા સમ્યગ્ જ્ઞાન પણ નથી અને સમ્યગ્ આચરણ પણ નથી તે ખરો બ્રાહ્મણ નથી આવા ઉત્તમ આશયથી અન્યત્ર કહ્યું છે કે ' સર્વ જાતિમા બ્રાહ્મણો પણ છે, તેમ સર્વ જાતિમા ચ ડાળો પણ છે એટલે કે બ્રાહ્મણ જાતિમા પણ ચડાળો છે, અને ચડાલોમા પણ બ્રાહ્મણ છે, એ મહાવચન ઉપરની વાતને પુરતો ટેકો આપે છે મતલબ કે નિર્મળ બોધ અને નિમળ-નિર્દોષ આચરણ વડેજ ખરા બ્રાહ્મણ હોઈ શકે છે

૪૪ ક્ષત્રી કર્મ રિપુ વશ આણે--રાગ દ્વષ અને મોહાદિક કર્મ શત્રુઓનો નિગ્રહ કરી તેમને સ્વવશ કરે તેજ ખરો ક્ષત્રી સમજવો ક્ષત્રીકુળમા પેદા થવા માત્રથી કઈ કાર્યસિદ્ધિ નથી ખરૂં ક્ષત્રિયપણ કર્મશત્રુઓને વશ કરવામાજ સમાયેલુ છે, એમ ઉપરના વચનથી સ્પષ્ટ થાય છે, બાકી જે ક્ષત્રી નામધારી રાગ દ્વેષ અને મોહાદિક કર્મ શત્રુઓને વશ કરવાને બદલે ઉલટા તેમને વશ પડી દીન અનાથ અને નિરપરાધી એવા જાનવરોને શોખની ખાતર અથવા જીભની લોલુપતાથી શિકારમા હણે છે કે હણાવે છે તે સ્વક્ષત્રિનામને કેવળ કલકિતજ કરે છે ખરા ક્ષત્રિપુરૂષ રત્નોમા તો ઉત્તમ પ્રકારની ક્ષમા, મૃદતા, સરળતા, સત્ય. સતોષ અને સયમાદિક ઉત્તમ પ્રકારના સદ્‌ગુણો હોવા

જોઈએ શુદ્ધ શીલ-અલંકારને ધારણ કરી, પરદાના નટોટ પણ, ઉત્તમ નીતિ અને ન્યાયના ધુરા ધારીને અનીતિ કે અન્યાયને દેશનિકાલ દેવાપણું અને વિવેકરત્ન જાગૃત કરીને માંસ મદિરાદિક દુષ્ટ વ્યસનોને મૂળથી ઉખેડી નાખવાપણું વિગેરે વિગેરે સદ્ગુણો પણ અવશ્ય આદરવા જોઈએ જે જે જનો જમે તે જાતિમાં ઉક્ત સદ્ગુણોનું આસેવન કરે તે તે સજ્જનો તે તે જાતિમાં ઉત્તમ પ્રકારના દ્રષ્ટાન્ત રૂપ થઈને અનેક દીન અનાથ જનોનો ઉદ્ધાર કરવા શક્તિવાન થાય, તેમજ શીઘ્ર સ્વદેશનો ઉદ્ધાર કરવામાં પણ પ્રબળ સહાયભુત થઈ શકે!

૪૫ વૈશ્ય હાણિ વૃદ્ધિ જે લખે--જે લાભ તોટાનો વિચાર કરીને જેમાં અચૂક લાભ સમાયેલો હોય તે કાર્યંજ કરે અને જેથી અચૂક તોટો મળવતો હોય તે માત્ર નજ કરે એજ ખરો વૈશ્ય સમજવો ગમે તે અદશ્ય કારણોથી જેમ બ્રાહ્મણ અને ક્ષત્રીયોમાં સ્થિતિનો વિપર્યય થયેલો જણાય છે એટલે જેવી તેમની પરમાર્થી સ્થિતિ હોવી ઘટે તેથી બહુધા વિપરીતજ દેખાય છે, તેમ વૈશ્યોમાં પણ દેખાય છે જડ ઘાલીને બેઠેલા ખોટા વહેમો, ખોટા રીત-રિવાજો, ખોટા ઉડાઉ ખર્ચો, મિથ્યા આડંબર અને તેમાંજ પોતાની, પોતાની જાતની મોટાઈ સમજવા ઉપરાંત દેશની દુર્દશા યા વિનાશ કરનાર મહા અનિષ્ટ ઇર્ષા-અદેખાઈ-

દ્વેષ અને મત્સર આદિ દુર્ગુણો બહુ મજબૂત થઇ સ્વપરનો વિનાશ કરવા તૈયાર થયેલા છે તેવા જીવોએ દોષોને દૂર કરવા અને તેમને જડમૂળથી ઉખેડી નાખવા શું હવે વધારે વખત વિલબ કરવાની જરૂર છે? હવે તો અવશ્ય કુભકરણની નિદ્રામાથી જાગવુજ જરૂરનું છે અન્યથા બહુજ ખેદકારક પાયમાલી દિન પ્રતિદિન વધતીજ નભશે કે જાગતાને ભય નથી એ મહાવાક્ય વૈશ્યવર્ગે હવે ક્ષણે ક્ષણે સભાની નખવાની જરૂર છે 'ગઈ ને તો ગઈ' હવે રહી તેની સભાળ લેવાની છે તેમા જેટલી ઉપેક્ષા એટલીજ ગભીર હાનિ સમજી લેવાની છે સમજુને વધારે શું કહેવું!

૪૬ શુદ્ર ભક્ષ્ય અભક્ષ્ય જે ભખે—જેને ભક્ષ્યાભક્ષ્યનો કઈ પણ નિયમજ નથી, જે પરજીવોના કિમતી પ્રાણનો વિનાશ કરી-કરાવીને રાક્ષસોની જેમ માગ ભક્ષણ કરે છે, સુરાપાન કરે છે, સગયાની રમતમા નપયાગનવ જીવોનો સહાર કરે, કરાવે છે અને એવાજ અનર્થકારક કાર્યોમા ક્ષણિક કલ્પિત સુખ-સ્વાર્થ ખાતર બની પાનાવાર જીવહિંસાની લગારે દરકાર કરતા નથી તેવા નીચ નાદાન જનોને જ્ઞાની પુરૂષો શુદ્ર જનોની કોટિમાજ લેખે છે ઉત્તમ પુરૂષો તો સ્વપ્નમા પણ પરજીવને પીડા કરવા ઇચ્છે નહિ, શાણા સજ્જન પુરૂષો તો સહુના પ્રાણ પોતાના પ્રાણ સમાન કે તેથી પણ અધિક લેખીને પોતાના પ્રાણથી પણ પર-

પ્રાણુની અધિક રક્ષા કરે છે, અને તેથીજ તેઓ મિથ્યા મોજ શોખને વશ નહિ પડતા જેમ સ્વપરનું અધિક શ્રેય સધાય તેમ દિનગત યત્ન કર્યા કરે છે સજ્જન પુરૂષો કદાપિ પણ નીતિ-ન્યાય-પ્રમાણિકતાનો માર્ગ મૂકીને અનીતિ-અન્યાય-અપ્રમાણિકતાને આદરતાજ નથી અને તેમાજ તેમની ઉત્તમતા સમાયેલી છે, ત્યારે શુદ્ર જનો પોતાના કલ્પિત તુચ્છ સ્વાર્થ ખાતર પરના પ્રાણ લેતા પણ ડરતા નથી, એવા અનાર્ય આચરણ કરનાર શુદ્ર જનો પોતાનો આ ભવ અને પરભવ બગાડે છે અને દુનિયાને શ્રાપરૂપ થઇ અનેક અજ્ઞાની જનોને ઉન્માર્ગે ચઢાવી દુખ ભાગી કરે છે

૪૭ અથિર રૂપ જાણો સસાર—સસાર, સસારની માયા, સસારનુ સુખમાત્ર અથિર-અશાશ્વત છે ક્ષણમા એક ગતિમા તો ક્ષણમા બીજી ગતિમા કર્મવશ જીવ ભટકયાજ કરે છે નાથેલા સાઢની જેમ જીવને કર્મ જ્યા ખેચી જાય ત્યા જવુજ પડે, તેમા તેનુ કઈ ચાલેજ નહિ એટલે કે કર્મવશ જીવોનો સસારમા અનિયત વાસ છે, તેમા પણ જેવી મતી તેવી ગતી એ શાસ્ત્રવચનને અનુસારે સારી મતિથી શુભ કરણી કરનારની શુભ ગતિ-દેવ મનુષ્ય રૂપ થાય છે અને કુડી મતિથી અશુભ કરણી કરનારની માઠી ગતિ-નરક તિર્યંચરૂપ થાય છે પણ જ્યાસુધી તેના મૂળ

રૂપ રાગ દ્વેષ મોહાદિક સમુળગા ક્ષય પામ્યા નથી ત્યાંસુધી સંસારપરિભ્રમણ કરવુજ પડે છે, અને ત્યાંસુધી વિકારને વશ થઈ સંસારની માયામાં મુઝાય અને પરિણામે અતિ દુઃખદાયી એવા કલ્પિત ક્ષણિક સુખમાં સુખબુદ્ધિ રાખી મધુબિંદુના દૃષ્ટાંતે તેમાં મુઝાઈ મરે ! આવી રીતે મોહવશ વિષયવાસનાના જોરથી એક ભવમાંથી બીજા ભવમાં અને બીજામાંથી ત્રીજા ભવમાં એમ ભવપરંપરા કરી પોતાનીજ ગંભીર ભૂલથી ભવચક્રમાં ભમ્યાજ કરે છે

૪૮ થિર એક જિન ધર્મ હિતકાર—આ અસ્થિર, સંસારમાં જો કોઈ પણ સ્થિર, સાર અને હિતકર વસ્તુ પ્રાપ્ત થઈ શકતી હોય તો તે જિનેશ્વર ભગવાને ભાખેલો ધર્મજ છે મતલબ કે દરેક આત્મદ્રવ્યમાં જાતિવંત રત્નની જ્યોતિની જેમ સત્તાગત વ્યાપી રહેલો શુદ્ધ સનાતન જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રાદિક ધર્મ સદા સ્થિર, સારરૂપ અને એકાન્ત હિતકર છે, તેમજ ઉક્ત આત્મધર્મને વ્યક્ત-પ્રગટ કરવા માટે સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ નિર્મિત કરેલા સાધન પણ પ્રવાહરૂપે સદા વિદ્યમાન વર્તે છે નિર્મળ સ્ફટિક રત્નની જેમ આત્માનો મૂળ સત્તાગત સ્વભાવ નિષ્કષાય એટલે ક્રોધાદિક કષાય વર્જિત છે, પણ જેમ ઉપાધિ (ઉપર મુકેલા રાતા કાળા ફૂલ) ના સંબંધથી સ્ફટિક પણ રાતુ કાળુ માલમ પડે છે, તેમ આત્મા પણ પુણ્યપાપના યોગથી રાગદ્વેષરૂપ પરિણામને પામે છે,

એટલે સહચારથી જણાય છે જેમ સ્ફટિક રત્ન ઉપર મુકેલ ફુલરૂપ ઉપાધિસબંધ દુર કરવાથી સ્ફટિ રત્ન જેવુ ને તેવુ ઉજ્વળ પ્રતીત થાય છે, તેમ આત્માની સાથે લાગેલા પુણ્યપાપથી થયેલ રાગદ્વેષ રૂપ પરિણામને દુર કરવાથી આત્મા નિર્મળ-નિરાવણ-નિષ્કષાય-નિર્વિકલ્પ બની રહે છે, ત્યારે તરંગ વિનાના રત્નાકરમા રત્નની રાશિની જેમ અનંત જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રાદિક સદગુણોનો સમૂહ આત્માના સપૂર્ણ પ્રદેશમા ઝળકી રહેલો વ્યક્ત- પ્રગટ થાય છે આત્મપ્રદેશમા સદા સત્તાગત વ્યાપી રહેલા સદગુણસમુદાયને જે રાગદ્વેષાદિક કર્મ આવરણ પ્રગટ થવા દેતા નથી તે રાગદ્વેષાદિકને સમૂળગા દુર કરવા સદા સાવધાનપણે સર્વજ્ઞદેશિત સત્ સાધનોને સેવવા-સદુદ્યમ કરવા એજ આત્માર્થી સજ્જનોનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે, અને એજ જિનેશ્વર પરમાત્માએ પ્રરૂપેલી શુદ્ધ સનાતન શૈલી છે

૪૯ ઈંદ્રિસુખછિલ્લર જળ જાણો—જેમ એક મહાસાગર અથવા અગાધ જળવાળા સરોવર પાસે છિલ્લર જળવાળુ ખાબોચીયું કઇ હીસાબમા નથી, તેમ શુદ્ધ નિષ્કષાય આત્માના અતીંદ્રિય સ્વભાવિક સુખ પાસે ઇંદ્રિયજન્ય વિષયસુખ ફકત ખાબોચીયા જેવુ અલ્પ અને તુચ્છ છે એમ જાણુ આત્માનું શુધ્ધ સ્વભાવિક સુખ નિરૂપાધિ ઉપાધિવર્જિત છે ત્યારે ઇંદ્રિયજન્ય સુખ સોપાધિક એટલે

ઉપાધિયુક્ત છે આત્માનું સહજ સુખ નિર્વિકલ્પ રૂપ છે, અને ઇન્દ્રિયસુખ સવિકલ્પરૂપ છે આત્માનુ સુખ સ્થિર-ચિર સ્થાયી છે અને ઇન્દ્રિયસુખ અસ્થિર ક્ષણિક છે આત્માનુ સુખ સંપૂર્ણ છે અને ઇન્દ્રિયસુખ અપુર્ણ છે આત્માનુ સુખ અકૃત્રિમ છે અને ઇન્દ્રિયસુખ કૃત્રિમ-કલ્પિત છે આત્માનું સુખ એકરૂપ છે અને ઇન્દ્રિયસુખ નાના રૂપ છે, તેમજ આત્મસુખ શાશ્વત છે, અને ઇન્દ્રિયસુખ છેહવાળુ છે ઉક્ત ઉભય જાતના સુખમા આવો પ્રગટ પટાતર સમજીને આ ત્માર્થી સજ્જનોએ આત્માનુ સહજ સુખ અખંડ અક્ષય નિર્વિકલ્પ નિરૂપાધિય અકૃતિમ એકાત અજરામર એવુ શાશ્વત સુખ સંપ્રાપ્ત કરવા માટેજ અહોનિશ ઉદ્યમ કરવો ઘટે છે ઇન્દ્રિયસુખનો મોહ તજી મનને સ્થિર કરવાથી તે મેળવવુ સુલભ છે

૫૨ શ્રમણ અતિ દ્રિ અગાધ વખાણ્યો—શ્રમણ કહીએ તપસ્વી મુનિરાજ તેમનાવડે અનુભવાતુ જે સહજ અતીંદ્રિય આત્મિક સુખ તેજ ખરેખર અગાધ-અપાર-નિ:સીમ છે અને ઇન્દ્રિયજન્ય વિષયસુખના આશી એવા અવિરતિ જનોનુ ક્ષણિક અને કલ્પિત સુખ તે છિલ્લર જળ સમાન અલ્પ અને તુચ્છ છે એમ ઉભયને પરસ્પર સરખાવતા સમજાશે. એમ સમજી ઉભયમા જે અધિક હિતકર પ્રતીત થાય તેવા સુખને માટેજ ઉદ્યમ કરવો ઉચિત છે

૫૧ ઇચ્છારોધન તપ મનોહાર—ભિન્ન ભિન્ન વિષ યોમા અટન કરતી ઇંદ્રિયોને અને મનને દમી તે તે વિષ યોમા થતા રાગદ્વેષાદિક વિકારોને નિવારવા માટે આત્મનિગ્રહ કરવો એજ ખરેખર સુદર મનોહર તપ છે, અને ઉક્ત અનિષ્ટ વિકારોને વારવા માટેજ સમર્થ જ્ઞાની પુરૂષોએ નાના પ્રકારના બાહ્ય અને અભ્યતર તપ કરવા ઉપદેશ આપેલો છે, એ ઉભય પ્રકારના તપનુ સ્વરૂપ વિસ્તારપૂર્વક અનેક સ્થળે બતાવેલુ છે, ત્યાથી સમજી બની શકે તેટલો તેનો આદર કરવા ખપ કરવો જરૂરનો છે તપથી વિકાર માત્ર બળી જાય છે, અનેક પ્રકારની લબ્ધિઓ અને સિદ્ધિઓ સપજે છે, તેમજ પરિપૂર્ણ કર્મમળનો ક્ષય કરીને આત્માને ઉજ્વળ કરી અક્ષય અનત એવા શાશ્વત મોક્ષ સુખનો ભોક્તા બનાવે છે, માટેજ તેમા પૂર્ણ પ્રયત્ન કરવો જરૂરનો છે

૫૨ જપ ઉત્તમ જગમા નવકાર—જેથી ઉત્તમ કોટિવાળા આત્માનુ સ્મરણ થાય તે જપ કહેવાય તેવો જપ જગતમા નવકાર મહામત્ર જેવો કોઈ બીજો ઉત્તમ નથી, કેમકે નવકાર મહામત્રમા અરિહતાદિક પચ પરમેષ્ઠીનો સમાવેશ થાય છે, તેમા જે અરિહત અને સિદ્ધ ભગવાન અનતગુણના આગર છે આચાર્ય મહારાજ નિર્મળ અખડ બ્રહ્મચર્યાદિક ૩૬ ગુણોવડે, ઉપાધ્યાય મહારાજ

ઉત્તમ પ્રકારના વિનય સહિત સતશાસ્ત્રના પઠનપાઠનાદિરૂપ ૨૫ ગુણોવડે અને મનુષ્યલોકવર્તી નિગ્રંથ મુનિસમુદાય અહિંસાદિક ઉત્તમ ૨૭ ગુણો વડે જગતત્રયને પાવન કરે છે, તેમનો સમાવેશ થાય છે, તેમજ જે અનંત જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રાદિક ધર્મવડે અરિહંતાદિક વિભૂષિત છે તેવા શુધ્ધ આત્મધર્મનો પણ નવકાર મહામંત્રમાં સહેજે સમાવેશ થાય છે માટેજ આ મસાક્ષાતકાર કરવા પ્રબળ ઇચ્છાવાળા ભવ્યજનોએ ઉક્ત મહામંત્ર વારંવાર જપવા યોગ્ય છે, એથી આત્માની શીઘ્ર ઉન્નતિ સાધી શકાય છે

૫૩ સંજમ આતમ થિરતા ભાવ, ભવસાયર તરવાકો નાવ--આત્મપ્રદેશમાં ગગનજ્યોતિની જેમ સહજે વ્યાપી રહેલા જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રાદિક સદ્‌ગુણસમુદાય, તેમાંજ અકૃત્રિમ પ્રેમભાવે રમણ કરવું તેજ સંયમ છે જેમ બોટવડે ભવસાગર સુખે તરી શકાય છે તેમ ઉક્ત સયમને સેવવાવડે આત્મા સુખે જન્મ જરા અને મરણ સબધી અનંત અને અગાધ દુખરૂપ જળથી ભરેલા આ સસારસમુદ્રનો પાર પામી શકે છે હિંસા, અસત્ય, અદત્ત, અબ્રહ્મ અને પરિગ્રહથી નિવર્તી, ઇંદ્રિયો ઉપર કાબુ રાખી, મન વચન અને કાયાના કુત્સિત (માઠા) વ્યાપારને તજી, અહિંસાદિક ઉત્તમ સાધન સંતતિને પરમાર્થ ભાવે સેવવી, એ આત્મસ્થિરતારૂપ સંયમગુણની આરાધના માટેજ છે અને તેથીજ

ભવસમુદ્રને તરાં મોક્ષપુરીમા પહોંચવુ સુલભ થાય છે, એથી વિપરીત હિંસા અસત્યાદિક અસંયમને અનન્યપણાને સેવવાથી આત્મભાવ અચત અસ્થિર થઈ મલીનતાને પામે છે, -અને તેથી તે અરહટઘટિકાના ન્યાયે ભવચક્રમા ભટક્યાજ કરે છે

૫૪ છતી શક્તિ ગોપવે તે ચોર—ઉચિત સમય ગુણને સેવવામાટે અને અસંયમથી નિવર્તવા માટે જે પોતાની છતી શકિતનો સદુપયોગ ન કરે, તેનો ગેરઉપયોગ કરે તેજ ખરેખર ચોર સમજવો લોકપ્રસિદ્ધ ચોર અન્યને અંધારામા છતરી પરદ્રવ્ય સહરે છે, અને તે ગુપ્ત સ્થળે ગોપવે છે, અને આ આત્મચોર તો પોતાના જ અતકરણને છેતરી આત્મમાં ધનની અમૂલ્ય તકથી પોતાનેજ વચિત રાખીને અજ્ઞાનવડે પોતે પોતાનુજ સર્વસ્વ ગુમાવી દે છે, અને તે અમૂલ્ય તક ગુમાવી દીધાથી પુન મહા પરિશ્રમે પણ તે ખોટને પૂરી પાડી શકતો નથી આનુ નામ આત્મવચકતા

૫૫ શિવસાધક તે સાધુકિશોર—પ્રમાદ તજી અપ્રમત્તપણે સિંહની જેમ શૂરવીર થઇ સંયમ આચરવડે જે મોક્ષમાર્ગ સાધે છે તેજ ખરા સાધુની ગણનામા આવે છે બાકી સાધુવેષ ધારણ કરી પવિત્ર સંયમાચરણ સેવવાને બદલે જે અસંયમવડે વેષવિડબના કરે છે તે સાધુ નામને કલકિત કરે છે ઉત્તમ પુરૂષો જે જે પ્રતિજ્ઞા કરે

છે તેનો પ્રથમથીજ પુરતો વિચાર કરી જેનો સુખે નિર્વાહ થઇ શકે એમ હોય તેવીજ પ્રતિજ્ઞા પોતે અંગીકૃત કરે છે, અને તે પ્રાણાંત સુધી પાળે છે, તેમાં કદાપિ પણ પાછી પાની કરતા નથી, તેવી રીતે સકળ મુમુક્ષુ જનોએ સંયમ પાળવારૂપ જે પ્રતિજ્ઞા પોતે સંઘ સમક્ષ અંગીકૃત કરી છે તેનો વિવેકથી જીવિતપર્યંત નિર્વાહ કરવો, તેમાં લગારે પ્રમાદ ન કરવો એ તે મહાશયોનું મુખ્ય કર્ત્તવ્ય છે, અને એમાંજ સ્વપરનું હિત સમાયલું છે.

૫૮ અતિ દુર્જય મનકી ગતિ જોય—જેમ બધી ઇંદ્રિયોમાં જિહ્વા ઇંદ્રિય જીતવી મુશ્કેલ છે, સર્વ વ્રતોમાં જેમ બ્રહ્મચર્ય પાળવું દુષ્કર છે, તેમ યોગોમાં મનયોગ જીતવો કઠણ છે મન જીતવું કઠણ છે, એ વાત ખરી પણ તેને જીતવાના શુભ ઉપાયો શાસ્ત્રમાં બતાવેલા છે, તેનો ગુરૂગમ્ય બોધ મેળવીને મનને સ્થિર કરવા પ્રયત્ન કરવો જરૂરનો છે પારાની જેવા ચપળ મનને મારવા માટે બહુ પુરૂષાર્થની જરૂર છે, અને તેનું ફળ પણ કંઈ ઓછા મહત્ત્વનું નથી કહ્યું છે કે "મન પારદ મૂર્છિત ભયે, અંતરંગ ગુણવૃંદ, જાગે ભાવ નિરાગતા, લગત અમૃતકે બિંદ" એટલે મનરૂપી પારો, નિરાગતારૂપી અમૃતનો સ્પર્શ થતાં મૂર્છિત થઇ જ્યારે મરી જાય છે ત્યારે આત્માના અંતરંગ ગુણનો સમુદાય સજીવન થાય છે.

મતલબ કે મનનો પુરો જય કરવાથીજ સકળ સદ્ગુણો પ્રગટ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે તેથીજ અતિ ચપળ મનને વશ કરવાની આવશ્યકતા સિદ્ધ થાય છે વળી કહ્યુ છે કે મનને મારવાથી ઇંદ્રિયો સ્વતઃ વશ થાય છે, અને તેમ થવાથી કર્મશત્રુઓનો ક્ષય થઈ જાય છે, માટે મનનેજ મારવુ જરૂરનુ છે વળી મન જીત્યુ તેણે સઘળુ જીત્યુ એમ આનંદઘનજી કહે છે, આથી વધારે શુ જોઇએ ?

૫૭ અધિક કપટ નારીને હોય-પુરૂષ કરતા સ્ત્રીજાતમા સ્વાભાવિક રીતે અધિક કપટ હોયછે આ એક સામાન્ય નિયમરૂપે વાત છે, બાકી તો અપવાદરૂપે પુરૂષથી પણ ન્યૂન કપટવાળી અથવા નિષ્કપટ પ્રકૃત્તિવાળી સ્ત્રીઓ પણ મળી આવે, એ વાત સુસભવિત છે કપટ બહુલ સ્ત્રીઓના ચરિત્ર નોધવા જવા પડે તેમ નથી કેમકે એવા ચરિત્રોવાળી સ્ત્રીઓજ બહુધા નજરે પડે છે, તેમજ શાસ્ત્રથી પણ એ વાતને પુષ્ટિ મળે છે તેવીજ પુષ્ટિ શાસ્ત્રથી અપવાદરૂપે ગાયેલી સ્ત્રીઓ માટે પણ મળે છે, પરંતુ એનો પ્રગટ પુરાવો મળે એવા નિષ્કપટ આચરણને સેવનારી સ્ત્રીઓ અત્યારે ભાગ્યેજ મળી શકે છે તેવો પ્રગટ પુરાવો નહિ મળવાનુ અથવા બહુજ ઓછો મળવાનું કારણ સ્ત્રીઓનો જાતિસ્વભાવજ જણાય છે કહ્યુ છે કે ' અસત્ય

ભાપણ, સાહસ ખેડવુ, માયા-કપટ મેળવુ, મૂર્ખપણુ-અ જ્ઞાનાચરણ, અતિ લોભ-તીવ્ર વિષયભોગરૂપ નિર્દયતા (વિષય ભોગરૂપ સ્વાર્થમા અતરાય થતા સ્વાર્થ સાધવા માટે હૃદયની કઠોરતા) અને અશુચિતા-અપવિત્રતા એ ગણાવેલ દોષો સ્ત્રીજાતિમા સ્વાભાવિક હોય છે ઉક્ત બાબતમા અપવાદરૂપે પ્રાય એવીજ ઉત્તમ સતીઓ કે મહા સતીઓ હોઈ શકે કે જે ઉત્તમ પ્રકારની શીલ સપત્તિથી વિભૂષિત છે, તેમજ જેમણે સ્વપતિમા કે સ્વગુરૂમાજ નર્વસ્વ આરોપેલુ છે

नीच सोइ परद्रोह विचारे, उच पुरुष परविकथा निवारे,
उत्तम कनक कीच सम जाणे, हरख शोक हृदय नवि आणे १७
अति प्रचड अग्नि है क्रोध, दुर्दम मान मतगज जोध,
विपवल्ली माया जगमाही, लोभ समो सायर कोइ नांहि. १८
नीच सगथी डरीए भाइ, मळिए सदा सतकु जाइ,
साधु सग गुण वृद्धि थाय, नारीकी सगते पत जाय १९
चपळा जेम चचळ नर आय, खिरत पान जब लागे वाय,
छिल्लर अजलि जळ जेम छीजे, इणविध जाणी ममत न कीजे. २०
चपळा तिम चंचळ धनधाम, अचळ एक जगमें प्रभुनाम,
धर्म एक त्रिभुवनमें सार, तन धन योवन सकळ असार. २१
नरकद्वार नारी नित जाणो, तेथी राग हिये नवि आणो,

अंतर लक्ष रहित ते अंध, जानत नहि मोक्ष अरु बंध. ૨૨
जे नवि सुणत सिद्धांत वखाण, बधिर पुरुष जगमें ते जाण,
अवसर उचित बोली नवि जाणे, ताकु ज्ञानी मूक वखाणे ૨૩
सकळ जगत जननी है दया, करत सहु प्राणीकी मया,
पालन करत पिता ते कहीए, तेनो धर्म चित्त सद्दहिये ૨૪

૫૮ નીચ હોઈ પરદ્રોહ વિચારે—પરજીવનનું અનિષ્ટ કેમ થાય, સામો કેમ બેહાલ થાય, સામો કેમ સુખથી ભ્રષ્ટ થાય, સામાની ઉપર કેમ આપદ આવી પડે, એવા પ્રકારની વિચારજાળ ગુંથી કેવળ દુર્ધ્યાનમાંજ પોતાનો કાળ નિર્ગમન કરે, સુતા ઉઠતા, જતા આવતા કેવળ એવુંજ ખોટું ચિંતવન કર્યા કરે અને સામાનું સાક્ષાત અનિષ્ટ કરવાની તક શોધ્યા કરે, તક મળે તો કરવા ચૂકે નહિ, બીજાને પણ એવીજ ખોટી સલાહ આપી પોતાનો કલ્પિત સ્વાર્થ સાધવા બનતું કરે, એક ક્ષણ પણ શુભ વિચારને અવકાશ ન આપે તે પરદ્રોહકારીજ ખરેખર નીચ પાપી સમજવો. જોકે સામાના પ્રબળ પુણ્યયોગે કોઈ દુષ્ટ ફાવી શકે નહિ, યાવત્ તેનો વાળ પણ વાંકો કરી શકે નહિ, તોપણ દુષ્ટ જન તો પોતાની દુષ્ટ વૃત્તિથી અવશ્ય નીચગતિગામી થાયછે જ. પરદ્રોહકારી દિનરાત દુષ્ટવૃત્તિથી દુખીજ રહે છે; ત્યારે સહુનું ભલું ઇચ્છનારા સજ્જનો

સદા સુખનાજ મગ્ન રહે છે શાશ્વત સુખના અર્થી જનોએ સ્વપ્નમાં પણ પરદ્રોહ ચિંતવવો નહિ

૫- ઉચ્ચ પુરૂષ પરવિકથા નિવારે—જે વાત કરવામાં નથી પોતાનું હિત કે નથી પરનું હિત એવી નકામી વિકથા ઉત્તમ પુરૂષો કરતા નથી કુથલી કરનાર પોતાનું અને પરનું બગાડે છે પ્રાપ્ત થયેલી સામગ્રીનો કંઈ પણ લાભ તે પોતે લઈ શકતો નથી તેમ બીજાને પણ લેવા દેતો નથી વિકથા સેવનાર કોઈ વખત નિંદા દિકમાં ઉતરીને સ્વપરની પાયમાલી કરે છે તેથી જે વાતમાં કંઈ માલ જેવું જ નથી, તેમજ કંઈ લાભ પણ નથી તેવી વાત કરવા કરતા પોતાથી બની શકે તેવો કોઈ સદુદ્યમ સેવીને સ્વપરનું હિત સાધવું એજ શ્રેય છે

૬ ઉત્તમ કનક કીચ સમ જાણે, હરખ શોક હૃદયે નવિ આણે—ઉદાર દિલના નિઃસ્પૃહી પુરૂષો આ દુનિયાના દૃશ્ય પદાર્થોમાં મોહાઈ જતા નથી સમ્યગ જ્ઞાનદૃષ્ટિથી જડ ચૈતન્યનું સ્વરૂપ ઓળખી જેમ બને તેમ જડ વસ્તુથી ન્યારા રહે છે, તેમને સોનાના ઢગ લોભાવી શકતા નથી કેમકે નિસ્પૃહતાથી તે સુવર્ણને કીચ સમાન લેખે છે, તેથીજ સુવર્ણ સદૃશ પરવસ્તુઓના સંયોગથી તેમને ઉન્માદ થતો નથી, તેમજ તેના વિયોગે

દુ ખ દીનતા પણ થતી નથી ઇષ્ટાનિષ્ટ સ યોગવિયોગમા તે તત્ત્વદષ્ટિ સમાનભાવ રાખી શકે છે અને તેથીજ તે સદા પ્રમ ા ચિત્તથી સતોષસુખમા નિમગ્ન રહે છે આવા તત્ત્વજ્ઞાની પુરૂષોને સ્વપ્નમા પણ દુ ખનો સ્પર્શ સ ભવતો નથી તેમને પોતાના આત્મામા અકૃત્રિમ અનહદ સુખનો અનુભવ હોઈ શકે છે આવી ઉત્તમ વૃત્તિ જેના ઘટમા દિનગત જાગી છે તેનુ અહો ભાગ્ય છે, અને તેવી ઉત્તમ વૃત્તિથી શીઘ્ર ભવનો પાર પામી શકાય છે

૬૧ અતિ પ્રચ ડ અગ્નિ જે ક્રોધ—દ્વેષ, ઇર્ષા, અસૂયા, મત્સર, પરદ્રોહ, વેર, શ્રાપ અને હિ સાદિક સર્વે ક્રોધના રૂપ છે તે મહાભયકર અગ્નિસમાન છે તે અગ્નિની પેરે પ્રથમ તો જેના મનમા પ્રગટ થયો હોય તેનેજ સતાપે છે-બાળે છે અને પછી જેના તરફ વગડા કાઢવામા આવે છ તેનામા ઉપશમ રસનુ બળ ન હોય તો તેને પણ પ્રજાળે છે, અને એમ અનુક્રમે અનેક જનોને ઉપતાપ કરે છે બીજો અગ્નિ જળના યોગે શમી જાય છે ત્યારે ક્રોધાગ્નિને શમાવવાને પૂરતા શમ, પ્રશમ, ઉપશમ, ક્ષમા, શાતિ, પ્રશાતિ, ઉપશાતિ જેવા ઉપચારનીજ જરૂર રહે છે અગ્નિથી દગ્ધ થયેલી ભૂમિમા વાવેલા બીજના અ કુરો તો ઉગી નીકળે છે ત્યારે ક્રોધાગ્નિથી દગ્ધ થયેલી હૃદયભૂમિમા પ્રેમાકુર પ્રગટતોજ નથી આમ અનેક રીતે વિચારતા ક્રોધ અત્યત અહિતકર છે, તથી તે સર્વથા વર્જ્ય છે

૬૨ દુર્દમ માન મત્તગજ જોય—અત્ર માનને મદો મત્ત હાથીની ઉપમા આપવામા આવી છે તેવા હાથીને મહા કષ્ટે દમી શકાય છે આવા મદો મત્ત હાથીને સ્વયંગ્રામમા આગળ કરી રાખવાનો રીવાજ સાભળવામા આવે છે તે પોતાના મદમા ઉન્મત્ત થયા છતો નગરના દરવાજાને પણ ભાગી નાખે છે 'અહતા અને મમતા' રૂપી મોહમદિરાથી મત્ત થયેલ અહકાર પણ તેવોજ છે તેના પણ ક્રોધની પેરે જડતા, મદ, અભિમાન વિગેરે અનેક અનિષ્ટ પર્યાયો છે મદોન્મત્ત હાથીની પેરે તે પણ દુ ખે દમી શકાય છે, એટલે મિથ્યા અભિમાનીને વશ કરવા મુશ્કેલ છે મિથ્યાભિમાનવડે જીવો નહિ કરવા યોગ્ય કઈક અગમ્ય કાર્ય કરવાને સાહસા મેદાન પડે છે તેમા તે કવચિતજ ફાવે છે બાકી તો અતિ ઉન્મત્ત થઈ આદરેલા સાહસવાળા કાર્યના કડવા ફળ તેમને જીવિત-પર્યંત ભોગવવા પડે છે રાવણ અને દુર્યોધન જેવાના દ્રષ્ટાંત આ બાબતમા પ્રસિદ્ધ છે તેવા દુષ્ટ અભિમાનથી જે વેગળા રહે તેમને ધન્યવાદ ઘટે છે અભિમાનથી વિનય ગુણનો લોપ થાય છે માટે અભિમાન ત્યાજ્ય છે અને વિનયગુણ આદેય છે વિનયથી વૈરી પણ વશ થઇ જાય છે

૬૩ વિષ વેલી માયા જગમાહી-આખા જગતમા

ફેલાયેલી કોઇ પણ વિષવેલી હોય તો તે માયા-છળવૃત્તિ રૂપ છે જેમ વિષવેલીના મૂળ, પત્ર, પુલ, ફળ અને છાયા સર્વે વિષરૂપજ છે અને તેનુ સેવન કે આશ્રય કરનારને વિષ વ્યાપે છે, તેમજ માયા આશ્રી પણ સમજવુ તફાવત એટલોજ છે કે વિષવેલીથી દ્રવ્યપ્રાણનો વિનાશ થાય છે, ત્યારે માયાથી ભાવપ્રાણનો લોપ થાય છે મા યાવી જનોની હરેક ક્રિયા વિષમય હોય છે, અને તે પ્રત્યેક ક્રિયાથી સ્વપરના જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રાદિક અમૂલ્ય ભાવપ્રાણનો નાશ થાય છે મતલબ કે માયાવીની ધર્મ ક્રિયા પણ નથી તેને સુખદાયી, તેમ નથી અન્યને સુખ દાયી, પણ તે સ્વપરને એકાંત દુ ખદાયીજ નિવડે છે એથીજ એ હોય છે અને નિષ્કપટવૃત્તિ ઉપાદેય છે કપટરહિત મન, વચન અને કાયાથી કરાતી વ્યવહાર કરણી કે ધર્મકરણી જીવને દુર્ગતિથી બચાવી સદ્ગતિ ગામિ બનાવે છે

૬૪ લોભ સમો સાયર કોય નાહિ–લોભને અત્ર સાગરની ઉપમા આપવામા આવી છે તે એવી રીતે કે જી-વને જેમ લાભ મળતો જાય છે તેમ લોભ વધતો જાય છે અને તે અનુક્રમે વધીને સાગર જેવો વિશાળ થાય છે, પરતુ लोभमूलानि दु खानि એ ન્યાયે લોભમા દુ ખની પરપરા રહેલી છે, તેને લોભાધ જોઇ શકતો નથી, તેથીજ

તેમા એ ચાર્યા જાય છે કહ્યુ છે કે 'કોડિ મયભુરમણકે, જે નર પાવે પાર, તે પણ લોભ સમુદ્રકે, લહે ન મધ્ય પ્રચાર' 'આગર મબહી દોપકો, ગુણ ધનકો બડ ચોર, વ્યમનવેલીકો કદ હે, લોભ પામ ચિહુ ઓર' એમ સમજી સુખના અર્થી જનોએ સતોષવૃત્તિને આદરી લોભવૃત્તિનો ત્યાગ કરવો ઘટે છે

૬૫ નીચ મગથી ડરીએ ભાઈ-જ્ઞાની પુરુષોએ મ્હોટામા મ્હોટુ દુખ નીચ સગતિનુ કહ્યુ છે નીચ સગતિથી પ્રાણી નીચવૃત્તિ શીખે છે, અને નીચ વૃત્તિથી નરકાદિક નીચ ગતિને પામે છે એવી રીતે નીચ સગતિથી ઘણુ માઠુ પરિણામ આવે છે માટેજ શાસ્રકાર નીચ મગતિનો ત્યાગ કરવા કહે છે, અને ઉત્તમ મગતિ આદરવા ઉપદિશે છે, ઉત્તમ સગતિથી આપણામા ઉત્તમતા આવે છે જેમ સુગધી ફુલના મગથી તેલ ફુલેલ સુગધી બને છે, મલયાચળના સુગધી પવનના સગથી રૂખડા પણ ચદનના ભાવને ધારે છે, અને મેરૂ પર્વતના શિખર ઉપર વળગેલુ તૃણ પણ સુવર્ણપણાને પામે છે, તેમ ઉચ સગતિથી આત્મા ઉચ્ચ સ્થિતિને પામે છે-ઉત્તમ ગુણોને મેળવે છે, ત્યારે નીચ સગતિથી પ્રાણી નીચ સ્થિતિને પામે છે જેમ સ્વાતિ જળ સર્પના મુખમાં

પડીને વિષરૂપ થાય છે, તેમ લોહ ઉપર પડવાથી વિનાશ પામે છે, તેમ ઉત્તમ આત્મા પણ નીચની સંગતિથી હીનતાને પામે છે, એટલા માટે નીચની સંગતિ તજી ઉચ્ચ સંગતિ આદરવાનું કહેવામાં આવે છે

૯૬ મળિયે સદા સંતકું જાઇ—દુનિયાની ખટપટ મૂકીને વૈરાગ્યરસમાં ઝીલી રહેલા સંત-સુસાધુ જનો નીજ સોબતથી આત્માને પારમાર્થિક લાભ સંપજે છે તેમની આંતરવૃત્તિ અત્યંત નિર્મળ-નિષ્પાપ થાય છે, તેઓ અત્યંત ગુણાનુરાગી થાય છે, તેથી તેમનું દર્શન પણ પાપહર થાય છે, તો પછી તેમની સેવાભક્તિ અને બહુમાનાદિકનું તો કહેવુંજ શું ! સંતસેવાદિકથી તો કેટિ ભવનાં પાપ ટળે છે અને અપૂર્વ આત્મલાભ મળે છે દુનિયામાં એવી કોઇ ઉત્તમ વસ્તુ નથી કે જે સંતસેવાથી લભ્ય ન થાય અરે અહિક સુખ તો શું પણ મોક્ષસુખ પણ સંતજનોની સેવાદિકથી સુલભ થાય છે માટે સંપૂર્ણ સુખના ઇચ્છક જનોએ અવશ્ય સંતસેવા આદરવી ઉચિત છે

૯૭ સાધુ સંગ ગુણવૃદ્ધિ થાય—હિંસા, અસત્ય, અદત્ત, અબ્રહ્મ અને પરિગ્રહને તજી આપ્તવચનાનુસાર અહિંસાદિક ઉત્તમ મહાવ્રતોને આદરી તેનો યથાવિધ નિર્વાહ કરી આત્મહિત સાધે તે સર્વે સાધુની પંક્તિમાં

લેખાય છે તેવા સાધુજનોનો પરિચય કરવાથી- ગુણમા વધારો થાય છે અને અવગુણમા ઘટાડો થાય છે. વિનય (નૃદુતા-નમ્રતા) જે સકળ ગુણનુ વશીકરણ છે, તેનો ઉપયોગ સાધુપરિચયમા અવશ્ય કરવો જરૂરનો છે જેમ જેમ ઘઉંના લોટને વધારે કુણવામા આવે છે તેમ તેય તેમા મીઠાશ વધતી જાય છે, તેવીજ રીતે સદ્ગુણનિધિ સત-સુસાધુનો જેમ જેમ અધિક વિનય સેવવામા આવે છે તેમ તેમ આત્માને અધિક લાભ થતો જાય છે વિન યથી વિદ્યા-વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, અને ઘટમા વિવેકદીપક પ્રગટે છે તેથી આત્માને વસ્તુસ્વરૂપનુ, જડ ચૈતન્યનુ, હિતાહિતનુ તેમજ ગુણદોષનુ યથાર્થ ભાન તથા શ્રદ્ધા જાગે છે, અને નિર્મળ જ્ઞાન તથા શ્રદ્ધાના યોગે સ્વચારિ ત્રની શુદ્ધિ કરી શકાય છે, એવી રીતે રત્નત્રયીની મહા-યથી આત્મા અક્ષય સુખને સાધી શકે છે આમા સાધુ સગતિ પુષ્ટ આલબનરૂપ છે, માટેજ તે ઉપાદેય છે

૯૮ નારીકી સગતે પત જાય—પરનારીનો પરિ ચય કરવાથી પોતાની પ્રતિષ્ઠાનો લોપ થાય છે જેને સ્વસ્ત્રીથી કે સ્વપતિથી સતોષ વળતો નથી તેનેજ પરસ્ત્રી કે પરપુરુષ સાથે પરિચય કરવા ઇચ્છા થાય છે વળી તેનાથી સતોષ ન થાય તો બીજે પરિચય કરવા મન દોડે છે, એમ હરાયા ઢોરની જેમ જ્યા ત્યા લ‹ત

વિવેક રહિત રખડતા દેખી તેમની પાપી વૃત્તિ લોકના કળવામા આવી જાય છે, અને તેથી કામાધ બનેલ આ પુરૂષ પોતાની આબરૂ ગુમાવે છે વળી કુળખાપણ, કુળ અગારક વિગેરે ઉપનામપણ પામે છે વિવિધ પ્રકારના ચાદી, પ્રમેહ પ્રમુખ ભયકર વ્યાધિઓમા સપડાઈ જાય છે, અને પ્રાતે નરકાદિક દુર્ગતિ પામે છે, તેથી સકળ આ પુરૂષોને ઉચિત છે કે અધિક વિષયલાલસા તજી સ્વપતિ કે સ્વદારા સતોષીજ થવુ! એ વાત ગૃહસ્થઆશ્રી કહી, સાધુઆશ્રી તો તેમને સ્રીસગતિ સર્વથા હોય છે, કેમકે સ્રીપરિચયથી વિષયવાસના જાગૃત થાય છે, અને પરિણામે મતલબ, લોકાપવાદ અને નીચ ગતિ રૂપ વિપાક ભોગવવા પડે છે

૧૯ ચપળા જેમ ચચળ નર આય, ખિરત પાન જબ લાગે વાય, છિલ્લર અજલિ જળ જેમ છીજે, ઇણુ વિધ જાણી મમત કહા કીજે. ચપળા તિમ ચચળ ધન ધામ—ચપલા એટલે વિજળી તે ક્ષણવારમા અદશ્ય થઇ જાય છે, કેમકે તેનો સ્વભાવજ ચપળ છે, તેમ મનુષ્યનુ આયુષ્ય અને લક્ષ્મી પણ ચપળ છે, એટલે આયુષ્ય કે લક્ષ્મી નષ્ટ થતા વાર લાગતી નથી જેમ વાયરો લાગવાથી ઝાડના પાન ખરી પડે છે અને અજલીમા રહેલુ અપજળ જેમ તરત ટપકી જાય છે, તેમ

આયુષ્ય અને લક્ષ્મી પણ ક્ષણિક છે, તેમનો અંત આવતા વાર લાગતી નથી એમ સ્વબુદ્ધિથી સમજ્યા છતા સસારની ખોટી માયામા કેમ મુઝાય છે? પરવસ્તુમા ખોટી મમતા કરવાથીજ જીવ દુખી થાય છે, અને પોતાનું ખરૂ સ્વરૂપ તથા ખરૂ કર્તવ્ય ભૂલી જઈ ખરા સુખથી વચિત રહે છે એટલીજ મમતા જો પોતાના જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રાદિક આત્મગુણમાજ રાખવામા આવે અને નિર્મળ સ્ફટિક રત્ન જેવા ઉજ્વળ આત્મસ્વરૂપમાજ અહતા ધારવામા આવે તો અલ્પ સમયમા સમસ્ત દુખનો અત આવી જાય અજ્ઞાની જીવો પરવસ્તુમા દેહ, સ્ત્રી, લક્ષ્મી પ્રમુખમાજ અહતા અને મમતા કરે છે ત્યારે જ્ઞાની વિવેકી જનો શુદ્ધ આત્મદ્રવ્ય એ હુ, શુદ્ધ જ્ઞાન ગુણ એજ મારૂ એવીજ સાચી અહતા અને મમતા ધારે છે, તેથી હ સની મ ક દુ ખ માત્રને તજી સુખ માત્રનો આસ્વાદ લઇ શકે છે, અને એજ પરમ કર્તવ્ય છે

૭૭ અચળ એક જગમે પ્રભુ નામ—આ ફાની દુનિયામા શ્રી ઋષભાદિક પ્રભુનુંજ નામ અચળ છે, કેમકે તે પૂર્ણ પદવી પામેલા પરમાત્મા છે પૂર્ણતાને નહીં પામેલા બીજા દેવ દાનવ અને માનવાદિકના નામ અચળ નથી કેમકે તેઓ જે જે સ્થળે ઉપજે છે ત્યા ત્યા તેમના નામ જુદા જુદા હોવા ઘટે છે તે પણ એક વખત સારૂં તો બીજી વખત માઠુ, સ્વસ્વ શુભાશુભ કર્માનુસારે હોય

છે અને તેથીજ તેમના નામ અચળ કહી શકાતા નથી, ત્યારે જેમણે પૂર્વેલા ત્રીજા ભવમા અતિ નિર્મળ અધ્ય વસાય યોગે તીર્થંકરનામ કર્મ બાધ્યુ છે, તેથી જેનનો અનુક્રમે આ મનુષ્યલોકમા, આર્ય દેશમા, ઉત્તમ કુળમા અવતાર થાય છે, ત્યા તેમનુ ઉત્તમ ગુણ નિષ્પન સાર્થક નામ રાખવામા આવે છે અને તેમને નિશ્ચે તેજ ભવમા મોક્ષ જવાનુ નિર્મિત છે, તેથી પુનર્ભવ થવાનો નથીજ એવા એવા કારણોથી પ્રભુનુંજ નામ અચળ કહી શકાય છે એટલુજ નહીં પણ પ્રભુનુ ગુણ નિષ્પન મત્રરૂપ નામ નિર્મળ શ્રદ્ધાથી સ્મરણુ કરનાર પણ અનુક્રમે કર્મ કળકને દૂર કરી અપુનર્ભવી થઈ સિદ્ધ બુદ્ધ અને મુક્ત થાય છે તેથી પ્રભુના પવિત્ર નામને એકનિષ્ઠાથી સ્મરણ કરનારના નામ પણ એવીજ રીતે અચળ થઈ શકે છે કે-મકે ફરી તેમને જન્મ લેવાની જરૂર રહેતી નથી

૭૧ ધર્મ એક ત્રિભુવનમે સાર—જે સત્ સાધનવડે આત્મા અવિચળ સુખ પામે એટલે જન્મ, જરા, મરણ, આધિ, વ્યાધિ તેમજ સયોગ વિયોગજન્ય અનત દુ:ખોદધિ તરી અનત અક્ષય અવ્યાબાધ અપુનર્ભવ એવુ અચળ મોક્ષસુખ પામે તે સાધન, દાન, શીલ, તપ, ભાવના, દેશવિરતિ યા સર્વવિરતિ રૂપ ધર્મજ જગત્રયમા સારભૂત છે ને જીવને જન્મમરણના દુ ખથી ત્રાસ છુટતો હોય અને નિરૂપાધિક સુખનીજ ચાહના હોય, તો જગ

તત્ત્વસહ શ્રીજિનરાજ ભગવાને ભવ્યજનોના એકાન્ત હિતને અર્થે ભાખેલો પૂર્વોક્ત સાધનરૂપ ધર્મનું સ્વરૂપ યથાર્થ ગુરૂગમ્ય જાણી નિર્ધારી તેનો યથાશક્તિ આદર કરવા પ્રમાદરહિત પ્રવૃત્તિ કરવીજ જોઇએ

૭૦ તન ધન યૌવન સકળ અસાર—શરીર, લક્ષ્મી અને યૌવન એ બધા અસાર એટલે ક્ષણિક અને ભયયુક્ત છે, શરીર અશુચિથી ભરેલુ, ક્ષણમાં વિણસી જાય એવું, અને રોગાકુળ એટલે રોગથી ભરેલુ છે લક્ષ્મીનુ બીજુ નામ ચપલા છે, તે જાતેજ ચપલસ્વભાવી છે તે સ્થિર રહેશેજ એવો ભરૂસો રાખવા જેવો નથી તેમજ તેના સયોગે મોહાદિક કઇક ઉન્માદ ઉપજવા સભવ રહે છે વળી ચોર પ્રમુખનો પણ ભય કાયમ રહે છે યૌવનની પાછળ જરા અવસ્થા જોર કરતી ચાલી આવે છે, તેમજ યૌવનવયમા વિષયલાલસાદિક કઇક વિકારો ઉપજે છે, તેથીજ તેમા વિશેષે કાળજી રાખી રહેવા જ્ઞાની ફરમાવે છે યૌવનવય જે નિષ્કલક રીતે પસાર કરે છે અને તેનો સ્વપર હિત અર્થેજ ઉપયોગ કરે છે તે મહા ભાગ્યવાન ગણાય છે તેવીજ રીતે લક્ષ્મી અને શરીરઆશ્રી પણ સમજવાનું છે જ્યા સુધી પૂર્વકૃત પુણ્યનો પ્રબળ ઉદય હોય છે ત્યા સુધીજ લક્ષ્મી સ્થિર રહે છે તેટલા અરસામા જો તેનો સદુપયોગ થઇ શકે તોજ સ્વપર હિતરૂપ થાય છે, નહિતો તેની કેવી ગતિ થશે તે કઈ કળી શકાતું નથી, પરતુ

એટલુંતો ચોક્કસ છે કે કૃપણતા હોયવાળાને તો તે કંઈ પણ હિત કર નથી, પણ કેવળ ક્લેશરૂપજ થાય છે. કેમકે તે દીન અનાથ છતો સદાય તેની રક્ષા માટે સચિંત રહે છે, તેમ છતા તેના પૂર્વ પુણ્યનો ક્ષય થતાજ તે લક્ષ્મી હતી ન હતી થઈ જાય છે, અને ત્યારે વળી તે બાપડો શોકસાગરમા ડૂબી જાય છે શરીરનો સ્વભાવજ વિણસવાનો છે તેવી વિણસન સ્વભાવવાળી વસ્તુ માટે મોહ રાખી આત્મ સાધનની અમૂલ્ય તક હારી જવી અને અંત વખતે તેને માટે ઝુરી મરવુ એ કેવળ અઘટિત છે મુખ્ય વાત તો એ છે કે માટીરૂપ શરીરમાથી આત્મસાધનરૂપ સુવર્ણ શોધી લેવુ, એજ ખરૂ કિમિયાપણું છે મતલબ કે ઉક્ત સર્વ વસ્તુઓની અસારતા શાસ્ત્ર યુક્તિ અને અનુભવપૂર્વક નિર્ધારી તેમા લાગી રહેલો મિથ્યા અધ્યાસ નિવારી સ્વ પરહિત અર્થે તેનો સદુપયોગ કરે તેનેજ ધન્યવાદ ઘટે છે જો કે આવા સ્ત્રીપુરૂષ રત્નો વિરલજ હોય છે પરંતુ એવી નિર્મળ પરિણતિ વિના કલ્યાણ નથીજ

૭૩ નરકદ્વાર નારી નિત જાણો, તેથી રાગ હિયે નવિ આણો—જે સ્ત્રીજાતિના સ્વાભાવિક દુર્ગુણો શાસ્ત્રમા વર્ણવેલા પ્રથમ પ્રસંગોપાત જણાવ્યા છે તેવી સ્ત્રીને નરકના દ્વારરૂપ–નરકમા જવાના સાધનરૂપ સમજીને તેમા રાગ, મોહ આશક્તિ થવા ન પામે તેમ સદાય સા

થવાનં થઇ રહો ! તે એટલા માટે કે જો તમે એક ક્ષણ ભર ાન્લત કરી લોભાયા તો પરિણામે તમારે નરકના અનત દુખ દાવાનળમા પચાવુ પડશે ! સ્ત્રી-જાતિમાં પણ અપવાદરૂપે કંઈક સ્ત્રીરત્નો-પ્રથમ પાકયા છે, અત્યારે પાકે છે, અને અગાઉ પણ પાકશે

૭૪ અતર લક્ષ રહિત તે અધ. જાનત નહી મોક્ષ અરૂ બધ—કયા કયા કારણોથી આત્મા કર્મથી મૂકાય છે અને કયા કયા કારણોથી આત્મા કર્મથી બધાય છે તેને યથાર્થ જાણવા રૂપ અતરલક્ષ્ય જેને નથી તેજ ખરેખર અધ છે તેવા અતરલક્ષ્ય વિનાના અંધ જનો ક્રિયા કરતા છતા બધાય છે અને સસારચક્રમા અટે છે, ત્યારે અતરલક્ષ્ય સહિત સત્ ક્રિયા કરનાર જલદી મસારનો અત કરી મોક્ષપદને પામી શકે છે જેમ અધ માણસ આખના અભાવે ગમનક્રિયા કરતો છતો અરહો પરહો અથડાય છે, પણ ઇચ્છિત સ્થાને પહોચી શકતો નથી તેમ અતરલક્ષ્ય વિના ઉપયોગશૂન્ય ધર્મકરણી કરનાર આશ્રી પણ સમજવુ જેને સ્વપરનુ, જડ ચૈતન્યનું, ૮ ગુણ દોષનુ યથાર્થ ભાન થયું છે તે અતરલક્ષ્યથી આ મડિત સાધવા ઉજમાળ રહેનાર શીઘ્ર શિવસુખ સાધી શકે છે, માટે સહુ કોઇ મોક્ષાર્થી જનોએ અતરલક્ષ્ય જગાવવાની જરૂર છે

૭૫ જે નવિ સુણંત સિદ્ધાંત વખાણ, બધિર પુરૂષ જગમેં તે જાણ—જે સર્વજ્ઞ-વીતરાગપ્રણીત સિદ્ધાંત વચન શ્રવણે સાભળતોજ નથી અથવા સાભળ્યું તો નહીં સાભળ્યા જેવું કરે છે, મતલબ કે જે આપ્તવચનની ઉપેક્ષા કરે છે અથવા કદાચ દૈવવશાત્ તે સાભળવા પ્રસંગ મળ્યો તો તેને-તેના રહસ્યાર્થને હૃદયમા ધારતો નથી, એવી રીતે જે સાભળ્યુ ન સાભળ્યા જેવુ કરે છે તેનેજ જ્ઞાની પુરૂષો બધિર (બહેરો) કહીને બોલાવે છે કારણકે આપ્તવચનામૃત - આસ્વાદવાની અમૂલ્ય તક મળ્યે છતે તેમજ શ્રવણેન્દ્રિય સાબીત છતે તે મંદભાગી જનો પ્રમાદવશાત્ તેવો અપૂર્વ લાભ લેવો ગમાવી દે છે જે બાપડા મૂળથીજ બધિર હોવાથી જિનવાણી સાભળી શકતા નથી તે વિહત જનોનો આકરો અપરાધ નથી કેમકે તેમના દીલમા શાસ્ત્રશ્રવણ કરવાની લાગણી કદચિતજ હોઇ શકે છે, પણ જે છતી સામગ્રીએ તેનો સદુપયોગ કરી આગમવાણીનો અપૂર્વ લાભ મેળવતા નથી તેવા ભાવબધિરજનોજ ખરેખર અપરાધી ઠરેછે કેમકે તેમને તો આખો જન્મ નકામો ગમાવવાથી ભવાતરમા પણ તેવો લાભ નહી વાનો સંભવ પ્રાપ્ત થતો નથી

૭૬ અવસર ઉચિત બોલી નવિ જાણે, તાકુ જ્ઞાની મુક વખાણે—જે અવસરે જે બોલવું ઉચિત હોય,

હિતકર હોય, સ્વપરને લાભદાયી હોય, અનુચિત, અહિ-
તક કે સ્વપરને નુકશાનકારક નજ હોય એવુ સમયઅનુકૂળ
વચન જે બોલી જાણતો નથી, બોલી શકતો નથી અથવા
બોલવાની ઉપેક્ષા કરે છે, તેનેજ જ્ઞાની પુરૂષો મુક (મુગો)
કહે છે અવસર ઉચિત એક પણ વચન અમૂલ્ય થઈ પડે
છે એટલે લાખો વચનની ગરજ સારે છે ત્યારે 'અવસર
ચુકયા મેવલા' ની જેમ ખરી તક વીત્યા પછી કહેલા ગમે
તેવા અને ગમે તેટલા સારાં વચન પણ નિષ્ફળ જાય છે
જેને મૂળથીજ જીભ નથી અથવા તો જે જન્મથી કે કોઈ
રોગાદિકથી મુગો થઈ ગયો છે, અને તેથી જે વચનનો
ઉચ્ચાર કરી શકતોજ નથી તેનો કઇ આકરો અપરાધ
નથી કેમકે તે દૈવહત છે છતા તેના મનમા કોઈ અનુકૂળ
પ્રસંગે અવસર ઉચિત વચન બોલવાની લાગણી તો થાય
છે પણ તે બાપડો બોલી શકતો નથી અને જે છતી
જીભે અવસરઉચિત બોલી જાણતો નથી પણ વગર વિ-
ચાર્યું અનુચિત પ્રતિકૂળ ભાષણ કરી રંગનો ભંગ કરે છે
તેજ ખરા અપરાધી ઠરે છે પ્રિય, પથ્ય અને સત્ય
વચનજ સ્વપરને હિત કરી શકે છે, તેથી વિપરીત વચન
ઉલટુ નુકશાન કરે છે કટુક બોલા માણસ અન્યમાં અ-
ળખામણા થાય છે માટે સ્વપર ઉભયનુ હિત સચવાય તેવુ
મિષ્ટ અને સત્યજ બોલવાની ટેવ [illegible]

૭૭ સકળ જગત જનની હે દયા, ફક્ત નહુ પ્રાણીકી મયા—દયા, રહેમ, જયણા અને અહિંસા એકાર્થ રૂપ છે દયા જગતવત્સલા જનની (માતા) છે દુનિયામા જે દેવ માનવ કે પશુપર્યંત સુખ પ્રતીત થાય છે તે દયાનોજ પ્રતાપ છે દયાનો મહિમા અચિંત્ય અ પાર છે, દયાજ ઇંદ્રના, ચક્રવર્તીના કે એવાજ ઉત્તમ ઐહિક સુખ અર્પે છે, અને પ્રાંતે દયાજ આ આત્માને શાશ્વત સુખનો ભોક્તા બનાવે છે દેહ લક્ષ્મી પ્રમુખ જડ વસ્તુ ઉપરનો મોહ તજી પરમદયાળુ શ્રી વીર પરમાત્માના પવિત્ર વચનાનુસારે નિસ્વાર્થપણે અહિંસા ધર્મનું આચરણ કરવા જે જે સદ્ઉદ્યમ સેવવામા આવે છે તે તે મહા કલ્યાણ કારી થાય છે જગતના જીવો જે જે સુખ શાંતિનો અનુભવ કરે છે તે તે પૂર્વ જન્મમા આચરેલા અહિંસા ધર્મનુજ ઉત્તમ ફળ સમજવુ તેવીજ રીતે વર્તમાન કાળમા જે અહિંસા ધર્મને સાક્ષાત્ સેવે છે અને ભવિષ્યકાળમા જે તેની સેવા કરશે તે સર્વે અહિંસા ધર્મના પસાયે સસારમા પણ પ્રગટ સુખ અનુભવી અનુક્રમે અક્ષયસુખના ભોક્તા થઈ શકશે આવી રીતે સર્વ પ્રકારના સુખને પ્રગટ કરનારી, તેનુ પાલનપોષણ કરનારી અને એકાંત અમૃતવૃષ્ટિને કરનારી જગદમ્બા જનની અહિંસાજ છે એમ સમજી સુખના અર્થી સકળ જનોએ તેનુજ

આરાધન કરવા અહોનિશ ઉજમાળ રહેવું તેનું કદાપિ પણ કૃપણની પેરે વિશરાવન તો કરવુંજ નહિ જે ઉક્ત મંત્રને ન વધશે નહીં તે અવશ્ય સુખી થશે

૭૮ પાલન કરતા પિતા તે કહિયે, તે તો ધર્મ ચિત્ત સદ્દહિયે—જે આપણું પાલનપોષણું કરે છે તે પિતા કહેવાય છે, તે તો એક ભવઆશ્રીજ પ્રાય હોય છે, પણ જે આપણને ભવભવમા નિવારે, આપણું અમીહિત નાથે, આપણને આનંદમા ગખે, લગારે દુખનો સ્પર્શ થવા ન આપે અને પરિણામે આપણને દુર્ગતિના દાવમાંથી બચાવી સદ્ગતિમા જોડે અને અનુક્રમે અક્ષય સુખસમાધિના ભાગી બનાવે એ ધર્મપિતાનોજ પરમ ઉપગાર છે એ અમાપ ઉપગાર કદાપિ વિસારી ન શકાય એવો છે નીતિ અનીતિનો ભેદ બતાવીને અનીતિ-અન્યાયના માર્ગથી નિવર્તાવી આપણને નીતિ-ન્યાયના માર્ગે દોરી સત્ય, અસ્તેય, શીલ અને સંતોષાદિકના ઉત્તમ તત્ત્વ સમજાવી સર્વ પાપથી વિમુખ કરી નિર્મળ ચારિત્રયુક્ત બનાવે છે અને તેમાંજ આપણા ઉપયોગને ઓતપ્રોત પરોવી આપણને પરમાનંદમા નિમગ્ન કરી દે છે તે પૂજ્ય ધર્મપિતાજ સદા શરણ્ય (આશ્રય કરવા યોગ્ય) છે. દુનિયામા કહેવાતા પિતા ભ્રાતાદિક સબંધીઓ સ્વાર્થી હોય છે, તે સ્વાર્થ સિદ્ધ થયા બાદ અથવા સ્વાર્થમાં અ-

તરાય પડવાથી છેહ દે છે ત્યારે ખરા ધર્મ અને ખરા ધર્મી જનોનો સબધ કેવળ નિસ્વાર્થ અને એકાત સુખ દાયી છે એમ ચિત્તમા દૃઢ શ્રદ્ધાન રાખી કલ્પિત સબધમા નહિ મુઝાતા ધર્મના અવિહડ સબધને માટેજ યત્ન કરવો ઉચિત છે

૭૯ થી ૧૦૧ સુધીના ૨૩
પ્રશ્નોના ઉત્તર નીચે પ્રમાણે—

मोह समान रिपु नहीं कोइ, देखो सहु अतरगत जोइ,
सुखमें मित्त सकळ ससार, दु खमें मित्त नाम आधार. २५
डरत पापथी पडित सोइ, हिंसा करत मूढ सो होइ,
सुखिया सतोषी जगमाही, जाकु त्रिविध कामना नाही. २६
जाकु तृष्णा अगम अपार, ते म्होटा दु खिया तनु धार,
थया पुरुष जे विषयातीत, ते जगमाहे परम अभीत. २७
मरण समान भय नहीं कोइ, पथ समान जरा नवि होइ,
प्रबळ वेदना क्षुधा वखाणो, वक्र तुरग इद्रि मन जाणो. २८
कल्पवृक्ष सजम सुखकार, अनुभव चिंतामणि विचार,
कामगवी वर विद्या जाण, चित्रावेलि भक्ति चित्त आण. २९
सजम साध्या नवि दु'ख जाने, दु ख सहु गया मोक्षपद पावे,
श्रवण शोभा सुणीए जिनवाणी, निर्मळ जिम गगाजळ पाणी ३०.

नयन शोभा जिनबिंब निहारो, जिनपडिमा जिनसम करी धारो,
सत्य वचन मुख शोभा सारी, तज तंबोळ असत ते वारी. ३१
करकी शोभा दान वखाणो, उत्तम भेद पंच तस जाणो,
भुजाबलें तरीए संसार, इणविध भुज शोभा चित्त धार. ३२
निर्मळ नवपद ध्यान धरीजे, हृदय शोभा इणविध नित कीजे,
प्रभुगुण मुक्तामाळ सुखकारी, करो कंठ शोभा ते भारी. ३३

૭૮ મોહ સમાન રિપુ નહિ કોઈ, દેખો સહુ અંતરગત જોઇ,—મોહ જેવો કોઈ પણ કટ્ટો શત્રુ દુનિયામાં નથી એ વાત આત્મામાંજ ઉંડા આલોચ કરતાં સમજી શકાય એવી છે. રાગ, દ્વેષ, કષાય, વિષયલાલસા, અહંતા અને મમતાદિક સર્વ મોહનોજ પરિવાર છે તે જીવને જુદી જુદી રીતે ઘેરી તેની વિધવિધ રીતે વિડંબના કરે છે 'હું' અને 'મારૂં' એવા મંત્રથી મોહે આખી આલમને અંધ કરી દીધેલ છે, અને એજ મંત્ર જગતના જીવો સુખ બુદ્ધિથી ગણે છે, પણ તેથી પરિણામે કેટલું બધું દુઃખ થાય છે તે તો કોઇક વિરલાજ સમજી શકે છે ને અનંતીવાર જન્મમરણના ફેરામાં ફરવાનું કંઇપણ સબળ કારણ હોય તો તે રાગ, દ્વેષ અને મોહજ છે તેનો અંત (ક્ષય)થયે છતે જન્મ મરણ સંબંધી સમસ્ત દુઃખનો સહેજેજ અંત થઇ જાય છે એ વાત શાસ્ત્રથી,

ગુરૂગમથી કે જાતિઅનુભવથીજ સારી રીતે સમજી શકાય એવી છે આપણો આત્મા પ્રમાદવશાત્ મોહાદિક શત્રુઓના પાશમા સપડાઇ ગયો છે તેમાથી મુક્ત થવાની તેને પૂરે પૂરી જરૂર છે, અને તે ઉપેક્ષા કરવા યોગ્ય નથીજ જો આપણને આપણા શુદ્ધ સ્વરૂપનુ એટલે આપણી આત્મ શક્તિનુ યથાર્થ ભાન (જ્ઞાન) અને યથાર્થ શ્રદ્ધાન (પ્રતીતિ) થાય તો આપણને પોતાને પૂર્ણ ખાત્રી થાય કે આપણે આપણા કટ્ટા શત્રુઓના પાશમા આપણીજ ભૂલથી સપડાયા છીએ, અને આપણે જાગૃત થઇ આપણી ભૂલ સુધારીને તે શત્રુઓની પુઠ પકડીએ તો તેમનો ભાર નથી કે તે આપણને વધારે વખત પજવી શકે! મતલબ કે આપણને આત્મજાગૃતિની ખરી જરૂર છે, એટલે કે આપણે આપણું ચરિત્ર બહુ ઉંચા પ્રકારે સુધારી લેવાની જરૂર છે, અને એમ થયે મોહાદિક શત્રુઓ આપોઆપ આપણાથી ત્રાસ પામીને પલાયન કરી જશે

૮૦ સુખમે મિત્ત સકલ સમાર, દુ ખમે મિત્ત નામ આધાર—પૂર્વ પુણ્યયોગે જ્યારે સકળ સુખસામગ્રી સંપ્રાપ્ત થઇ હોય છે ત્યારે તો બધાય મિત્ર થવા માગે છે, પણ જ્યારે કોઈ અતરાયયોગે સુખસામગ્રીનો વિયોગ થાય છે ત્યારે આપદા સમયે આવી ઉભા રહેનાર, તેમા મદદગાર થનાર યાવત્ તે આપદાથી મુક્ત કરવા પોતાથી

અનતી દરેક કોશેશ કરનાર જે સખાઓ નીકળે તેજ ખરા મિત્ર છે પ્રશ્નોત્તર રત્નમાલિકામા આ પ્રશ્નનો આપેલો ઉત્તર મનન કરવા યોગ્ય છે, અને તે એ છે કે ' જીવને ભવિષ્યમા ભયકર દુખ આપે એવા પાપથી આપણને અળગા કરે, સદુપદેશવડે પાપથી વનારા દુખની સમજ આપી આપણને પાપ આચરણથી નિવર્તાવે અને સન્માર્ગમા સ્થાપે, યાવત્ સન્માર્ગમા જ સ્થિત કરે એજ આપણો ખરો મિત્ર સમજવો ' જ્યારે બીજા મિત્ર આ ભવમાજ સહાયભૂત થાય છે ત્યારે ઉપર જણાવેલા સન્મિત્ર પરલોકમા પણ સહાયભૂત થાય છે, માટે મોક્ષાર્થી જનોએ મિત્ર કરવા તો આવાજ મિત્ર કરવા લક્ષ્ય રાખવુ यत् किं मित्र यन्नि वर्त्तयति पापात्।

૯૧ ડરત પાપથી પડિત સોઇ—જે પાપ આચરણથી ડરતો રહે અને શુભાચરણમા આગળ પગલા ભરે તે પડિત પ્રશ્નોત્તરમાલિકામા આ પ્રશ્નનો આવો ખુલાસો છે કે क पंडितो? विवेकी એટલે પડિત કોણ? જેના હૃદયમા વિવેક પ્રકટયો છે અને તે વિવેકના બળથી જેને જીવ, અજીવ, (જડ, ચૈતન્ય) પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સવર, બંધ, મોક્ષ અને નિર્જરારૂપ નવ તત્ત્વનો યથાર્થ નિશ્ચય થયો છે, યથાર્થ તત્ત્વનિર્ણય થવાથી જેના હૃદયમા નિશ્ચલ તત્ત્વશ્રદ્ધા થઈ છે અને તેથીજ આગામી કાળમા આત્માને અનર્થકારી થાય તેવી પાપવૃત્તિથી જે અત્યત ડરતો રહે

છે, તેમજ આત્માને ભવિષ્યમા એકાત હિતકારી માર્ગમાં આનદથી પ્રવૃતિ કરે છે, યાવત્ અન્ય યોગ્ય જનોને કે વોજ સદુપદેશ આપે છે તે જ ખરા પડિત છે

૮૨ હિસા કરત મૂઢ મો હોઇ—જગત્ માત્રને એકાત સુખ દેનારી આપ્ત ઉપદિષ્ટ દયાની વિરોધિની હિસકવૃત્તિને પોષે છે એટલે પરમકૃપાળુ પરમાત્માએ જગત જતુઓના એકાત હિતને માટે ઉપદિશેલી ડહાપણ ભરેલી દયાનો માર્ગ મરડીને જે આપમતિથી વિપરીત વૃત્તિ આદરે છે તે ગમે તેવા સાક્ષર ગણાતા હોય તોપણ તત્ત્વદષ્ટિ જનો તો તેમને મહા મૂર્ખની કોટિમા જ મુકે છે કેમકે તે તુચ્છજ્ઞાની મોહવશાત્ એટલો પણ ઉડો આલોચ કરી શક્તો નથી કે ‘ સહુ કોઈ જીવિત વાછે છે, કોઈ મરણ વાછતા નથી ’ ‘ જેવુ આપણને દુ ખ થાય છે તેવુજ સહુ કોઇને થાય છે ’ તો પછી જે આપણને પ્રતિકૂલ જણાય તેવો દુ ખદાયી પ્રયોગ બીજા પ્રાણી ઉપર શા માટે અજમાવવો જોઇએ ? આટલી બાબતજ જો ક્ષણ ભર સામ્ય ભાવ રાખીને વિચારવામા આવે તો નિર્દય કામથી પાછુ ઓસરી શકાય, અને જેમ જેમા તે વાત વધારે દયાર્દ્ર લાગણીથી વિચારવામા આવે તેમ તેમ નિર્દય કામ કરતા ક પારી છૂટે, અને છેવટે નિર્દય કામ કરી શકાય જ નહિ જે મૂઢ માનવીઓ રાક્ષસોની પેરે રસનાની

લોલુપતાથી નાસભક્ષણ અને આખેટક (મૃગયા-જીવવધ) કરે છે તે કઠોર દિલવાળા નરપશુઓ પોતાની સમીપે મરણને શરણ થતા જાનવરોની દુખ ભરી લાગણીઓ શું જોઈ શકના નથી? શું તે દીન અનાથ જાનવરો પોતાના બાળબચ્ચાને મૂકી તે નર દૈત્યોને અર્થે પોતાની ખુશીથી મરણને શરણ થવા ઇચ્છે છે? જેમ નિર્દયતાથી તેમને તેમની ઈચ્છાવિરૂદ્ધ રીબાવીને મારી નાખવામા આવે છે, તેમ આ નરદૈત્યોને તેમના બાળબચ્ચાને કે તેમના વ્હાલા બીજા સબધીઓને મારી નાખવામા આવે તો કેટલો બધો ત્રાસ જણાય! તેટલોજ બલકે તેથી પણ અધિક ત્રાસ ઉક્ત પશુઓને નિર્દયપણે મારતા થવોજ જોઇએ તેની દયાજનક અપીલ કોની પાસે જઈ કરવી? આ ભારતભૂમિ દયાના પ્રતાપથી આગળ જેવી દયાર્દ્ર અને પવિત્ર હતી તેવીજ અત્યારે નીચ સસર્ગથી નિર્દય અને અપવિત્ર બની ગઈ છે તેના નિર્દયતા (નિરપરાધી પ્રાણીઓ ઉપર ગુજરતું ક્રૂર શાસન-ઘાતકીપણુ) જ અન નિયામક છે તેનેજ દૂર કરવા પુરતો પુરૂષાર્થ સેવવામા આવે તો પુન આ આર્યભૂમિ જેવી ને તેવી દીપી રહે! એમ સમજી પોતાની માતૃ-ભૂમિના ઉદ્ધાર માટે હરેક ભારતવર્ષી જને હિંસા પ્રતિબધ માટે દૃઢ પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઇએ!

૮૩ સુખિયા મતોષી જગમાહી જાકુ ત્રિવિધ

કામના નાહિ —જેને કોઈ પણ પ્રકારની વિષયવાછા રહી નથી એવા સ તોષી સત સુસાધુજનોજ જગતમા ખરા સુખીયા સમજવા વિષયવાછા એજ દુ ખરૂપ છે જેમ ક્ષુધા તૃષા વિગેરે દુ ખરૂપ છે અને તેને શાત કરવાને અન્ન પાનાદિકનો ઉપચાર કરવામા આવે છે તે ઉપચાર જો યથાવિધિ લક્ષ્યપૂર્વક કરવામા આવે તો તે દુ ખ ઉપશાત થાય છે, પરતુ જો તેમા અતિમાત્રાદિક અવિધિદોષ સેવવામા આવે છે તો વ્યાધિ પ્રમુખથી ઉલટી નવી ઉપાધિ ઉભી થાય છે અને તેને ટાળવા માટે અનેક પ્રકારના ઉપચાર કરવા પડે છે, તેમ ભિન ભિન્ન જાતની વિષયવાછના પણ દુ ખરૂપજ છે અને તે દુ ખને ઉપશમાવવા તેનો યોગ્ય પ્રતીકાર શાસ્ત્રનીતિથી સ ભાળપૂર્વક કરવાની જરૂર રહે છે, અને જો તેમા અતિચાર થાય તો તે દુ ખ શમવાને બદલે વધવાનોજ સ ભવ રહે છે મન, વચન અને કાયાના નિખિલ વિકારોને વશ કરવાને શાસ્ત્રકારે સમિતિ ગુપ્તિ રૂપ મુનિધર્મ અને સ્વદારાસ તોષાદિ રૂપ ગૃહસ્થધર્મ બતાવ્યો છે તેની સદ્ગુરૂ સમીપે સારી રીતે સમજ મેળવી તે પ્રમાણે આચરણ કરનાર આત્માર્થી જન અવશ્ય અનુક્રમે ત્રિવિધ કામનાથી મુક્ત થઈ શકે છે; અને એજ સુખ—સ તોષની પરાકાષ્ઠા હોવાથી શાશ્વત સુખના અર્થી જનોએ આદરવા યોગ્ય છે કહ્યુ પણ છે કે नसनोषात् परमं सुखं એટલે સ તોષ જેવુ શ્રેષ્ઠ સુખ નથી અને

'न तृष्णाया परो व्याधि' વિષયતૃષ્ણા સમાન કોઇ વ્યાધિ નથી આથીજ શાસ્ત્રકારે જણાવ્યુ છે કે 'વિષય-ઇંદ્રિયોને મોકળી મૂકવી એ આપદાનો માર્ગ છે અને તેને કાબુમા રાખવી એ સુખ-સપદાનો માર્ગ છે એ બેમાથી તમને જે માર્ગ પસદ પડે તે માર્ગે ગમન કરો!'

૮૪ જાકુ તૃષ્ણા અગમ અપાર, તે મ્હોટા દુ ખીયા તનુ ધાર—જેની તૃષ્ણાનો પારજ નથી અર્થાત્ જેની તૃષ્ણા અનત અપાર છે તેના દુ ખનો પણ પાર નથી, એટલે તેનુ દુ ખ પણ અનત અપાર હોય છે જ્ઞાની પુરૂષોએ લોભને અગ્નિની અને તૃષ્ણાને તેની જ્વાળાની ઉપમા આપી છે એટલે જેમ જેમ ઇધનાદિક યોગે અગ્નિ પ્રબળ થતો જાય છે તેમ તેમ તેની જ્વાળા પ્રખર પરિતાપકારી થતી જાય છે એવીજ રીતે લોભી માણસને જેમ જેમ લાભ મળતો જાય છે તેમ તેમ લોભાધતા વધીને તેની તૃષ્ણાને અમર્યાદિત બનાવે છે અને તે લોભાવિષ્ટને કેવળ દુ ખી દુ ખી કરી મૂકે છે આવા અનત અપાર દુ ખ દાવાનળના સતત પરિતાપથી બચવાને જેની પ્રબળ ઇચ્છા હોય તેણે લોભાધતા મૂકી તૃષ્ણાને સકુચિત (મર્યાદિત) કરી સતોષવૃત્તિ સેવવા અભ્યાસ કરવો એજ ઉચિત છે

૮૫ થયા પુરૂષ જે વિષયાતીત, તે જગમાહે

પરમ અભીત—જેમણે સતોષવૃત્તિ ધારીને અભ્યાસયોગે અનુક્રમે વિષયવાસનાનેજ નિર્મૂળ કરી છે તેમને જગતના કઈ પણ ભય રહેતો નથી જેમણે રાગદ્વેષાદિક વિકાર માત્રનો વિનાશ કર્યો છે તેમને વિષયવાસના હોતીજ નથી એટલે તે જીવનમુક્ત છે, તેથી તેમને પુનર્જન્મ લેવો પડે તોજ નથી છેવટે આ નશ્વર દેહને અહીંજ તજી ક્હાલીત થઇ અક્ષય, અનત અને અવિચળ એવા મોક્ષસુખને પામે છે એટલે જન્મ, જરા અને મરણ સબધી સર્વ ભયથી સર્વથા મુક્ત થાય છે જ્યાસુધી જીવમા રાગદ્વષાદિક વિકારોને વશ થઇને વિષયવાસના જાગે છે ત્યાસુધી તેને જન્મ, જરા, મરણ સબધી ભય માથે ઝઝુમી રહે છે, ત્યારે વિષયાતીતને કોઇ પણ જાતનો ભય રહેતો જ નથી, એમ સમજી પ્રાજ્ઞ જનોએ મન અને ઇન્દ્રિયોને જ્ઞાની પુરૂષાના વચનાનુસારે દમી, શુદ્ધ સયમ પાળી, વિષયાતીત નિર્ભયપદને પ્રાપ્ત કરવા માટે વિષયવાસના ટાળવા પ્રતિદિન ઉદ્યમ કરવો ઉચિત છે

૮૯ **મરણ સમાન ભય નહિ કોઈ**—જગતના જીવોના મનમા જે મોટામા મોટો ભય કાયમ નિવાસ કરી રહે છે તે મરણનો છે, અને તે વાસ્તવિક છે કેમકે તેની પાછળ બીજા પણ જન્મ, જરા, સયોગ, વિયોગ, આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિના ભય માથે લાગ્યા રહે છે એ સ

ણુના મહાભયથી સર્વથા મુક્ત થવાય તો બીજા આધે લાગેલા ભય તો આપોઆપ શમી જાય એ મરણના મહા ભયથી મુક્ત થવાને માટેજ સવજ્ઞ પરમાત્માએ સમ્યગ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રનો ઉત્તમ માર્ગ બતાવ્યો છે, અને તે રત્નત્રયીનુ યથાવિધિ આરાધન કરનાર આત્માર્થી જનો અવશ્ય જન્મમરણ સબધી સકળ ભયથી મુક્ત થઈ શકે છ તેથી નિર્ભય સુખ ઇચ્છનારને માટે એજ કર્ત્તવ્ય છે

૮૭ પથ સમાન જરા નવિ હોઈ—જેમ જરા અવસ્થાથી શરીર ખોખરૂ થઇ જાય છે, તેથી યૌવન વયની જેવુ સામર્થ્ય તેમજ ઉલ્લાસ ટકી શકતો નથી, તેમ મ્હોટી મજલ કરવાથી માણસ એટલા બધા થાકી જાય છે કે તેમ નાથી કઇ પણ અગત્યનુ કામ હાશભર કરી શકાતુ નથી, અને જે કઇ અણછૂટકે કરવુ પડે છે તેમા પણ તેમને કટાળો આવે છે માટેજ અનુભવી લોકો કહે છે કે જેમ તેવડી મ્હોટી મુસાફરી પગે ચાલીને કરવાના હોય ત્યારે 'ચાર ચાર ગાઉ ચાલતા, લાંબો પથ કપાય' એ વચન અનુસારે શરીરથી સીઝે એટલોજ પથ કરવો કે જેથી ભવિષ્યમા વધારે સહન કરવુ પડે નહીં તેમજ આપણી વ્યાવહારિક તથા ધાર્મિક કરણીમા પણ ખલેલ પહોચે નહિ

૮૮ પ્રબળ વેદના ક્ષુધા વખાણો—બીજી બધી વેદના કરતા ક્ષુધાની વેદના વધારે પ્રબળ કહી છે બીજી

વેદનામા પ્રાય મનમા વૈરાગ્ય જાગે છે, પ્રભુનુ નામ યાદ આવે છે, કે પરભવનુ સાધન કરવા મનમા પ્રેરણા થાય છે, ત્યારે ક્ષુધાના પ્રબળ ઉદય વખતે એ બધુ હોય તે પણ પ્રાય સૂકાઈ જાય છ એ ક્ષુધા પરિસહને સહન કરનાર કોઈ વિરલ જ્ઞાની તપસ્વી સાધુ જનોજ હોય છે તેવા સમતાવત તપસ્વી સાધુઓ શિરસાવદ્ય છે શાસ્ત્ર નિર્દિષ્ટ તપસ્યા ઉક્ત વેદનાને શમાવવાનો ઉત્તમ ઉપાય છે

૮૯ વક્ર તુરગ ઇંદ્રિ મન જાણો—શાસ્ત્રમા ઇંદ્રિયોને તથા મનને અવળી ચાલના ઘોડા જેવા કહ્યા છે જેમ અવળી ચાલનો ઘોડો અશ્વારને અણધારી વિષમ વાટમા એચી જઈ વિડબના પાત્ર કરે છે, પણ જો તેને કેળવનાર કોઇ કુશળ (અશ્વવિદ્યામા નિપુણ) પુરૂષ મળે તો તેને એવો સુધારી શકે છે કે તેજ વાકો ઘોડો અલ્પ વખતમા તેના સ્વામીને ધારેલા સ્થાને પહોચાડી દે છે, તેમ અણુકેળવાયેલી અશિક્ષિત ઇંદ્રિયો તથા મન સ્વચ્છદપણે મોજમા આવે તેવા વિષયપ્રદેશમા દોડીને આત્માને અનેક પ્રકારે દુખી કરે છે અને છેવટ દુર્ગતિમા લઈ જઈને નાખે છે, પણ જો સર્વજ્ઞ પ્રભુના વચનાનુસાર તેમને સારી રીતે કેળવ્યા હોય તો તે સન્માર્ગમા ચાલે છે અને સન્માર્ગમા ટેવાઈ તે પોતના સ્વામી—આત્માને સદ્દગતિનો ભોક્તા બનાવે છે માટે શાસ્ત્રકાર ઉપદિશે છે કે 'જો તમે ભવભ્રમણના દુખ

થકી ડરતા હો અને અચળ અવિનાશી અક્ષય અનંત અજરામર એવા મોક્ષસુખની ચાહના કરતા હો તો ઇંદ્રિયોને વશ કરવાને પ્રબળ પુરૂષાર્થ ફોરવો ' 'જો વિષય સુખનો જય કર્યો તો સર્વ દુઃખનો અંત આવ્યો જાણવો ' આથી સમજાય છે કે સકળ સુખ સ્વાધીન કરવાની ખરી કુંચી મન અને ઇંદ્રિયોને શાસ્ત્રયુક્તિથી સ્વવશ કરી તેમને સન્માર્ગમાંજ દોરવામાટેજવામાં સમાએલી છે, તેથી એજ કર્તવ્ય છે

૯૭ કલ્પવૃક્ષ સંજમ સુખકાર—જેમ સર્વ વૃક્ષોમાં કલ્પવૃક્ષ ઉત્તમ દેવતરૂ ગણાય છે અને તેની છાયા, મૂળ, પત્ર, પુષ્પ, અને ફળ સર્વે ઉત્તમ છે, તેમ 'સંયમ સુખ ભંડાર ' સર્વજ્ઞદેશિત સંયમ સર્વ સુખનું નિધાન છે વીતરાગ પ્રભુના નિષ્પક્ષપાતી વચન ઉપર અચળ આસ્થા એ સંયમનું મૂળ છે, યમ નિયમ વિગેરે તેના પત્ર છે, સહજ સમાધિરૂપ તેની શીતળ છાયા છે, [illegible] દેવ મનુષ્ય ગતિ તેના સુગંધી પુષ્પ છે અને [illegible] તેનું સર્વોત્તમ ફળ છે આવા એકાંત સુખદાયી [illegible] કોને ચાહના ન હોય? પરંતુ અનાદિ [illegible] ક્ષેત્રમાં ઉગી નીકળેલા મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન [illegible] રૂપ (weods demerits) દુર્ગુણો [illegible] રૂ રોપાઓને ઉખેડી નાખી, પ્રથમ [illegible]
[illegible]

ઉદ્દેશિત સયમના યા અધ્યાત્મના અવધ્ય બીજરૂપ શુદ્ધ શ્રદ્ધાન રોપી, તેમા નિર્મળ જ્ઞાનરૂપ અમૃતનુ સિ ચન કરવામા આવે છે, તો તેમાથી પરમ સુખદાયક યમ નિય માદિક સ યમયોગનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે, અને તેથી સ્વર્ગના તથા મોક્ષના ઉત્તમોત્તમ સુખ સપ્રાપ્ત થઇ શકે છે એમ સમજી આત્માર્થી જનોએ ઉક્ત દિશામા વિશેષે ઉદ્યમ કરવો ઉચિત છે

૯૧ **અનુભવ ચિ તામણિ વિચાર**—અનુભવજ્ઞાન ચિ તામણિ રત્ન જેવુ અમૂલ્ય છે, તેથી ચિંતિત સુખ સાધી શકાય છે તેનુ ગ્રથકારે એવુ લક્ષણ બતાવ્યુ છે કે **વસ્તુ વિચારત ધ્યાવત, મન પાવે વિશ્રામ, રસ સ્વાદન સુખ ઉપજે, અનુભવ યાકો નામ** ' અર્થાત્ ' અમુક ધ્યેય વસ્તુને વિચારતા કે ધ્યાવતા મન શીત ળતાને પામે અને તે વસ્તુના રસનુ આસ્વાદન કરવા રૂપ સહજ સ્વાભાવિક સુખ જેથી વેદવામા આવે તેનુ નામ અનુભવ ' ' શાસ્ત્ર તો વસ્તુની દિશા માત્ર બતાવે છે, ત્યારે તેનો પાર તો અનુભવજ પમાડે છે ' ' **અનુ ભવજ્ઞાન કેવળજ્ઞાન રૂપી સૂર્યનો અરૂણોદય છે** ' કોની કોની કલ્પના રૂપી કડછી શાસ્ત્રરૂપી ક્ષીરમા ફરતી નથી, પરતુ અનુભવ રૂપી જીભવડે તે શાસ્ત્રક્ષી-રનુ આસ્વાદન કરનાર કોઇક વિરલાજ હોય છે મા

બધા સૂક્ત વચનો અનુભવજ્ઞાનનો અપૂર્વ મહિમા પ્રદર્શિત કરે છે, એમ સમજી જેથી પોતાના શુદ્ધ આત્મ તત્ત્વનો સંપૂર્ણ સાક્ષાત્કાર થાય તેવા અનુભવજ્ઞાન માટેજ યત્ન કરવો ઉચિત છે

૯૨ કામગવી વર વિદ્યા જાણુ—અત્ર સદ્‌વિદ્યાને કામધેનુ જેવી સુખદાયી કહી છે જેમ કામધેનુ સહુ જાતની મનકામના પૂરે છે તેમ સદ્‌વિદ્યા પણ પુરે છે, 'તત્ત્વધીર્વિદ્યા' એ વચનાનુસારે વસ્તુને વસ્તુસ્વરૂપે જેથી જાણી શકાય, એટલે વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ ઓળખાવનારી વિદ્યા સદ્‌વિદ્યા કહેવાય છે, અને તેથી વિપરીત વિદ્યા અવિદ્યા કહેવાય છે તે અવિદ્યાનું સ્પષ્ટ લક્ષણ આવું કહ્યું છે કે 'અનિત્ય, અશુચિ અને પરવસ્તુને નિત્ય, પવિત્ર અને પોતાની માનવી' આવી અવિદ્યા, મિથ્યા ભ્રાંતિ યા અજ્ઞાનને પરિહરવા પ્રયત્ન કરવો એ પ્રથમ જરૂરનું છે તે વિના કામધેનુ સમાન શ્રેષ્ઠ વિદ્યા પ્રાપ્ત થઈ શકતીજ નથી, અને તે વિના આત્મકલ્યાણ પણ સાધી શકાતું નથી માટે આત્માર્થી જનોએ સદ્‌ગુરૂ સંગે સદ્‌વિદ્યાજ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો ઉચિત છે

૯૩ ચિત્રાવેલી ભક્તિ ચિત્ત આણુ—અત્ર ભક્તિને ચિત્રાવેલી સાથે સરખાવી છે જેમ ચિત્રાવેલીથી સુવર્ણસિદ્ધિ થાય છે તેમ ભક્તિથી પણ ભવ્ય જનોની

મનકામના પૂર્ણ થાય છે, એટલુ જ નહિ પણ તેથી સ્વર્ગ અને અપવર્ગ (મોક્ષ) ની પણ પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે બીજા સાધન કરતા ભક્તિનુ સાધન સુલભ છે એટલુ જ નહિ પણ નગીન સુખ આપનારૂ પણ છે જ્ઞાનાદિક અન્ય સાધનમા મદ આવવાનો ભય છે ત્યારે ભક્તિમા એવા ભયને અવકાશજ મળતો નથી ભક્તિથી તો નમ્રતાદિક સદ્‌ગુણશ્રેણિ દિન પ્રતિદિન વધતીજ જાય છે ભક્તિની ધુનમા મચેલા ભદ્રિક જીવ પોતાનુ ભાન ભૂલી જઇ ભગવત સાથે એકમેક થઇ જાય છે તેથીજ અનેક ભક્ત જનો ભક્તિના સુલભ માર્ગે વળેલા જણાય છે

૯૪ સજમ આદ્યા અવિ દુખ જાવે, દુખ મહુ ગયા મોક્ષપદ પાવે-સયમ એટલે આત્માનો નિગ્રહ કરવો, તે આવી રીતે કે અનાદિ અવિદ્યાના યોગે જીવ જે ઉન્માર્ગે ચડી ગયો છે—હિસા, અસત્ય, અદત્ત, અબ્રહ્મ અને પરિગ્રહમા લુબ્ધ બન્યો છે, પાચે ઇદ્રિયોને પરવશ પડયો છે, ક્રોધાદિક કષાયને સુખબુદ્ધિથી સેવે છે અને મન વચન તથા કાયાના અયોગ્ય વ્યાપારમાજ સુખ બુદ્ધિ માની બેઠો છે તે તેની અનાદિની ભૂલ સુધારી તેને સન્માર્ગમા જોડવો, એટલે અહિસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મ ચર્ય અને અસગતા (નિસ્પૃહતા) રૂપ મહાવ્રતોનુ યથાવિધ સેવન કરવુ, વિષય-ઇદ્રિયોને કાબુમા રાખવી એટલે

શબ્દ રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ રૂપ પંચ વિષયમાં થતી વિકાર બુદ્ધિને ટાળવી, ક્ષમા, મૃદુતા, સરલતા અને સંતોષ વૃત્તિથી કષાયનો જય કરવો અને જ્ઞાન ધ્યાન તપ જપવડે મન વચન તથા કાયાના દુષ્ટ વ્યાપારનો રોધ કરવો, એવી રીતે ૧૭ પ્રકાર સંયમને યથાર્થ પાળનારના ભવભ્રમણ સબંધી સકળ દુઃખ દૂર જાય છે, એટલે તેને ભવભ્રમણ કરવુ પડતુંજ નથી, અને સકળ કર્મમળનો સંપૂર્ણ ક્ષય કરીને તે અજરામર ગુણને પામે છે

૯૫ શ્રવણ શોભા સુણિયે જિનવાણી, નિર્મળ જેમ ગંગાજલ પાણી—જેમ ગંગાજળ નિર્મળ-મલ-રહિત છે તેમ જીનેશ્વર પ્રભુની વાણી રાગ દ્વેષ અને મોહ રૂપ મળથી સર્વથા મુક્ત છે કેમકે સર્વજ્ઞ પરમાત્મામાં ઉક્ત દોષનો સર્વથા અભાવજ હોય છે, અને તેથીજ તેમની વાણી નિર્મળ કહી છે એવી નિર્મળ જીનવાણીનું કર્ણ-પુટથી પાન કરવું એજ શ્રવણ ઇંદ્રિયની ખરી શોભા છે અજ્ઞાની જનો પોતાના કાનને કલ્પિત સુવર્ણાદિક ભૂષણોથી શોભાવવા પ્રયત્ન કરે છે, ત્યારે તત્ત્વરસિક જનો પોતાના કર્ણને સહજ નિરૂપાધિક સુવર્ણ (ઉત્તમ વર્ણ-અક્ષરાત્મક વચનપંક્તિ) વડે સુશોભિત કરે છે, અને એમ કરીને પોતાની સકર્ણતા સાર્થક કરે છે

૯૬ નયન શોભા જીનબિંબ નિહારો, જીનપડિમા

જીન સમ કરી ધારો—જેવી રીતે જીનવાણીનું શ્રવણ કરવુ એ કર્ણની શોભા છે, તેનીજ રીતે જીનમુદ્રા—જીન પડિમાના દર્શન કરવા એ નયનનું ભૂષણ છે જેમ જીન વાણીથી હૃદયમા વિવેક પ્રગટે છે તેમ જીનદર્શનથી પણ વિવેક પ્રગટે છે, તે એવી રીતે કે પ્રભુમુદ્રા જોતા પ્રભુનુ મૂળ સ્વરૂપ સ્મરણમા આવે છે, અને પ્રભુના સ્વરૂપનુ યથાર્થ ભાન થતા તેવુંજ આપણું પોતાનુ આત્મસ્વરૂપ સત્તાગત રહેલુ છે તેની ઝાંખી પડે છે અને સ્થિર આત્મા ને પ્રભુસ્વરૂપના સાનિધ્યથી આપણે પણ પ્રભુ સદૃશ થવાને શીખીએ છીએ જેમ જેમ આપણે પ્રભુમુદ્રાથી પ્રતીત થતા ગુણનો અભ્યાસ કરતા જઈએ છીએ તેમ તેમ આપણે આપણા અતરમા ઢકાઇ રહેલા ગુણાને પ્રગટ કરવામા સફળ થઇએ છીએ, અને એમ અતે પ્રભુ સાથે અભેદ ભાવે મળી જતા પ્રભુ સદૃશ અસાધારણ પુરૂષાર્થ ફોરવના આપણે પણ પ્રભુરૂપ થઈ શકીએ છીએ આવી સર્વોત્તમ પદવી પ્રાપ્ત કરવાનુ શ્રેષ્ઠ સાધન જીનવાણી અને જીનમુદ્રા છે અને તેથીજ તેને સાક્ષાત્ જીનેશ્વર સદૃશ ગણેલ છે એવો નિર્ણય થાય છે

૯૭ સત્ય વચન મુખ શોભા ભારી, તજ ત બોળ મત તે વારી—જેમ નયનની શોભા જીનબિંબને નિહાળી જોવામા કહી તેમ મુખની શોભા મિષ્ટ પથ્ય અને સત્ય

વચન બોલવામાજ કહી છે કેટલાક મુગ્ધ જનો તબોળ ચાવવાથી મુખની શોભા વધે છે એમ ધારે છે અને કહે છે, પણ તે શોભા કેવળ કૃત્રિમ અને ક્ષણિક છે ત્યારે નતશાસ્ત્ર અનુસારે સત્ય વચન ઉચ્ચારથી થતી મુખશોભા સહજ અને ચિરસ્થાયી છે તેથીજ ઉપદેશમાળાકારે વચન બોલતા આ પ્રમાણે ઉપયોગ રાખવા સુચવ્યુ છે કે ' મધુર વચન બોલવુ પણ કટુક નહિ, ડહાપણ ભરેલુ બોલવું પણ મૂર્ખવત્ નહિ, થોડુ બોલવુ પણ ઘણું નહિ, પ્રસગ પૂરતું બોલવુ પણ અતિ પ્રસગ થાય તેવુ નહિ, નમ્ર વચન વદવું પણ ગર્વયુક્ત નહિ, ઉદાર વચન ઉચ્ચરવુ પણ તુચ્છ નહિ, આ વચનનુ કેવુ પરિણામ આવશે એમ પ્રથમ વિચારીને બોલવુ પણ વગર વિચાર્યું નહિ, અને જેથી સ્વપરને હિત થાય તેવુ સત્ય બોલવુ પણ અસત્ય અહિતકર એવુ અધર્મયુક્ત નહિ' વિવેકી પુરૂષો એવુજ વચન વદે છે અને એજ મુખનુ મડન છે પ્રશ્નોત્તર રત્નમાલિકાકારે પણ કહ્યું છે કે 'किं वाचाम डन सत्य' એટલે વાણીની શોભા શી ? ઉત્તર-સત્ય આ વાત ઉપર વધારે ભાર મૂકીને કહેવા યોગ્ય છે કે આજ કાલ કારણે કે અકારણે લોકો સત્ય ઉપર પ્રહાર કરે છે-પ્રહાર કરવા ટેવાયેલા છે તેમણે સ્વપરના હિત માટે અસત્ય પક્ષ તજીને સત્ય પક્ષ અંગીકાર કરવાને યત્ન કરવો ઉચિત છે.

જેમ ઠરવાથીજ સ્વપરનો ઉન્ય થશે યત મત્સ્યમથ જયન્તિ

૯૮ કરકી શોભા દાન વખાણો, ઉત્તમ ભેદ પ-ચ તમ જાણો—જેમ મુખની શોભા સત્ય બોલવામા છે તેમ હાથની શોભા દાન દેવામા છે તે દાનના શાસ્ત્રમા પાચ ભેદ બતાવેલા છે અભયદાન, સુપાત્રદાન, અનુકપા દાન, કીર્તિદાન અને ઉચિતદાન એ તેના પાચ પ્રકાર છે તેના પણ દ્રવ્યભાવથી બે બે ભેદ થઈ શકે છે લક્ષ્મી પ્રમુખ દ્રવ્ય સાધનથી દાન તે દ્રવ્યદાન છે, અને જ્ઞાનાદિક ભાવ સાધનથી દાન તે ભાવદાન છે જે લક્ષ્મી પ્રમુખનો દુર્વ્યસનોમા વ્યય કરવો તે દુર્ગતિનુ કારણ છે, અને તેજ લક્ષ્મી પ્રમુખનો ન્યાય યાત્રાદિક શુભ માર્ગે વ્યય કરવો તે સદ્ગતિનુ કારણ છે તેમા પણ સદ્વિવેકયોગે જે જે સ્થળે દ્રવ્ય વ્યય કરવાની વિશેષે જરૂર જણાય તે તે સ્થળે તેનો વ્યય કરવામા અધિક લાભ છે જ્ઞાન, દર્શન ચારિત્ર પ્રમુખનુ દાન તે ભાવદાન કહેવાય છે, અને તેવુ ભાવપ્રધાન દાન દ્રવ્યદાન કરતા ઘણુંજ ચઢીયાતું છે, તેથી તે ઉભય પ્રકારનુ દાન અનુક્રમે આરાધવા યોગ્ય છે, અને એજ સદ્ભાગ્ય યોગે પ્રાપ્ત થયેલી શુભ સામગ્રીનુ ઉત્તમ ફળ છે

૯૯ ભુજા બળે તરીએ ભવપાર, ઇણુ વિધ ભુજ શોભા ચિત્ત ધાર—ભુજબળે એટલે નિજ પરાક્રમથી-પુરૂષાર્થથીજ સસારસમુદ્ર તરી શકાય છે તેવી ઉત્તમ ભુજ

પામીને જો પોતાનુ પરાક્રમ સમ્યગ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર રૂપ રત્નત્રયીનુ આરાધન કરવા માટે ફેરવવામા આવે તો તેથી ભવસમુદ્ર તરવો સુતર પડે છે આ દુનિયામા સ્પર્ધા, દ્વેષ, ઇર્ષા અને મોહને વશ થઈ રણસગ્રામ વિગેરેમા પોતાની ભુજાનો ઉપયોગ કરનાર અનેક જનો નીકળે છે, પરન્તુ પુર્વોક્ત દોષસમૂહને દળી પવિત્ર રત્નત્રયીનુ યથાવિધ આરાધન કરવામા સ્વવીર્યનો સદુપયોગ કરનારા કોઇ વિરલાજ નરરત્નો નીકળી આવે છે, અને એજ ખરૂ ભુજાબળ શોભાકારી અને પ્રશસનીય છે આત્માર્થી જનોએ પોતાના ભુજાબળનો સદુપયોગ કરવો ઉચિત છે

૧૦૦ નિર્મળ નવપદ ધ્યાન ધરીજે, હૃદય શોભા ઇણુ વિધ નિત કીજે—હૃદય એ વિવેકનુ સ્થાન છે જે એ હૃદયને કેળવી જાણે છે તેનામા સદ્‌વિવેકનુ જાગે છે, અને તેથી તે હિતાહિતનો નિશ્ચય કરીને અહિતનો ત્યાગ કરી, હિત ભણી પ્રવૃત્તિ કરે છે જયારે મોહવશ જગત્ અસત્ પ્રવૃત્તિ પસદ કરે છે ત્યારે વિવેકી હૃદય સત્પ્રવૃત્તિ અથવા નિવૃત્તિજ પસદ કરે છે તે સત્ પ્રવૃત્તિને પણ નિવૃત્તિને માટેજ સેવે છે નિવૃત્તિમાજ સાચુ સુખ, શાતિ યા સમાધિ સમાયેલ છે તેથીજ જેમણે સપૂર્ણ સુખ શાતિ સમાધિને સ્વાધિન કરેલ છે એવા અરિ

હિતાદિક નવપદનુ વિવેકવત નિજ હૃદયમા અપૂર્વ શા તિનો સાક્ષાત્ અનુભવ કરવા એકાગ્રપણે ચિતવન રૂપ ધ્યાન કરે છે, અને દઢ અભ્યાસયોગે અરિહતાદિક નિર્મળ નવપદમા લયલી ન થઈ આત્માની અપૂર્વ શાતિ નો સાક્ષાત્ અનુભવ કરી શકે છે હૃદયકમળ ધ્યાન કરવા માટે એક નિર્મિત સ્થાન છે, તેમા અરિહિતાદિક ધ્યેયનુ વિવેક પૂર્વક ધ્યાન કરવાથી અનુક્રમે દઢ અભ્યાસથી તે ધ્યાનની સિદ્ધિ થાય છે એટલે ધ્યાતા ધ્યેય અને ધ્યાન નો ભેદભાવ મટી તેમાથી સમરસી ભાવ પ્રગટે છે એ સ મરસી ભાવનુ સુખ સમરસીભાવવેદીજ જાણે છે, અથાત ને અનુભવગમ્ય હોવાથી વચનઅગોચર છે પણ તેની પ્રા પ્તિનો ખરો ઉપાય નિજ હૃદયકમળમા નવપદને સમજ પૂ વ્રક એકાગ્રપણે ધ્યાવવા એ છે, તેથી આત્માર્થી જનોએ બીજી બધી ધમાલ મૂકીને શાતવૃત્તિથી પોતાના હૃદયમા સેજ ધ્યાવવા યોગ્ય છે

૧૦૧ પ્રભુગુણ મુક્તામાળ સુખકારી, કરો કઠશોભા તે ભારી—મુક્તામાળ એટલે મુક્તાફળ જે મોતી તેની માળા (મોતીની માળા) જેમ કઠે ધરવામા આવે છે તો કઠ સારી શોભા પામે છે, તેમ જો જીનેશ્વર પ્ર ભુના કેવળ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર પ્રમુખ અનત ઉજ્વળ ગુણરૂપી મુક્તાફળની માળા કઠે ધરવામા આવે છે, એ

ટલે જો પ્રભુના સદ્ગુણોનુજ રટન કરવામા આવે છે અથવા મધુર કંઠથી પ્રભુના પરમ ઉજ્વળ ગુણોનુ ગાન કરવાના આવે છે તો તેથી કંઠની સાર્થકતા થાય છે, સ્વાર્થવશ જીવ કોની કોની ખુશામત કરતો નથી ? જેનામા સદ્ગુણની શ્રેણિ પ્રગટી નથી અને જે દોષમા ડુબેલા છે તેવાની ખુશામતથી કઈ વળતુ નથી જે ખરી પૂર્ણતાને પ્રાપ્ત થયેલા છે તે કોઇની ખુશામત ઇચ્છતા પણ નથી, એવા પૂર્ણાનંદ પ્રભુનાજ ગુણ ગ્રામ અહોનિશ ગાવા ઉચિત છે કે જેના ગુણગાન કરવાથી એવાજ ઉત્તમ ગુણની આપણને પ્રાપ્તિ થઈ શકે કહ્યુ છે કે 'જિન ઉત્તમ ગુણ ગાવતા, ગુણ આવે નિજ અંગ–ઉત્તમ લક્ષ્યથી પ્રભુના ગુણ ગાનાર પોતાના સકળ દોષોનો અંત કરીને પ્રભુના પવિત્ર પદને પામી શકે છે એમ સમજી કૃપણ અને નીચ–નાદાન જનોની સગતિ તજી સત્સંગથી પ્રભુનુ સ્વરૂપ યથાર્થ ઓળખી પ્રભુભક્તિમા પોતાનુ ચિત્ત જોડી રૂડ પરમાત્મ ગુણોનુ સ્મરણ, ચિંતવન, રટણ કરવાનો દૃઢ અભ્યાસ પાડી તેવાજ અનંત અપાર સદ્ગુણો આપણામાજ પ્રકટે એવો અચળ પ્રયત્ન કરવો ઉચિત છે

૧૦૭ થી ૧૧૪ સુધી (૧૩) પ્રશ્નોના ઉત્તર નીચે પ્રમાણે—

मनगुरु चरण रेणु शिर धरीए, भाळ शोभा इणविध भवि करीए;

मोहजाळ म्होटो अति कहीए, ताकु छेद अक्षयपद लहीए. ३४

पापको मूळ लोभ जगमाहो, रोग मूळ रस दुजा नाही,
दुःखका मुळ सनेह पियारे, धन्य पुरुष तेनाथी न्यारे. ३६

अशुचि वस्तु जाणो निज काया, शुचि पुरुष जे वरजित माया,
सुधा समान अध्यातम वाणी, विष सम कुकथा पाप कहाणी.३६

जिहा बेठा परमारथ लहीए, ताकु सदाय सुसंगति कहीए,
जिहा गया अपलक्षण आवे, ते तो सदाय कुसंग कहावे ३७

रंग पतंग दुरजनका नेहा, मध्य धार जे आपत छेहा,
सज्जन स्नेह मजीठो रंग, सर्व काळ जे रहत अभंग ३८

प्रश्नोत्तर इम कही विचारी, अति संक्षेप बुद्धि अनुसारी,
अति विस्तार अरथ इण केरा, सुणत मिटे मिथ्यात अंधेरा.३९

कळश

रस पूर्णनंद सुचंद संवत (१९०६), मास कार्तिक जाणीए,
पक्ष उज्वल तिथि त्रयोदशी, वार अचळ वखाणीए,
आदीश पास पसाय पामी, भावनगर रही करी,
चिदानंद जिणंद वाणी, कही भवसायर तरी ४०

इति प्रश्नोत्तर रत्नमाळा समाप्ता

૧૦૨ સતગુરૂ ચરણ રેણુશિર ધરિએ ભાલ શોભા દણિવિધ ભવિ કીજીએ—સદ્દગુરૂની ચરણરજ મસ્તક ઉપર ધારી ગુરૂઆજ્ઞા પ્રમાણ કરવી એ સુજ્ઞ જનોનું કર્તવ્ય છે ભાલ (લલાટ) મા તિલક કરવાનો પણ એજ ઉત્તમ ઉદ્દેશ સમજવે છે 'પોતે તત્ત્વના જાણકાર સદા ભવ્ય જનોના હિતમાટે સતત ઉજમાળ હોય, જે નિષ્પાપ પ્રવૃત્તિને સેવનાર હોય અને અન્ય આત્માર્થી જનોને પણ નિષ્પાપ માર્ગ બતાવનાર હોય, પોતે ભવસમુદ્રથી તરે અને અપરને પણ તારી શકે એવા હોય તે સદ્દગુરૂનેજ આત્મહિતૈષી જનોએ સેવવા, કહ્યુ છે કે 'પવિત્ર કરીજે જીહા તુઝ ગુણે, શિર વહિયે તુઝ આણુ, મનથી કદિએ રે પ્રભુ! ન વિસારિયે, લહિયે પરમ કલ્યાણ' એવા પરમ ગુરૂના ગુણગ્રામથી જીહ્વા પાવન થાય છે, તેમની પવિત્ર આજ્ઞાને વહન કરવાથી આપણુ ઉત્તમાંગ દીપી નીકળે છે અને તેમનુ સદાય સ્મરણ કર વાથી અંતઃકરણ ઉજ્વળ થાય છે, યાવત્ તેથી જન્મમરણની સર્વ વ્યથા ટળે છે અને અક્ષય અનંત એવુ મોક્ષસુખ મળે છે

૧૦૩ મોહજાળ મ્હોટો અતિ કહિએ, તાકુ તોડ અક્ષયપદ લહિએ—આપણને મુઝાવે તે મોહ ઉત્તમ પ્રકારના જ્ઞાન-દર્શનનુ આચ્છાદન કરનાર અને મ

શુદ્ધ વૃત્તિને પેદા કરનારજ મોહ છે રાગ, દ્વેષ, ઇર્ષ્યા ખેદ, મત્સર એ સર્વે એનાજ ઘરના છે જૂદા જૂદા રૂપ ધારનાર ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ રૂપ તેનો ગાઢો પરિવાર છે દુર્ગતિના કારણરૂપ ૧૮ પાપસ્થાનકોમા પ્રવૃત્તિ કરાવનાર મોહજ છે તે મ્હોટામા મ્હોટો જગજાહેર ચોર છે તે ધોળે દહાડે ધાડ પાડી પ્રાણીઓનુ સર્વસ્વ હરી જાય છે, જે કઈ પણ આત્મસાધન કરવા ઇચ્છે છે તેને તે જાતે પજવે છે અથવા પોતાના પરિવારને તેને પજવવા ફરમાવે છે તેમા પણ કોઇ ધર્માત્માનુ તો છિદ્ર દેખી બહુજ ખુશી થાય છે મોહ આવી વિવિધ રીતે જગતની વિડંબના કરે છે ' હુ અને મારૂ ' એવો મંત્ર ભણાવી સહુને અંધ કરી નાખે છે એવા અતિ દુષ્ટ અને પ્રબળ મોહને હણ્યા વિના કોઇ મોક્ષપદ પામતો નથી, અને તે મોહનો ક્ષય કર્યા પછી મોક્ષપ્રાપ્તિ અતિ શીઘ્ર થાય છે તેનો અમોઘ ઉપાય આત્મશ્રદ્ધા અને આત્મરમણ રૂપ રત્નત્રયીનુ યથાર્થ આરાધન કરવુ એજ છે ' આત્મજ્ઞાનવડે પોતાનુ સ્વરૂપ-સામર્થ્ય યથાર્થ રીતે ઓળખી શકાય છે એટલે પોતાની શક્તિનુ યથાર્થ ભાન થઈ શકે છે, આત્મશ્રદ્ધા વડે પોતાની પુર્ણ શકિતની પુરે પુરી પ્રતીતિ આવે છે, અને આત્મરમણ વડે પોતાની પૂર્ણ શક્તિ પ્રકટ કરવામા બાધકભૂત રાગ, દ્વેષ, મોહ પ્રમુખ અંતરંગ

શત્રુઓને દૂર કરવા અને આધકરૂપ સત્સગ પ્રમુખ અનેક સદ્ગુણોને ન્અવવાને પોતે સાવધાન રહે છે એવી રીતે ઉજ્વળ રત્નત્રયીનુ યથાવિધિ આરાધન કરીને અતે સકળ કર્મમળનો ક્ષય કરી આત્મા અવિચળ એવી મોક્ષપદવીને પ્રાપ્ત કરે છે

૧૦૪. પાપકા મુળ લોભજગમાહી–દુનિયામા સર્વ પાપનુ મૂળ લોભજ જણાય છે લોભ જુદી જુદી જાતનો હોય છે કદાચ એક જાતનો, તો કદાચ બીજી જાતનો લોભ અતરમા પેસી નહિ કરવાનુ કામ કરવા પ્રેરણા કરે છે, અને એમ આત્માને પાપથી મલીન બનાવે છે સ્રી લક્ષ્મી પ્રમુખના લોભ માટે તો લોકો કઇક પ્રકારના યુદ્ધાદિક અનર્થો કરે છે તે પ્રકટ વાત છે, પણ યશકીર્તિના લોભથી પણ કોઈ કોઈ પ્રસગે અજ્ઞજનો બહુ અનર્થ કરે છે, છતા પોતાની ભલ લોભાધતાથી પોતે સમજી શકતા નથી વળી દુનિયામા પણ મ્હોટે ભાગે આ દોષ વ્યાપેલો હોય છે, તેથી ભાગ્યેજ કોઇ કોઇની ભૂલ સુધારવા કહી શકે છે કેવળ નિસ્પૃહી સત સુનાધુ જનોજ આવી ભલ સુધારી શકે છે તેમનુ અવસર ઉચિત હિતવચન લોભી ઉપર પણ સારી અસર કરી શકે છે, તેથી જેમને લોભનુ ઔષધ મેળવવા પ્રબળ ઇચ્છા હોય તેમણે તેવા નિસ્પૃહીનીજ સેવા કરવી !

૧૦૫ રોગ મૂળ રસ દુજા નાહી—રસમૂલાશ્ચ વ્યાધય જુદી જુદી જાતના રોગ પેદા થવાનુ ખાસ કારણ વિષયવૃદ્ધિ-વિષયાસક્તિ-વિષયલોલુપતા છે દરેક ઇન્દ્રિયોના વિષયોમા અત્યાસક્તિ અવશ્ય દુ ખદાયી થાય છે આ ભવ મા પ્રગટ વ્યાધિ પ્રમુખ આપદા ઉભી થાય છે, અને પર ભવમા નરકાદિક યાતના સહવી પડે છે, તેથી જ્ઞાની પુરૂષો વિષયસુખને વિષવત્ લેખી તે વિષયસુખથી વિમુખ રહે છે, અને જે વિષયાસક્તિથી દૂર રહે છે તેજ ખરા જ્ઞાની છે, તેનજ જ્ઞાની પુરૂષોના પવિત્ર માર્ગે ચાલવુ એ આપણુ પણ પરમ કર્તવ્ય છે એમ વિચારી જેમ બને તેમ વિષયાસક્તિ ટાળવા પ્રયત્ન સેવવો।

૧૦૬ દુ ખકા મૂળ સનેહ પિયારે, ધન્ય પુરૂષ તેનુથી ન્યારે—સ્નેહમૂલાનિ દુખાનિ દુ ખનુ મૂળ સ્નેહ છે સ્નેહ કરતા સહલો લાગે છે, પણ તેનો નિર્વાહ કરવામા કષ્ટનો અનુભવ થાય છે સ્નેહ કરવામા પણ ઘણી વખત જીવ ઠગાઈ જાય છે અસ્થાને સ્નેહ કરવાથી ઉલટી ઉપાધિ ખડી થાય છે જો કોઈ સઠેકાણે સ્નેહ વધ્યો હોય તો તેનો વિયોગ ન થાય તેની ચિંતા રહે છે અને દૈવ વશાત્ વિયોગ થયો તો અત્યત ક્લેશ પેદા થાય છે, તેથી સાંસારિક સ્નેહ માત્ર સોપાધિક ગણાય છે, જેને નિરૂપાધિક સુખની ચાહના હોય તેને એવો સ્નેહ કરવો કે વધા

વો ઉચિત નથી, તેમને માટે તો શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી-ના વચન અતિ ઉપયોગી થઇ પડશે શ્રીમાન્ કહે છે કે ' રાગ ન કરજો કોઈ નર કોઇશું રે, નવિ રહેવાય તો કરજો મુનિશું રે, મણિ જેમ ફણી વિષનો તેમ તેહો રે, રાગનું ભેષજ સુજસ મનેહો રે. તેનો પરમાર્થ એવો છે કે ' કૃત્રિમ સુખ માટે તો કોઈ સાથે રાગ કરવો ઉચિતજ નથી અને જો કોઈ સાથે રાગ કરવાનીજ ઇચ્છા થાય તો શમ દમાદિક સદ્ગુણસંપન્ન મુનિરાજ સાથેજ કરવો ઉચિત છે જેમ મણિથી ફણીધરનું ચઢેલું વિષ દૂર થઇ જાય છે તેમ મુનિજન ઉપરના પ્રશસ્ત નિસ્વાર્થ રાગથી અનાદિ અપ્રશસ્ત રાગનું વિષ દૂર થઇ જાય છે ' એવો સદુપદેશ દિલમાં ધારી અપ્રશસ્ત રાગને દૂર કરવાને માટે ઉક્ત ઉપાયને સેવવા વિશેષ ખપ કરવો ઉચિત છે એમ દૃઢ અભ્યાસયોગે આત્માને અધિક લાભ થવા સંભવ છે વળી જેમણે સંપૂર્ણ રાગનો જય કરીને વીતરાગ દશા પ્રગટ કરી છે તેમની તો બલિહારીજ છે

૧૦૭ અશુચિ વસ્તુ જાણો નિજ કાયા—અશુચિમાં અશુચિ વસ્તુ આપણી કાયા છે તે વાતની પ્રતીતિ સ્ત્રીપુરૂષના શરીરમાંથી નીકળતા દુર્ગંધી પદાર્થો ઉપરથી થઈ શકે છે એક અન્નનો કવળ પણ અલ્પ કાળમાં [illegible] હોઇ [illegible] જેમાં પ્રતિદિન અન્ન પ્રક્ષેપવામાં આ

તેવા શરીર નુ કહેવુંજ શુ ! એ વાત શ્રી મલ્લીકુમારી એ પોતાના પૂર્વ ભવના મિત્ર રાજાઓને પ્રતિબોધવા યુક્તિથી સિદ્ધ કરી બતાવી છે, અને આપણે આપણા જાતઅનુભવ થી જાણી શકીએ છીએ પ્રથમ તો આ શરીર અશુચિથીજ ઉત્પન્ન થયેલુ છે પિતાનુ વીર્ય અને માતાનુ રૂધિર એ બેનુ જ્યા મિશ્રણ થાય છે ત્યા આ શરીરની ઉત્પત્તિ થાય છે પાછુ પણ તે શરીર માતાએ ભક્ષણ કરીને રસરૂપે પ રિણમાવેલા અને અશુચિરૂપ થયેલા પદાર્થથીજ પ્રતિદિન પોષાય છે આવી રીતે અશુચિથી ઉત્પન્ન થયેલ, અશુચિથી વૃદ્ધિ પામેલા અને પવિત્ર વસ્તુને પણ અપવિત્ર કરી નાખનાર અશુચિમય દેહને જળ પ્રમુખથી શુદ્ધ કરવુ જોઇએ, એવો આકરો ભ્રમ કેવળ મૂઢ પુરૂષનેજ હોયો ઘટે છે, તત્ત્વજ્ઞને એવો ભ્રમ હોઈ શકતોજ નથી આ અશુચિમય દેહમા કર્મવશાત વ્યાપી રહેલુ ચેતન-રત્ન યુક્તિથી કાઢી સમતા અમા બોળી સાફ કરી લેવુ જરૂરનુ છે કહ્યુ છે કે ' જે સમતા રસના કુડમા સ્નાન કરીને પાપરૂપી મળને ધોઇ નાખો, ફરી મલીનતાને પામતાજ નથી તે અતર આત્માજ પરમ પવિત્ર છે ' આ અશુચિમય દેહમાંથી ઉપર કહેલી આગ મયુક્તિથી આત્મતત્ત્વ શોધી લેવાનીજ જરૂર છે પછી પુનર્જન્મ મરણની ભીતિ રાખવાનુ કંઈપણ કારણ નથી

૧૦૮ શુચિ પુરૂષ જે વરજિત માયા—જે મોહ માયા રહિત નિર્મોચી-નિષ્કપટી-નિર્દંભી છે તેજ ખરો પવિત્ર પુરૂષ છે મોહ માયાવડેજ જીવ મલીન થયેલો છે તે મોહમાયા ટાળવાનો ખરો ઉપાય આત્મજ્ઞાન, આત્મ-શ્રદ્ધા અને આત્મરમણરૂપ ચારિત્ર છે પાયા વિનાની ઇમારતની પેરે તત્ત્વજ્ઞાન અને તત્ત્વશ્રદ્ધા વિનાના લોકરજન અર્થે પૂજાવા મનાવા અર્થે અથવા સ્વદોષ ઢાંકવા અર્થે આડંબરરૂપે કરવામા આવતી માયામય ધર્મકરણી કઈ પણ હિતરૂપ થતી નથી, માટે પ્રથમ આત્માની ઉન્નતિમા કેવળ અંતરાયરૂપ એવી મોહમાયાને પરિહરવા પૂરતો પ્રયત્ન સેવવો જોઇએ. આત્મજ્ઞાન અને આત્મશ્રદ્ધા યોગે તે પ્રયત્ન સફળ થાય છે 'સરલાશય નિમાયીનુ જ કલ્યાણ થઈ શકે છે ' જેની મન વચન અને કાયાની પ્રવૃત્તિ સરલ-માયારહિત છે તેજ પ્રભુની પવિત્ર આજ્ઞાને આરાધી અક્ષય સુખ સાધી શકે છે, તેથી જેમને જન્મમરણના અનંત દુઃખથી ત્રાસ લાગતો હોય અને અક્ષય અનંત એવા નિર્ભય મોક્ષ સુખની ખરી ચાહના હોય તે શું માયા-કપટ તજી નિષ્કપટ વૃત્તિ આદરવા પૂરતી કાળજી રાખવી જરૂરની છે ઉદયરત્ન કહે છે કે ' મુક્તિપુરી જાવા તણો જીરે, એ મારગ છે શુદ્ધ, રે પ્રાણી ! મ કરીશ માયા લગાર. ' જેમ કાજળથી ચિત્ર કાળુ થઇ જાય

છે, તેમ માયાથી ચારિત્ર મલીન થઇ જાય છે એમ સમજી શાણા આત્માર્થી જનોએ મોહમાયાનો સર્વથા ત્યાગ કરવા પુરતું લક્ષ્ય રાખવું

૨૦૯ સુધા સમાન અધ્યાત્મ વાણી—અધ્યાત્મ શાસ્ત્રનો ઉપદેશ અમૃત સમાન કહ્યો છે તેથી પ્રગટ આત્મામા પરમશાન્તિ અનુભવાય છે અને અનુક્રમે મોક્ષ સુખની પ્રાપ્તિ થઇ શકે છે અધ્યાત્મ નામ બતાવે તે અધ્યાત્મ વચન છે જે વચન એકાન્ત આત્મહિતનેજ અર્થે પ્રવર્તે છે, જે વચન રાગ દ્વેષાદિક વિકાર વર્જિત વીતરાગ પ્રભુની અમૃતમય વાણીના અનુવાદક હોય છે, જે વચન જ્ઞાન કે ક્રિયાનો એકાંત પક્ષ ખેંચતા નથી, જે વચનથી જ્ઞાન અને ક્રિયાને સાથેજ પુષ્ટિ મળે છે, અને જે વચન વડે શુદ્ધ સમજ પુર્વક શુદ્ધ ક્રિયા સેવવાજ પ્રવર્તાય છે તેનુ નામ 'અધ્યાત્મ વચન' કહી શકાય છે જેમ પક્ષી બે પાંખ વડેજ ઉડી શકે છે અને જેમ રથ બે ચક્રવડેજ ચાલી શકે છે, તેમ 'અધ્યાત્મ' પણ શુદ્ધ જ્ઞાન ક્રિયાના સમેલનથીજ પ્રવર્તે છે તે વિના અધ્યાત્મ કહી શકાયજ નહીં વસ્તુતત્ત્વની યથાર્થ સમજ મેળવી હિતાહિતનો યથાર્થ વિવેક કરી જે સ્વહિત સાધનમા પ્રવૃત્ત થાય છે અને અહિત કાર્યથી નિવૃત્ત થાય છે તેજ અંતે સ્વઇષ્ટ સિદ્ધિ કરી શકે છે, તે વિના એકાન્ત જ્ઞાન કે ક્રિયાના પક્ષમા

પછી સ્વપર્ને ભારે નુકશાનીમા ઉતારવામા આવે છે અ ધ્યાત્મમાર્ગ આત્મકલ્યાણનો અમોઘ ઉપાય છે, તેથી તેમા જે કંઇ કર્તવ્ય કરવામા આવે છે તે લોકદેખાવ માટે નહિ, પણ કેવળ પોતાનાજ આત્માને લગી તેની શુદ્ધિ અને તેનીજ ઉન્નતિ અર્થ કરવામા આવે છે આવી અંતરદૃષ્ટિ જેને જાગી છે તે ' અધ્યાત્મદૃષ્ટિ ' યા ' અધ્યાત્મી ' કહેવાય છે આનુ વિશેષ વર્ણન ' પ્રશમરતિ ' મા અ ધ્યાત્મ સબધી ઉલ્લેખથી સમજી શકાય તેવુ છે

૧૧૮ વિષ સમ કુકથા પાપ કહાણી—રાજકથા, દેશકથા, સ્ત્રીકથા, અને ભક્ત (ભોજન) કથા, એ ચાર વિકથા પ્રસિદ્ધ છે જે કથા કરતા, નથી તો કંઈ સ્વહિત થવાનુ કે નથી તો કંઈ પરહિત થવાનુ, એવી નકામી નિંદાદિક પાપગર્ભિત યા શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ સ્વકપોલ કલ્પિત કુકથા કરી એ કેવળ પાપનેજ પુષ્ટિ આપનારી અને દુર્ગતિદાયક હોવાથી વિષ સમાન જાણી વર્જવીજ યોગ્ય છે સ્વપર હિતઈચ્છક ભવ્ય જનોએ એવી વિકથામા પોતાનો અમૂલ્ય વખત નહિ ગુમાવતા તેનો સદુપયોગ થાય તેમ હિત આચરણ પ્રતિ ઉદ્યમ કરવો ઉચિત છે વિકથા કરતાં તો હિત આચરણથી વિમુખ થવાય છે અને પ્રમાદને પુષ્ટિ મળે છે પ્રમાદની પુષ્ટિથી અનેક જનો આપદાના મુખમા આવી પડે છે એમ સમજી પ્રમાદના

અગભૂત વિકથા નિવારી જેમ સ્વપર હિતાચરણમા અધિક વૃદ્ધિ થાય તેમ કરવું ઘટે છે

૧૧૧ જિહા બેઠા પરમારથ લહીએ, તાહુ સદાય સુસગતિ કહીએ—જેમની સગતિથી પરમાર્થ-તત્ત્વ પામીએ તેજ ખરી સત્સગતિ સમજવી, અને એવી સત્સગતિજ સદાય સેવવા યોગ્ય છે સત્સગતિને શાસ્ત્રકારે **'શીતલ સદા સત સુરપાદ'** વિગેરે પદેથી કલ્પ વૃક્ષાદિકની ઉપમા આપી છે, અને તે તેમને યથાર્થ છાજે છે જેમ કલ્પવૃક્ષની છાયા શીતલ હોય છે, તેની નીચે બેસનાર શાતિ પામે છે, તેમ સત-સુસાધુ જનોની સગતિથી ભવ્ય જનોના ત્રિવિધ તાપ ઉપશમે છે, અને સહજ શાતિ-સમાધિનો લાભ થાય છે વળી 'सत्संगति क्थय किं न करोति पुंसाम' એ વચનાનુસાર સત્સગ તિથી કયા કયા લાભ નથી સભવતા? સત્સગતિથી સર્વ ઉત્તમ લાભ સપજે છે 'બુદ્ધિની જડતા હરે છે, વાણીમા સત્યનુ સિંચન કરે છે, એટલે સહુને પ્રિય લાગે એવુ મિષ્ટ અને હિતકર સત્ય શીખરે છે, પ્રતિ ષ્ઠાની વૃદ્ધિ કરે છે અને પાપના ઓઘ દૂર કરે છે' એ વિગેરે અનેક ઉત્તમ લાભ સત્સગતિ યોગે સાપડે છે, એમ સમજી કુબુદ્ધિ વધારનારી કુસગતિનો ત્યાગ કરી, સુબુદ્ધિને જગાડી, સદાચરણ શીખવી, સદ્ગતિ મેળવી

આપનારી સત્સગતિનેજ સેવવા સદાય લક્ષ્ય રાખવુ

૧૧૨ જિહા ગયા અપલક્ષણ આવે, તે તો સદાય કુસગ કહાવે—જેની સગતિથી કંઇ ને કંઇ અપલક્ષણ—અવગુણ શિખાય તેને શાસ્ત્રકાર કુસગ કહે છે, અને તેવા કુસગનો સદાય ત્યાગ કરવા ઉપદિશે છે કુસગથી કયા કયા અવગુણ જીવમા આવતા નથી ? મતલબ કે અવગુણ માત્ર કુસગથીજ ઉપજે છે, અને તેથીજ શાસ્ત્રકાર સર્વથા તેનો ત્યાગ કરવા ફરમાવે છે જે નિકટભવી જનો કુસગતિનો સવથા ત્યાગ કરી સત્સગતિને અનન્ય ભાવે સેવે છે તે અતે સર્વ ઉપાધિથી મુક્ત થઈ નિરૂપાધિક અને નિર્દ્વંદ્વ એવું મુક્તિનુ સુખ પામે છે એમ સમજી શાણા જનોએ નીચ નાદાન જનોની સગતિથી દૂર રહેવા તેમજ તેવા નબળા કાર્યોથી પણ દૂર રહેવા સદા સાવધાન રહેવુ !

૧૧૩ રગ પતગ દુરજનકા નેહા, મધ્ય ધાર ને આપત છેહા— જે ઉત્તમ પુરૂષોના પણ છિદ્ર જુએ છે, સહુનુ અનિષ્ટ ચિંતવે છે, પ્રસગે અન્યને અપયશ અહિત કરતા ગમે તેવુ જોખમ ખેડે છે, તેમા દૈવયોગે ફાવે તો ખૂબ ફુલાય છે, અને કદાચ ન ફાવે તો દિનરાત તેની ચિંતા કરી તદુલીયા મચ્છની જેમ દુર્ગતિના ભાના બાધે છે, તેવી કનિષ્ટ કોટિના જીવો ક્ષુદ્ર-દુર્જન કહેવાય

તેમનો સ્નેહ કેવળ કૃત્રિમ–પતંગના રંગ જેવોજ હોય છે પોતાનું ઇચ્છિત કાર્ય સાધવા માટેજ તે ઉપર ઉપરથી રાગ બતાવે છે, ખુશામત કરે છે, સેવા બજાવે છે, અને સામા માણુસ ન કળી શકે એવી દરેક કળા કેળવવા પ્રયત્ન કરે છે, પણ પોતાનો કલ્પિત સ્વાર્થ સાધવા તે દરેક તક શોધતો રહે છે, અને તેમ કરવાને કદાચ કોઇને કૂવામા કે દરિયામા નાખવો પડે તો પણ તે ડરતો નથી મતલબ કે પોતાની ક્ષુદ્ર સ્વાર્થ વૃત્તિને પોષવા તે દરેક નીચ કાર્ય કરવા તત્પર રહે છે, અને તેમ કરતા તે મનમા કંઈ શરમાતો નથી આવા માણુસોનો વિશ્વાસ કરવો એ કાળા નાગનો વિશ્વાસ કરવા કરતા પણ વધારે જોખમવાળો છે ઝેરી નાગને બેજ જીભ હોય છે, ત્યારે દુર્જનની જીભની સખ્યા કોઇ કહી શકતું નથી મતલબ કે તે લાગ મેળવીને અનેક ઉત્તમ જનોને અનેક રીતે અનેક વાર દગા દેવા પ્રવર્તે છે જો કે દુર્જનની વિષમય ઊર્મિઓ સજ્જન પુરૂષોનુ શુદ્ધ ચૈતન્ય હરવા—નષ્ટ કરવા સમર્થ થઈ શકતી નથી સજ્જન પુરૂષો સદાય સ્વકર્તવ્ય કર્મમા સાવધાન હોય છે, તેથી તેમને દુર્જન લોકોનો કઇ ડર નથી તેમનામા તો અપૂર્વ અપૂર્વ જાગૃતિથી ઉલટુ નવનવું ચૈતન્ય ખલ રેડાતું જાય છે સજ્જનોનુ દિલ દુખાવાનુ જો કઇ પણ સબળ કારણુ હોય તો તે એ છે કે દુર્જનો નિષ્કારણુ

પોતાના આત્માને મલીન કરીને દુરત દુર્ગતિ ગામી થાય છે સજ્જન અને દુર્જનનો સાચો અને ખોટો સ્નેહ સર ખાવવાને શ્રીપાળકુમાર અને ધવલ શેઠનુ દષ્ટાત પ્રસિદ્ધ છે

૧૧૪ સજ્જન સ્નેહ મજીઠી રગ, સર્વકાળ જે રહત અભગ—જ્યારે દુર્જનનો સ્નેહ પતગના રગ જેવો ફીક્કો કારમો અને કૃત્રિમ છે, ત્યારે સજ્જનનો સ્નેહ ચોળ મજીઠના રગ જેવો ઉમદા, અવિહડ અને અકૃત્રિમ એટલે સ્વાભાવિક છે તેથી તે ગમે તેવા સમવિષમ સયોગોમા ગમે તેવી કસોટીના વખતે પણ બદલાતો નથી, તેમ ફિકકો પડતો નથી સજ્જન પુરૂષોનો સ્નેહસમાગમ ગગાના પ્રવાહ જેવો પવિત્ર છે, તેમની દૃષ્ટિ અમૃતમય હોય છે, તેમની વાણી મધુર હોય છે, તેથી તે યોગ્ય જીવોને અનેકધા ઉપકારક થાય છે અત્યત અયોગ્ય જનોનુ હિત સાધી ન શકાય તેમા સજ્જનોનો લેશ માત્ર દોષ નથી કેમકે તેમની દૃષ્ટિ તો સહુનુ હિત કરવા ભણીજ વળેલી હોય છે, પણ તેવા જીવો પોતાના દુર્ભાગ્યથી સજ્જનોના લાભને મેળવી શકતા નથી જ્યારે ઝળહળતો સૂર્ય દશે દિશાઓને દીપાવી જગત માત્રનુ સમીહિત સાધે છે, ત્યારે ઘુવડની આખો મીચાય છે, વર્ષામા જ્યારે બધા વૃક્ષો નવપલ્લવ થઈ રહે છે ત્યારે જવાસો સૂકાઈ જાય છે, વસત ઋતુમા જ્યારે સકળ વનરાજી ખીલી નીકળે છે ત્યારે કરીર

વૃક્ષ (કરડો) કરમાઈ જાય છે, અને જ્યારે ચ દ્રથી મહુ કોઈ શીતળતા મેળવી શકે છે, ત્યારે વિરહી જનોને વિ-રહાગ્નિ વ્યાપે છે તેમા કોનો દોષ ? શુ સૂર્ય, વર્ષા, વસ ત કે ચ દ્રનો તેમા દોષ છે ? નહિજ કિ તુ આમાના દુર્ભા-ગ્યનોજ દોષ છે એમ સમજવુ એવી રીતે સજ્જન પુરૂષો થી આપણે ઉત્તમ લાભ મેળવી ન શકીએ એમા સજ્જનોનો લેશ માત્ર દોષ નથી, પણ આપણોજ દોષ છે સજ્જન પુરૂષો તો પૂર્વોક્ત ઉત્તમ ઉપમાનેજ લાયક છે તેમનો જન્મ, તેમનો સ્વભાવ, તેમનો સમાગમ અને તેમની કૃતિ જગત્ જ તુઓના એકાત હિતને અર્થેજ હોય છે તેમનો સ્નેહ-પ્રેમ-વાત્સલ્ય અભ ગ અને અલૌકિક હોય છે ફકત તેમના ઉત્તમ સમાગમનો લાભ લેવાને આપણે યોગ્યતા સ પાદન કરવાનીજ જરૂર છે જો ક્ષુદ્રતાદિક દોષ ટાળી અક્ષુદ્રતાદિક ઉત્તમ યોગ્યતા પ્રાપ્ત થઈ શકે તો સર્વ સમી હિત સધાઈ શકે છે અને સજ્જનોની કૃપાનો પણ પૂર્ણ લાભ મળી શકે છે એવી સદ્વૃત્તિ સહુ કોઈ આત્મહિ તૈષીજનોના અ ત કરણમા સ્ફુરાયમાન થાઓ અને તેનો યથેચ્છ લાભ મેળવવાને તેઓ ભાગ્યશાળી થઓ !

તથાસ્તુ

ઉપસ હાર

હવે ગ્ર થની સમાપ્તિ કરતાં શ્રી ચિદાન દજી મહારાજ

કહે છે કે—આ પ્રશ્નોત્તર રત્નમાળા ગ્રથ સક્ષેપ રૂચિવત જનોના હિતને માટે ઉચિત વિચારીને સ્વબુદ્ધિ અનુસારે સક્ષેપમા રચ્યો છે તેના અર્થ અતિ ગભીર છે તે વિસ્તારથી રૂચિપૂર્વક ગુરૂમુખે સાભળવાથી હૃદયમા વિવેકરૂપ દીપક પ્રગટે છે એટલે અનાદિ અજ્ઞાનરૂપ અધકાર આપોઆપ નાશ પામી જાય છે

આ ગ્રથ વિક્રમ સવત ૧૯૦૬ ના કાર્તિક માસની ઉજ્વળ ત્રયોદશીને દિવસે અચળ (શની) વારે શ્રી આદીશ્વર તથા પાર્શ્વપ્રભુના પસાયે ભાવનગરમા રહીને ભવસાગરથી તરવા માટે નૌકા સમાન શ્રીજિનવાણીને અનુસારે રચ્યો છે

આ ગ્રથનુ વિવેચન લખતા જે કાઈ વીતરાગની વાણીથી વિરૂદ્ધ લખાયુ હોય અથવા કર્ત્તાનો આશય નહીં સમજાવાથી મતિકલ્પના પુર્વક લખાણ હોય તેને માટે સજ્જનો પાસે ક્ષમા યાચના છે

ઇતિશ્રી કપૂરચદજી અપરનામ ચિદાનદજી કૃત પ્રશ્નોત્તર રત્નમાળા વિવેચન સહિત સમાપ્ત

-શ્રી ચિદાનદ પદરસિક

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પ્રણીત કેટલાક તાત્વીક પત્રો

હે જીવ ! તુ ભૂલ મા

સુખ અતરમાં છે, તે બહાર શોધવાથી નહી મળે

અ તરનુ સુખ અ તરની સ્થિતિમા છે સ્થિતિ થવા માટે બાહ્ય પદાર્થો સબધીનુ આશ્ચર્ય ભૂલ

સ્થિતિ રહેવી બહુ વિકટ છે, નિમિત્તાધીન ફરી ફરી વૃત્તિ ચલિત થઇ જાય છે, એનો દ્દઢ ઉપયોગ રાખવો જોઇએ

એ ક્રમ યથાયોગ્ય ચલાવ્યો આવીશ તો તુ મુઝાઈશ નહી, નિર્ભય થઇશ

હે જીવ ! તું ભૂલ મા

વખતે વખતે ઉપયોગ ચૂકી કોઈને રજન કરવામા, કોઇથી રજન થવામા, વા મનની નિર્બળતાને લીધે અન્ય પાસે મદ થઇ જાય છે—એ ભૂલ થાય છે, તે ન કર

હે જીવ ! તુ મુઝા મા, તને હિત કહુ છુ

અતરમા સુખ છે, બહાર શોધવાથી મળશે નહીં

અ તરનુ સુખ અ તરની સમશ્રેણિમા છે, સ્થિતિ થવા માટે બાહ્ય પદાર્થોનુ વિસ્મરણ કર, આશ્ચર્ય ભૂલ

સમશ્રેણિ રહેવી બહુ દુર્લભ છે, નિમિત્તાધીન વૃત્તિ ફરી ફરી ચલિત થઈ જશે, ન થવા અચળ ગભીર ઉપ યોગ રાખ

આ ક્રમ યથાયોગ્યપણે ચાલ્યો આવ્યો તો, તુ જીવન ત્યાગ કરતો રહીશ, મુઝાઈશ નહીં, નિર્ભય થઈશ.

જગતને રૂડુ દેખાડવા અનતવાર પ્રયત્ન કર્યું, તેથી રૂડુ થયુ નથી, કેમકે પરિભ્રમણ અને પરિભ્રમણના હેતુઓ હજી પ્રત્યક્ષ રહ્યા છે એક ભવ જો આત્માનુ રૂડુ થાય તેમ વ્યતિત કરવામા જશે, તો અનત ભવનુ સાટુ વળી રહેશે, એમ હુ લઘુત્વ ભાવે સમજ્યો છુ, અને તેમ કરવામાજ મારી પ્રવૃત્તિ છે આ મહા બધનથી રહિત થવામા જે જે સાધન પદાર્થ શ્રેષ્ઠ લાગે, તે ગ્રહવા એજ માન્યતા છે, તો પછી તે માટેજ જગતની અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતા શુ જેવી ? તે ગમે તેમ બોલે, પણ આત્મા જે બધનરહિત થતો હોય, સમાધિમય દશા પામતો હોય, તો તેમ કરી લેવુ, એટલે કીર્તિ—અપકીર્તિથી સર્વ કાળને માટે રહિત થઈ શકાશે અત્યારે એ વગેરે એમના પક્ષના લોકોના જે વિચારો મારે માટે પ્રવર્તે છે તે, મને ધ્યાનમા સ્મૃત છે, પણ વિસ્મૃત કરવા એજ શ્રેયસ્કર છે તમે નિર્ભય રહેજો મારે માટે કોઇ કાઈ કહે તે સાભળી મૌન રહેજો, તેઓને માટે કઇ શોક—હર્ષ કરશો નહીં જે પુરુષ

પર તમારો પ્રશસ્ત રાગ છે, તેના ઇષ્ટદેવ પરમાત્મા જીન-મહાયોગેન્દ્ર પાર્શ્વનાથાદિક—નુ સ્મરણ રાખજો, અને જેમ બને તેમ નિર્મોહી થઈ મુક્ત દશાને ઇચ્છજો જીવિતવ્ય કે જીવન પૂર્ણતા સબધી કઇ સકલ્પ-વિકલ્પ કરશો નહીં, ઉપયોગ શુદ્ધ કરવા આ જગતના સકલ્પ—વિકલ્પને ભૂલી જજો પાર્શ્વનાથાદિક યોગીશ્વરની દશાની સ્મૃતિ કરજો, અને તેજ અભિલાષા રાખ્યા રહેજો એજ તમને પુન પુન આશિર્વાદ પૂર્વક મારી શિક્ષા છે આ અલ્પજ્ઞ આત્મા પણ તે પદનો અભિલાષી અને તે પુરૂષના ચરણ કમળમા તલ્લિન થયેલો દીન શિષ્ય-છે તમને તેવી શ્રદ્ધાનીજ શિક્ષા દેછે વીર સ્વામીનુ બોધેલુ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, અને ભા વથી સર્વ સ્વરૂપ યથાતથ્ય છે, એ ભૂલશો નહીં તેની શિક્ષાની કોઇપણ પ્રકારે વિરાધના થઇ હોય, તે માટે પ શ્ચાતાપ કરજો આ કાળની અપેક્ષાએ મન, વચન, કાયા આ ભવને તેના ખોળામા અર્પણ કરો, એજ મો ક્ષનો માર્ગ છે જગતના સઘળા દર્શનની—મતની શ્રદ્ધાને ભૂલી જજો જૈન સબધી સર્વ ખ્યાલ ભૂલી જજો, માત્ર તે સત્પુરૂષોના અદ્ભૂત, યોગ-સ્ફુરિત ચરિત્રમાજ ઉપયોગને પ્રેરશો આ તમાના "માનેલા મુરબ્બી" માટે કોઇપણ પ્રકારે હર્ષ-શોક કરશો નહીં, તેની ઇચ્છા માત્ર સકલ્પ-વિકલ્પથી રહિત થવાનીજ છે, તેને અને આ વિચિત્ર જગતને કઇ લાગતુ વળગતુ કે લેવા દેવા નથી, એટલે

તેમાથી તેને માટે ગમે તે વિચારો બધાય કે બોલાય, તે બાબી હવે જવા ઈચ્છા નથી જગતમાથી જે પરમાણુ પૂર્વકાળે ભેળા કર્યા છે તે, હળવે હળવે તેને આપી દઈ, રૂણમુક્ત થવુ એજ, તેની સદા ઉપયોગી, વહાલી, શ્રેષ્ઠ અને પરમ જીજ્ઞાસા છે બાકી તેને કાઈ આવડતુ નથી, તે બીજુ કઈ ઈચ્છતો નથી, પૂર્વ કર્મના આધારે તેનુ સઘળુ વિચરવુ છે, એમ સમજી પરમ સતોષ રાખજો, આ વાત ગુપ્ત રાખજો કેમ આપણે માનીએ છીએ, અથવા કેમ વર્તીએ છીએ તે, જગતને દેખાડવાની જરૂર નથી, પણ આત્માને આટલુજ પૂછવાની જરૂર છે કે જો મુક્તિને ઈચ્છે છે તો સકલ્પ-વિકલ્પ, રાગ-દ્વેષને મૂક, અને તે મૂકવામા તને કઈ બાધા હોય તો તે કહે તે તેની મેળે માની જશે, અને તે તેની મેળે મૂકી દેશે જ્યા ત્યાથી રાગ-દ્વેષ રહિત થવુ એજ, મારો ધર્મ છે, અને તે તમને અત્યારે બોધી જઉ છુ હવે પરસ્પર મળીશુ ત્યારે તમને કઈપણ આત્મત્વ સાધનો બતાવાશે તો બતાવીશ, બાકી ધર્મ મે ઉપર કહ્યો તેજ છે, અને તેજ ઉપયોગ રાખજો ઉપયોગ એજ સાધના છે વિશેષ સાધના તે માત્ર સત્પુરૂષના ચરણ કમળ છે, તે પણ કહી જઉ છુ

આ ભાવમા સઘળુ રાખજો, ધર્મ ધ્યાનમા ઉપયોગ રાખજો, જગતના કોઈપણ પદાર્થ, સગા, કુટુંબી, મિત્રનો કંઈ હર્ષ શોક કરવો યોગ્યજ નથી પરમ શાતિપદને ઈ

રછીએ એજ આપણો સર્વ સમ્મત ધર્મ છે, અને એજ ઇચ્છામાને ઇચ્છામા તે મળી જશે, માટે નિશ્ચત રહો હુ કોઇ ગચ્છમા નથી, પણ આત્મામા છુ, એ ભુલશો નહીં

સ ૧૯૪૪, આશો વદ ૨, ગુરૂ, મુબઈ
વિ૦ રાયચદ

અન જે ઉપાધિ છે તે, એક અમુક કામથી ઉત્પ ન થઈ છે, અને તે ઉપાધિ માટે શુ થશે, એવી કઈ કલ્પના પણ થતી નથી, અર્થાત તે ઉપાધિ સબધી કઈ ચિતા કરવાની વૃત્તિ રહેતી નથી એ ઉપાધિ કળિકાળના પ્રસગે એક આગળની સગતિથી ઉત્પન્ન થઇ છે, અને જેમ તે માટે થવું હશે તેમ થોડા કાળમા થઈ રહેશે, એવી ઉપાધિઓ આ સસારમા આવવી, એ કઇ નવાઇની વાત નથી

ઈશ્વર પર વિશ્વાસ રાખવો એ એક સુખદાયક માર્ગ છે જેનો દૃઢ વિશ્વાસ હોય છે, તે દુ ખી હોતો નથી અથવા દુ ખી હોય તો દુ ખ વેદતો નથી, દુ ખ ઉલ્ટુ સુખરૂપ થઇ પડે છે આત્મેચ્છા એવીજ વર્તે છે કે, સસારમાં પ્રારબ્ધનુસાર ગમે તેવા શુભાશુભ ઉદય આવો, પરતુ તેમા પ્રીતી અપ્રીતિ કરવાનો આપણે સકલ્પ પણ ન કરવો

રાત્રિ અને દિવસ એક પરમાર્થ વિષયનુંજ મનન રહે છે, આહાર પણ એજ છે, નિદ્રા પણ એજ છે,

શયન પણ એજ છે, સ્વપ્ન પણ એજ છે, ભય પણ એજ છે, ભોગ પણ એજ, પરિગ્રહ પણ એજ છે, ચલન પણ એજ છે, આસન પણ એજ છે, અધિક શું કહેવું? હાડ માસ અને તેની મજ્જાને એકજ એજ રગનું રગાન છે, એક રોમ પણ એનોજ જાણે વિચાર કરે છે, અને તેને લીધે નથી કઇ જોવુ ગમતુ, નથી કઈ સુઘવુ ગમતું, નથી કઈ સાભળવુ ગમતુ, નથી કઈ ચાખવુ ગમતુ કે નથી કઇ સ્પર્શવુ ગમતુ, નથી કઇ બોલવુ ગમતું કે નથી મૌન રહેવુ ગમતુ, નથી બેસવુ ગમતું કે નથી ઉઠવુ ગમતું, નથી સુવુ ગમતુ કે નથી જાગવુ ગમતું, નથી ખાવુ ગમતું કે નથી ભૂખ્યુ રહેવુ ગમતું, નથી અસગ ગમતો કે નથી સગ ગમતો, નથી લક્ષ્મી ગમતી કે નથી અલક્ષ્મી ગમતી, એમ છે તથાપિ તે પ્રત્યે આશા નિરાશા કઇજ ઉગતું જણાતું નથી, તે હો તો પણ ભલે, અને ન હો તો પણ ભલે, એ કઇ દુખના કારણ નથી દુખના કારણ માત્ર વિષમાત્મા છે, અને તે જો સમ છે, તો સર્વ સુખજ છે, એ વૃત્તિને લીધે સમાધિ રહે છે, તથાપિ બહારથી ગૃહસ્થપણાની પ્રવૃત્તિ નથી થઇ શકતી, બાહ્યથી કરવાને કેટલોક અતરાય છે ત્યારે હવે કેમ કરવું? ક્યા પર્વતની ગુફામા જવુ? અને અલોપ થઇ જવુ? એજ રટાય છે, તથાપિ બહારથી અમુક સસારી પ્રવૃત્તિ કરવી પડે છે! તે માટે શોક તો નથી, તથાપિ સહન

કરવા જીવ ઇચ્છતો નથી ? પરમાનંદ ત્યાગી એને ઇચ્છે પણ કેમ ? અને એજ કારણથી જ્યોતિષાદિક તરફ હાલ ચિત્ત નથી ગમે તેવા ભવિષ્યજ્ઞાન અથવા સિદ્ધિઓની ઇચ્છા નથી તેમ તેઓનો ઉપયોગ કરવામા ઉદાસિનતા રહે છે, તેમા પણ હાલ તો અધિકજ રહે છે, માટે એ જ્ઞાન સબધે ચિત્તની સ્વસ્થતાએ વિચારી, માગેલા પ્રશ્નો સબધી લખીશ, અથવા સમાગમે જણાવીશ

જે પ્રાણીઓ એવા પ્રશ્નના ઉત્તર પામવાથી આનદ માને છે, તેઓ મોહાધિન છે, અને તેઓ પરમાર્થના પાત્ર થવા દુર્લભ છે, એમ માન્યતા છે, તો તેવા પ્રસગમા આવવુ પણ ગમતું નથી, પણ પરમાર્થ હેતુએ પ્રવૃત્તિ કરવી પડશે તો પ્રસગે કઇ કરીશ, ઇચ્છા તો નથી

વવાણીઆ, ભાદરવા શુદ ૨, ભોમ સ૦ ૧૯૪૬

વિ૦ રાયચદ્રના પ્રણામ

મુમુક્ષુતાના અશોએ ગ્રહાયેલુ તમારૂ હૃદય પરમ સતોષ આપે છે અનાદિકાળનું પરિભ્રમણ હવે સમાપ્તતાને પામે એવી જિજ્ઞાસા એ પણ એક કલ્યાણ જ છે કોઇ એવો યથાયોગ્ય સમય આવી રહેશે કે જ્યારે ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઇ રહેશે નિરતર વૃત્તિઓ લખના રહેશો જિજ્ઞાસાને ઉત્તેજન આપતા રહેશો, અને નીચેની ધર્મકથા શ્રવણ કરી હશે, તથાપિ ફરી ફરી તેનુ સ્મરણ કરશો

સમ્યક્ દશાના પાંચ લક્ષણો છે —

શમ
સંવેગ
નિર્વેદ
આસ્થા

અનુકંપા

ક્રોધાદિક કષાયોનું સમાઇ જવું, ઉદય આવેલા કષાયોમાં મંદતા થવી, વાળી લેવાય તેવી આત્મદશા થવી, અથવા અનાદિકાળની વૃત્તિઓ સમાઇ જવી તે 'શમ'

મુક્ત થવા શિવાય બીજી કોઈ પણ પ્રકારની ઇચ્છા નહીં,—અભિલાષા નહીં તે 'સંવેગ'

જ્યારથી એમ સમજાયું કે, ભ્રાંતિમાંજ પરિભ્રમણ કર્યું, ત્યારથી હવે ઘણી થઇ અરે જીવ! હવે થોભ, એ 'નિર્વેદ'

મહાત્મ્ય જેનું પરમ છે એવા નિસ્પૃહી પુરૂષોના વચનમાંજ તલ્લિનતા તે 'શ્રદ્ધા'—'આસ્થા'

એ સઘળા વડે જીવમાં સ્વાત્મ તુલ્ય બુદ્ધિ તે 'અનુકંપા'

આ લક્ષણો અવશ્ય મનન કરવા યોગ્ય છે, સ્મરવા યોગ્ય છે, ઇચ્છવા યોગ્ય છે, અનુભવવા યોગ્ય છે અધિક અત્ર પ્રસંગે

વવાણીઆ, બી ભા શુદ ૧૪, રવિ, ૧૯૪૬

વિ૦ રાયચંદ્ર૦

પ્રથમ સવત્સરી અને એ દિવસ પર્યંત કોઇ પણ પ્રકારે તમારો અવિનય, આશાતના, અસમાધિ મારા મન, વચન, કાયાના કોઇપણ યોગાધ્યવસાયથી હોય તેને માટે પુન પુન ક્ષમાવુ છુ

અતર્જ્ઞાનથી સ્મરણ કરતા એવો કોઇ કાળ જણાતો નથી, વા સાભરતો નથી કે જે કાળમા, જે સમયમા, આ જીવે પરિભ્રમણ ન કર્યું હોય, સકલ્પ-વિકલ્પનુ રટણ ન કયુ હોય, અને એ વડે 'સમાધિ' ન ભૂલ્યો હોય નિરતર એ સ્મરણ રહ્યા કરે છે, અને એ મહા વૈરાગ્ય મને આપે છે

વળી સ્મરણ થાય છે કે, એ પરિભ્રમણ કેવળ સ્વચ્છદથી કરતા જીવને ઉદાસીનતા કેમ ન આવી ? બીજા જીવો પરત્વે ક્રોધ કરતા, માન કરતા, માયા કરતા, લોભ કરતા, કે અન્યથા કરતા તે માઠુ છે એમ યથાયોગ્ય કા ન જાણ્યુ ? અર્થાત એમ જાણવુ જોઈતુ હતુ, છતા ન જાણ્યુ એ વળી ફરી ફરી પરિભ્રમણ કરવાનો વૈરાગ્ય આપે છે

વળી સ્મરણ થાય છે કે, જેના વિના એક પળ પણ હુ નહીં જીવી શકુ એવા કેટલાક પદાર્થો (સ્ત્રિયાદિક) ને અનતવાર છોડતા, તેનો વિયોગ થયા, અનત કાળ પણ થઈ ગયો, તથાપિ તેના વિના જીવાયુ એ કઇ થોડુ આશ્ચર્યકારક નથી, અર્થાત જે જે વેળા તેવો પ્રીતિભાવ

કર્યો હતો, તે તે વેળા તે કલ્પિત હતો એવો પ્રતિભાવ કા થયો ? એ ફરી ફરી વૈરાગ્ય આપે છે

વળી જેનુ મુખ કોઇ કાળે પણ નહીં જોઉ, જેને કોઇ કાળે હુ ગ્રહણ નહીંજ કરૂ, તેને ઘેર પુત્રપણે, સ્રીપણે, દાસપણે, દાસીપણે, નાના જતુપણે, શા માટે જન્મ્યો ? અર્થાત એવા દ્વેષથી એવા રૂપે જન્મવુ પડયુ, અને તેમ કરવાની તો ઇચ્છા નહોતી કહો, એ સ્મરણ થતા આ કલેશિત આત્મા પરત્વે જુગુપ્સા નહી આવતી હોય ? અર્થાત આવે છે

વધારે શુ કહેવુ ? જે જે પૂર્વના ભવાતરે ભ્રાતિપણે ભ્રમણ કર્યું, તેનુ સ્મરણ થતા હવે કેમ આવવુ ? એ ચિતના થઇ પડી છે ફરી નજ જન્મવુ અને ફરી એમ નજ કરવુ, એવુ દઢત્વ આત્મામા પ્રકાશે છે, પણ કેટલીક નિરૂપાયતા છે, ત્યા કેમ કરવુ ?

જે દઢતા છે તે પૂર્ણ કરવી—જરૂર પૂર્ણ પડવી, એજ રટન છે, પણ જે કઈ આડુ આવે છે, તે કોરે કરવુ પડે છે, અર્થાત ખમેડવુ પડે છે, અને તેમા કાળ જાય છે જીવન ચાલ્યુ જાય છે એને ન જવા દેવુ જ્યાસુધી યથાયોગ્ય જય ન થાય ત્યાસુધી એમ દઢતા છે, તેનુ કેમ કરવુ ?

કદાપિ કોઈરીતે તેમાનુ કઈ કરીએ તો તેવુ સ્થાન ક્યા છે કે જ્યા જઇને રહીએ ? અર્થાત તેવા સતો ક્યા છે કે જ્યા જઇને એ દશામા બેસી તેવુ પોષણ પામીએ, ત્યારે હવે કેમ કરવુ ?

"ગમે તેમ હો—ગમે એટલા દુ ખ વેઠો, ગમે તેટલા પરિસહ સહન કરો, ગમે તેટલા ઉપસર્ગ સહન કરો, ગમે તેટલી વ્યાધિઓ સહન કરો, ગમે તેટલી ઉપાધિઓ આવી પડો, ગમે તેટલી આધિઓ આવી પડો, ગમે તો જીવનકાળ એક સમય માત્ર હો, અને દુર્નિમિત્ત હો, પણ એમ કરવુ જ ત્યાસુધી હે જીવ! છટકો નથી " આમ નેપથ્યમાથી ઉત્તર મળે છે, અને તે યથાયોગ્ય લાગે છે

ક્ષણે ક્ષણે પલટાતી સ્વભાવવૃત્તિ નથી જોઈતી, અમુક કાળ સુધી શન્ય શિવાય કઈ નથી જોઇતું, તે ન હોય તો અમુક કાળ સુધી સત શિવાય કઈ નથી જોઇતુ, તે ન હોય તો અમુક કાળ સુધી સત્સ ગ શિવાય કઈ નથી જોઇતુ, તે ન હોય તો આર્યાચરણ શિવાય કઈ નથી જોઈતુ, (આર્યાચરણ આર્ય પુરૂષોએ કરેલા આચરણ) તે ન હોય તો જિનભક્તિમા અતિ શુદ્ધ ભાવે લીનતા શિવાય કઈ નથી જોઇતુ, તે ન હોય તો પછી માગવાની ઇચ્છા પણ નથી

ગમ પડયા વિના આગમ અનર્થકારક થઈ પડે છે, સત્સગ વિના ધ્યાન તે તરગરૂપ થઈ પડે છે, સત વિના અતની વાતમા અત પમાતો નથી લોક સજ્ઞાથી લોકાગ્રે જવાતુ નથી, લોક ત્યાગ વિના વૈરાગ્ય યથાયોગ્ય પામવો દુર્લભ છે એજ વિજ્ઞાપના

વવાણીઆ, પ્ર ભા શુદ ૬, ૧૯૪૬

વિ૦ રાયચદના યથાયોગ્ય

સર્વ પરમાર્થના સાધનમા પરમ સાધન તે સત્સગ છે —સત્પુરૂષના ચરણ સમીપનો નિવાસ છે, બધા કાળમા તેનું દુર્લભપણું છે, અને આવા વિષમકાળમા તેનું અત્યત દુર્લભપણું જ્ઞાનીપુરૂષોએ જાણ્યુ છે

જ્ઞાની પુરૂષોની પ્રવૃત્તિ, જેવી હોતી નથી, ઉના પાણીને વિષે જેમ અગ્નિપણાનો મુખ્ય ગુણ કહી શકાતો નથી તેમ, જ્ઞાનીની પ્રવૃત્તિ છે, તથાપિ જ્ઞાનીપુરૂષ પણ નિવૃત્તિને કોઇ પ્રકારે પણ ઇચ્છે છે પૂર્વે આરાધન કરેલા એવા નિવૃત્તિના ક્ષેત્રો, વન, ઉપવન, જોગ, સમાધિ અને સત્સગાદિ જ્ઞાનીપુરૂષને પ્રવૃત્તિમા બેઠા વારવાર સાભરી આવે છે, તથાપિ ઉદયપ્રાપ્ત પ્રારબ્ધને જ્ઞાની અનુસરે છે સત્સગની રૂચી રહે છે, તેનો લક્ષ રહે છે, પણ તે વખત અને વખત નિયમિત નથી

કલ્યાણને વિષે પ્રતિબધરૂપ જે જે કારણો છે, તે જીવે વારવાર વિચારવા ઘટે છે, તે તે કારણો તેને વાર-વાર વિચારી મટાડવા ઘટે છે, અને એ માર્ગને અનુસર્યા વિના કલ્યાણની પ્રાપ્તિ ઘટતી નથી મળ, વિક્ષેપ અને અજ્ઞાન એ, અનાદિના જીવના ત્રણ દોષ છે જ્ઞાની પુરૂષોના વચનની પ્રાપ્તિ થયે, તેનો યથાયોગ્ય વિચાર થવાથી, અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ હોય છે, તે અજ્ઞાનની સતતિ બળવાન હોવાથી તેનો રોધ થવાને અર્થે—અને જ્ઞાનીપુરૂષના વચનોનો

યથાયોગ્ય વિચાર થવાને અર્થે, મળ અને વિક્ષેપ મટા ડવા ઘટે છે શરળપણું, ક્ષમા, પોતાના દોષનુ જોવું, અલ્પા રભ, અલ્પ પરિગ્રહ એ આદિ મળ મટવાના સાધન છે જ્ઞાની પુરૂષની અત્યત ભક્તિ, તે વિક્ષેપ મટવાનું સાધન છે

જ્ઞાનીપુરૂષના સમાગમનો અતરાય રહેતો હોય, તે તે પ્રસગમા વારવાર તે જ્ઞાનીપુરૂષની દશા, ચેષ્ટા અને વચનો સભારવા, નિરખવા અને વિચારવાયોગ્ય છે વળી તે સમાગમના અતરાયમા,—પ્રવૃત્તિના પ્રસ ગોમા—અત્યત સાવધાનપણું રાખવુ ઘટે છે, કારણકે એક તો સમાગમનું બળ નથી, અને બીજો અનાદિ અભ્યાસ છે જેનો, એવી સહજાકાર પ્રવૃત્તિ છે, જેથી જીવ આવરણ પ્રાપ્ત હોય છે ઘરનું, જ્ઞાતિનું, કે બીજા તેવા કામોનુ કારણ પડયે ઉદાસીનભાવે, પ્રતિબધરૂપ જાણી, પ્રવર્ત્તન ઘટે છે તે કારણોને મુખ્ય કરી કોઇ પ્રવર્ત્તન કરવુ ઘટતું નથી, અને એમ થયા વિના પ્રવૃત્તિનો અવકાશ પ્રાપ્ત થાય નહીં

આત્માને ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની કલ્પના વડે વિચાર વામા લોકસજ્ઞા, ઓઘસજ્ઞા અને અસત્સગ એ કારણો છે —જે કારણોમા ઉદાસીન થયા વિના, નિસત્વ એવી લોક સબધી જપ તપાદિ ક્રિયામા સાક્ષાત મોક્ષ નથી,— પરપરા મોક્ષ નથી,—એમ માન્યા વિના, નિસત્વ એવા અસત્શાસ્ત્ર અને અસદ્‌ગુરૂ જે આત્મસ્વરૂપને આવરણના

મુખ્ય કારણો છે તેને, સાક્ષાત્ આત્મઘાતી જાણ્યા વિના જીવને જીવના સ્વરૂપનો નિશ્ચય બહુ દુર્લભ છે,—અત્યંત દુર્લભ છે જ્ઞાની પુરૂષના પ્રગટ આત્મસ્વરૂપને કહેતા એવા વચનો પણ તે કારણોને લીધે જીવને સ્વરૂપનો વિચાર કરવાને બળવાન થતા નથી હવે એવો નિશ્ચય કરવો ઘટે છે કે, જેને આત્મ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત છે, પ્રગટ છે, તે પુરૂષ વિના બીજો કોઈ તે આત્મસ્વરૂપ યથાર્થ કહેવાયોગ્ય નથી અને તે પુરૂષથી આત્મા જાણ્યા વિના બીજો કોઈ કલ્યાણનો ઉપાય નથી તે પુરૂષથી આત્મા જાણ્યા વિના આત્મા જાણ્યો છે એવી કલ્પના, મુમુક્ષુ જીને સર્વથા ત્યાગ કરવી ઘટે છે તે આત્મારૂપ પુરૂષના સત્સંગની નિરંતર કામના રાખી, ઉદાસીનપણે લોકધર્મ સંબંધી અને કર્મ સંબંધી પરિણામે છૂટી શકાય એવી રીતે વ્યવહાર કરવો, જે વ્યવહાર કર્યામાં જીવને પોતાના મહત્તાદિની ઈચ્છા હોય, તે વ્યવહાર કરવા યથાયોગ્ય નથી

અમારા સમાગમનો હાલ અંતરાય જાણી નિરાશતાને પ્રાપ્ત થવાય છે, તથાપિ તેમ કરવાને વિષે ઇશ્વરેચ્છા જાણી, સમાગમની કામના રાખી, પરસ્પર મુમુક્ષુ ભાઈઓનો સમાગમ બને તેટલો કરવો જેટલુ બને તેટલુ પ્રવૃત્તિમાંથી વિરક્તપણું રાખવુ, સત્પુરૂષના ચરિત્રો, અને માર્ગાનુસારી (સુંદરદાસ, પ્રીતમ, અખા, કબીર આદિ)

જીવોના વચનો, અને જેનો ઉદ્દેશ આત્માને મુખ્ય કહેવા વિષે છે, એના ગ્રંથોનો પરિચય રાખવો, અને એ સૌ સાધનોમા મુખ્ય સાધન એવો શ્રી સત્પુરૂષોનો સમાગમ ગણવો

અમારા સમાગમનો અંતરાય જાણી, ચિત્તને પ્રમાદનો અવકાશ આપવો યોગ્ય નહીં, પરસ્પર મુમુક્ષુભાઈઓનો સમાગમ અવ્યવસ્થિત થવા દેવો યોગ્ય નહીં, નિવૃત્તિના ક્ષેત્રનો પ્રસંગ ન્યૂન થવા દેવો યોગ્ય નહીં, કામના પ્રવૃત્તિપૂર્વક યોગ્ય નહીં, એમ વિચારી જેમ બને તેમ અપ્રમતાને, પરસ્પરના સમાગમને, નિવૃત્તિના ક્ષેત્રને અને પ્રવૃત્તિના ઉદાસીનપણાને આરાધવા જે પ્રવૃત્તિ અત્ર ઉદયના છે, તે બીજે દ્વારેથી ચાલ્યા જતા પણ ન છોડી શકાય એવી છે, વેદવાયોગ્ય છે, માટે તેને અનુસરીએ છીએ, તથાપિ અવ્યાબાધ સ્થિતિને વિષે જેવુ ને તેવું સ્વાસ્થ્ય છે

આજે આ આઠમું પત્તું લખીએ છીએ તે સૌતમ સર્વે જીજ્ઞાસુભાઈઓના વાર વાર વિચારવાને અર્થે લખાયા છે ચિત્ત એવા ઉદયવાળુ ક્યારેક [illegible] તેવો અનુક્રમે ઉદય થવાથી તે ઉદય
[illegible]ગની તથા નિવૃત્તિની
[illegible]મ સર્વેને [illegible]વી
અ[illegible]પારભને

નિવૃત્તિરૂપે ઈચ્છીએ છીએ, તો ઘડી તમારે તેમ વર્તવું ઘટે એમાં કંઈ સંશય કર્ત્તવ્ય નથી અત્યારે સમાગમ થવાનો જોગનો નિયમિત વખત લખી શકાય એમ સૂજતું નથી એજ વિનતી

મુંબઈ, માર્ચ ૨૬, ૯૩,

સર્વ પ્રકારના કર્ત્તવ્યને વિષે ઉદાસીન એવા અમારાથી કંઈ થઈ શકતું હોય તો તે એકજ થઈ શકે છે કે, પૂર્વોપાર્જિતનું સમતાપણે વેદન કરવું, અને જે કંઈ કરાય છે તે, તેના આધારે કરાય છે, એમ વર્તે છે

અમને એમ આવી જાય છે કે અમે જો અપ્રતિબંધપણે રહી શકીએ એમ છીએ, છતાં સંસારના બાહ્ય પ્રસંગને, અંતર પ્રસંગને, કુટુંબાદિ સ્નેહને ભજવા ઇચ્છતા નથી, તો તમ જેવા માર્ગેચ્છાવાનને તે ભજવાને અત્યંત ત્રાસ અહોરાત કેમ નથી છૂટતો ? કે જેને પ્રતિબંધપણારૂપ ભયંકર યમનું સહચારીપણું વર્તે છે

જ્ઞાની પુરૂષને મળીને જે સંસારને ભજે છે તેને, તીર્થંકર પોતાના માર્ગથી બહાર કહે છે

કદાપિ જ્ઞાનીપુરૂષને મળીને સંસાર ભજે છે, ને સર્વ તીર્થંકરના માર્ગથી બહાર કહેવાયોગ્ય હોય, તે શ્રેણિકાદિકને વિષે મિથ્યાત્વનો સંભવ થાય છે—અને વિસંવાદપણું

પ્રાપ્ત થાય છે તે વિસંવાદપણાથી યુક્ત એવુ વચન જો તીર્થંકરનું હોય તો તે તીર્થંકર કહેવા યોગ્ય નથી

જ્ઞાની પુરૂષને મળીને જે આત્મભાવે, સ્વચ્છંદપણે, કામનાએ કરી, રસે કરી, જ્ઞાનીના વચનની ઉપેક્ષા કરી, અનુપયોગ પરિણામી થઈ સંસારને ભજે છે, તે પુરૂષ તીર્થંકરના માર્ગથી બહાર છે, એમ કહેવાનો તીર્થંકરનો આશય છે

૧૯૪૯

તીર્થંકર, વારવાર, નીચે કહ્યો છે તે, ઉપદેશ કરતા હતા —

"હે જીવો ! તમે બુઝો, સમ્યક્ પ્રકારે બુઝો, મનુષ્ય પણુ મળવું ઘણુ દુર્લભ છે, અને ચારે ગતિને વિષે ભય છે એમ જાણો અજ્ઞાનથી સદ્‌વિવેક પામવો દુર્લભ છે એમ, સમજો આખો લોક એકાંત દુઃખે કરીને બળે છે એમ જાણો, અને સર્વ જીવ પોતપોતાના કર્મે કરી વિપર્યાસપણુ અનુભવે છે, તેનો વિચાર કરો "–સુયગડાંગ, અધ્યયન ૭ મુ ૧૩

સર્વ દુઃખથી મુક્ત થવાનો અભિપ્રાય જેનો થયો હોય, તે પુરૂષે આત્માને ગવેષવો, અને આત્મા ગવેષવો હોય તેણે, યમ નિયમાદિક સર્વ સાધનનો આગ્રહ અપ્રધાન કરી, સત્સંગને ગવેષવો, તેમજ ઉપાસવો સત્સંગની ઉપાસના

કરવી હોય તેણે, સસારને ઉપામવાનો આત્મભાવ સર્વથા ત્યાગવો પોતાના સર્વ અભિપ્રાયનો ત્યાગ કરી, પોતાની સર્વ શક્તિએ તે સત્સગની આજ્ઞાને ઉપાસવી તીર્થંકર એમ કહે છે કે, જે કોઇ તે તે આજ્ઞા ઉપાસે છે તે, અવશ્ય આત્માને ઉપાસે છે, અને આત્માને ઉપાસનાર સર્વ દુ ખથી મુક્ત થાય છે —

સત્સગને ઉપાસે છે એમ જે સત્સગને ઉપાસે છે તે અવશ્ય દ્વાદશાગીનુ સળગ સૂત્ર

પ્રથમમા જે અભિપ્રાય દર્શાવ્યો છે, તે ગાથા સૂયગડાગમા નીચે પ્રમાણે છે —

सबुज्झहा जतवो माणुसत्तं, दुट्ठुभय याल्सिण अन्लभो,
एगत दुःरवे जरिएव लोए, सकम्मणा विपरिया सुर्विति.

સર્વ પ્રકારની ઉપાધિ, આધિ, વ્યાધિથી મુક્તપણે વર્તતા હોઇએ, તોપણ સત્સગને વિષે રહેલી ભક્તિ, તે અમને મટવી દુર્લભ જણાય છે સત્સગનુ સર્વોત્તમ અપૂર્વપણુ અહોરાત્ર એમ અમને વસ્યા કરે છે, તથાપિ ઉદયજોગ પ્રારબ્ધથી તેવો અતરાય વર્તે છે ઘણુ કરી કોઇ વાતનો ખેદ અમારા આત્માને વિષે ઉત્પન્ન થતો નથી, તથાપિ સત્સગના અતરાયનો ખેદ અહોરાત્રમા ઘણુ કરી વર્ત્યા કરે છે સર્વ ભૂમિઓ, સર્વ માણુસો, સર્વ કામો, સર્વ વાતચિતાદિ પ્રસગો અજાણ્યા જેવા-સાવપરના-

ઉદાસીન જેવા, અરમણીય, અમોહકર અને રસરહિત સ્વાભાવિકપણે ભાસે છે માત્ર જ્ઞાની પુરૂષો, મુમુક્ષુ પુરૂષો કે માર્ગાનુસારી પુરૂષોનો સત્સગ તે જાણીતો, પોતાનો, પ્રીતિકર, સુદર, આકર્ષનાર અને રસસ્વરૂપ ભાસે છે, એમ હોવાથી અમારૂ મન ઘણું કરી અપ્રતિબધપણું ભજતું ભજતુ તમ જેવા માર્ગેચ્છાવાન પુરૂષોને વિષે પ્રતિબધપણું પામે છે

૧૯૪૯ મુબઇ

"માથે રાજા વર્તે છે" એટલા વાકયના ઇહાપોહ (વિચાર) થી ગર્ભશ્રીમત એવા શ્રી શાલીભદ્ર, તે કામથી સ્રિયાદિ પરિચયને ત્યાગવારૂપ પ્રારભ ભજતા હવા

"નિત્ય પ્રત્યે એકેક સ્રિને ત્યાગી, અનુક્રમે બત્રીસ સ્રીઓને ત્યાગવા ઇચ્છે છે એવો, બત્રીસ દિવસ સુધીનો કાળ પારધિનો ભરૂષો, શ્રી શાલીભદ્ર કરે છે, એ મોહુ આશ્ચર્ય છે" એવા વચનો શ્રી ધનાભદ્રથી સ્વાભાવિક વૈરાગ્યે ઉદ્ભવ થતા હવા

"તમે એમ કહો છો, તે જો કે મને માન્ય છે, તથાપિ તે પ્રકારે આપ પણ ત્યાગવાને દુર્લભ છો" એવા સહજ વચન તે ધનાભદ્ર પ્રત્યે શાલીભદ્રની બેહેન અને તે ધનાભદ્રની પત્ની કહેતી હવી જે સાભળી કોઈ પ્રકારના ચિત્તકલેશ પરિણમવ્યા વગર તે શ્રી ધનાભદ્ર તેજ સમયે ત્યાગને ભજતા હવા, અને શ્રી ... કે,

'તમે શા વિચારે કાળના વિશ્વાસને ભજો છો તે શ્રવણ કરી જેનુ ચિત્ત આત્મારૂપ છે, એવા તે શ્રી શાલીભદ્ર અને ધનાભદ્ર 'જાણે કોઈ દિવસે કઇ પોતાનુ કર્યું નથી,' એવા પ્રકારથી ગૃહાદિ ત્યાગ કરી ચાલ્યા જતા હવા આવા સત્પુરૂષના વૈરાગ્યને સાભળ્યા છતાં આ જીવ ઘણા વર્ષના આગ્રહે કામનો વિશ્વાસ કરે છે, તે કિયા બળે કરતો હશે? તે વિચારી જોવા યોગ્ય છે

મુબઇ, કારતક શુદ ૯ શુક્રે, ૧૯૫૦

સત્પુરૂષની આજ્ઞામા વર્તવાનો જેનો દઢ નિશ્ચય વર્ત્ત છે, અને જે તે નિશ્ચયને આરાધે છે, તેનેજ જ્ઞાન નમ્યક્ પરિણામી થાય છે, એ વાત આત્માર્થી જીવે અવશ્ય લ ક્ષમા રાખવા યોગ્ય છે અને જે આ વચનો લખ્યા છે, તેના સર્વ જ્ઞાની પુરૂષો સાક્ષી છે

સ૦ ૧૯૫૨ ના આશો વદ ૧૦ શનિવાર નડિયાદ

અનતવાર દેહને અર્થે આત્મા ગાળ્યો છે જે દેહ આત્માને અર્થ ગળાશે તે દેહે આત્મવિચાર જન્મ પામવા યોગ્ય જાણી સવ દેહાર્થની કલ્પના છોડી દઈ એક માત્ર આત્માર્થમાજ તેનો ઉપયોગ કરવો મુમુક્ષુ જીવને અવશ્ય નિશ્ચય જોઇએ

સ ૧૯૫૨, આસો વદ ૧૦ શનિવાર, નડિયાદ

દુર્લભ એવો મનુષ્યદેહ પણ પૂર્વે અનંતવાર પ્રાપ્ત થયા છતાં કંઈપણ સફળપણું થયું નથી, પણ આ મનુષ્ય દેહને કૃતાર્થતા છે કે, જે મનુષ્યદેહે આ જીવે જ્ઞાની પુરૂષને ઓળખ્યા, તથા તે મહાભાગ્યનો આશ્રય કર્યો, જે પુરૂષના આશ્રયે અનેક પ્રકારના મિથ્યા આગ્રહાદિની મંદતા થઈ, તે પુરૂષને આશ્રયે આ દેહ છૂટે એજ સાર્થક છે જન્મ જરા મરણાદિકને નાશ કરવાવાળુ આત્મજ્ઞાન જેમને વિષે વર્તે છે, તે પુરૂષનો આશ્રયજ જીવને જન્મ જરા મરણાદિનો નાશ કરી શકે, કેમકે તે યથાસંભવ ઉપાય છે સંયોગ સંબંધે આ દેહ પ્રત્યે આ જીવને જે પ્રારબ્ધ હશે તે વ્યતીત થયે તે દેહનો પ્રસંગ નિવૃત્ત થશે તેનો ગમે ત્યારે વિયોગ નિશ્ચયે છે, પણ આશ્રયપૂર્વક દેહ છૂટે એજ જન્મ સાર્થક છે, કે જે આશ્રય પામીને જીવ તે ભવે અથવા ભાવિ એવા થોડા કાળે પણ સ્વસ્વરૂપમા સ્થિતિ કરે

શ્રી સદ્ગુરૂએ કહ્યો છે એવો નિગ્રંથ માર્ગનો સદાય આશ્રય રહો !

'હું દેહાદિ સ્વરૂપ નથી, અને દેહ સ્ત્રી પુત્રાદિ કાંઈપણ મારા નથી, શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ અવિનાશી એવો

હુ આત્મા છુ,' એમ આત્મભાવના કરતા રાગ દ્વેષનો ક્ષય થાય

૧૯૫૨, મુબઈ

બનતા સુધી તૃષ્ણા ઓછી કરવી જન્મ, જરા, મરણ કોના છે કે જેને તૃષ્ણા રાખે છે, તેના જન્મ, જરા, મ ણ છે માટે જેમ બને તેમ તૃષ્ણા ઓછી કરતા જવુ

અન્ય સબધી જે તાદાત્મ્યપણુ ભાસ્યુ છે, તે તાદાત્મ્યપણુ નિવૃત્ત થાય, તો સહજ સ્વભાવે આત્મા મુક્તજ છે, એમ શ્રી ઋષભાદિ અનત જ્ઞાનીપુરૂષો કહી ગયા છે, યાવત્ તથારૂપમા સમાયા છે

,'જ્ઞાનનું ફળ વિરતિ છે," વીતરાગનુ આ વચન સર્વ મુમુક્ષુઓએ નિત્ય સ્મરણમા રાખવાયોગ્ય છે જે વાચવાથી, સમજવાથી, તથા વિચારવાથી આત્મા વિભાવથી, વિભાવના કાર્યોથી, અને વિભાવના પરિણામથી ઉદાસ ન થયો, વિભાવનો ત્યાગી ન થયો, વિભાવના કાર્યોનો અને વિભાવના ફળનો ત્યાગી ન થયો, તે વાચવુ, વિચારવુ, અને તે સમજવુ અજ્ઞાન છે વિચારવૃત્તિ સાથે ત્યાગવૃત્તિ ઉત્પન્ન કરવી તેજ વિચાર સફળ છે, એમ કહેવાનો જ્ઞાનીનો પરમાર્થ છે

સવત ૧૯૫૩ ના ફાગણ વ ૧૧, શ્રી વવાણીઆ

કેવળ અંતર્મુખ થવાનો સત્પુરૂષોનો માર્ગ સર્વ દુઃખક્ષયનો ઉપાય છે, પણ તે કોઇક જીવને સમજાય છે મહત્પુણ્યના યોગથી, વિશુદ્ધ મતિથી, તીવ્ર વૈરાગ્યથી, અને સત્પુરૂષના સમાગમથી તે ઉપાય સમજાવા યોગ્ય છે તે સમજાવાનો અવસર એક માત્ર આ મનુષ્યદેહ છે, તે પણ અનિયતકાળના ભયથી ગ્રહિત છે, ત્યા પ્રમાદ થાય છે એ ખેદ અને આશ્ચર્ય છે

૧૯૫૪ ના કારતક વદ ૫, રવિ, મુંબઈ

ૐ

ખેદ નહીં કરતા શૂરવીરપણુ ગ્રહીને જ્ઞાનીને માર્ગે ચાલતા મોક્ષપાટ્ટણ સુલભજ છે વિષય, કષાયાદિ વિશેષ વિકાર કરી જાય તે વખતે વિચારવાનને પોતાનુ નિર્વીર્ય પણુ જોઇને ઘણોજ ખેદ થાય છે, અને આત્માને વારંવાર નિંદે છે ફરી ફરીને તિરસ્કારની વૃત્તિથી જોઈ, ફરી મહત પુરૂષના ચરિત્ર અને વાક્યનુ અવલંબન ગ્રહણ કરી, આત્માને શૌર્ય ઉપજાવી તે વિષયાદિ સામે અતિ હઠ કરીને તેને હઠાવે છે ત્યા સુધી નીચે મને બેસતા નથી, તેમ એક્લો ખેદ કરીને અટકી રહેતા નથી, એજ વૃત્તિનુ અવલંબન આ માર્ગી જીવોએ લીધુ છે, અને તેથીજ અંતે જય પામ્યા છે

આ વાત સર્વ મુમુક્ષુઓએ મુખે કરી હૃદયમા સ્થિર કરવાયોગ્ય છે

મુબઈ માર્ગશીર્ષ શુદ ૫, ૧૯૫૪

ૐ

શુભેચ્છાથી માડીને ક્ષીણુ મોહપર્યંત સત્શ્રુત અને સત્સમાગમ સેવવા યોગ્ય છે સર્વ કાળમાં એ સાધનનુ જીવને દુર્લભપણુ છે, તેમા આવા કાળના દુર્લભપણુ વર્ત્તે તે યથાસભવ છે દુષમકાળ અને હુડાવસર્પિણી ના મનો આશ્ચર્યભાવ અનુભવથી પ્રત્યક્ષ દૃષ્ટિગોચર થાય એવુ છે આત્મશ્રેયઈચ્છક પુરૂષે તેથી ક્ષોભ ન પામતા વારવાર તે યોગપર પગ દઈ સત્શ્રુત, સત્સમાગમ, અને સદ્વૃત્તિ બળવાન કરવાયોગ્ય છે

મહા શુદ ૪, બુધવાર, સ ૧૯૫૪

આ જીવને ઉત્તાપના મૂળ હેતુ શું છ ? તથા તેની કેમ નિવૃત્તિ થતી નથી ? અને તે કેમ થાય ? એ પ્રશ્ન વિશેષ કરી વિચારવાયોગ્ય છે અતરમા ઉતારીને વિચારવાયોગ્ય છે

જ્યા સુધી એ ક્ષેત્રે સ્થિતિ રહે ત્યાસુધી ચિત્તને વધારે દૃઢ રાખી વર્તવુ એજ વિનતિ

સ ૧૯૫૪ ના મહા વદ ૪, શુક્ર, વવાણીઆ

દુષમકાળનુ પ્રબળ રાજ્ય વર્ત્તે છે, તોપણ અડગ નિશ્ચયથી, સત્પુરૂષની આજ્ઞામા વૃત્તિનુ અનુસંધાન કરી, જે પુરૂષો અગુપ્ત વીર્યથી સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રને ઉપાસવા ઇચ્છે છે, તેને પરમશાતિનો માર્ગ હજી પણ પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય છે

ચૈત્ર વદ ૧૨, રવિ, ૧૯૫૪, મોરબી

સર્વથી સર્વ પ્રકારે હુ ભિન્ન છુ, એક કેવળ શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ પરમોત્કૃષ્ટ અચિત્ય સુખ સ્વરૂપ માત્ર એકાત શુદ્ધ અનુભવરૂપ હુ છુ, ત્યા વિક્ષેપ શો ? વિકલ્પ શો ? ભય શો ? ખેદ શો ? બીજી અવસ્થા શી ? હુ માત્ર નિર્વિકલ્પ શુદ્ધ શુદ્ધ, પ્રકૃષ્ટ શુદ્ધ, પરમ શાત ચૈતન્ય છુ, હુ માત્ર નિર્વિકલ્પ છુ, હુ નિજ સ્વરૂપમય ઉપયોગ કરૂ છુ તન્મય થાઉ છુ શાતિ શાતિ શાતિ

જ્યેષ્ઠ શુદ ૧, શનિવાર, ૧૯૫૪

સર્વ દ્રવ્યથી, સર્વ ક્ષેત્રથી, સર્વ કાળથી, અને સર્વ ભાવથી જે સર્વ પ્રકારે અપ્રતિ બદ્ધ થઇ નિજસ્વરૂપમા સ્થિત થયા તે પરમપુરૂષોને નમસ્કાર

જેને કઈ પ્રિય નથી, જેને કઇ અપ્રિય નથી, જેને કોઇ શત્રુ નથી, જેને કોઇ મિત્ર નથી, જે માન, અપમાન, લાભ, અલાભ, હર્ષ, શોક, જન્મ, મૃત્યુ આદિ દ્વ

ધ્યનો અભાવ કરી શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપને વિષે સ્થિતિ પામ્યા છે, પામે છે, અને પામશે, તેમનુ અતિ ઉત્કૃષ્ટ પરાક્રમ સાનદાશ્ચર્ય ઉપજાવે છે

દેહ પ્રત્યે જેવો વસ્રનો સબધ છે, તેવો આત્મા પ્રત્યે જેણે દેહનો સબધ યથાતથ્ય દીઠો છે, મ્યાન પ્રત્યે તરવારનો જેવો સબધ છે, તેવો દેહ પ્રત્યે જેણે આત્મા નો સબધ દીઠો છે, અબદ્ધ—સ્પષ્ટ—આત્મ જેણે અનુભવ્યો છે, તે મહત્પુરુષોને જીવન અને મરણ બન્ને સમાન છે

શ્રીમત્ વીતરાગ ભગવતોએ નિશ્ચિતાર્થ કરેલો એવો અચિંત્ય ચિંતામણી સ્વરૂપ પરમહિતકારી પરમ અદ્ભુત, સર્વ દુખનો નિ:સશય આત્યતિક ક્ષય કરનાર પરમ અ અમૃતસ્વરૂપ એવો સર્વોત્કૃષ્ટ શાશ્વત ધર્મ જયવત વર્તો, ત્રિકાળ જયવત વર્તો

તે શ્રીમત્ અનત ચતુષ્ટય સ્થિત ભગવતનો, અને તે જયવત ધર્મનો આશ્રય સદૈવ કર્તવ્ય છે જેને બીજુ કઈ સમર્થ નથી એવા અબુધ અને અશક્ત મનુષ્યો પણ તે આશ્રયના બળથી પરમ સુખ હેતુએવાં અદ્ભુત ફળને પામ્યા છે, પામે છે, અને પામશે, માટે નિશ્ચય અને આશ્રયજ કર્તવ્ય છે અધીરજથી ખેદ કર્તવ્ય નથી

ચિત્તમા દેહાદિ ભયનો વિક્ષેપ પણ કરવો યોગ્ય નથી

દેહાદિ સબધી જે પુરૂષો, હર્ષ, વિષાદ કરતા નથી, તે પુરૂષો પૂર્ણ દ્વાદશાગને સક્ષેપમા સમજ્યા છે, એમ સમજો, એજ દૃષ્ટિકર્ત્તવ્ય છે

'હુ ધર્મ પામ્યો નથી,' 'હુ ધર્મ કેમ પામીશ'? એ આદિ ખેદ નહીં કરતા વીતરાગ પુરૂષોનો ધર્મ, જે દેહાદિ સબધીથી હર્ષ વિષાદ વૃત્તિ દૂર કરી આત્મા અસગ શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ છે એવી વૃત્તિનો નિશ્ચય અને આશ્રય ગ્રહણ કરી તેજ વૃત્તિનુ બળ રાખવુ, અને મદવૃત્તિ થાય ત્યા વીતરાગ પુરૂષોની દશાનુ સ્મરણ કરવુ, તે અદ્દભુત ચરિત્ર પર દૃષ્ટિ પ્રેરીને વૃત્તિને અપ્રમત્ત કરવી, એ સુગમ અને સર્વોત્કૃષ્ટ ઉપકારક તથા કલ્યાણ સ્વરૂપ છે

વસો (ગુજરાત), આસો શુદ ૬, બુધવાર,
સ૦ ૧૯૫૪

જે સ્વરૂપ જીજ્ઞાસુ પુરૂષો છે, તે પૂર્ણ શુદ્ધ સ્વરૂપને પામ્યા છે એવા ભગવાનના સ્વરૂપમા પોતાની વૃત્તિ તન્મય કરે છે, જેથી પોતાની સ્વરૂપદશા જાગ્રત થતી જાય છે, અને સર્વોત્કૃષ્ટ યથાખ્યાત ચારિત્રને પ્રાપ્ત થાય છે જેવુ ભગવાનનુ સ્વરૂપ છે, તેવુજ શુદ્ધ નયની દૃષ્ટિથી આત્માનુ સ્વરૂપ છે આ આત્મા અને સિદ્ધ ભગવાનના સ્વરૂપમા ઔપાધિક ભેદ છે, સ્વાભાવિક સ્વરૂપથી જોઈયે તો આત્મા સિદ્ધભગવાનની તુલ્યજ છે સિદ્ધભગવાનનુ સ્વરૂપ નિરા-

વર્ણ છે, અને વર્ત્તમાનમા આ આત્માનુ સ્વરૂપ આવરણ સહિત છે, અને એજ ભેદ છે, વસ્તુતાએ ભેદ નથી તે આવરણ ક્ષીણ થવાથી આત્માનુ સ્વાભાવિક સિદ્ધસ્વરૂપ પ્રગટે છે, અને જ્યાસુધી તેનુ સ્વાભાવિક સિદ્ધસ્વરૂપ પ્રગટયુ નથી ત્યાસુધી સ્વાભાવિક શુદ્ધ સ્વરૂપને પામ્યા છે એવા સિદ્ધભગવાનની ઉપાસના કર્ત્તવ્ય છે, તેમજ અર્હંત ભગવાનની ઉપાસના પણ કર્ત્તવ્ય છે, કેમકે તે ભગવાન સયોગી સિદ્ધ છે સયોગરૂપ પ્રારબ્ધને લઇને તેઓ દેહ ધારી છે, પણ તે ભગવાન સ્વરૂપ સમવસ્થિત છે સિદ્ધ ભગવાન અને તેમના જ્ઞાનમા, દર્શનમા, ચારિત્રમા કે વીર્યમા કઈ પણ ભેદ નથી, એટલે અર્હંત ભગવાનની ઉપાસનાથી પણ આ આત્માસ્વરૂપ લયને પામી શકે છે પૂર્વ મહાત્માઓએ કહ્યુ છે કે —

जे जाणइ अरिहंते । दव्व गुण पज्जवेहिंय
सो जाणइ निय आपा । मोहो खलु जाइयस्स लयं ॥

જે ભગવાન અર્હંતનુંસ્વરૂપ દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાયથી જાણે, તે પોતાના આત્માનુ સ્વરૂપ જાણે, અને તેનો નિશ્ચય કરીને મોહ નાશ પામે'

તે ભગવાનની ઉપાસના કેવા અનુક્રમથી જીવોને કર્ત્તવ્ય છ, તે નવમા સ્તવનમા શ્રી આનદઘનજી કહેવાના છે

ભગવાન સિદ્ધને નામ, ગોત્ર, વેદનીય અને આયુષ્ય એ કર્મોનો પણ અભાવ છે, તે ભગવાન કેવળ કર્મરહિત

છે ભગવાન અર્હંતને આત્મસ્વરૂપને આવરણીય કર્મોનો ક્ષય છે, પણ ઉપર જણાવેલા ચાર કર્મનો પૂર્વબંધ વેદીને ક્ષીણ કરતા સુધી તેમને વર્તે છે જેથી તે પરમાત્મા 'સાકાર ભગવાન' કહેવા યોગ્ય છે

તે અર્હંત ભગવાનમા જેઓએ 'તીર્થંકર નામકર્મ' નો શુભયોગ પૂર્વે ઉત્પન્ન કર્યો હોય છે, તે 'તીર્થંકર ભગવાન' કહેવાય છે, જેમનો પ્રતાપ, ઉપદેશબળ, આદિ મહત્પુણ્યયોગના ઉદયથી આશ્ચર્યકારી શોભે છે

ભરતક્ષેત્રમા વર્તમાન અવસર્પિણી કાળમા તેવા ચોવીશ તીર્થંકર થયા —શ્રી ઋષભદેવથી શ્રી વર્દ્ધમાન

વર્ત્તમાનમા તે ભગવાન સિદ્ધાલયમા સ્વરૂપસ્થિત પણે વિરાજમાન છે પણ 'ભૂત પ્રજ્ઞાપનીય નય'થી તેમને વિષે 'તીર્થંકરપદ' નો ઉપચાર કરાય છે તે ઔપચારિક નયદૃષ્ટિથી તે ચોવીશ ભગવાનની સ્તવના રૂપે આ ચોવીશ સ્તવનોની રચના કરી છે 'સિદ્ધ ભગવાન્ કેવળ અમૂર્ત્ત્ય છે, સ્થિત હોવાથી તેમનુ સ્વરૂપ સામાન્યતાથી ચિંતવવુ દુર્ગમ્ય છે અર્હંત ભગવાનનુ સ્વરૂપ ભૂળ દૃષ્ટિથી ચિંતવવું તો તેવુંજ દુર્ગમ્ય છે, પણ સયોગીપદના અવલબન પૂર્વક ચિંતવતા સામાન્ય જીવોને પણ વૃત્તિ સ્થિર થવાને કંઇક સુગમ ઉપાય છે જેથી અર્હંત ભગવાનની સ્તવનાથી સિદ્ધપદની સ્તવના થયા છતા આટલો વિશેષ

ઉપકાર જાણી શ્રી આનંદઘનજીએ આ ચોવીશી ચોવીશ તીર્થંકરની સ્તવના રૂપે રચી છે નમસ્કાર મંત્રમાં પણ અર્હંતપદ પ્રથમ મૂકવાનો હેતુ એજ છે કે, તેમન વિશેષ ઉપકારીપણું છે

ભગવાનના સ્વરૂપનું ચિંતન કરવું તે પરમાર્થ દૃષ્ટિવાન પુરૂષોને ગૌણતાથી સ્વરૂપનુંજ ચિંતવન છે 'સિદ્ધ પ્રાભૃત' મા કહ્યું છે કે —

जारिस सिद्ध सहावो। तारि सहावो सव्व जीवाणं॥
तह्मा सिद्धंत रुइ ॥ कायव्वा भव्व जावेहिं ॥

જેવું સિદ્ધભગવાનનું આત્મસ્વરૂપ છે, તેવું સર્વ જીવોનું આત્મસ્વરૂપ છે, તે માટે ભવ્યજીવોએ સિદ્ધત્વને વિષે રૂચી કરવી તેમજ શ્રી દેવચંદ્ર સ્વામીએ કહ્યું છે કે "જીનપૂજારે તે નિજ પૂજના" જો યથાર્થ મૂળ—દૃષ્ટિથી જોઈએ તો જીનની પૂજા તે આત્મસ્વરૂપનુંજ પૂજન છે સ્વરૂપ આકાંક્ષી મહાત્માઓએ એમ જીન ભગવાનની તથા સિદ્ધ ભગવાનની ઉપાસના સ્વરૂપ પ્રાપ્તિનો હેતુ જાણ્યો છે

ગુણસ્થાનકપર્યંત તે સ્વરૂપ ચિંતવના જીવને પ્રબળ અવલંબન છે વળી માત્ર એકલું અધ્યાત્મ સ્વરૂપ ચિંતવન જીવને વ્યામોહ ઉપજાવે છે, ઘણા જીવોને શુષ્કતા પ્રાપ્ત કરાવે છે, અથવા સ્વેચ્છાચારિપણું ઉત્પન્ન કરે છે,

અથવા ઉન્મત્ત-પ્રલાપ-દશા ઉત્પન્ન કરે છે ભગવાનના સ્વરૂપના ધ્યાનાવલંબનથી ભક્તિ પ્રધાનદષ્ટિ થાય છે, અને અધ્યાત્મદષ્ટિ ગૌણ થાય છે જેથી શુષ્કતા, સ્વચ્છંદીપણુ, અને ઉન્મત્ત પ્રલાપતા થતા નથી આત્મરમણતા બળ થવાથી સ્વાભાવિક અધ્યાત્મ પ્રધાનતા થાય છે અને સ્વાભાવિક ઉચ્ચ ગુણોને ભજે છે, એટલે શુષ્કતાદિ દોષો ઉત્પન્ન થતા નથી, અને ભક્તિમાર્ગ પ્રત્યે પણ જુગુપ્સિત થતા નથી સ્વાભાવિક આત્મદશા સ્વરૂપ લીનતા પામતી જાય છે જ્યા અર્હંતાદિના સ્વરૂપ ધ્યાનાવલંબન વગર વૃત્તિ આત્માકારતા ભજે છે

ત્યા ઋષભજીનેશ્વર પ્રીતમ માહરોરે,
ઓર ન ચાહુરે કંત,
રીઝયો સાહેબ સગ ન પરિહરે રે,
ભાગે સાદિ અનંત

વીતરાગોને વિષે ઇશ્વર એવા ઋષભદેવ ભગવાન મારા સ્વામી છે, તેથી હવે હુ બીજા કંથની ઇચ્છા કરતી નથી, કેમકે તે પ્રભુ રીઝયા પછી છોડતા નથી તે પ્રભુનો યોગ પ્રાપ્ત થયો તેની આદિ છે, પણ તે યોગ કોઈવાર પણ નિવૃત્તિ પામતો નથી માટે અનંત છે

જગતના ભાવોમાથી ઉદાસીન થઈ ચૈતન્ય વૃત્તિ શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વભાવે સમય સ્થિત ભગવાનમા પ્રીતિમાન

થઈ તેનો હર્ષ આનંદઘનજી દર્શાવે છે પોતાની શ્રદ્ધા નામની સખીને આનંદઘનજીની ચૈતન્યવૃત્તિ કહે છે કે, હે સખી! મે ઋષભદેવ ભગવાનથી લગ્ન કર્યું છે, અને તે ભગવાન મને સર્વથી વહાલા છે એ ભગવાન મારા પતિ થવાથી હવે હુ બીજા કોઇ પણ પતિની ઇચ્છા કરૂ જ નહીં, કેમકે બીજા બધા જન્મ, જરા, મરણાદિ દુખે કરીને આકુળ વ્યાકુળ છે, ક્ષણવાર પણ સુખી નથી, તેવા જીવને પતિ કરવાથી મને સુખ કયાથી થાય? ભગવાન ઋષભદેવ તો અનત અવ્યાબાધ સુખ સમાધિને પ્રાપ્ત થયા છે, માટે તેનો આશ્રય કરૂ તો મને તેજ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય, તે યોગ વર્તમાનમા પ્રાપ્ત થવાથી હે સખી! મને પરમ શીતલતા થઇ બીજા પતિનો તો કોઇ કાળે વિયોગ પણ થાય પણ આ મારા સ્વામીનો તો કોઇપણ કાળે વિયોગ થાયજ નહીં જ્યારથી તે સ્વામી પ્રસન્ન થયા ત્યારથી કોઇપણ દિવસ મગ છોડતા નથી એ સ્વામીના યોગનો સ્વભાવ સિદ્ધાતમા સાદિઅનત એટલે તે યોગ થવાની આદિ છે, પણ કોઈ દિવસ તેનો વિયોગ થવાનો નથી, માટે અનત છે એમ કહ્યો છે, તેથી હવે મારે કોઇપણ દિવસ તે પતિનો વિયોગ થશેજ નહીં

હે સખી! આ જગતને વિષે પતિનો વિયોગ ન થાય તે અર્થે જે સ્રિયો નાના પ્રકારના ઉપાય કરે છે,

ત ઉપાય સાચા નથી, અને એમ મારા પતિની પ્રાપ્તિ થતી નથી તે ઉપાયનું મિથ્યાપણુ જણાવવા તેમાના થોડા એક વને કહુ છુ કોઇએકતો પતિની સાથે કાષ્ટમા બળવા ઇચ્છે છે, કે જેથી તે પતિની સાથે મેળાપજ રહે, પણ તે મેળાપનો કઈ સભવ નથી, કેમકે તે પતિ તો પોતાના કર્માનુસાર જે સ્થળને પ્રાપ્ત થવાનો હતો ત્યા થયો, અને સતી થઇને બળવા ઇચ્છે છે એવી તે સ્ત્રિ પણ મેળાપને અર્થે એક ચિતામા બળી મરવા ઇચ્છે છે, તોપણુ તે પોતાના કર્માનુસાર દેહને પ્રાપ્ત થવાની છે, બન્ને એકજ સ્થળે દેહ ધારણુ કરે, અને પતિ પત્નિરૂપે યોગ પામીને નિરતર સુખ ભોગવે એવો કઇ નિયમ નથી, એટલે તે પતિનો વિયોગ થયો વળી તેના યોગનો પણુ અસભવ રહ્યો, એવો પતિનો મેળાપ તે મેં ખોટો ગણ્યો છે, કેમકે તેનું ઠામ ઠેકાણું કઈ નથી

અથવા, પ્રથમ પદનો અર્થ એનો પણ થાય છે કે, પરમેશ્વરરૂપ પતિની પ્રાપ્તિને અર્થે કોઇ કાષ્ઠ ભક્ષણુ કરે છ, એટલે પચાગ્નિની ધુણિયો સળગાવી તેમા કાષ્ઠ હોમી તે અગ્નિનો પરિષહ સહન કરે છે, અને તેથી એમ સમજે છ કે, પરમેશ્વરરૂપ પતિને પામીશુ, પણ તે સમજવુ ખોટુ છે, કેમકે પચાગ્નિ તાપવામા તેની પ્રવૃત્તિ છે, તે પતિનું સ્વરૂપ જાણી, તે પતિને પ્રસન્ન થવાના કારણો જાણી, તે

કારણોની ઉપાસના તે કરતા નથી માટે તે પરમેશ્વરરૂપ પતિને ક્યાથી પામશે ? તેની મતિ જેવા સ્વભાવમા પરિણમી છે, તેવાજ પ્રકારની ગતિને તે પામશે, જેથી તે મેળાપનું કઈ ઠામ ઠેકાણુ નથી

હે સખી ! કોઇ વળી એમ કહે છે કે, આ જગત, જેનું સ્વરૂપ ઓળખવાનો લક્ષ ન થઈ શકે તેવા ભગવાનની લીલા છે, અને તે અલખ ભગવાન સૌની ઇચ્છા પૂર્ણ કરે છે તે એમ સમજીને આ જગત ભગવાનની લીલા માની, તે ભગવાનનો તે સ્વરૂપે મહિમા ગાવામાજ પોતાની ઇચ્છા પૂર્ણ થશે, (એટલે ભગવાન પ્રસન્ન થઇને તેને વિષે લમતા કરશે) એમ માને છે પણ તે ખોટુ છે, કેમકે તે ભગવાનના સ્વરૂપના અજ્ઞાનથીજ એમ કહે છે

જે ભગવાન અનત જ્ઞાન દર્શનમય સર્વોત્કૃષ્ટ સુખ સમાધિમય છે, તે ભગવાનને આ જગતનુ કર્ત્તાપણુ કેમ હોય ? અને લીલાને અર્થે પ્રવૃત્તિ કેમ હોય ? લીલાની પ્રવૃત્તિ તો સદોષમાજ સભવે છે જે પૂર્ણ હોય તે કઈ ઇચ્છેજ નહીં, ભગવાન તો અનત અવ્યાબાધ સુખે કરીને પૂર્ણ છે, તેને વિષે બીજી કલ્પના ક્યાથી અવકાશ પામે ? લીલાની ઉત્પત્તિ કુતૂહલવૃત્તિથી થાય, તેવી કુતૂહલવૃત્તિ તો જ્ઞાન સુખના અપરિપૂર્ણપણાથીજ થાય, ભગવાનમા તો તે બન્ને પરિપૂર્ણ છે, માટે તેની પ્રવૃત્તિ જગત્ રચવારૂપ લીલા પ્રત્યે

નજ થાય એ લીલા તો દોષનો વિલાસ છે, સરાગીનેજ તેનો સભવ છે જે સરાગી હોય તેને દ્વેષતા હોય, અને જેને એ બન્ને હોય તેને ક્રોધ, માન, માયા, લોભ આદિ સવ દોષનુ સભવિતપણુ છે, જેથી યથાર્થરીતે જોતા તો લીલા દોષનોજ વિલાસ છે, અને એવો દોષ વિલાસ તો અજ્ઞાનીજ ઇચ્છે વિચારવાન મુમુક્ષુઓ પણ તેવો દોષ વિલાસ ઈચ્છતા નથી, તો અનતજ્ઞાનમય ભગવાનને કેમ ઈચ્છે ? જેથી ભગવાનનુ સ્વરૂપ લીલાના કર્તાપણાવી ભાવે જે સમજે છે, તે ભ્રાતિ છે, અને તે ભ્રાતિને અનુસરીને ભગવાનને પ્રસન્ન કરવાનો તે જે માર્ગ લે છે તે પણ ભ્રાતિમયજ છે, જેથી તે ભગવાનરૂપ પતિની તેને પ્રાપ્તિ થતી નથી

હે સખી ! કોઈ પતિને રીઝવવા માટે ઘણા પ્રકારના તપ કરે છે, પણ તે માત્ર શરીરને તાપ છે, એ પતિને રાજી કરવાનો માર્ગ મે ગણ્યો નથી, પતિને રજન કરવાને તો બન્નેની ધાતુનો મેલાપ થવો તે છે

કોઇ સ્ત્રી ગમે તેટલા કષ્ટથી તપશ્ચર્યા કરી પોતાના પતિને રીઝવવા ઇચ્છે તોપણ જ્યા સુધી તે સ્ત્રી પોતાની પ્રકૃતિ પતિની પ્રકૃતિના સ્વભાવાનુસાર કરી ન શકે, ત્યા સુધી પ્રકૃતિના પ્રતિકૂલપણાને લીધે તે પતિ પ્રસન્ન નજ થાય, અને તે સ્ત્રીને માત્ર શરીરે ક્ષુધાદિ તાપની પ્રાપ્તિ

થાય, તેમ કોઈ મુમુક્ષુની વૃત્તિ ભગવાનને પતિપણે પ્રાપ્ત કરવાની હોય તો તે ભગવાનના સ્વરૂપાનુસાર વૃત્તિ ન કરે, અને અન્ય સ્વરૂપમા રૂચિમાન છતા અનેક પ્રકારનો તપ તપીને કષ્ટ સેવે તોપણ તે ભગવાનને પામે નહીં, કેમકે જેમ પતિ પતિનો ખરો મેલાપ, અને ખરી પ્રસન્નતા ધાતુના એકત્વમા છે, તે મે હે સખી ! ભગવાનમા આ વૃત્તિને પતિપણુ સ્થાપન કરી તે અચળ રાખવુ હોય તો તે ભગવાનની સાથે ધાતુ મેલાપ કરવોજ યોગ્ય છે, અ ર્થાત તે ભગવાન જે શુદ્ધ ચૈતન્ય ધાતુપણે પરિણમ્યા છે તેવી શુદ્ધ ચૈતન્યવૃત્તિ કરવાથીજ તે ધાતુમાથી પ્રતિકૂળ સ્વભાવ નિવૃત્તવાથી ઐક્ય થવાનો સભવ છે, અને તેજ ધાતુ મેલાપથી તે ભગવાનરૂપ પતિની પ્રાપ્તિનો કોઈ પણ કાળે વિયોગ થવાનો નથી

હે સખી ! પતિને પ્રસન્ન કરવાના તો ઘણા પ્રકાર છે અનેક પ્રકારના શબ્દ સ્પર્શાદિ ભોગથી પતિની સેવા કરવામા આવે છે એવા ઘણા પ્રકાર છે પણ તે સૌમા ચિત્ત પ્રસન્નતા એજ સૌથી ઉત્તમ સેવા છે, અને ક્યારે પણ ખડિત ન થાય એવી સેવા છે કપટરહિત થઈને આત્મા અર્પણ કરીને પતિની સેવા કરવાથી ઘણા આન દના સમુહની પ્રાપ્તિનો ભાગ્યોદય થાય

ભગવાનરૂપ પતિની સેવાના પ્રકાર ઘણા છે દ્રવ્ય

પૂજા, ભાવપૂજા, આજ્ઞાપૂજા દ્રવ્યપૂજાના પણ ઘણા ભેદ છે પણ તેમા સર્વોત્કૃષ્ટ પૂજા તો ચિત્ત પ્રસન્નતા એટલે તે ભગવાનમા ચૈતન્યવૃત્તિ પરમહર્ષથી એકત્વને પ્રાપ્ત કરવી તેજ છે, તેમાજ નર્વ સાધન સમાય છે તેજ અખડિત પૂજા છે કેમકે જો ચિત્ત ભગવાનમા લીન હોય તો બીજા યોગ પણ ચિત્તાધીન હોવાથી ભગવાનને આધીનજ છે, અને ચિત્તની લીનતા ભગવાનમાથી ન ખસે તોજ જગતના ભાવોમાથી ઉદાસીનતા વર્તે, અને તેમા ગ્રહણ ત્યાગરૂપ વિકલ્પ પ્રવર્તે નહીં, જેથી તે સેવા અખડજ રહે જ્યા સુધી ચિત્તમા બીજો ભાવ હોય ત્યાસુધી તમારા શિવાય બીજામા મારે કઇપણ ભાવ નથી એમ દેખાડીએ તો તે વૃથાજ છે, અને કપટ છે, અને જ્યા સુધી કપટ છે ત્યા સુધી, ભગવાનના ચરણમા આત્માનુ અર્પણ ક્યાથી થાય ? જેથી સર્વ જગતના ભાવ પ્રત્યે વિરામ પમાડી વૃત્તિને શુધ ચૈતન્ય ભાવવાળી કરવાથી જ તે વૃત્તિમાં અન્યભાવ રહ્યો ન હોવાથી શુદ્ધ કહેવાય, અને તે નિકપટ કહેવાય એવી ચૈતન્યવૃત્તિ ભગવાનમા લીન કરવામા આવે તેજ આત્મ અર્પણતા કહેવાય ધન ધાન્યાદિક સર્વ ભગવાનને અર્પણ કર્યા હોય, પણ જો આત્મા અર્પણ ન કર્યો હોય એટલે તે આત્માની વૃત્તિ ભગવાનમા લીન કરી ન હોય, તો તે ધન ધાન્યાદિકનુ અર્પણ કરવુ સકપટજ

છે, કેમકે અર્પણ કરનાર આત્મા અથવા તેની વૃત્તિ તો બીજે સ્થળે લીન છે જે પોતે બીજે સ્થળે લીન છે, તેના અર્પણ થયેલા બીજા જડ પદાર્થ ભગવાનમા અર્પણ કર્યાથી થઇ શકે ? માટે ભગવાનમા ચિત્તવૃત્તિની લીનતા એજ આત્મ અર્પણતા છે, અને એજ આનદઘન પદની રેખા એટલે પરમ અવ્યાબાધ સુખમય મોક્ષપદની નિશાની છે, અર્થાત જેને એવી દશાની પ્રાપ્તિ થાય તે પરમ આનદ ઘનસ્વરૂપ મોક્ષને પ્રાપ્ત થશે એવા લક્ષણ તે લક્ષણ છે